ملالۍ د لوړو زده کړو مؤسسه

Malalay Institute of Higher Education

ملالۍ

علمي او څېړنیزه مجله

لومړی کال، لومړۍ ګڼه، کب، ۱۴۰۰ ل.

کتنپلاوی:

- پوهنوال دوکتور محمد مزمل اسلامي
- پوهنوال دوکتور مصباح الله عبدالباقي
- پوهنوال دوکتور بلال احمد رحیمي
- پوهندوی دوکتور نجیب الله صالح
- پوهنیار عبدالمالک نیازی
- پوهنیار حبیب الرحمن رحماني
- پوهنیار حکمت الله مُلکي
- عبدالرحمن سعید

ملالی

علمي او څېړنيزه مجله

ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسه

علمي چارو معاونیت

څېړنیز مرکز آمریت

مجلې نوم: ملالۍ علمي او څېړنیزه مجله

د امتیاز څښتن: ملالۍ د لوړو زده کړو مؤسسه

مسئول مدیر: پوهنیار حبیب الرحمن رحماني

ډیزاین: محمد فهیم وقار

کال: کب، ۱۴۰۰ ل.

ګڼه: لومړۍ

ګچه: 10.4 x 7.6

د مخونو شمېر: ۱۳۴

پته: دوهمه عینو مېنه، ختیځ لور ته، ۲۸ فرعي سړک. کندهار، افغانستان.

بریښنالیک Info@malalay.edu.af

د اړیکي شمېره: 0703300634

د چاپ ځای: رحیمي مطبعه کندهار

د چاپ حقوق ئې محفوظ دي.

د دې ګنې خېړونکي				
شمېره	خېړونکی	موقف	موبایل شمېره	برېښنالیک
۱	عصمت الله سلیمي	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0700325093	Esamat.salimi2004@gmail.com
۲	پوهنیار عبدالمالک نیازی	د مؤسسې عمومي رئیس	0703300632	Malalay.hei@gmail.com
۳	سمیع الله عزام	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استادان	0703931702	samiullah.ezam@gmail.com
۴	محمدانور انوري	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0705290052	afghananwari52@gmail.com
۵	نویدالرحمن سروري	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0780606220	nawidurrahmansarwary@gmail.com
۶	صبغت الله مسرور	د کیفیت تضمین او لوړاوي آمر	0707885653	samasroor73@gmail.com
۷	ډاکټر خلیل احمد کاکړ	د طب پوهنځي استاد	0703140094	Khalilahmad01.ka@gmail.com
۸	نوماند پوهنیار محمد هاشمي	د طب پوهنځي استاد	0707210465	Mg.hashami2010@gmail.com
۹	عبدالرحمن اڅکزی	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0704782018	achakzaiabdulrahman@gmail.com
۱۰	شجاع آرین	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0798527829	shujaaryen@gmail.com
۱۱	عابدالرحمن حبیبي	د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد	0731007677	abidrahmanhabibi@gmail.com
۱۲	ډاکټر احمد شاه عمر	طب پوهنځي رئیس	0700302681	dr.ahmadshah31@gmail.com

پیلیزه

د لوړوزده کړو مؤســـسې او پوهنتونونه درې مهمې وظیفې لري، د تعلیم په وســیله د معلوماتو انتقال، د علمي بحثونو او څېړنو په واسطه د معلوماتو تولید او د ټولنې پرمختګ. ذکرسوې درې وظیفې یوه له بلې سره د نوم له مخې جلا دي خو د اثر او اغیز له مخې یوه له بلې سره نه بیلیدونکی قوي تړاو لري. تعلیمي عملیه له یوې خوا مســلکي کادرونه روزي چې د ټولنې په مختلفو برخو کې خدمت کوي او له بلې خوا د علمي څېړنو لپاره د معلوماتو غني میدان برابروي او څېړنې هم په خپل نوبت سره د تعلیمي عملیې کیفیت لوړوي، د ټولنې ستونزې په ډاګه کوي او د حل لپاره یې منا سبې تګ لارې وړاندې کوي؛ نو ویلی سو چې دغه درې ګونې وظیفې هغه مثلث دی چې هره ضلع یې د بلې د وجود ضمانت کوي او ضعف یې د بلې د کمزورۍ لامل ګرځي.

علمي څېړنې د پرمختګ له مهمو او اســاسي عواملو څخه شــمیرل کیږي، چې د ټولنې په مختلفو اقتصــادي، اجتماعي اوکلتوري برخوکې ستونزې تشخیصوي او د حل لپاره یې دا سې منا سبې لارې چارې وړاندې کوي، چې د انتاج او تولید په کمیت او کیفیت باندې مثبت اغیزکوي. علمي څېړنې په هغه وخت کې د ټولنې په پرمختګ کې ملموس بدلون راو ستلی سي چې نتائج یې په صحیح توګه وکارول سي او له ذیدخله بنسټونو سره شریک سي.

د علمي څېړنو اهمیت ته په کتو سره پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مؤ سـسات دې برخې ته ډېره توجه کوي؛علمي څېړنو ته ځانګړی مرکز، بودجه اوهغه و سایل چې څیړونکي ورته د څېړنو پرمهال ضرورت لري آماده کوي ځکه چې پوهنتونونه او مؤ سـسات د علمي څېړنو پرته یواځې تعلیمي مراکزګرځي چې د نورو له خوا لا سته راوړل سوي علوم تدریسوي په خپله د معلوماتو د تولید نو ښت او ابتکار نه لري چې د پوهنتونونو له مهمو موخو او ا هدافو څخه ګڼل کیږي، چې د هغو په رڼاکې په ملي او بین المللي کچه اعتبارترلاسه کوي.

ملالۍ د لوړوزده کړو مؤسسه علمي څېړنوته د اهمیت په نظر ګوري او د تحصیلي مثلث هغه ضلع بولي چې د مؤ سسې د پرمختګ ضــمانت کوي، له همدې کبله یې د علمي څېړنو لپاره جلامرکز، د ماســتري ســند لرونکی آمر، کافي بودجه او د څېړنو د نشرـلپاره ئې(ملالۍ علمي څېړنیزه مجله) تا سیس کړې ده، چې دغه یې لومړۍ ګڼه ده چې په مختلفو حقوقي، قضایي، اقتصادي، تحصیلي اوطبي برخوکي یې اته څېړنې اویوه سروې احتوا کړي دي، په دې هیله چې د ټولنې ذیدخله مراجع به یې له نتائجو څخه د تولید د کیفیت او کمیت په برخه کې لازمه ا ستفاده کړې وي او په دې سره به ملالۍ د لووړوزده کړومؤ سسې خپل ماموریت منعکس کړی وي او په ټولنیزي، اقتصادي او کلتوري وده کې به یې د هیواد په پرمختګ کې ونډه اخیستې وي.

په پای کې لو ستونکو ته د ملالۍ علمي څېړنیزي مجلې مبارکي وایم او ترځنګ یې له ټولو ا ستادانو او اداري کارمندانو څخه د زړه له کومي مننه کوم -په ځانګړي ډول د څېړنیز مرکز له محترم آمر حبیب الرحمن رحماني صــاحب څخه چې د یادې مجلې په تهیه او ترتیب کې یې شپه او ورځ زیار ګاللی دئ.

پوهنیار عبدالمالک نیازی

د ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسې رئیس

د مطالبو فهرست

د کندهار پر اقتصاد د سود اغېزې... 1

عصمت الله «سلیمي»

په اسلام کې معلولینو ته پاملرنه... **24**

پوهنیار عبدالمالک نیازی

په کنـدهار کې د جنایي عـدالت په تأمین کې د مدافــع وکــیل رول 35

عبدالرحمن «اڅکزی» او سمیع الله «عزام»

د کندهار په تعلیمي او تحصیلي خصوصي سکتور کې د کارمندانو د عدم رضایت عوامل...........47

محمدانور «انوري»، عصمت الله «سلیمي» او شجاع «آرین»

په کنـدهار کې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه او څرنګوالی........................ **65**

نویدالرحمن «سروري» او عابدالرحمن «حبیبي»

په کندهار ولایت کې د (USAID) د مرستو اغېز 85

صبغت الله مسرور

سټرس مدیریت د روغتیایي کارکوونکو تر منځ: د کرونا په جریان کې د ځان او نورو ساتنه **99**

ډاکټر خلیل احمد کاکړ

په کاربو هایدریتونو کې د مونو سکرایډونو ساختماني جوړښتونه......................... **114**

نوماند پوهنیار محمد هاشمي

کندهار ولایت کې د میکروب ضد درملو د استعمال سروې **126**

ډاکټر احمد شاه عمر

د کندهار پر اقتصاد د سود اغېزې

عصمت الله سليمي
د سياسي علوم او نړۍ والي اړيکي څانګې استاد
0700325093
Esamat.salimi2004@gmail.com

لنډيز

داچي انسانان الله (ﷻ) پيدا کړي دي نو د ژوندانه له پاره ئې هم ورته ټاکلي معيارونه، اصول او قواعد ورکړي دي. د انسان په ژوند کي صحت او اقتصاد هغه فکتورونه دي چي انسان ئې له تنظيم بغير له ژوند څخه ناهيلی کېږي، نو مي لازمه وګڼله تر څو د مسلمان امت په منځ کي پر هغه برخه څېړنه وکړم، چي نن زموږ ټولنه ورڅخه ستونزي ګالي، چي اوسني اقتصادي معاملات دي. دا چي د معاملاتو له پاره اسلامي شريعت ځانګړي اصول او قواعد لري، غواړم پر هغه اړخ ئې څېړنه وکړم چي داسلامي شريعت له طرفه ور باندي بنديز لګېدلی دئ، تر څو د ټولني نظم ګډوډ نه کړي، چي هغه برخه سود (ربا) (interest) دئ. دا چي سود الله تعالی حرام بللی دئ، نو په همدې څېړنيزه مقاله کي اوسني روان معاملات او هغه اړخونه څېړل سوي دي کوم چي له همدغه حرام عمل سره تړلي دي، لکه د جاهليت ربا(سود)، تجارتي ربا(سود)، اضافي ربا(رباالفضل)، د بانکي ربا(سود) چي په اوسني ټولنو کي همدا ټول جريان لري او د همدغه ستونزي د حل په موخه مي همدا څېړنه چمتو کړې ده، تر څو مي خپله ايماني وجيبه اداکړې وي او هم مي د اوسنۍ مسلماني ټولني له پاره يو داسي څه بديل کي وړاندي کړي وي چي د همدغه ناجائز عمل پر ځای ورڅخه ژوند کي کار واخلي او د اسلامي شريعت په پلي کولو سره هم خپل ځان اوهم نوره مسلمانه ټولنه له کړاونو څخه وژغوري. تيرو څېړونو ته د کتني پر اساس دا ثابته سوه چي سود د تجارتي معاملاتو او ټولني له پاره يو ضرر رسوونکی فکتور دئ. دا چي په کندهار ښار کي په زياتره معاملاتو کي د سود موجوديت تر سترګو کېدی او تر اوسه کومه څېړنه د سود او د هغه اغېزې پر اقتصاد باندي په کندهار ښار کي نه وه تر سره سوې نو مي د همدې خلا د ډکولو په موخه نوموړې څېړنه تر سره کړه. دغه څېړنه تر يوې اندازې کتابتوني او تر ډېره پکښې د لمړنۍ ډاټا څخه استفاده سوې ده چي د پوښتنليکونو او مرکو له لاري را ټوله سوې او بيا وروسته د SPSS په واسطه تحليل سوې ده. په دې څېړنه کي مشخص سوالونه جواب سوي لکه: په کندهار ښار کي له سودي قرضي فرصت څخه تر کومه حده خلک استفاده کوي؟ په کندهار ښار کي د سود قرضي فرصت په مقابل کي کوم اسلامي بديلونه وجود لري او کارول کيږي؟ په کندهار ښار کي تر کومه حده مالي مؤسسات له سودي سيستمونو څخه استفاده کوي؟ په کندهار ښار کي په کومو تجارتي معاملاتو کي سودي مداخله وجود لري؟ څېړونکي داسي توقع کوي چي په کندهار ښار کي په ډېره کمه اندازه سره اسلامي قرضي فرصتونه موجود دي. همدا مشکل اساسي لامل وو، چي همدا څېړنه ورباندي تر سره سوه.

کليدي کلمات: اقتصاد، سود، پانګوال، کندهار، مالي مؤسسات

پېژندنه

دا چې افغانستان يو اسلامي هيواد دئ او ټول خلک او مالي مرکزونه ئې بايد د اسلامي قواعدو په نظر کې نيولو سره تجارتي معاملات تر سره کړي او حلاله روزي تر لاسه کړي، بايد ټول هغه معاملات چې غير اسلامي دي؛ لکه سود، احتکار او همدې ته ورته نورو غيري اسلامي معاملاتو اړوند پوره پوهاوی ولري. خو بد بختانه د کندهار ولايت په زياتره بانکونو او تجارتي معاملاتو کې د سود کړنه يا رباه تر سترګو کيږي، نو په هکله ئې بايد حقيقي څېړنه وسي چې ولي خلک د سود د مخينوي په خاطر د اسلامي تجارتي معاملاتو څخه استفاده نه کوي؟ بايد څرګنده سي چې هغه اسلامي بانکونه چې په کندهار ولايت کې په فعاليت بوخت دي، تر کومه حده د سودي بانکونو او سودي سيستمونو په له منځه وړلو کې مهم تمام سوي دي؟ په مختلفو هيوادونو کې د څېړونو پر اساس دا جوته سوې ده چې د فقر او نشه يي توکو د استعمال اساسي عامل سود دئ او هغه بانکونه چې په ټاکلي سود سره سرمايه ګذارانو ته پيسې په قرض ورکوي، قرض اخيستونکی نه سي کولای چې د سود د مقدار د زياتوالي په وجه قرض سوی مقدار تاديه کړي، نو بالاخره بانکونه د پانګي له کمښت سره مخ سوي دي. څرنګه چې د سود نرخ او سرمايه ګذاري په خپل منځ کې مسقيمه اړيکه لري، د سود په ټيټ نرخ سره ټول سرمايه ګذاران زړه ښه کوي، تر څو د مالي مرکزونو څخه په زيات مقدار سره پيسې په قرض واخلي او په خپله سرمايه ګذاري کې زياتوالی را ولي او برعکس.

د دې له پاره چې په ټولنه کې هر هغه کس چې د سرمايه ګذارۍ بشپړ مهارتونه لري، په پوره اطمينان سره قرض ترلاسه کړي او د خپلو مهارتونو څخه په استفاده سره سرمايه ګذارۍ ته زړه ښه کړي، بايد د سود مخه ونيول سی، ځکه په اسلامي ټولنو کې زياتره د سود د موجوديت په خاطر دي ته زړه نه ښه کوي چې د بانکونو څخه قرض واخلي او په قرض باندي د ربحي د تاديې د وهم (بيري) په خاطر له سرمايه ګذارۍ څخه مخ اړوي، کوم چې د هيواد په سطحه د پرمختګ او ملي ناخالص توليد د کموالي سبب کيږي.

په کندهار ښار کې د پانګي اچوني د زياتوالي په موخه تجاران ، مالي مؤسيسات او دولت بايد هڅه وکړي، تر څو د سودي سيستمونو د مخنيوي په خاطر اسلامي بديلونه په وجود راوړی. دا چې په کندهار ښار کې تر کومه حده خلک په سودي بانکونو کې خپله سپما په ټاکلي سود سره د امانت په شکل ږدي او تر کومه حده د ټاکلي سود په مقابل کې له بانکونو څخه قرض اخلي، يوې علمي څېړنې ته ئې ضرورت درلود او همدارنګه دا چې په بانکونو او معاملاتو کې د سودي سيستمونو څخه استفادې پر سرمايه ګذارۍ او په مجموع کې پر اقتصاد تر کومه حده اغېزې پرې ايستلي، په دې څېړنه کې به په واضح شکل سره څرګنده سي. د دې څېړنې اساسي موخه همدا ده چې په کندهار ښار کې د سودي سيستمونو تاثيرات پر سرمايه ګذارۍ او په مجموع کې پر اقتصاد باندي د اسلام له نظره بر رسي کړو.

په کندهار ښار کې تر زياته حده د خلکو پوهاوی د سود د منفي اغېزو او همدارنګه د اخروي تاوانو په هکله کم دئ، دا چې هر سيستم که اسلامي وي او که سودي خو متخصيصي کاري قوې ته ضرورت لري، خو بد بختانه دا چې په کندهار ښار کې د اسلامي اقتصاد اړوند په زياته اندازه سره علمي ليکني اوڅېړني نه ليدل کيږي نو ور سره د اسلامي بانکدارۍ اړوند تخصص او د پوهاوي کچه ډېره کمه تر سترګو کيږي.

الحمدالله اوس مهال په کندهار ښار کې تر زياته حده په خلکو کې د پانګوالی مهارتونه ليدل کيږي، خو دا له يو طرفه د غربت له وجه په کافي اندازه سره پانګې ته لاس رسی نه لري او له بل طرفه په مالي مؤسيساتو کې د سود شتون سرمايه ګذاران د پانګوني

څخه مخ په ښه کړي دي. د دې له پاره چې په کندهار ښار کې پانګونه زیاته سي او سرمایه ګذاران او بزګران زړه ښه کړي، چې د مالي مؤسیساتو څخه د موثري پانګوني په موخه قرضونه ترلاسه کړي، باید د ربحې یا سود مخه ونیول سي.

د څېړني ستونزه

داچي په کندهار ښار کې تر زیاته حده خلک خپل اسلامي قیوداتو ته په کلکه پاملرنه سره خپل د عاید لاس ته راوړلو په هڅه کې دي، خو بد بختانه د سرمایه ګذارۍ د مهارتونو په لرلو سره بیا هم د سرمایه ګذارۍ له پاره په کافي اندازه پانګې ته لاس رسی نه لري او هغه مالي مؤسیسات چې اوس مهال په کندهار ښار کې په فعالیت بوخت دي، تر ډېره حده په سودي سیستم باندي ولاړ دي، نو د کندهار ښار زیاتره ماهر پانګوال د اسلامي ارزښتونو د ساتلو په خاطر زړه نه ښه کوي تر څو د پانګوالي له پاره له مالي مؤسیساتو څخه په سود سره قرض واخلي، چې پایله به ئې د کندهار ښار په سطحه د سرمایه ګذارۍ کمښت وي او د وخت په تېرېدو د کندهار اقتصادي وده کموالی مومي.

د څېړني اهمیت

په هره ټولنه کې د مختلفو ستونزو د حل په خاطر تر مختلفو عنوانو لاندي څېړني تر سره کېږي. دا چې په کندهار ښار کې په مالي سکتورونو کې سود او سودي معاملات تر سترګو کېدل او په دې خاطر تر څو پوه سو چې ولې مالي مؤسیسات په اسلامي هیواد افغانستان کې دا شان معاملاتو ته اړ سوي دي او تر کومه حده په دا شان معاملاتو کې ښکېل دي نو یوې علمي څېړني ته ضرورت لیدل کېږي. له بله اړخه دا چې د افغانستان د تجارت قانون ټول پر اسلامي شریعت باندي اتکا لري او د افغانستان اوسېدونکي ئې په عملي کولو سره مکلف دي نو که دوی له مالي مرکزونو څخه قرض اخلي، هغه باید له اسلامي قانون سره په ټکر کې نه وي، یعني په سودي ډول سره نه وی. دا چې د کندهار ښار د اوسېدونکو له پاره د قرض اخیستني اسلامي فرصتونه په نسبت سودي قرضي فرصتونو ته ډېر کم دي، باید دلایل ئې د یوې علمي څېړني په مرسته سره وڅېړل سي.

د څېړني موخه

د دې څېړني موخه دا ده؛ تر څو په کندهار ښار کې سودي معاملات او د هغو اقتصادي اغېزې وڅېړل سي، تر څو د کندهار ښار په سطحه د منفي اقتصادي اغېزو د مخنیوي او سرمایه ګذارۍ د لا زیاتوالي په موخه د ښه تګلاري او سودي سیستم بدیل وموندل سي او عملي سي.

د څېړني سوالونه

- په کندهار ښار کې له سودي قرضي فرصت څخه تر کومه حده خلک استفاده کوي؟
- په کندهار ښار کې تر کومه حده مالي موسیسات له سودي سیستمونو څخه استفاده کوي؟
- په کندهار ښار کې په کومو تجارتي معاملاتو کې سود وجود لري؟

تیرو څېړونو ته کتنه

لکه څنګه چې سود په اسلام کې یو ناجائز عمل بلل سوی دئ نو موږ د خپلي عقیدې له مخي دا وایو چې هر هغه عمل چې په اسلام کې ناروا وبلل سو، خامخا د دنیا او آخرت زیانونه ورسره تړلي دي، یعني په دنیا کې هم د زیان او نقصان سبب ګرځي او خیرت کې هم. دلته مو د هغو علماوو او لیکوالانو څېړني او لیکني را اخیستي دي چې دائې څېړلې ده چې سود څومره مضره او تاواني معامله

ده؛ د ټولنې، فرد او هېواد له پاره ځومره خطرناک زهر دي، چې نن زموږ ټولنه ورباندې اخته ده. الله(ﷻ) دې ور څخه زموږ مسلمان امت ته نجات ورکړي.

د اقتصاد او تمویل په یو نړیوال علمي ژورنال کې د (Derbel and Dammak 2010) څېړونکو له خوا یوه څېړنه تر سره سوې ده. د دې څېړنې په پایله کې دا په ډاګه سوې ده، هغه هیوادونه چې د غیري اسلامي تمویل مېتودونو څخه استفاده کوي په نسبت د هغو هیوادو چې د اسلامي تمویل د مېتودو څخه استفاده کوي، د قوي اقتصاد لرونکی دي او متاثره سوي نه دي. د دې څېړنې اساسي هداف دا وو؛ چې وښيي ایا اسلامي تمویل د اقتصادي بهرانو له پاره حل کېدای سي او که نه؟ نو بالاخره د وار(VAR) موډل څخه په استفادې سره پورته ذکر سوي څېړنکو د فرانسې، امریکا، اندونیزیا او سعودي عربستان هیوادونو شاخصونه تحلیل کړل، چې پایله ئې دا سوه؛ چې په امریکا متحده ایالاتو کې د بحران پر وخت مارکېټ منفي اغیز اخیستی وو.

مشتاق صدیقي (2016م.) وایي؛ څرنګه چې سپما او سرمایه ګذاري د اقتصادي ودې له پاره له ډېرو مهمو فکتورونو څخه دي، د سود نرخ د همدې دواړو فکتورونو ټاکوونکی فکتور بلل سوی دئ، خو له بله طرفه د اسلامي علماوو له نظره ربا او یا په سپما او سرمایه ګذارۍ باندي رباء په اسلام کي منع ده، لهاذا د زیاترو مسلمانانو هڅه دا وي چې د رباء له لاري عاید کم کړي. د دې څېړنې هدف دا وو چې د مسلمانانو د همدغه مالي تصمیم تاثیر پر سپما او سرمایه ګذارۍ باندي معلوم کړي. د څېړنې په پایله کې دا ښودل سوي ده چې مسلمانان په اسلامي هیوادونو کې په سپما باندي عاید ته ارزښت نه ورکوي او رباء یا د سود نرخ پر سرمایه ګذارۍ باندي منفي تاثیر لري، یعني د سود د نرخ او سرمایه ګذارۍ تر منځ اړیکه منفي ده.

له پورته څېړني څخه دا په ډاګه سوه چې په اسلامي هیوادونو کې د دې له پاره چې سرمایه ګذاري زیاته سي او ور سره کاري فرصت رامنځ ته سي نو باید بانکونه او تجاران په خپلو معاملاتو کې د رباء څخه په کلکه مخنیوی وکړي، ځکه څېړني دا ښوولې ده چې په اسلامي هیوادونو کې د رباء او سرمایه ګذارۍ تر منځ منفي اړیکه وجود لري.

یوه بله څېړنه چې په (2005م) کال کې د شمیم احمد له خوا د رباء او د هغه له منځه وړلو په ارتباط تر سره سوې ده. دوی د خپلې څېړنې په پایله کې دا ښوولې دي چې د رباء د لمنځه وړلو له پاره یوازې او یوازې ګټه او تاوان د شریکو بانکونو موجودیت له منځه وړلای سي، یعني اوس مهال چې کوم بانکونه خلکو ته قرضونه ورکوي، هغه یوازې او یوازې د یوې معلومې ګټې په مقابل کې چې سود دئ، ورکول کېږي، بلکې د مشتري او بانک په منځ کې تاوان او ګټه شریک نه وي.

بله څېړنه د امریکا هیواد په کلفورنیا ایالت کې چې سود د سګرېټ څکولو او نورو نشه یي توکو کارولو له پاره لاره هواره وي، ترسره سوې ده. دغې څېړنې د(1984 او 1987) کلونو له احصایې څخه په استفاده چې کوم ارقام لاسته راوړې دي، معلومه کړې ده چې د سود اخیستونکې ګټه چې بېله کوم تکلیف او زحمته لاس ته راوړل کېږي، زمینه سازي کوي تر څو همدا معامله‌ګر د زیات راحت او عیاشۍ له وجې نشه یي توکو کارولو ته مخه کړي. دوهم هغه ډله خلک دي چې سود اخلي او بیا ئې د ادا کولو له پاره زیات زحمت ګالي، چې د همدې تشویش او نه جبران په موخه مجبور کېږي چې مختلفو نشه یي توکو ته مخه کړي، تر څو خپلې ستونزې او تشویشونه په رفعه کړي (Donoldphilip 2016_2018).

هغه څېړنه چي دانسانانو د جسماني قوت د کمزورۍ د عواملو تر عنوان لاندي په ارجنټاين او ډينمارک هيوادونو کي تر سره سوې ده؛ ښيي چي سود له هغو عواملو څخه دئ چي د همدغو معامله‌ګرو صحت ته زيان رسوي. دوه عمده عوامل ئې په ګوته کړي دي؛ چي يو ئې د زياتو عوايدو لاسته را وړلو په وجه د الکولو او نورو مشروباتو زيات استعمال دئ، دوهم د هغې ګټې نه لاسته راوړل چي د سودي بانکونو له خوا ورڅخه پر ټاکلې موده غوښتل کيږي. همدغه عوامل د دې سبب ګرځيدلي چي روحي تشويشونه ايجاد کړي او د ټولني ځوانان له ناوړه پايلي سره مخ کړي. حل لاره ئې دا ښوولې چي د سود نرخونه دي په نړۍ کي ټيټ سي، تر څو ګټه ئې هم محدوده سي او جبران يا د سود د ګټې اداينه هم امکان پذيره وګرځي (Bang 2012).

د څېړني کړنلاره

دا څېړنه کمي ده او له تشريحي مېتود څخه په کښي استفاده سوې ده چي په کندهار ښار کي د سودي معاملاتو د څرنګوالي او هغو د تاثير په اړه شننه ده. د کار کوونکو نظرونه او معلومات د فوق الذکر موضوع په اړه د پوښتنليک له لاري را ټول سوي دي. دا څېړنه د لومړني او دوهمي ډاټا لرونکې ده، چي د لومړني ډاټا را ټولولو له پاره له پوښتنليک او انټروۍ څخه استفاده سوې ده او دوهمي ډاټا له معتبرو کتابو او ژورنالو څخه راټوله سوې ده. د څېړني پوښتنليک له درو برخو څخه مشتمل سوی دئ، چي يوه برخه ئې د جواب ورکوونکو په اړه معلومات دي، دوهمه برخه ئې د سودي معاملاتو په اړه معلومات دي او درېيمه برخه ئې هغه پوښتني دي چي له پانګوالو څخه سوي دي.

څرنګه چي نوموړې څېړنه پر لومړني او دوهمي ډاټا ولاړه ده، نو د همدې موخي په پار د کندهار ښار د بېلا بېلو سيمو څخه د (random sampling) مېتود دئ او بل ئې (judgmental sampling) مېتودونو په کارولو سره (۱۷۰) کسان د نمونې په توګه ټاکل سوي دي، چي په دې نمونه کي سوداګران، صرافان او عام تجاران شامل دي. د ټاکل سوو کسانو لخوا (۱۵۰) پوښتنپاڼي ډکي سوي دي. لومړنۍ ډاټا د پوښتنليکو او د ديني علماؤ سره د مرکو له لاري تر لاسه سوې او بيا د SPSS په واسطه تحليل سوېده ده او دوهمي معلومات د قران کريم، احاديثو او ديني کتابونو څخه راغونډ سوي دي. پاته دي نه وي چي د همدې څېړني له پاره د داسي طريقو څخه استفاده سوې ده چي دتجارانو رازونه او حقوق پايمال نه سي او همداسي د ټولني هغه ارزښتونو ته زيان و نه رسيږي چي د ټولني د عقيدې او کلتور اړوند وي او يا هم داسي څه وړاندي نه سي چي زموږ داسلامي شريعت اړوند معاملاتو له پاره خنډ واقع سي.

د سود (رباء) معنی او مفهوم

سود په لغت کي زياتوالي، نمو، ترقي او پورته والي ته وايي او د شريعت په اصطلاح کي سود (رباء) هغه زياتوالي ته وايي چي پرته د مالي عوض څخه لاسته راوړل کيږي. همدارنګه د سود په اړه زياتو علماؤ مختلف تعريفونه کړي دي، چي مونږ ئې يو څو په مختصر ډول ذکر کوو: ابوبکر جصاص سود داسي تعريفوي: «چي سود داسي قرض دئ چي د ټاکلي مودې له پاره په دې شرط ورکول کيږي چي قرض اخيستونکی به ئې د بيرته سپارلو پر وخت له اصلي قرض سره سره ټاکلی زياتوالی هم ورکوي.»

له دې تعريف څخه لاندي څو خبري څرګنديږي:

الف: سود زياتوالی دئ، پر اصلي مبلغ باندي.

ب: دا پر اصلي قرض باندي داسي يو تفاضل دئ چي بيرته ورکول ئې يوه معاهده وي يا په خپله خوښه منل سوې وجيبه ده.

ج: دا يو معين تفاضل دئ، چي تر معين وخت وروسته تاديه کيږي يعني د ټاکلي مودې په مقابل کي اخيستل کيږي. ابن قدامه حنبلي د سود تعريف داسي کوي: «په ځانګړو شيانو کي زياتوالي ته سود وايي، چي په کتاب الله (ﷻ)، نبوي سنتو او د امت په اجماع (اتفاق) سره حرام سوی وي.» او د قران کريم په آيت کي داسي تعريف سوی دئ: چي سود عبارت له هغه زياتوالي څخه دئ چي پرته له عوض څخه وي. [هر زياتوالی چي پرته له عوض څخه وي، هغه سود دئ.] د جامع صغير تعريف داسي دئ: هر هغه قرض چي خه ګټه وکړي، رباء (سود) دئ.

د سود شرعي حکم:

په اسلام کي سود ورکول او سود اخيستل حرام دئ، په قطعی حرمت سره . او حرمت يې د الله(ﷻ) په جامع او تلپاتي کلام سره ثابت دئ، چي فرمايي: (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) (سورة القره: ۲۷۵)

ژباړه: حال دا چي حلال کړی دئ الله(ﷻ) تجارت او حرام کړی ئې دئ سود.

د حرمت علت

د سود د حرمت د علت حکمت او فلسفې په اړه اړوند مفسرينو ويلي دي؛ چي الله(ﷻ) سود ځکه حرام کړی دئ؛ چي په دغه ناوړه کاروبار کي د ټولني له پاره ډېر7 زيات تاوانونه دي، چي له هغو څخه يو هم اخلاقي زيانونه دي.

په قران کريم کي د سود په اړه زيات شمېر آيتونه راغلي دي، چي په هغو سره سود حرام سوی دئ او د هغه په هکله ئې سخت او شديد موقف نيولی دئ، حتی تر دې چي سود خوړونکي ته ئې داسي اعلان کړی دئ؛ چي سود پرېږده او که ئې نه پرېږدې نو د الله(ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) سره جنګ ته تيار سه. نو له دې څخه دا معلوميږي، چي سود د الله (ﷻ) په نزد ډېر لوی جرم دئ، ځکه چي الله(ﷻ) ورته بد ويلي دئ او الله(ﷻ) په قهر او غوسه کوي، يعني پر الله(ﷻ) باندي خپل بې وزله بنده ګان دومره ګران دي چي د دوی د مظلوميت په خاطر سود خوړونکو ته د جنګ اعلان کوي.

د سود د ګناه په اړه په يو حديث شريف کي راغلي دي چي د سود ګناه دوه اويا(۷۲) حصې ده، کمه حصه ګناه ئې داسي ده لکه يوکس چي له خپلي مور سره زنا وکړي. په قران کريم کي الله(ﷻ) د سود خوړونکي په هکله داسي فرمائي:

(الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) (سورةالبقره: ۲۷۵).

ژباړه: هغه کسان چي سود خوري، نه پاڅيږي، مګر د هغه چا د پاڅېدو په څېر چي شيطان په لمس (لاس راښکلو) سره د ده حواس خراب کړي وي، دا په دې خاطر چي وايي بيع خو هم د سود په څېر ده، حال دا چي الله(ﷻ) بيع حلاله کړې ده او سود ئې حرام کړی دئ، نو چا ته چي د خپل رب له لوري موعظه راغله نو ډډه ئې وکړه، ده ته هم هغه پخوا تېر سوي دي او کار ئې الله(ﷻ) ته (محول) دئ او څوک چي بيا بيرته ور وګرځيدی، نو دوی دوږخيان دي، په هغه (دوږخ) کي تل پاتي دي.

همدا رنګه په قران کریم کي د سود د تباهۍ او صدقې د تائید په اړه داسي راغلي دي.

(يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ)(سورة البقره: ۲۷۶).

ژباړه: الله(ﷻ) سود تباه کوي او صدقې ته وده ورکوي او الله(ﷻ) هیڅ ګناه ګار کافر نه خوښوي.

یعني سود د تباهۍ وسیله ده او صدقه د ودې او پراخوالي باعث ده او په سود سره ګټه او پانګه دواړه تباه کیږي او په صدقې سره به الله(ﷻ) ستا په شتمنیو کي برکت اچوي او هم به الله(ﷻ) د صدقې په بدل کي تا ته اجر او ثواب درکوي او سود د سخت زړو کافرانو او ګناه‌ګارانو کار دئ، ځان ور خښه وساتئ! ځکه چي الله(ﷻ) سود نه خوښوي او هغه ښوک چي ایمان ئې راوړی وي، نیک عملونه کوي، لکه: لمونځ، روژه، زکات، جهاد او داسي نور چي په دي سره الله (ﷻ) د دوی اجر تضمین کړي، نه ویره پر سته او نه به غمجن سي او همدا رنګه په بل ځای کي الله(ﷻ) فرمائي:

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)(سورة البقره: ۲۷۸)

ژباړه: ای مؤمنانو له الله(ﷻ) ښخه و وېرېږئ او پاتي سود پرېږدئ، که ایمان لرئ.

(فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ)(البقره: ۲۷۹)

(وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ)(سورة البقره: ۲۸۰)

ژباړه: که پوروړی له تنګسې سره مخ وو نو بیا تر پراخۍ انتظار کول دي او که ئې وبخښئ ډېر درته غوره ده که پوهېږئ.

(وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ).

ژباړه: له هغي ورځي ښخه وېرېږئ چي الله (ﷻ) ته په کښي ورګرځئ، چي بیا به هر چا ته خپلي لاسته راوړني پوره ورکړل سي او ظلم به پري نه کیږي.

یعني که ایمان لرئ نو له سود ښخه ډډه وکړئ. سود خوړل د ایمان خلاف کار دئ او له الله(ﷻ) او د هغه د رسول(ﷺ) سره د جګړې مترادف دئ (سود خوړونکی دي له الله(ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) سره جګړې ته تیار سي) کوم نظام چي پر سود ولاړ وي، له الله(ﷻ) ښخه باغي نظام دئ.

له دي مبارکو آیتونو ښخه دا معلومیږي چي الله(ﷻ) به پر سود متکي نظامونه هرو مرو له جګړو سره مخامخ کوي. پر سود ولاړه ټولنه به ورو ورو هغي مرحلې ته ورسیږي چي ثروت د څو محدود شمېر شتمنو په لاس کي پرېوځي او د ټولني اکثریت به له مسکنت او لوږي سره مخامخ سي، شتمن ورځ په ورځ مزید شتمن او نادار نور هم نادار کیږي. دغه حالت په دي دواړو طبقو کي کرکه او نفرت راپیدا کوي، چي دا کرکه او نفرت اخر تر دي حده پوري رسیږي چي محرومه طبقه د شتمنو پر ضد پاڅون کوي، چي حتی په دي پاڅون کي له سلاح ښخه هم کار اخیستل کیږي، یعني محرومه طبقه د خپلي آزادۍ په خاطر له شتمنو سره هر قسم مقابلې ته ځان اماده کوي، ځکه چي دوی بله لاره نه لري، چي د دي په نتیجه کي به اخر د جګړې اور خامخا بلیږي. دا د علیم او حکیم ذات(ﷻ) د دغي وینا مصداق دئ چي وایي سود خور که سود نه پرېږدي نو له الله (ﷻ) او د هغه له رسول(ﷺ) سره دي جګړې

ته تیارسي. له دې مبارک آیت څخه داڅرګندیږي چي که سود خور د سود څخه لاس وا نه خلي نو اسلامي حکومت په دې مکلف دئ چي د دوی پر ضد د جګړې اعلان وکړي.

د رباء یا سود ډولونه

رباء (سود) پر څلورو عمده برخو وېشل سوی دئ:

1). د جاهلیت رباء (سود).

2). تجارتي رباء (سود)

3). اضافي رباء (رباالفضل)

4). بانکي رباء (سود)

ربوالجاهلیت (دجاهلیت سود)

د جاهلیت سود عبارت له هغه سود څخه دئ چي د اسلام څخه مخکي په عربو کي ئې رواج درلود. لکه څرنګه چي دا سود بالکل څرګند او واضح وو نو ځکه قران کریم زیات نه دي تشرېح کړي او صرف د هغه د حرمت په هکله ئې خبرداری ورکړی دئ. کله چي آیت کریمه نازل سو، ټولو مسلمانانو سود پرېښود، پرته له دې چي دوی ته څه شک او شبهه پیدا سي او نه ئې د دې موضوع په هکله زیاته تشرېح وغوښتله.

دې سود ته په کتابو کي رباالقران هم ویل سوی دئ، ځکه چي د دې سود حرمت د قران کریم په مبارکو آیتونو باندي سوی دئ. همدا رنګه د دې سود بیان د حضرت محمد (ﷺ) په مقدسو احادیثو کي هم سوی دئ. امام ابن قیم ئې څرګند سود بولي او ځیني نور پوهان ئې خفي سود بولي.

د جاهلیت د سود ځیني نقات په لاندي ډول دي.

۱. د جاهلیت سود داسي وو، چي یو کس به پر بل کس باندي یو شی په قرض خرڅ کړ، خو چي کله به د قرض وخت پوره سو او قیمت به ئې اداء نه کړ نو تر هغه وروسته به نور وخت ور کول کېدی خو په دې شرط چي قیمت ئې ور باندي زیاتولو.

۲. ځینو خلکو به قرض اخیستی نو د پیسو یا مال څښتن ته به ئې ویل چي ما ته دومره مهلت راکړه (وخت به ئې ورته معین کړ) زه به تاته دومره ګټه درکړم (د ګټي مقدار به هم څرګند وو).

۳. کله به داسي هم کېدل چي د قرض اخیستلو په وخت کي به وخت او د ګټي اندازه معلومېدل، چي د اصل مال څخه به دومره زیات ورکول کیږي او ورکول به ئې لازمي وي.

۴. داسي هم کېدل چي د قرض په مقابل کي به ئې میاشت په میاشت ورڅخه ګټه اخیستله او چي کله به وخت پوره سو نو بیا به ئې اصل مال او ګټه دواړه ور څخه اخیستل او که د اصل مال ورکول به وځنډېدل نو بیا به ئې د سود فیصدي پر زیاتوله. دا د سود هغه څلورډولونه ول چي په عربو کي رواج ول.

او د همدې سود په هکله قران کریم په صراحت سره د حراموالي حکم کړی دئ او هیچا د تفصیل غوښتنه و نه کړه، ځکه چي ټولو خلکو ته لکه لمر داسي څر ګنده وه چي ربا (سود) کوم کار او معاملي ته ویل کیږي.

اضافي ربا(ربوالفضل)

دا له هغه زیاتوالي څخه عبارت دئ چي په دوو هم جنسو شیانو کي رامنځ ته کیږي، د مثال په توګه: سره زر د سرو زرو او سپین زر د سپینو زرو په مقابل کي اګر که د ښه والي او د جنس په لحاظ یو له بل سره بېلتون و لري. په دې هکله ستر دلیل د حضرت عباده بن ثامت(ɘ) روایت دئ چي رسول الله(ﷺ) فرمایلي دي: «الذهب باالذهب والفضة باالفضة والبرباالبرو الشعیرباالشعیروالتمرباالتمروالملح باالملح مثلاًسواسیدأبیدفاذااختلفت هذهالاصناف فبیعواکیف شتم اذاکان یدأبیدٍ»

یعني سره زر په سرو زرو، سپین زر په سپینو زرو، غنم په غنمو، وربشي په وربشو، خرما په خرما، مالګه په مالګه، مثل په مثل، برابر په برابر، لاس په لاس.

وروسته هر کله چي صنفونه دا جناسو بدل سي، بیا څرنګه مو چي خوښه وي لاس په لاس به ئې خرڅوئ. دا سود په هم جنسو شیانو کي او لاس په لاس وي، مګر هغه سود چي د هم جنسو او یا غیر هم جنسو شیانو د تبدیل په صورت کي چي نېټه په کښې وي (لاس په لاس نه وي) منځ ته راځي، دې ته رباالنسیۀ(د وروسته والي سود)وایي، مثلاً: که یو نفر بل نفر ته اوس درې کیلو غنم ورکړي، په دې شرط چي یو کال وروسته به څلور کیلو غنم ورکوي، دې ته رباالنسیۀ ویل کیږي، ځکه په دې کي چي کوم زیاتوالی راځي، هغه د وخت په مقابل کي دئ.

تجارتي ربا (تجارتي سود)

تجارتي سود هغه سود ته ویل کېږي چي کله خلک د تجارتي معاملو له پاره قرض واخلي او بیا په هغه باندي قرض ور کونکي ته زیاته ګټه او برخه ورکړي. په اوسني وخت کي دا معامله ډېر زیات رواج لري، چي خلک له مالدارو څخه په سود قرض اخلي او په هغه باندي تجارت کوي.

بانکي سود

په اوس وخت کي بانکونه له خلکو څخه پیسې اخلي او د هغه په مقابل کي د یو معین وخت له تېرېدو وروسته څو فیصده سود ورکوي او هم خلکو ته قرض ورکوي او د معین وخت له تېرېدو وروسته څو فیصده سود ورځخه اخلي. د بانک زیاته برخه معاملې په همدې سود ور کولو او سود اخیستلو باندي ولاړي دي، ځکه چي په کم سود باندي قرض اخلي او په زیاته فیصدي سود سره قرض ورکوي، مثال: د خلکو څخه په لس فیصده سود قرض اخلي او په پنځلس فیصده سود هغه خلکو ته چي قرض ته ضرورت لري، قرض ورکوي.

د راټولي سوي ډاټا تحليل

سود په غير مسلم هيوادونو کي د اقتصادي رفا له پاره له اړينو فکتورونو څخه شمېرل کيږي. د دوی په اند په تجارتي راکړو ورکړو کي خورا اړين رول لوبوي مګر اسلامي تجارتي معاملات له ډېره وخته په اسلامي نړۍ کي رواج موندلی دئ، چي اوس مهال د کاروبارونو له پاره خورا اړين ثابت سوی دئ. د دې له پاره چي په کندهار ښار کي د سود په اقتصادي اغېزوخبر سو، نو دا څېړنه په کار اچول سوې ده. د څېړني په پايله کي دا څرګنده سوه چي پانګوالو د سودي قرضونو څخه ناخوښي ښودلې او دا ئې ويلي چي په بانکي او ورته نورو مالي مؤسساتو کي د سود کچه په زياته اندازه ده. سربېره پر دې، په زراعتي برخه کي د دوی څخه پوښتنه سوې، چي ايا په ورته برخه کي د سود استعمال سته او که نه؟ نو په جواب کي اکثريتو پانګوالو ويلي چي دوی ئې په اړه بشپړ معلومات نه لري او پرې خبر نه دي. همدارنګه، د پانګوالو څخه د سپما په لګولو کي پوښتنه سوې، چي دوی ئې په کومه برخه کي لګوي؟

په پايله کي دا جوته سوه؛ چي پانګوال سپما د ثابتي شتمنۍ په توګه ساتي. د يادوني وړ ده، چي د پانګوالو څخه د سود د هغو اغېزو په هکله هم پوښتنه سوې وه چي پر هيواد ئې لري. په پايله کي (58) کسانو ويلي ول، چي ډېره منفي اغېزه اچوي او فقط(18) کسانو ويلي ول، چي ډېره مثبته اغېزه اچوي او (8)کسانو ويلي ول، چي دوی ئې په اړه خبر نه دي.

	پوښتنه	د ځواب ورکوونکو تعداد	جواب ډول
1	د سود د اغيزې پر هيواد، په دې اړه هم پوښتنه سوې وه	58	منفي اغېزې
2	د سودي قرضونو څخه نه رضايت	80	ناراضه
3	په مالي مؤسساتو کي د سود کچه	80	زياته اندازه
4	په زراعتي برخه کي د سود اړوند پوښتنه سوې ده	70	نه دئ خبر
5	دسپما لګولو (ساتلو) اړوند پوښتنه سوې ده	70	ثابت ډول
6	د سود د اغيزې پر هيواد په دې اړه هم پوښتنه سوې وه	18	مثبتې اغېزې

جدول (۱)

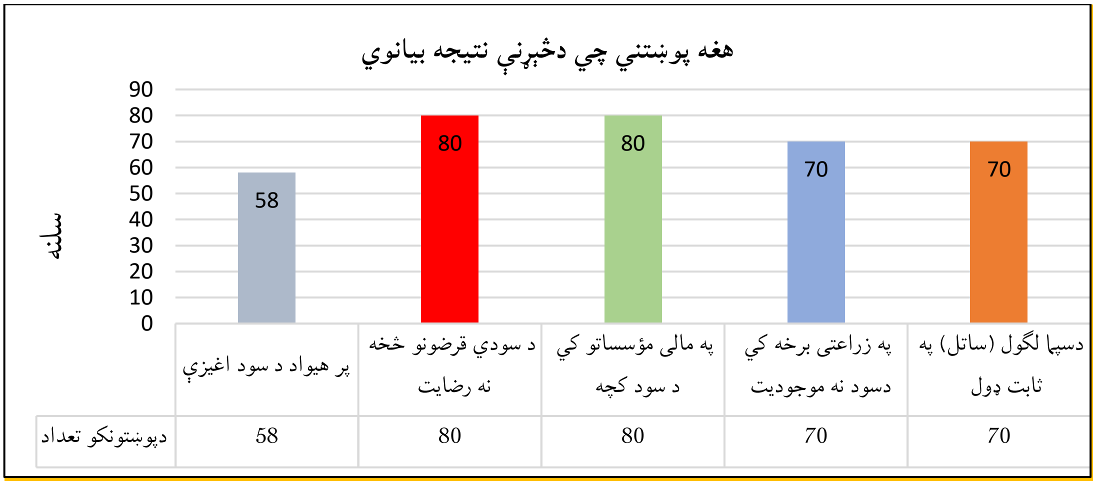

چارټ (۱)

د لاندې دوهم جدول پوښتنو لپاره د (Likert scale) د میتود څخه په استفادې د (1) څخه بیا تر(5) پورې کود نمبر کارول سوی، چې (1) ئې د لږ او (5) ئې د زیات په معنی دئ.

شمېره	پوښتنې	1	2	3	4	5
1	په کندهار ولایت کې زیاتره مالی موسیسات قرضونه په سود سره ورکوی	0.6	17.3	20.7	26.7	29.3
2	په کندهار ښار د سودي بانکونو په مقابل کې د اسلامی بانکونو موجودیت ډېر کم دی	7.3	11.3	10	51.3	20
3	په کندهار ښار کې د صرافی اړونده معاملاتو کې سود ډېر کم تر سترګو کېږی.	0	4.7	7.3	28.7	59.3
4	په کندهار ښار کې مضاربت او مرابحه د سودي قرض بدیل دي	5.3	11.3	18	40.7	11.3
5	په کندهار ښار کې د سود زیاته کچه په مالی یا بانکی سکتور کې وجود لری	6	2	9.3	26	56.7
6	په عامو تجارتی معاملاتو کې سود په ډېره کمه اندازه سره تر سترګو کېږی.	59.3	20	6.7	8	6
7	د زراعتی سکتور په برخه کې زیاتره قرضونه په سودی شکل سره دي.	6	9.3	10.7	54	20
8	د کورونو او ودانیو اړونده معاملاتو کې سود په ډېره کمه اندازه سره وجود لری.	6	9.3	10.7	54	20
10	د سودی بانکی سیستمونو په رامنځ ته کېدو سره سرمایه ګذاری په کندهار ښار کې زیاتوالی کړی	0	48.7	23.3	20.7	7.3
11	په کندهار ښار کې مزارعت د زراعتي پورونو په رامنځ ته کولو کې د سودي قرض بدیل کېدای سی.	38.7	5.3	13.3	12	4
12	تاسو د اسلامي تمویل په هکله خومره پوهاوی لری؟	0	48.7	23.3	20.7	7.3
13	تاسو په کوم شکل سره خپل سپما ساتی ؟	14	1.3	1.3	69.3	14

جدول (۲)

تفصیلي تحلیل

په لومړي جدول کې د ځواب ورکوونکو څخه په کندهار ولایت کې د مالي مؤسساتو له لوري د قرضونو په سود ورکولو په اړه پوښتنه سوې، چې په کندهار ښار کې د مختلفو مالي مؤسساتو له لوري ئې صورت نیولی وي. په جدول کې ښوول کېږي چې په کندهار ښار کې اکثره مالي مؤسسات قرضونه په سود و مشتریانو او تجارانو ته ورکوي او هغوی چې دا برخه ئې جواب کړې، شاوخوا (44) کسان دي، چې (29.3٪) برخه د ټوله نمونې تشکیلوي. سربېره پر دې،(40) کسانو هم ویلي چې هو ډېری بانکونو همدغه تګلاره مخته وړې ده.

جدول1 په کندهار ولایت کې زیاتره مالي موسیسات قرضونه په سود سره ورکوي

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ډېر کم	9	6.0	6.0	6.0
کم	26	17.3	17.3	23.3
مناسب	31	20.7	20.7	44.0
زيات	40	26.7	26.7	70.7
ډېر زيات	44	29.3	29.3	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په شکل(1) کې نښوول سوي، چې په کندهار ولایت کې سودي قرض په مالي مؤسساتو کې ډېر دئ. سربېره پر دې چې یوازې 20. (67 ٪) سلنه جواب ورکوونکو د مناسب جواب ورکړی.

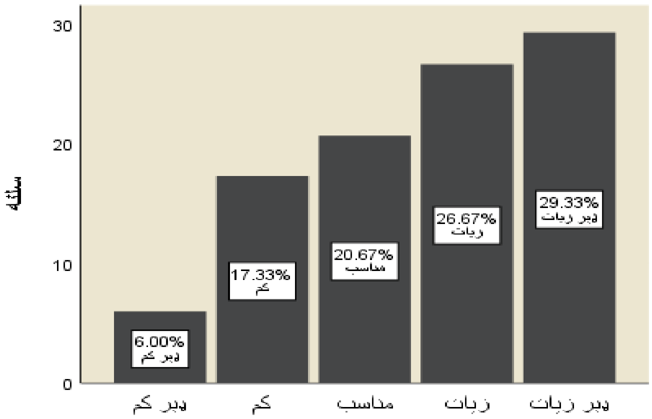

شکل (1)په کندهار ولایت کې زیاتره مالي مؤسیسات قرضونه په سود سره ورکوي.

په دوهم جدول کي د جواب ورکوونکو څخه د سودي بانکونو په مقابل کي د اسلامي بانکونو د شتون په اړه پوښتنه سوې. په جواب کي څرګنده سوه، چي جواب ورکوونکي تقریباً اکثرو دا په ګوته کړې چي اسلامي بانکونه په کندهار ښار کي ډېر کم دي. دا سلنه شاوخوا د ټوله ډاټا (٪51.3) تشکیلوي چي له (150) څخه (77) کسانو ویلي.

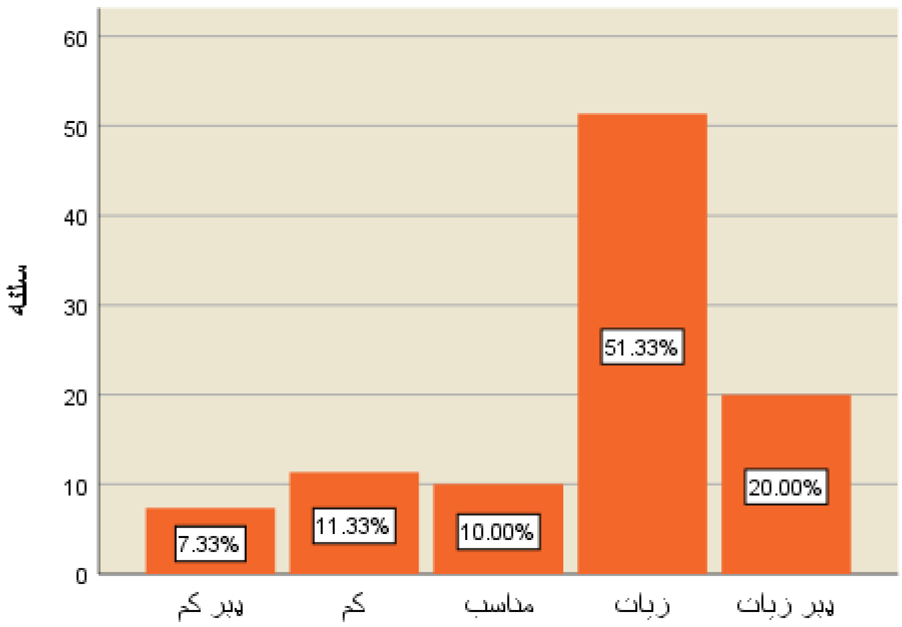

شکل (2) په کندهار ښار کي د سودي بانکونو په مقابل کي د اسلامي بانکونو موجودیت ډېر کم دئ.

جدول (2) په کندهار ښار کي د سودي بانکونو په مقابل کي د اسلامي بانکونو موجودیت ډېر کم دئ.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ډېر کم	11	7.3	7.3	7.3
کم	17	11.3	11.3	18.7
مناسب	15	10.0	10.0	28.7
زیات	77	51.3	51.3	80.0
ډېر زیات	30	20.0	20.0	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په جدول(3) کي دا ونبوول سوه چي پانګوال په مضاربتي راکړه ورکړه باندي نظر و مشارکتي راکړه ورکړي ته لږ پوهاوی لري. یعني د ټولو جواب ورکوونکو څخه (52) کسانو په مضاربتي راکړي ورکړي باندي پوهاوی نه درلودی. همدارنګه، په دریم شکل کي هم ښودل کیږي چي اکثریتو همدا نظر ورکړی چي د کندهار ښار د صرافی اړونده راکړه ورکړه کي سودي معاملات صورت نیسي.

جدول (3) په کندهار ښار کي د صرافۍ اړونده معاملاتو کي سود ډېر کم تر سترګو کيږی.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
کم	7	4.7	4.7	4.7
مناسب	11	7.3	7.3	12.0
زيات	43	28.7	28.7	40.7
ډېر زيات	89	59.3	59.3	100.0
Total	150	100.0	100.0	

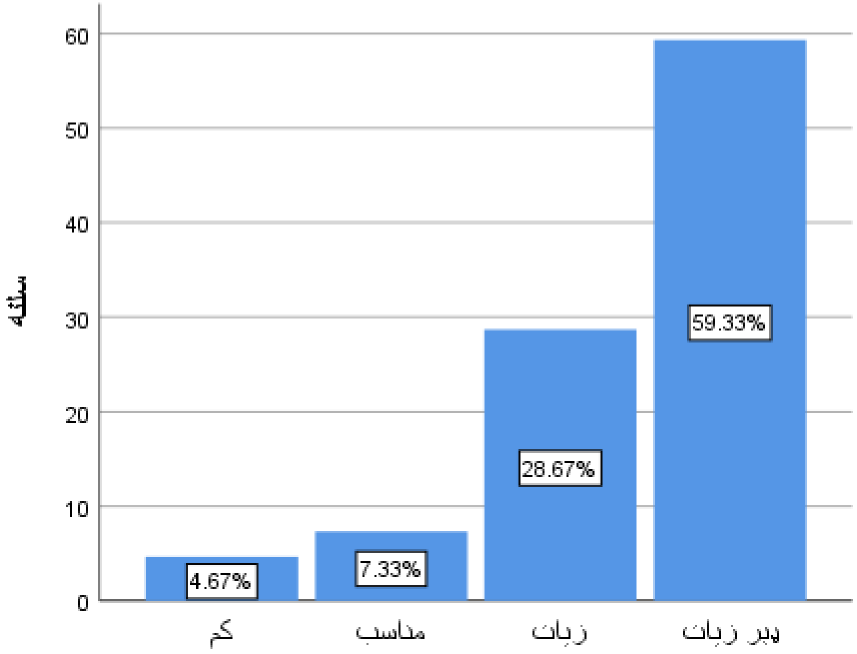

هغو کسانو چي دا ښوولي چي د صرافۍ په کاروبار کي سودي معاملات صورت نيسي شاوخوا (59٪) سلنه برخه تشکيلوي او فقط (5٪) شاوخوا کسانو ويلي چي د صرافۍ په راکړه ورکړو کي سودي معاملات خاص صورت نه نيسي.

شکل(3) په کندهار ښار کي د صرافۍ اړونده معاملاتو کي سود ډېر کم تر سترګو کيږي.

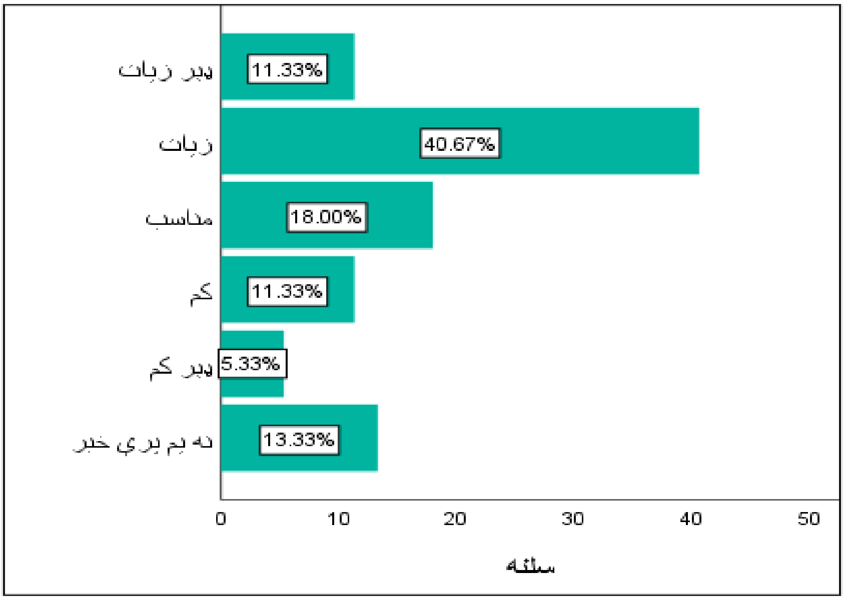

شکل 4 په کندهار ښار کي مضاربت او مرابحه د سودي قرض بديل دي

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	نه يم پري خبر	20	13.3	13.3	13.3
	ډېر کم	8	5.3	5.3	18.7
	کم	17	11.3	11.3	30.0
	مناسب	27	18.0	18.0	48.0
	زيات	61	40.7	40.7	88.7
	ډېر زيات	17	11.3	11.3	100.0
	Total	150	100.0	100.0	

جدول(4)

جدول(5) په کندهار ښار کې د سود زياته کچه په مالي يا بانکي سکتور کي وجود لري.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	نه يم پري خبر	7	4.7	4.7	4.7
	ډېر کم	2	1.3	1.3	6.0
	کم	3	2.0	2.0	8.0
	مناسب	14	9.3	9.3	17.3
	زيات	39	26.0	26.0	43.3
	ډېر زيات	85	56.7	56.7	100.0
	Total	150	100.0	100.0	

په جدول (4) کې د پانګوالو څخه دا پوښتل سوي چې آيا مضاربت او مرابحه د سودي قرض بديل دئ او کنه؟ د همدې پوښتني د حل په موخه د دوی څخه د پوښتن پاني له طريقه پوښتل سوي او بلاخره په جواب کې دا لاسته راغلي چې (61) کسانو ويلي چې مضاربت او مرابحه د سودي قرض ښه بديل دئ، کوم نوع معلومات او پوهاوی نه لري. همدارنګه، په شکل (4) کې هم ښوول سوي چې(40.67٪) سلنه جواب ورکوونکي دا ويلي چې دوی مرابحه او مضاربت د سودي قرض خورا ښه بديل بولي.

په جدول (5) کې د پانګوالو څخه دا پوښتل سوي چې ګواکي په بانکونو او يا نورو مالي سکتورونو کې د سود کچه شتون لري او کنه. يعني پانګوال که د پانګې لګوني له پاره زړه ښه کړي، نو آيا هغالته به خپلې شتمنۍ په کاروبار ولګوي؟ د دې پوښتني د حل په موخه د دوی څخه پوښتل سوي چې په جواب کې تقريباً اکثريت جواب ورکوونکو دا ويلي چې په بانکونو کې د سود زياته کچه وجود لري، چې دا برخه د ټوله جواب ورکوونکو د ليست اکثريت برخه تشکيلوي چې(85) کسان کيږي.

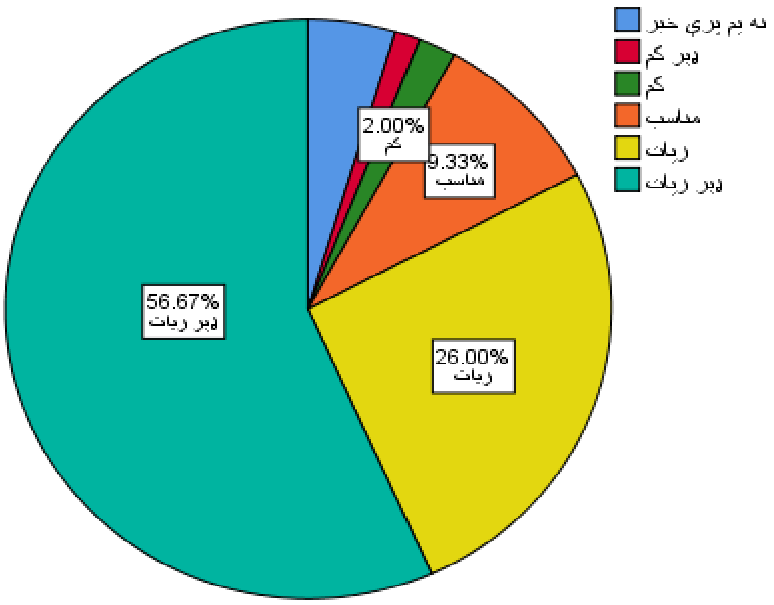

شکل 5 په کندهار ښار کې د سود زياته کچه په مالی يا بانکی سکتور کي وجود لری

جدول (5) څخه په ځرګنده توګه دا جوتيږي چې په بانکونو او ورته نورو مالي مؤسساتو کي د سود کچه ډېره ده، نظر نورو ادارو او کاروباري مراکزو ته.

جدول (6) په عامو تجارتي معاملاتو کي سود په ډېره کمه اندازه سره تر سترګو کيږي.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
نه يم په خبر	51	34.0	34.0	34.0
ډېر کم	38	25.3	25.3	59.3
کم	30	20.0	20.0	79.3
مناسب	10	6.7	6.7	86.0
زيات	12	8.0	8.0	94.0
ډېر زيات	9	6.0	6.0	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په جدول (6) کي د جواب ورکوونکو څخه دا پوښتل سوي چې په زراعتي سکتور کي د سود استعمال تر کومه حده پوري دئ؟ په دې سلسله کي (51) کسانو چې اکثريت برخه تشکيلوي، دا ويلي چې دوی هيڅ په دې اړه بشپړه معلومات نه لري او (38) کسانو بيا ويلي چې ډېره په ټيټه کچه په زراعتي سکتور کي د سود راکړي ورکړي صورت نيسي. شکل (6) چې د ډاټ پلاټ په ډيزاين کي جوړ سوی نوموړی جواب په خورا واضح بڼه ښکاره کوي.

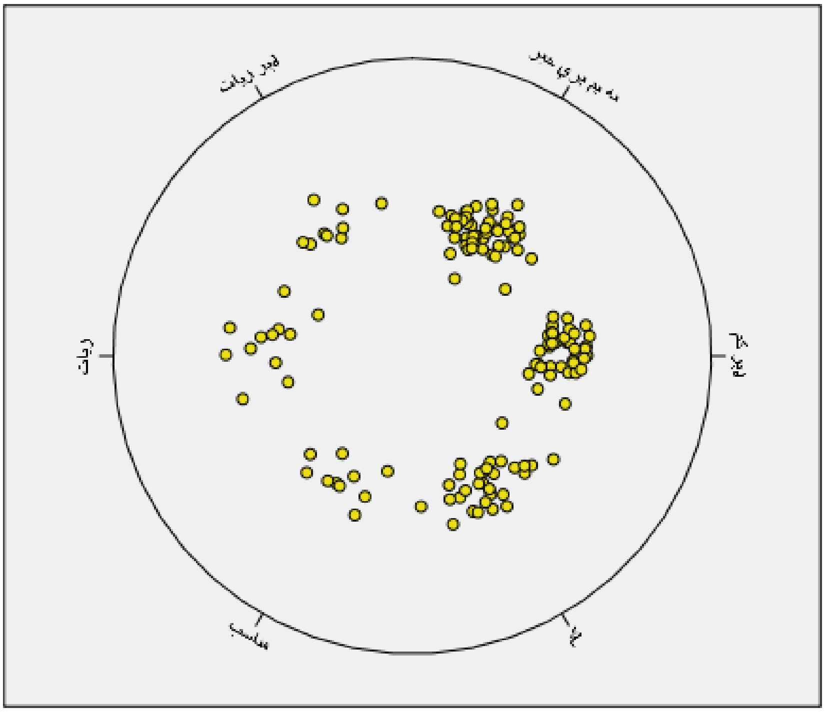

شکل (6) په عامو تجارتي معاملاتو کي سود په ډېره کمه اندازه سره تر سترګو کيږي.

جدول(7) د کورونو او ودانيو اړونده معاملاتو کي سود په ډېره کمه اندازه سره وجود لري.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ډېر کم	9	6.0	6.0	6.0
کم	14	9.3	9.3	15.3
مناسب	16	10.7	10.7	26.0
زيات	81	54.0	54.0	80.0
ډېر زيات	30	20.0	20.0	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په جدول (7) کي د پانګوالو څخه دا پوښتل سوي چي د کورونو او ودانيو په سوداګريزو راکړو ورکړو کي د سود استعمال څرنګه دئ؟ چي (81) کسانو د دې جواب ورکړی چي په اړوند معاملاتو کي د سود استعمال کم دئ او پانګوال او يا کاروباريان لږ پر لګيا دي. همدارنګه په شکل (7) کي هم ښوول سوي چي اکثريت برخه چي (54٪) تشکيلوي هغوی د زيات موافق جواب ورکړی او دا ئي څرګند کړي دي چي د کورونو او ودانيو په معاملاتو کي د سود د کچي استعمال ټيټ دئ او پانګوال ډېر لږ په دې اړونده برخه کي سودي معاملات په کار اچوي.

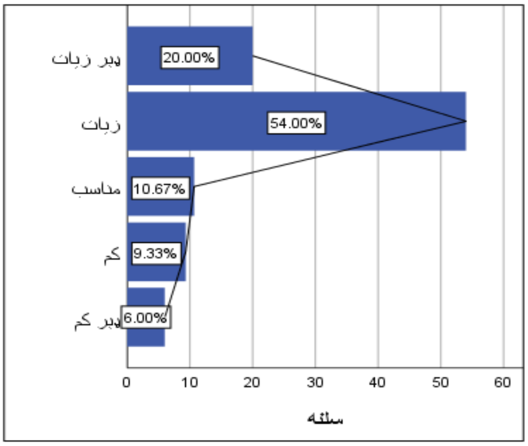

شکل (7) د کورونو او ودانيو اړونده معاملاتو کي سود په ډېره کمه اندازه سره وجود لری.

جدول(8) تاسو په کوم شکل سره خپل سپما ساتئ؟

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
په شرعي شکل سره په اسلامي بانکداري کي	21	14.0	14.0	14.0
په غيرى اسلامي شکل سره په سود بانکداري کي د يو ټاکلي سود په مقابل کی	2	1.3	1.3	15.3
په کورونو کي ئې په نغد شکل سره ساتو	2	1.3	1.3	16.7
د ثابتي دارايي په شکل سره ئې ساتو	104	69.3	69.3	86.0
نور	21	14.0	14.0	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په جدول (۸) کې د پانګوالو څخه د هغوی د سپما د ساتلو په اړه پوښتنه سوې. په جدول (۸) کې ادا ښوول کیږي چې اکثره پانګوال ئې د ثابتي دارائي په شکل سره خپله سپما ساتي، چې (۱۰۴) کسانو د ټوله نموني څخه دا ډول جواب ورکړی چې دا سلنه تقریباً د ټوله نموني (69.33٪) برخه تشکیلوي. همدارنګه (21) کسانو بیا ویلي چې دوی ئې په شرعي شکل سره په اسلامي بانکداري کې په کار اچوي چې ادا یوه ټیټه برخه تشکیلوي.

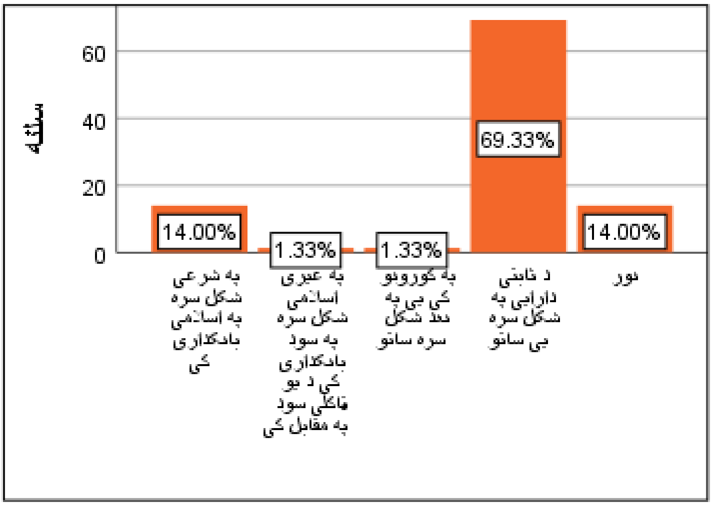

شکل 8 تاسو په کوم شکل سره خپل سپما ساتی ؟

جدول (9) تاسو د اسلامي تمویل په هکله څومره پوهاوی لرئ؟

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
نه یم پري خبر	73	48.7	48.7	48.7
ډېر کم	35	23.3	23.3	72.0
کم	31	20.7	20.7	92.7
مناسب	11	7.3	7.3	100.0
Total	150	100.0	100.0	

په جدول (9) کې د جواب ورکوونکو څخه د هغوی د اسلامي تمویل په اړه پوښتنه سوې چې آیا دوی په دې اړه معلومات لري او کنه؟ په جدول (9) کې ادا ښودل کیږي چې اکثریت کسان په دې اړه هیڅ معلومات نه لري، چې تقریباً (48.7٪) سلنه برخه د ټوله نمونې تشکیلوي او (73) کسان دي. سربېره پر دې (35) کسانو ویلي چې دوی د اسلامي تمویل ډېر کم معلومات لري.

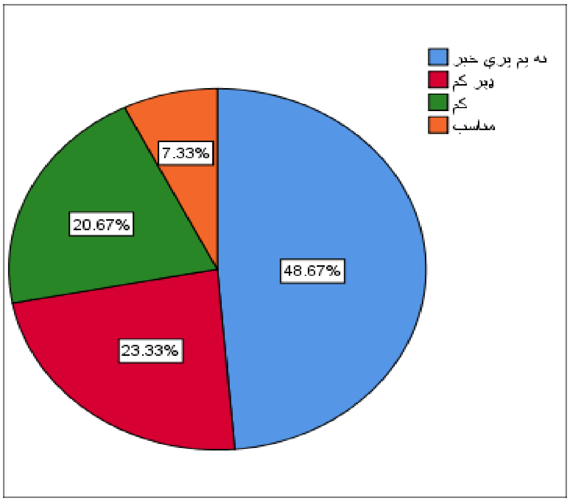

جدول(10) د سودي قرضي فرصت په رامنځ ته کېدو سره سپما زياتوالی کړی دئ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	نه يم پرې خبر	73	48.7	48.7	48.7
	ډېر کم	35	23.3	23.3	72.0
	کم	31	20.7	20.7	92.7
	مناسب	11	7.3	7.3	100.0
	Total	150	100.0	100.0	

په جدول (10) کې د جواب ورکوونکو شخه دا پوښتل سوي چې آيا د سودي قرضي د فرصت په رامنځته کېدلو سره سپما زياتوالی کړی او کنه؟ په پايله کې دا څرګنده سوه چې اکثريت کسانو چې(73) سلنه کيږي دا ويلي چې دوی په دې اړه معلومات نه لري. مګر (31) کسانو بيا ويلي چې سوي قرضي فرصتونه په ټيټه کچه د سپما په زياتوب کې اغيزه ښکاره کړې او فقط (11) کسانو بيا ويلي چې په مناسبه اندازه ئې زياتوب راوستلی دئ.

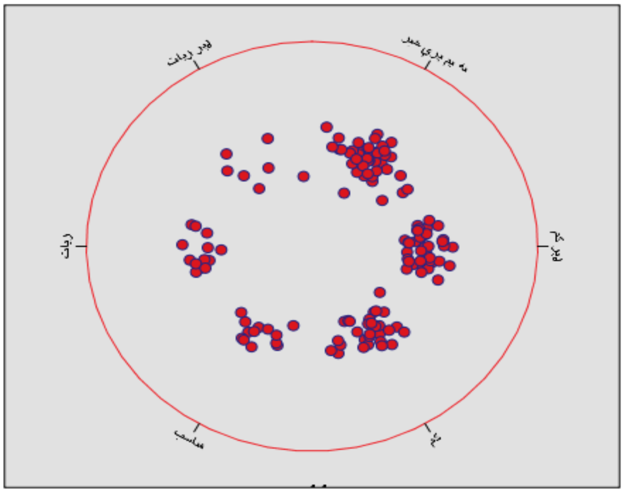

شکل (10) د سودي قرضی فرصت په رامنځ ته کېدو سره سپما زياتوالی کړی دئ

جدول(11) ستاسو له نظره سود د يو هيواد پر اقتصاد څه ډول اغيزه اچوي؟

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ډېره زياته مثبته اغيزه اچوي	40	26.7	26.7	26.7
مناسبه مثبته اغيزه اچوي	58	38.7	38.7	65.3
غير متنفر	8	5.3	5.3	70.7
منفي اغيزه اچوي	20	13.3	13.3	84.0
ډېره زياته منفي اغيزه اچوي	18	12.0	12.0	96.0
نه يم پرې خبر	6	4.0	4.0	100.0
Total	150	100.0	100.0	

شکل (11) ستاسو له نظره سود د یو هیواد پر اقتصاد څه ډول اغیزه اچوي؟

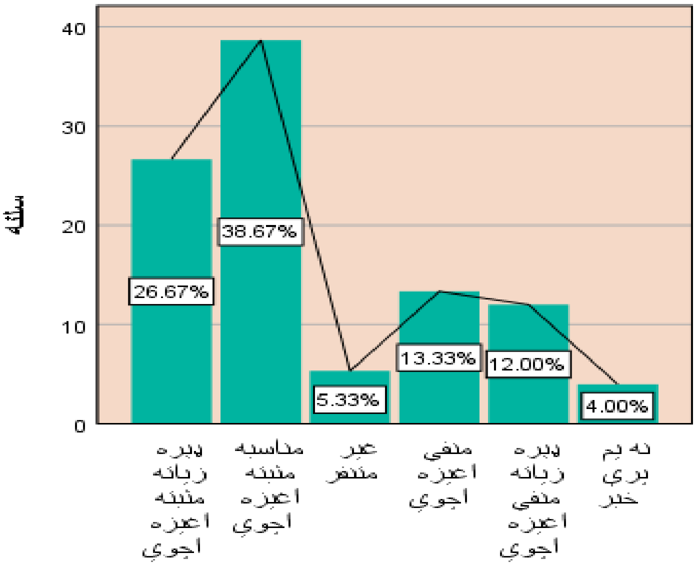

په جدول(11) کې د پانګوالو څخه په دې اړه پوښتنه سوې ده چې سود د هیواد پر اقتصاد څه اغیز درلودای سي؟ په پایله کې دا ونښوول سوه چې اکثریت پانګوالو ویلي چې سود د یو هیواد پر اقتصاد غیر مثبته اغېزه اچوي، چې دا تعداد د ټوله نموني څخه (58) کسان کیږي. سربېره پر دې، (40) کسانو بیا ویلي چې سود د یو هیواد پر اقتصاد خورا ډېره مثبته اغېزه اچوي. چې دا ټوله راټوله سوې ډاټا (38.7٪) سلنه برخه تشکیلوي او هغوی چې ویلي چې ډېره مثبته اغېزه اچوي، هغوی (12٪) سلنه برخه تشکیل کړې ده.

مباحثه

طبیعي خبره ده، چې کله کومه څېړنه ترسره کېږي د یو لړ مشکلاتو او خنډونو سره به ضرور مخامخ کیږي، دا چې همدا څېړنه د کندهار په ولایت کې لومړۍ څېړنه وه او د همدې سیمې د عاداتو او کلتورونو سره ئې پوښتنې په ټکر کې وې، تر ډېره خلګو نه غوښتل چې پوښتنو ته صحیح او درست جواب ووایي، د همدې خنډونو سره مو د امکان تر حده کوښښ وکړ، تر څو دقیق او کره ډاټا راجمع کړو او د همدې سیمې په اقتصادي جریان کې د سود کچه معلومه او وڅېړو.

د تیرو څېړونو سره مو پرتله دا ده چې مخکنۍ څېړنې په پرمختللو او د پرمختګ په حال کې هیوادونو کې ترسره سوي مګر زموږ څېړنه په یوه غریب او وروسته پاته هیواد کې ترسره سوې، د سود اړوند څېړنې عادتاً په هغه ټولونو کې ترسره سوي وي چې هلته ټولنه او کاروباري خلګ د سود سره عادت او یا هم ورباندې پوره معلومات لري، مګر زموږ په ټولنه کې یو خو د سود سره کاروباري کسان نابلده ول او هم د عقیدوي اړخه ورسره کلک په ټکر کې ول، د همدې پرتلې څخه دا معلومه سوه چې د همدې سیمې د تجارانو له پاره یوه اسلامي تجارتي تګلاره برابره سي، تر څو بانکونه ورته د همهغه تګلارې او اصولو په نظر کې نیولو سره د تجارت او پانګوالۍ زمینه مساعده کړې وي.

د همدې څېړنې څخه موږ ته مثبته لاسته راوړونه دا ده چې د کفري نړۍ د دومره زیاتو کوښښونو او هڅو سره هم الحمدلله د کندهار ولایت په اقتصادي راکړه ورکړه او معاملاتو کې د سود کچه بیخي ټیـټه او پر نشت حساب ده، حال دا چې په موجوده بانکونو کې تر ډېره حده سود او سودي معاملات شتون لري، د همدې مثبت والي راز په دې کې دئ چې په کندهار ولایت کې د تعلیم الاسلام راډیو د ممبر اواز او نورو شرعي خپرونو د لاري د کندهاري اولس له پاره مسلسلي خپروني نشریږي، د همدې نشراتو تاثر دئ، چې زموږ په ټولنه کې غیرمشروع (سودي) کاروبار دنشت سره برابر دئ.

دا يو اصل دئ چي کله يوه څېړنه مثبتي پايلي لري، د هغه ترڅنګ به ضرور منفي پايلي هم لري، د همدې څېړني څخه به ضرور هغه مالي مؤسسات متضرر کيږي چي غواړي په کندهار ولايت کي سودي کاروبار ته وده ورکړي او هم به د هغه بانکونو او پانګوالو له پاره ستونزه وي چي دلته ورته د ثابتي ګټي (سود) زمينه نه وي مساعده او د هيواد څخه بهر هم نه سي کولای چي خپلي پيسې انتقال کړي.

د دي له پاره تر څو مو خپله ټولنه د همدې سودي او غير جائز کاروبار څخه همداسي سالمه ساتلې وي، بايد چي نوري څېړني د سودي معاملاتو بديل ته خاصي سي، تر څو په ټولنه کي هغه اړتياوي رفعه سي چي په تجارتي او سودګريزو راکړو ورکړو کي وجود لري.

وړانديزونه مو دا دي چي ديني علما بايد د اسلامي تجارت، سود او د هغه د ناوړه اغېزو اړوند ليکني وکړي او عامه تبليغات وکړي. بل خُل که چا غوښتل په دې هکله څېړنه وکړي نو وړانديز مي دا دئ، چي د هيواد په کچه ئې وکړي. دولت بايد د اسلامي بانکي سيسټمونو په شتون کي زياتوالی رامنځ ته کړي. دولت بايد د معاملاتو په ښه ډول سره نظارت تر سره کړي، تر څو پر سودي معاملاتو لوړه جريمه وضع کړي. راتلونکي څېړونکي بايد د سودي معاملاتو د مخنيوي پر برخه ډېر تاکيد وکړي.

دولت بايد هغه مالي مرکزونه مجازات کړي چي سود ته زمينه برابروي. هغه تجاران چه په غير اسلامي شکل سره معاملات تر سره کوي بايد لوړ ماليات ورڅخه واخيستل سي او يا هغه تجاران چي د اسلامي تجارتي معاملاتو اړوند پوهاوی و نه لری، بالکل اجازه ورنه کړل سي تر څو تجارت وکړي.

ماخذونه

قرانکريم سورة البقره، آيت ۲۷۵ ، ۲۷۶، ۲۷۷ ، ۲۸۱

سيد مودودی ابوالاعلی، (۱۳۹٦). سود از نظر اسلام واقتصاد

پوهنمل زاهدي احمدزی، (۱۳۸۲). د تجارت اسلامی قانون ، ص ۷۴-۷۵ ـ ۸۴ ـ ۸۷-۹۲

محمد تقي عثمان ، (۱۳۸۳). اسلام او نوی اقتصاد

آيت اللّٰه شهيد بهشتی حسينی دکتور سيد محمد، (۱۳۸۷). بانکداری ، ربا وقوانين مالی اسلام

Shamim Ahmad, (2005). Undestanding and Eliminating Riba,

Derbel, “et al.”, (2010) .Can Islamic Finance Constiture a solution to Crisis?

Mushtagu, (2016). Effect of interest rate on economic performance: evidence from Islamic and non-Islamic economies,

Impacts of Interest on Economy of Kandahar

Esmatullah Salimi

Lecturer

Abstract

Humans are social beings. They have guiding principles. Health and economy are the factors that must be organized, otherwise human will not have a very good life. In respect to this, I have tried to start a research about one of the above mentioned factors: current transactions. Islam has spectacular guiding lines for transactions, despite this I wanted to research about interest, which is forbidden, to keep society organized. I wanted to discuss here interest-related aspects: past time interest, transactional interest, surplus interest, banking interest. I have done this research about this problem. This will make me do what I must do as a Muslim, and also I will give people another option instead of doing business with interest. It will result in a safe life. Literature review proved that interest is a dangerous factor for both transactions and society. It seemed that some people were doing business here with interest but we could not find any research conducted about this, so I tried to conduct one. In this research, questionnaire and interviw are used for data collection and the SPSS is used for the analysis of the data. During the research, we have asked some questions: how much people seize this opportunity of interest in Kandahar city? Are there any other options that people can make them their choices instead of taking or giving loans with interest? Which organizations run interest related systems in Kandahar city? In which transactions does interest exist? Researcher hoped that he would find very less Islamic loaning opportunities. This was the problem that made him do this research.

Keywords: economy, Investor, Kandahar, Banking organizations

په اسلام کې معلولينو ته پاملرنه

پوهنيار عبدالمالک نيازی
د ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسې عمومي رئيس
۰۷۰۳۳۰۰۶۳۲
Malalay.hei@gmail.com

لنډيز

معلولول انسانان لکه ړانده، ګوډان، کاڼه او داسې نور هغه چې عضوي ستونزې لري په هروخت کې د ټولنې يوه برخه جوړوي. د تاريخ په اوږدو کې له دغو انسانانو سره د غير اسلامي تمدنونو د پلويانو له لارې غير انساني او د عاطفې څخه ليرې چلند سوی او د دوی د تبعيد څخه نيولې تر وژلو پورې حکومتونو ته طرحې وړاندی سوي دي. د دغه څېړنې موخه داده چې معلوم کړو اسلامي شريعت د دوي په اړه کوم دريځ لري او سلامي حکومتونو د دوی پر وړاندې کوم غبرګون ښودلی او کومې اسانتياوې ئې ورته برابرې کړي دي. په دغه څېړنه کې له کتابتوني مېتود څخه استفاده سوې او ترڅنګ ئې معتبر اسلامي ويبپاڼې او ژورنالونه پلټل سوي. په ټولنه کې معلول انسانان د ټولنې هغه محسنين دي چې د چا له کبله چې الله تعالی پر ټولنې باندې رحميږي. معلول انسانان په کلي ډول عاجز او ناتوانه نه دي بلکه ټولنه او چارواکي ناتوانه سوي دي چې له دوی څخه د ټولنې په پرمختګ کې لازمه استفاده نه کوي. ډيرو معلولو اشخاصو معلوليت چيلنج کړی او د معلوليت سره يې داسې چارې ترسره کړې چې ډيری سالم اشخاص ورڅخه عاجز سوي دي. اسلام معلول انسانان له شاقه مکلفيتونو څخه معاف کړي او په دې اړه يې ور څخه هر ډول حرج لرې کړی دی. په پخوانيو اسلامي حکومتونو کې معلولينو ته د معاشاتو په شمول د ژوند په ټولو برخو کې اسانتياوې برابرې سوې. اسلام د دې ترڅنګ معلوليت ته د يوې ستونزې په نظر کتلي او د مخنيوي لپاره يې په احتياطي تدابيروباندې امر کړی دی. د دې څېړنې موندنې او نتائج د هرې ټولنې لپاره اهميت لري په ځانګړي ډول افغانۍ ټولنې ته خورا ډير مهم دي ځکه چې افغانان تر هر چا زيات معلولين لري.

مهم لغاتونه: اسلام، انسان، معلول، ناتوان

مقدمه

معلول ته په عربي کې د معاق، مقعد، او عاجز (ناتوانه) کلمات استعمال شوي، مګر کله چې د معلولینو موضوع ته په نړیواله کچه توجه وشوه او د دوی ستونزې تر څېړنې لاندې ونیول شوې. په دې نظریه کې پرمختګ راغی او د دوی پر وړاندې د عاجز او ناتوانه اصطلاح کارول ښه ونه ګڼل شول، ځکه چې دا خلک په حقیقت کې ناتوانه او عاجز نه دي، بلکه تولنه عاجزه ده چې له دوی څخه د دوی د وړتیا مطابق کار واخلي. په دې خلکو کې اوس هم د کارکولو توانایي موجوده ده په دوی کې داسې شخصیتونه شته چې په صحتمندو انسانانو کې نه لیدل کیږي، د دوی ډیری داسې کارونه کولای شي چې د ټولنې نور طبقات یې نه شي کولای.

منفي القاب او نومونه لکه ګنګ، شل او نور دېته ورته اصطلاحات د کوچنیانو او په ځانګړې ډول د معلولینو پر ذهنونو باندې بده اغیزه کوي او د دوی په ټولنیزو اړیکو منفي تاثیرات کوي خو د دې برعکس ښه الفاظ او ښه نومونه کارول دوی ته ښه روحیه ورکوي. اسلام هم موږ هڅولي یو چې خپلو اولادونو ته ښه نومونه انتخاب کړو او په همدغو انتخاب شوو نومونو یې را وبولو. (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ) (الحجرات، ۱۱) او یوبل په بدو نومونو مه یادوئ دغه کار(بدنومونه اخیستل) په اسلام کې ډیر بد دي د ګناه له مخې (تفسیر ابن کثیر / دار طیبة - 7 / 376) .

په تېر تاریخ کې د معلولینو حالت: روماني حکومت او پخوانیو فرعونیانو هڅه کوله چې له معلولینو څخه ځان خلاص کړي، د روم قانون کې ګونګ په معتوه (بیهوده) سره توصیف شوی وه. فیلسوف آرسطو دا نظریه درلوده چې د کمزورې سمعي قوې خاوندان زده کړه نه شي کولای. همدا راز افلاطون به ویل چې معلولین له پرمختللو ښارونو څخه بهر وباسئ، ځکه چې دوی د ټولنې د اوږو بار دي د دوی په موجودیت کې ټولنه پرمختګ نه شي کولای. د انګریز پخواني قانون د معلولینو ځینې ډلې له انساني حقوقو محروم کړې وې.(سیکولوجیة الإعاقة للقذافي، 15،1988) خوبیا هم د زماني په تېریدو سره دغه قوانین بدل شول او انساني روحیه یې غوره کړه، دوی وکولای شول د ځینو طبي نباتاتو په مرسته د کونوالي درملنه وکړي او په دې کار کې تر ډیره بریده بریالي هم شول.(تأهیل ورعایة متحدي الإعاقة 151:152،2004 او التأهیل المهني لذوي الاحتیاجات الخاصة **أفنیخر ،5:1999)**

په اوس وخت کې افغانستان د نړۍ په هیوادونو کې تر هر چا زیات معلولین لري. د اسیا بنسټ یوې نوې سروې موندنې ښیي چې په افغانستان کې شاوخوا اتیا سلنه وګړي په یو ډول معلولیت اخته دي، چې روغتیایي پاملرنې ته اړتیا لري.

د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون یو تازه راپور ښیي چې اکثره معلولیت لرونکي افغانان خپلو لومړنیو بشري حقونو ته لاسرسی نه لري. د دغه کمیسیون یوه کمېشنره بنفشه یعقوبي وایي ''په افغانستان کې معلولیت لرونکي وګړي له مختلفو جدي ستونزو سره مخامخ دي: اکثره معلولیت لرونکي افغانان د روغتیا، زده کړو او کار په څیر خپلو اساسي بشري حقونو ته کافي او بشپړ لاسرسی نه لري.''

د څېړنې اړتیا او اهمیت

په افغانستان کې د پیدایشي معلولیت تر څنګ دوامدار جنګونو د معلولینو کچه زیاته کړې ده . دلته نه یواځې داچې د پیدایشي معلولیت د مخنیوي لپاره بشپړ تدابیر په کار نه دي اچول سوي ترڅنګ یې دوامدره جنګونو هره کورنۍ د معلولیت له کړکیچ سره مخ کړې ده. د حکومت، ټولنې او افرادو له خوا هم د معلولینو سره په تعامل کې داسې رویه نه لیدل کیږي چې د معلولینو مادي او معنوي اړتیاوې پوره کړي.

په دې څېړنه کې د معلولینو مقام واضح سوی او په اړه یې د حکومتونو، ټولنو او افرادو مسؤلیتونه روښانه سوي. تر ټولو مهمه دا چې په دې څېړنه کې معلولین د ټولنې هغه محسنین ثابت سوي چې له کبله یې ټولنه د الله تعالی د رحمت مورد ګرځي. د دغه مقالې په لوستلو سره به د معلولینو په ذهنونو کې د کمترۍ احساس لمنځه ولاړسي او په ټولنه کې به ورته د فعال ګډون هوډ پیداسي.

د څېړنې موخې

- په اسلام کې د معلولینو مقام پیژندل.
- د معلولینو پر وړاندې د حکومت او ټولنې مسؤلیت په نښه کول.

د څېړنې پوښتنې

1. ایا معلولین په ریښتیا د ټولنې د اوږو بار دي او که په ټولنه کې د پرمختګ لپاره څه کولی هم سي؟
2. ایا په اسلام کې د معلولیت د مخنیوي لپاره وقایوي تدابیر موجود دي؟
3. ایا معلولیت داسې عیب دی چې له کبله یې معلول توهین او تحقیر سي؟

د څېړنې میتودولوژي

ددې لپاره چې د څېړنې د ترسره کولو لپاره کافي اړین اړوند معلومات ترلاسه سي. تر ډېره بریده پورې هڅه سوې ده چې د معلولینو د حقوقو په اړه اسلامي سرچینې وپلټل سي. دا یوه کتابتوني څېړنه ده، چې له تشریحي څېړنیز میتود څخه پکښې استفاده سوې ده. په دغه څېړنه کې له قرآن کریم، د احادیثو له کتابونو او نورو داخلي او دباندنیو معلوماتي سرچینو، معتبرو کتابونو ، مقالو او ویبپاڼو څخه ګټه اخیستل سوې ده، تر څو د موضوع په هکله په خاص ډول په پښتو ژبه کې شته خلا ډکه سي.

اسلامي شریعت کې د معلولینو مقام

اسلام پرته له کوم توپیر څخه د ټولنې ټولو طبقاتو ته د احترام په نظر کتلي او په ځانګړې ډول یې ضعیف او ناتوانه خلکو ته جدي پاملرنه کړې ده. معلول او ضعیف انسانانو د اسلامي نظام تر چتر لاندې د کمترۍ احساس نه دی کړی. د اسلام په تاریخ کې موږ داسې بېلګه نه لرو چې ناتوانه اوضعیف خلک په یو ځای کې پرته له پاملرنې څخه ژوند وکړي بلکه همېشه یوڅوک د دوی د حمایې لپاره د دوی تر څنګ درېدلی دی.
د قرآنکریم په بې شمیره آیاتونوکې له ضعیف او ناتوانه خلکو سره د همدردۍ او مرستې مفکوره پرته ده، موږ دلته د بېلګې په توګه یادونه کوو: ١- {لیس علی الضعفاء ولا علی المرضی ولا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج إذا نصحوا لله ورسوله ما علی المحسنین من سبیل والله غفور رحیم } (التوبة، 91) دغه آیت کریمه په واضحه توګه دلالت کوي چې مریضان او ضعیفان د الله له طرفه د جهاد له دندې معاف دي، یعني که د سالمو او صحتمندو مسلمانانو سره په جهاد کې شریک نه شي په دوی حرج او تکلیف نشته.
٢- په قرانکریم کې د حرج کلمه په تکراري ډول له معلولینو څخه نفې شوې ده: لومړی په سورة نورکې: (لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا) (النور، ٦١) یعنې باک نه لري که ړوند، ګوډ، مریض د اقاربو او خپلوانو په کورونو کې د هغوی له اجازې پرته څه وخوري.(تفسیر ابن کثیر، دار طیبة –٦ / ٨٦)

دوهم په سوره فتح کې: (لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا) (الفتح، ١٧) دلته هدف دادی چې که دوی له جنګ څخه شاته شي نو په دوی حرج او تکليف نشته. الله تعالی دوی له جهاد څخه معاف کړي دي او دوی يې معذور بللي.

په قرآنکريم کې د پاملرنې بې سارې بېلګه:

قرآنکريم د معلولينو پر وړاندې د پاملرنې داسې بېلګه بيان کړې ده چې تر قيامته د انسانانو په غوږونو کې زمزمه کيږي او هغه داسې بې سارې پاملرنه ده چې نه د اسلام څخه مخکې او نه وروسته د هغې مثال په انساني ټولنو کې ليدل شوی او نه به وليدل شي.
هغه مثال دادی چې الله تعالی خپل خوږ پيغمبر حضرت محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم ته د عبدالله بن ام مکتوم په وجه عتاب ورکړ!! عبدالله بن ام مکتوم په سترګو ړوند وو، يوه ورځ د معمول په څير رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راغی چې په مجلس کې ورسره کښيني. رسول الله صلی الله عليه وسلم په دی مهال د ابوجهل، عتبه، اُبی ابن خلف، اُميه ابن خلف اوشيبه په ګډون د قريشو له مشرانو او سردارانو سره غونډه درلوده او هغوی ئې اسلام ته را بلل. ناڅاپه عبدالله بن ام مکتوم (د خديجې رضی الله عنها د تروړځوی) د غونډې ځای ته راغی او وئې ويل: يارسول الله! ارشدني (ای د الله رسوله ماته لارښوونه وکړه) د ده ناڅاپي راتګ او د مجلس اخلال، پيغمبر عليه السلام ته نا مناسب وبرېښېد او پرې نا راضه شو. غوښتل ئې په دې حساس وخت کې ئې څوک مزاحم نشي. تمه يې دا وه چې که د قريشو له دغو مشرانو څخه هرڅوک يې ايمان راوړي نو د قريشو ډير کسان به له مخالفته لاس واخلي، له مسلمانانو سره به يوځای شي، اسلامي دعوت به ومني او لږ ترلږه مخالفت به يې راکم شي. دغه احساس د دې باعث شو چې پيغمبر عليه السلام د قريشو سردارانو ته زياته توجه وکړه.
الله جل شانه د ټولو رب دی او د هغه سبحانه وتعالی په نزد کې د چا اجتماعي حيثيت اهميت نلري، د پيغمبر عليه السلام په دې حرکت ناراضه او يوه مکمله سوره ئې په همدې اړوند نازله کړه : (عَبَسَ وَتَوَلَّى (1) أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى (2) وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى (3) أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى (4) أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى (5) فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى (6) وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى (7) وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى (8) وَهُوَ يَخْشَى (9) فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى (10) (عبس، ١-١٠) ترجمه: تريو ئې کړ تندی او مخ ئې واړولو چې کله ورته راغی هغه ړوند، څه شي ته خبر کړې، ښايي (ده غوښتل چې) ځان تزکيه کړي، يا پند واخلي او پند ئې ګټور کړي، خو چا چې استغنا به ئې کوله، نوستا وه ورته خاصه پاملرنه، اوڅه پره ئې پرتا نشته که ځان نکړي تزکيه، خو څوک چې په تلوار راغی ستا خواته او وېرې و اخيستی، نوتاکړه له هغه بې پروايي. (د قرآن پلوشې، جزء ٣٠ ، ص ٧٠)
په دغه آياتونو کې الله تعالی خپل پيغمبر او اسلامي امت ته دا واضحه کړه چې ړوند مؤمن د الله پر وړاندې د کافرانو له مشرانو اوسردارانو ډير غوره دی. پيغمبر عليه السلام د دغې سورې له نزوله وروسته وفرمايل: زه خپل رب د عبدالله بن ام مکتوم په وجه عتاب کړم، له دغې ورځې وروسته چې کله به هم عبدالله بن ام مکتوم د ده خواته راتلو نو خپل څادر به ئې ورته وغوړاوو او ډير احترام او عزت به ئې کاوو. دوه ځله ئې په خپل غياب کې او د جنګ جبهو ته د تلو په مهال هغه د مدينې منورې د چارو مسؤل او خپل ځای ناستی ټاکلی وه.

د عبدالله ابن ام مکتوم د شکايت له کبله د شريعت په عام حکم کې يوه استثناء

عبدالله بن ام مکتوم د معلوليت او غريبۍ سره سره د الله په وړاندې زيات وزن او قدر درلود. يوه ورځ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راغی په ډيره ناکراره لهجه يې وويل ای د الله رسوله! داسې آياتونه نازل شوي چې له مخې يې مجاهدين په ناستو (هغو معذورو خلکو چې جهاد ته نه شي تللی) بهتره ګڼل شوي موږ خو ځکه جهاد ته نه شو تللی چې معذور يو، ده لاخپلې خبرې نه وې

ختمي کړې چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د وحې نازلیدو کیفیت راغی زید بن ثابت ناست وه هغه ته یې وویل چې د مجاهدینو او قاعدینو آیتونه چې اوس نازل شوي تلاوت کړه هغه تلاوت شروع کړ: لا یستوي القاعدون... کله چې یې دغه ځای تلاوت کړ رسول الله صلی الله علیه وسلم پرې ډېر غږ وکړ چې ولیکه غیر اولي الضرر(پرته له معذورو خلکو) نو دلته الله تعالی د عبدالله بن ام مکتوم عذر واورید او د هغه پر اساس یې په قرآنکریم کې له عام حکم څخه مستثنی کړل، د دې استثنا څخه مخکې په مطلقه توګه مجاهدین په ناستو خلکو بهتره ګڼل شوي وه هغه که معذور وي او یاغیر معذور، مګر الله پاک د عبدالله بن ام مکتوم د شکایت په اساس ناست معذور خلک له دغه عام حکم څخه وویستل او یواځې هغه ناست خلک په عام حکم کې پاتې شول چې پرته له عذرڅخه جهاد ته نه ځي.

معلولینو ته د خلفاوو او فقهاوو پاملرنه

د راشدینو خلیفه ګانو له ډلې څخه عمر بن الخطاب رضي الله عنه لومړی شخص وه چې د ضعیفانو او معلولینو د حقوقو خوندیوالي لپاره ئې قانون تصویب کړ چې له مخې یې د ضعیف او ناتوانه ماشومانو لپاره دیوان جوړ شو او د بیت المال له خوا نه د هغوی لپاره د تمویل چارې تصویب شوې.

عمر بن عبدالعزیز په اسلامي دولت کې د معلولینو تعداد او احصائیه معلومه کړه او ولید بن عبدالملک په ۸۸ هـ کال کې د جذام مریضانو لپاره ځانګړې شفاخانه جوړه کړه، او هرځای ناستي او ړوند مریض ته ئې یو یو خدمتګار مقررکړ. له دوی سره به د روغتون په داخل کې ډېر ښه سلوک کیده. په حلب ښار کې د یوې شفاخانې په وقفي فایل کې داسې لیکل شوي وه : (هر یو لیوني ته دې دوه خدمت کوونکې مقرر شي هر سبا به یې لمبوي پاک کالی به ورته اغوندي، لمونځ به ورباندې کوي، د یو خوش آواز قاري په واسطه به ورته د قرآنکریم تلاوت اوروي او بیا به یې تازه هواء ته وباسي) (النمو النفسي في الطفولة والمراهقة لموسى فاروق عبد الفتاح . 2001،209:210).

کله چې اسحاق بن قبیصه ته په عراق کې د معلولینو چارې وسپارل شوې هغه وویل: په الله سوګند چې زه به د معلولینو داسې خدمت وکړم او دوی ته به داسې اسانتیاوې برابرې کړم چې خپلوان یې له دوه سره تر روغو اوسالمو خلکو نه زیات محبت وکړي.

اموي دولت کې هم معلولینو ښه مقام درلود، د دوی په دور کې د مجانینو لپاره په لویو ښارونوکې ځانګړې شفاخانې جوړې شوې، په خپله خلیفه مامون د ړندو خلکو او ضعیفه ښځو لپاره په بغداد او نورو لویو ښارونو کې کورونه جوړکړل. سلطان قلاوون د معلولینو لپاره لوی روغتون جوړ کړ.

اسلامي علماوو هم معلولینو ته ډېره پاملرنه کړې ده. امام ابوحنیفه رحمة الله علیه د معلولینو په اړه ځانګړی قانون استنباط کړ چې له مخې یې په اسلامي دولت لازمه ګڼلې وه چې د معلولینو کفالت په غاړه واخلي، همدا راز امام رازي د (درجات فقدان السمع) تر عنوان لاندې کتاب ولیکه چې په هغه کې یې د سامعې (اوریدو) قوې په اړه اوږد بحث کړی دی او د دی قوې مختلفې درجې یې معلومې کړې دي. ابن سینا هم د کوڼوالي د پېښیدو په اسبابو لیکنه کړې چې دا تولې هڅې د دوی په پاملرنې دلالت کوي (کیف تعامل الاسلام مع المعاقین – موقع صید الفوائد).

معلول علماء

مسلمانانو یواځې معلولینو ته پاملرنه او هغوی ته په اسانتیاوو برابرولو بسنه نه ده کړې، بلکه په عمل کې یې د معلول او ناتوانه له مفکورې سره مبارزه کړې، هغوی په عملي ډګر کې دا ثابته کړې چې عضوي نیمګړتیا د علم او پرمختګ مانع نشي کیدای او معلول د ټولنې د اوږو بار نه بلکه په ټولنه کې فعاله ونډه اخیستی شي او د ټولنې لپاره د خدمت مصدر ثابتیدای شي.

دلته د بيلګې په توګه د يو لړ هغو مسلمانو علماوو څخه يادونه کوو چې له معلوليت سره سره د علم او ادب د کاروان مخکښان ثابت شوي:

١- ابان بن عثمان په غوږو دروند وو، خوبيا هم د خپلې زمانې، ذکي، فقيه او نحوي عالم وو ډير نصوص يې په يادو زده ول. (إنباه الرواة على أنباه النحاة - (1 / 123))

٢- محمد بن سيرين، په غوږو دروند وو او سامعه قوه يې ضعيفه وه، خو د دې سره سره د احاديثو راوي او د خوبونو معبر وو.(33-110هـ=653-729م) (الأعلام للزركلي - 6 / 154)

٣- دعبل الخزاعي (148 - 246 هـ = 765 - 860 م) حاضر ځوابی شاعر وو، د شاعرانو په طبقاتو کې يې په زړه پورې کتاب هم ليکلی دی.(الأعلام للزركلي - 2 / 339)

٤- عبد الرحمن بن هرمز الأعرج. نوموړی عالم په پښه ګوډ وو خو بيا هم وتوانېد چې په علمي ډګر کې د امام، حافظ، او حجت په څير علمي القاب تر لاسه کړي، د قراءت علم يې د ابوهريره څخه په مستقيمه توګه حاصل کړی وه، د دې ترڅنګ يې د قرآنکريم نسخې هم ليکلې دي. (سير أعلام النبلاء ـ تح الأرنؤوط - (5 / 69))

٥- حَاتِمٌ الأَصَمُّ بنُ عنوَانَ بنِ يُوْسُفَ البَلْخِيُّ : نوموړی زاهد، واعظ، د حکمت خاوند په غوږو دروند وو. په زهد تقوی او حکمت کې په زړه پورې نصيحتونه لري د دې امت په لقمان باندې يې شهرت درلود. (سير أعلام النبلاء - (11 / 484))

په اوس وخت کې هم ډير مثالونه لرو چې د هغو له جملې څخه د سعودي عربستان نامتو عالم مرحوم شيخ عبدالعزيز بن باز رحمه الله وو، هغه سره له دې چې په بشپړه توګه په سترګو ړوند و، خوبيا هم د دې وخت ستر امام زاهد او عالم شخص وو.

٦- عطاء رضی الله عنه له شکل نه تور، کړې سترګې، چيته پوزه، په يو لاس او يوه پښه شل د ليدونکو په نظر ډير حقير معلوميده، خو اسلام ور څخه ستر عالم، امام او مفتي جوړ کړ، خلکو به ورته د مسائلو لپاره مراجعه کوله او زرګونو شاګردانو ته يې په خپل لاس د علم تاج ورکړی، د خلکو په وړاندې يې ډير قدر او عزت درلود. (کتاب رعاية المعاق بين الشرائع السماوية: ص11- 12)

قرآنکريم او نبوي احاديثو کې د معلولينو ټولنيز مقام

اسلامي شريعت د معلولينو په شمول ټول وګړي د ټولنې يوشان افراد ګڼي او له دوی څخه د ټولنې په پرمختيا کې د دوی د وړتيا مطابق کار اخلي، عبدالله ابن ام مکتوم په دواړو سترګو ړوند صحابي په هغه مهال چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په يوه غزا کې د ګډون لپاره ووت د مديني منورې سرپرست والي وټاکل شو.

اسلام کې د بهترۍ معيار تقوا او له الله تعالی څخه ويره ده، په دې اړه په واضحه توګه ټولو افرادو ته اعلانوي چې که کوم مسلمان په يومصيبت کې اخته شو هغه د ده شخصيت ته تاوان نه رسوي او نه په ټولنه کې د ده ارزښت کموي د دوی ترمنځ د فضيلت معيار يوازې تقوا ده، مال، جاه، ظاهري مظهر اوشکل د انسان په شخصيت لوړاوي کې اغيزه نه لري، رسول الله صلى الله عليه وسلم په ډيرو احاديثو کې دې مطلب ته اشاره کړې چې د هغو له جملې څخه د حجة الوداع حديث دی چې د اسلام ډيرو سترو اصولو او قواعدو ته پکې يادونه شوې ده. رسول الله صلى الله عليه وسلم د حجة الوداع پرمهال داسې وفرمايل: [يا أيها الناس ألا إن ربكم واحد وإن أباكم واحد إلا لا فضل لعربي على أعجمي ولا لعجمي على عربي ولا لأحمر على أسود ولا أسود على أحمر إلا بالتقوى] (مسند أحمد بن حنبل - (5 / 411)) ای خلکو خبر اوسئ چې ستاسو ټولو رب يو دی، خبر اوسئ چې په اسلام کې عربي په عجمي او عجمي په عربي فضيلت نه لري همدا راز سور په تور اوتور په سور بهتري نه لري مګر په تقوا سره.

د دې لپاره چې د انسانانو له فکرونو څخه د ځمکې پر مخ د دوی ترمنځ د رنګ او مال په اساس توپيرونه ختم شي داسې وفرمايل: « إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ ». (صحيح مسلم ـ مشكول وموافق للمطبوع - (8 / 11))

يعنې الله پاک ته ستاسو شکل اومالي حيثيت اعتبار نه لري بلکه ستاسو زړونه او عملونه اعتبار لري.

له توهين او مسخرو څخه ممانعت سوی

اسلام د ټولنې غړي يو پر بل باندې له مسخرو څخه منع کړي، الله تعالى فرمايي : [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ] (الحجرات، ١١) اى مؤمنانو په تاسو کې دې يو قوم پربل قوم مسخرې نه کوي کيداى شي د الله پروړاندې مسخره کړاى شوي خلک له مسخره کوونکو غوره وي همدا راز ښځې دې هم پر نورو ښځو مسخرې نه کوي کيداى شي د الله پر وړاندې مسخره کړاى شوې ښځې د مسخره کوونکو ښځو څخه غوره وي او تاسو خپل منځ کې يو بل ته طعنه مه ورکوئ او يو بل په بدو نومونو مه يادوئ دغه کار(بد نومونه اخيستل) په اسلام کې ډير بد دى د ګناه له مخې، که څوک له دې کار څخه توبه ونه کړي پس دې دوى له حد نه تيري کوونکي او ظالمان. (تفسير ابن كثير / دار طيبة - (7 / 376))

په کومه ټولنه کې چې سالم او صحتمند خلک پر معلولو خلکو مسخرې کوي او هغوى ته په ټيټه سترګه ګوري دا کار معلولينو ته تر اصلي مصيبت څخه هم ډير درد ناک دى. ډير داسې معلولين شته چې په خپل حالت صبر کوي، مګر د يو چا له خوا ورته د احتقار نظر هيڅکله نشي هېرولاى. د صحت خاوندان بايد په دې ښه پوه شي چې دوى ته ورکړل شوى د صحت دغه نعمت د الله له طرفه يو عطا او بخښښ دى (وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ) (النحل، ٥٣) کوم نعمت چې تاسو ته درکړل شوى هغه د الله له طرفه دى.

کوم ذات چې دوى ته يې دغه نعمت ورکړى د هغه په بيرته اخستلو هم قادر دى، او هغه چاته يې ورکولاى شي چې تراوسه ترې بې برخې وه چې له کبله يې د نعمت خاوندانو په سترګو کې تيټ وه، الله تعالى د عزت او ذلت ورکوونکى دى (قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (آل عمران، ٢٦) ووايه اې محمد! (په داسې حال کې چې ته تعظيم کوونکى يې د خپل رب) اى د ټولو مالکه ته ورکوونکى يې، ته منع کوونکى يې، ته چې څه وغواړې هغه کيږي، اوچې نه يې غواړې هغه نه کيږي، ته عزت ورکوې چاته دې چې خوښه وشي او ته ذلت ورکوې چاته دې چې اراده وشي، د تاپه لاس کې خير دى، ته په هرشي قادر يې. (تفسير ابن كثير / دار طيبة - (2 / 29))

معلولين د ټولنې محسنين دي

معلولين او ضعيفان پر ټولنې بار نه بلکه د ټولنې محسنين دي. ځکه چې الله تعالى د دوى په سبب د ټولنې افرادو ته رزق ورکوي، رسول الله صلى الله عليه وسلم سعد بن ابي وقاص ته داسې ووېل: (هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلاَّ بِضُعَفَائِكُمْ) (صحيح البخاري - حسب ترقيم فتح الباري - (4 / 44)) تاسو سره مرسته او تاسو ته رزق يواځې د ضعيفانو په سبب درکول کيږي.

د دې ترڅنګ اسلام د معلولينو د نفسي ارامتيا او له دوى څخه د کمي احساس د ختمولو په موخه داډ ورکوي چې دغه عضوي بيمارۍ چې دوى پرې اخته دي د دوى انساني کرامت او عزت ته تاوان نه رسوي او نه په ژوند کې د دوى ارزښت کموي، ځکه چې حقيقي معلوليت هغه دى چې د انسان دين، اخلاق اوعقيده کمزورې کړي الله تعالى فرمايي: (فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ) (الحج، ٤٦) يعني حقيقي ړوند والى د سترګو ړوندوالى نه دى بلکه د بصيرت او زړه ړوند والى دى چې انسان د ظاهري سترګو شتون سره سره له حقيقت پېژندنې ړوند کړي. (تفسير ابن كثير / دار طيبة - (5 / 438))

معلوليت تقديري پېښه ده

خوبيا هم د دې سره سره اسلام معلوليت له پام څخه نه دى غورځولى او نه يې پر معلولينو د هغه اغيزه له پامه غورځولې، له همدې کبله اسلام معلولينو ته د هغو مصيبتونو په مقابل کې چې د دوى جسم، مال، او اولادونو ته متوجه وي د صبر درس ورکوي، که موږ هر يو په خپل چاپيريال کې وګورو خامخا به موږ ته په ژوند کې داسې ستونزې رامعلومې شي چې اسانتياوې يې راوړې وي او

داسې مشکلات به وګورو چې د عادي انسانانو څخه يې لوړ شخصيتونه جوړ کړي وي په دې اړه الله تعالی فرمايي: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (22) لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ) (الحديد، ٢٢-٢٣) ای مؤمنانو که تاسو ته مالي ستونزې لکه قحطۍ، طوفان، لوږه او يا هم بدني ستونزې لکه مرض د اولادونو مړينه رسيږي هغه د واقع کيدو تر مخه الله تعالی په لوح محفوظ (د تقدير په کتاب) کې د ځای او وخت په شمول په بشپړه تفصيل سره ليکلي دي، د دغو کارونو اجراء په خپل ټاکلي وخت الله تعالی ته اسانه ده، موږ د دې لپاره تاسو ته د تقدير او زموږ د ازلي پريکړو په اړه خبر درکوو چې تاسو خفه نه شي په هغه نعمت چې له تاسو څخه اخيستل کيږي، او خوشحالي (تکبر) ونه کړې په هغه څه چې تاسوته درکول کيږي، الله تعالی نه خوښوي تکبر او فخر کوونکي په خلکو باندې. (أيسر التفاسير للجزائري - (4 / 212))

لومړی ايت هغه ازلي حقيقت بيانوي چې له مخې يې د نړۍ حوادث، پېښې او هغه څه چې انسان ورسره په ژوند کې مخ کيږي هغه ټول د الله په قضاء او قدر سره کيږي، دوهم آيت کريمه انسان ته د دغو حوادثو پر وړاندې د مناسبې کړنلارې لاربنونه کوي هغه داچې د مصيبت پرمهال به د الله له رحمت څخه نااميده کيږي نه او د نعمت په وخت کې به فخر اوتکبر نه کوي.

په نبوي احاديثو کې هم دغه مطلب تاييد شوی رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: « عَجَبًا لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ » (صحيح مسلم ـ مشكول وموافق للمطبوع - (8 / 227)) د مسلمان مؤمن ټول کارونه د ده په خير دي، که ده ته د خوشحالي اسباب ورکول شي او دی پرې شکر اداء کړي دا د ده لپاره خير ده او که مصيبت ورته ورسيږي او دی پرې صبرو کړي بيا هم د ده لپاره خير ده. په يو بل حديث قدسي کې الله تعالی فرمايي: إِنَّ اللَّهَ قَالَ إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ. (صحيح البخاري ـ حسب ترقيم فتح الباري - (7 / 151)) که يوڅوک د سترګو له نعمت څخه محروم کړم او دی په هغه حالت صبر وکړي، زه به ورته په عوض کې جنت ورکړم.

د معلوليت د مخنيوي لپاره وقايوي تدابير

اسلام د معلوليت د مخنيوي لپاره بېلابيلې لارې چارې په کاراچولې دي:

١ – د موروثي معلوليت د مخنيوي په اړه يې مسلمانانو ته امر کړی چې په ښه خاندان کې واده وکړئ. رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايي: « تخيروا لنطفكم وانظروا أين تضعونها ، فإن النساء يلدن أشباه إخوانهن وأخواتهن ، وانكحوا الأكفاء ، وانكحوا إليها » (معرفة الصحابة ـ محقق - (22 / 273)) تاسو د خپلو نطفو لپاره د ښه خاندان څخه د ځان لپار ښځې انتخاب کړئ، يعني له هغوی سره نکاح وکړئ، ځکه چې ښځې د خپلو ورونو او خويندو مشابه اولاد راوړي، او تاسو له خپل کُف (سيال) سره نکاح وکړئ اوسيال ته يې ورکړئ.

٢- د هغو امراضو د مخنيوي لپاره چې معلوليت ترې پيداکيږي د اسلامي فقه قواعد موږ ته د تعقيم اجازه راکوي، دوکتور مصطفی سباعي د فقهي قواعدو په استناد د هغو اشخاصو لپاره چې په دغسې ارثي ناروغيو اخته دي تعقيم جائز ګڼلی او د هغوی لپاره يې درې شرطونه وضع کړي:

١. د دغو مرضونو د انتقال حتمي والی.

٢. د طبي لارو څخه د شفاء موندنې ناشونتيا.

٣. ورثوو ته د دغو مرضونو د انتقال د مخنيوي لپاره پرته د مصاب شخص د تعقيم څخه د بلې وسيلې نه شتون.

٣ – د زنا حرام والی ځکه چې د اخلاقي فساد او جنسي بې لارۍ په نتيجه کې خطرناک ساري مرضونه انتقال مومي لکه زهري بيماري چې د شل کيدو، ړنديدو، جسماني بې نظمۍ او د خولې د سرطان سبب کيږي. الله تعالی له همدې کبله زنا او د زنا اسباب په کلکه حرام کړل. الله تعالی د اړونده موضوع په اړه فرمايي: (وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا) (الإسراء، ٣٢) الله تعالی په

دي آيت کې خپل بنده ګان له زنا او زنا ته له نيږدې کيدو څخه منع کړي، ځکه چې زنا ډيره لويه ګناه ده او ډيره بده لار ده. (تفسير ابن كثير / دار طيبة - (5 / 72))

۴– ټول نشيي توکي لکه دخانيات، شراب او...حرام شول ځکه چې دغه شيان انساني وجود، عقل او قوې ته ضرر رسوي او د انسان د هلاکت سبب کيږي الله تعالی فرمايي: (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) (البقرة، ١٩٥) تاسو خپل ځانونه په خپله له هلاکت سره مه مخ کوئ. د معلوليت د مخنيوي لپاره چې کوم اسباب دلته ياد شول هغه د بيلګې په توګه وه نور ډير اسلامي هدايات دي چې د معلوليت د مخنيوي لپاره ترې ګټه اخيستلی شو.

پايله

معلول او ځانګړي اړمن خلک د هرې ټولنې يوه برخه تشکيلوي، افغانۍ ټولنه تر هرې بلې ټولنې زيات معلولين لري. اسلام معلولينو ته زياته پاملرنه کړې او د دوی مادي او معنوي اړتياو پوره کولو په موخه يې ځانګړې لارښوونې کړې دي. اسلام معيوبيت تقديري پيښه ګڼلې او معلولين يې له هر ډول اذيت او توهين څخه ژغورلي دي او ترځنګ يې هغوی د ټولنې داسې محسنين معرفي کړي چې له کبله يې افراد د الله د رحمت مورد کرځي. اسلام د معيوبيت مخنيوي لپاره پر احتياطي تدابيرو امر کړی او ټول هغه اسباب چې د معلوليت لامل کيږي منع کړي دي. معلول انسانان د ټولنې د اوږو بار نه بلکه د ټولنې په پرمختګ کې ونډه اخيستلی سي.

په هغه مهال چې د نړۍ د مختلفو عقلي نظرياتو درلودونکو د معلولينو په وړاندې قهرجنې او عاطفي نه بې برخې پريکړې وکړې چا به ويل چې د کمزورو عقلي قوو خاوندان اعدام کړئ، او چا ويل چې په داسې کارونو يې وګمارئ چې د توهين نه ډک وي. موږ وليدل چې نبوي تګلاره په بشپړه توګه له عاطفي او رحم څخه ډکه لاره ده. اسلامي شريعت دغو حاجتمنو ته پوره پاملرنه وکړه او د دوی لاسنيوي ته يې په خپلو کارونو کې لومړيتوب ورکړ. هغوی ته يې اسانتياوې برابرې کړې، په مصيبت اخته خلکوته يې احترام او عزت ورکړ، د هغوی پوښتنه او عيادت يې وجيبه وګرځوله. پردې سربېره ئې هغوی ته په دعاء باندې خلک وهڅول، پر هغوی ملنډې او استهزاء کول يې حرام کړل، له هغوی سره مقاطعه کول يې منع کړل، په تکليفي احکامو کې يې په دوی اسانې راوستله او حرج يې ورڅخه لرې کړ.

زموږ ډيری معلولين د معلوليت له کبله د توهين او تحقير سره مخکيږي په داسې حال کې چې معلوليت تقديري پيښه ده تر ډيره حده د انسان د اختيار څخه بهر ده د معيوبينو توهين په حقيقت کې د الله تعالی په تقدير اعتراض دی نو له دې کبله معلولين بايد توهين نه سي بلکه د نورو سالمو انسانانو په څير محترم وګڼل سي. معيوبين د ټولنې د اوږو بار نه دي؛ که موږ د معلولينو چارې په ښه توګه مديريت کړو، صلاحيتونه او وړتياوې يې په کار واچوو، نه يواځې داچې دوی به د ټولنې د اوږو بار ونه اوسئ بلکه د ټولنې په پرمختګ کې به اغيزمنه ونډه ولري. ډيری معلولين د معلوليت له کبله د روحي ستونزو سره مخ دي، که ټولنه داسلام د هداياتو مطابق د دوی مقام او فضيلت درک کړي او معلولين هم په ټولنه کې خپل ځانونه محترم محسوس کړي په دې سره به تر ډيره بريده د دوی په روحي او رواني ستونزو کې کمی راسي. ډيری معلولين په ټولنه کې د کمترۍ له احساس سره مخامخ دي که حکومت معلولينو ته د دوی د وړتيا مطابق د کار اوکسب زمينه برابره کړي داچاره به هغوی په خپل ځان باوري کړي او د کمترۍ احساس به يې په خود کفايي بدل سي. جنګونه او نا امني د معلوليت تر ټولو غټ لامل دی که د نورو احتياطي تدابير ترځنګ جنګ ختم سي او سوله راسي دابه د معلوليت په مخنيوي کې ډيره مرسته وکړي.

سپارښتني او وړانديزونه

١. حکومت بايد د معلولينو لپاره بشري اړين ضرورتونه پوره کړي.

٢. ټولنه بايد معلولين د خپلو اوږو بار ونه ګڼي بلکه دوی د الله هغه بندګان وګڼي د کومو له کبله چې الله تعالی د ټولنې په وګړو رحميږي.

٣. حکومت بايد د معلولينو څخه د ټولنې په پرمختګ کې ګټه واخلي څکه چې په معلولينو کې داسې استعدادونه پيداکيږي چې په روغ او سالمو کسانو کې نه ليدل کيږي.

٤. د معلوليت د مخنيوي لپاره بايد وقايوي تدابير په کار واچول سي او د جنګونو مخه ونيول سي.

٥. د معلولينو سره بايد داسې رويه اختيار سي چې هغوی د کمترۍ احساس ونه کړي.

٦. په ټولو تعليمي او روزنيزو مرکزونو کې معلولينو ته لازمي اسانتياوي په پام کې ونيول سي.

ماخذونه

اسماعيل بن عمر بن ضوء بن كثير، تفسيرالقرآن العظيم: مصر، قاهره، دار طيبة.

لقذافي، (١٩٨٨). سيكولوجية الإعاقة: الدار العربية للكتاب (15،1988)

مدحت ابوالنصر، (٢٠٠٤). تأهيل ورعاية متحدي الإعاقة: ايتراك للنشر والتوزيع

يحي أفنيخر،(١٩٩٩). التأهيل المهني لذوي الاحتياجات الخاصة: مكتبة ملك فهد الوطنية.

.... ،(١٣٩٩، غويی ٢٥). اسيا بنسټ

حکمتيار، د قرآن پلوشې،

موسى فاروق عبد الفتاح، (٢٠٠١). النمو النفسي في الطفولة والمراهقة: مكتبة الأنجلو المصرية ، القاهرة. 209:210،2001

موسى بن حسن ميان، كيف تعامل الاسلام مع المعاقين: موقع صيد الفوائد.

علي بن يوسف القفطي، إنباه الرواة على أنباه النحاة: المكتبة الوقفية للكتب المصورة

خير الدين الزركلي، الأعلام: المكتبة الشاملة

شمس الدين محمد بن احمد الذهبي، سير أعلام النبلاء ـ تح الأرنؤوط: المكتبة الشاملة

كتاب رعاية المعاق بين الشرائع السماوية، الجمعية النسائية بجامعة اسيوط (٢٠١٥)، منتدى التجمع – الكتاب الالكتروني.
http://bronzia.unevanet.com

الامام احمد ابن حنبل، مسند أحمد بن حنبل: المكتبة الشاملة

صحيح مسلم ـ مشكول وموافق للمطبوع: المكتبة الشاملة

محمد بن اسماعيل البخاري، صحيح البخاري ـ حسب ترقيم فتح الباري: المكتبة الشاملة

الجزائري، أيسر التفاسير: المكتبة الشاملة

ابو نعيم احمد بن عبدالله، معرفة الصحابة ـ محقق : المكتبة الشاملة

په اړونده موضوع کې د لازياتو معلوماتو لاسته راوړلو لپاره کولی شي لاندې منابعو څخه استفاده وکړي:

١. المعوق والمجتمع في الشريعة الإسلامية. المؤلف: سعدي أبو حبيب .

٢. ذوو الصعوبات السمعية وكيفية ربطهم بالمجتمع . المؤلف: سلمان ظافر الشهري.

٣. رسالة ماجستير في التربية الخاصة. الباحث: محمد الذبياني

Position of Disabled People in Islam

Mr. Abdul Malik Niazai

Chancellor of MIHE

Abstract

Disabled people, such as the blind, the deaf, and others who have body problems, are always part of society. Throughout history, such individuals have been treated inhumanely and unemotionally by supporters of non-Islamic civilizations and have been punished from preaching to execution. The aim of this study is to find out how Islam has a position against such people and how Islamic governments have reacted to them and what facilities they have provided. In this study, library methods have been used and in addition, prestigious Islamic web pages and journals have been searched. Disabled people are those who have mercy on society because of Allah. Disabled people are not generally powerless and incapable, but society and officials are unable to use them to improve society. Many disabled people have challenged disability and have done such a job that healthy people have remained unable to do so. In previous governments, facilities have been provided for the disabled in all areas of life, including salaries. Islam has also considered disability a problem and has ordered precautionary measures to prevent it. The findings and results of this study are important for every community and are particularly important to the Afghan community because Afghans have more disabled people than anyone else.

Keywords: Islam, Human being, Disabled, Powerless

په کنـدهار کې د جنايي عـدالت په تأمين کې د مدافــع وکــيل رول

عبدالرحمن اڅکزی
0704782018 / 0703662515
achakzaiabdulrahman@gmail.com
سميع الله عزام
0703931702
samiullah.ezam@gmail.com
د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي د حقوقو څانګې استادان

لـنډيز

عموماً په ټولو دعوو خاصتاً په جنايي دعواوو کې د مدافع وکيل رول مهم او د جنايي عدالت د تأمين د اساسي ارکانو څخه ګڼل کېږي. نو ځکه د افغانستان ملي قوانينو، اسلامي شريعت او هم نړۍوالو اسنادو د مدافع وکيل حق ته لاسرسی د عادلانه محاکمې رکن بللی دئ. متاسفانه په افغانستان او خاصتاً په کندهار ولايت کې د علم او پوهې کچه ټيټه ده، چې له امله ئې د ټولنې اشخاص د خپلو هغه حقوقو څخه چې د يوې جنايي پروسې پرمهال ئې لري، نا اګاه او بې خبره دي. مدافع وکيل ته چې قانون د افرادو بنسټيز حق ګڼلی، ارتيا پيدا کېږي، تر څو د خپل مؤکل د حقوقو څخه د عدلي تعقيب په ټولو پړاوونو کې دفاع وکړي. دا چې مدافع وکيل د ټولنيز ژوند په ټولو او خاصتاً په جنايي مسايلو کې د دومره زيات ارزښت څخه برخمن دئ نو بناءً دغه څېړنه په کندهار ولايت کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول په هکله تر سره سوې او لازم معلومات په کښې را ټول سوي دي، چې په جنايي عدالت کې ئې د رول لرلو اړوند پوښتنو ته ئې د ټولنې خلکو تر ډېره مثبت جوابونه ورکړي دي. دا څېړنه تر يوه حده په کتابتوني او نوره ټوله په ميداني ډول تر سره سوې ده چې پکښې د لمړنۍ ډاټا څخه زياته استفاده سوې ده. د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول معلومولو په موخه عامو خلکو او د عدلي او قضايي ارګانونو کارکوونکو ته د (۴۰۰) پوښتنليکونو په وېشلو سره څېړل سوې ده. د دې څېړنې موخې دا وې؛ تر څو د وکالت اهميت او شرعي کيفيت روښانه، د مدافع وکيل حقوق او وجايب واضح او په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل رول روښانه سي، چې تر ډېره حده يادو موخو ته رسېدلي يو او ډېرو کسانو په دې برخه کې د مدافع وکيل رول ارزښتمن ګڼلی دئ.

کليدي کلمات: تأمين، جنايي عدالت، مدافع وکيل، عدلي او قضايي ارګانونه

پېژندنه

دفاعي وسايلو او مدافع وکيل ته لاسرسی د اشخاصو بنسټيز حق دئ، ځکه په ټولنه کې د عدالت تأمين د وکالت او مدافع وکيل د شتون سره ډېرې نژدې اړيکې لري. له همدې امله د مظلوم له حقوقو څخه دفاع، په مېړانه او خپلواکۍ د دندې تر سره کول د مدافع وکيل اصلي رسالت دئ. نو ځکه د افغانستان ملي قوانينو، اسلامي شريعت او هم نړۍ والو اسنادو مدافع وکيل ته لاسرسی د عادلانه محاکمې رکن بللی دئ. دا چې متاسفانه په کندهارۍ ټولنه په خاص ډول په اطرافي سيمو کې د پوهې کچه ډېره ټيټه ده چې له امله يې د ټولنې افراد د خپلو هغو حقوقو څخه چې د يوې جنايي پروسې پر مهال يې لري خبر نه دي نو په دې صورت کې مدافع وکيل ته چې قانون د افرادو بنسټيز حق ګڼلی اړتيا پيدا کيږي تر څو د خپل مؤکل له حقوقو څخه د عدلي تعقيب په ټولو پړاوونو کې دفاع وکړي. په جنايي دعواوو کې مدافع وکيل ډېر مهم رول لوبوي، ځکه مدافع وکيل د خپل مؤکل د رازونو ساتونکی دئ او قاضي د خپل مؤکل د ځان، مال، ناموس او ازادۍ ساتنې ته متوجه کوي. که څه هم د وکالت او مدافع وکيل اړوند ځينې ليکنې شتون لري: لکه د محمد ولي تدبير (۱۳۹٦)، ليکنه وکالت او دفاع، د محفوظ الله عارفي (۱۳۹٦)، ليکنه د مدني محاکماتو اصول، د محمد نصير حامدي ليکنه دفاع وکالت، د کابل پوهنتون د حقوقي زده کړو ملي مرکز لکچر نوټ وکالت او د دفاع فن مهارتونه او داسې نور... اما يادو ليکنو يوازې د دفاع وکالت او مدافع وکيل پر پېژندنه، تاريخچې، اهميت، حقوقو او وجايبو اوهمدا راز په عمومي توګه ئې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل رول او داسې نورو موضوعاتو تمرکز کړی دئ. په کندهار ولايت کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول په هکله کوم ځانګړي مواد او څېړنيز معلومات شتون نه لري، دا اړتيا را منځ ته کړه چې په کندهار ولايت کې د جنايي عدالت د تأمين په برخه کې د مدافع وکيل د رول د تثبيت او تشخيص په هکله معلومات او اطلاعات راټول سي او د يوې بشپړې څېړنې په توګه ټولنې ته وړاندې سي، چې بالاخره مو د يوې ميداني څېړنې په ترڅ کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول اړوند عامو خلکو او د عدلي او قضايي ارګانونو کارکوونکو ته پوښتنليکونه و وېشل او ډاټا مو راټوله او تحليل کړه چې تر ډېره حده خپلې موخې ته رسېدلي يو.

د څېړنې اهميت

دعواوې معمولاً په ټولنه کې را منځ ته کيږي خو متاسفانه دا چې په کندهارۍ ټولنه کې د علم او پوهې کچه ټيټه ده او د حقوقي او جنايي مسايلو سره خلک تر زياته حده نا اشنا دي، نو نه سي کولای چې د دعوې پر مهال د خپلو بنسټيزو حقوقو څخه دفاع وکړي. دا چې دفاع اسلامي شريعت، ملي قوانينو او هم نړۍ والو اسنادو د بشر د طبعي او بنسټيزو حقوقو څخه بللې ده، نو دلته بيا د دې اړتيا سته چې متهم او مظنون د خپلو حقوقو څخه د دفاع په موخه ممکنه لارې وکاروي. يوه لاره ئې هم د مدافع وکيل ټاکنه ده، تر څو د دعوې په ټولو پړاوونو کې د نوموړې د حقوقو څخه دفاع وکړي او د قانون حقيقي تطبيق ته زمينه برابره کړي، تر څو جنايي عدالت په احسنه توګه تأمين او تطبيق سي. ځکه نو د اساسي قانون ۳۱ ماده ټولو افرادو ته د مدافع وکيل د ټاکلو حق ورکړی دئ، ان تر دې چې د جزايي اجرا آتو قانون ۹ مادې په جنحه او جنايت کې د مدافع وکيل د شتون پر حتمي والي سر بېره ئې متهم ته په اړوند قضيه کې تر درو تنو مدافع وکيلانو د ټاکنې واک ورکړی دئ، خو دا چې دفاع وکالت په افغانستان او خاصتاً په کندهار کې يو نوی فن او شغل دئ او خلک ورسره اشنا نه دي او نه ئې هم په جنايي برخه کې په اهميت باندې پوهيږي. د دې دليل بيا پرعدلي او قضايي ارګانو باندې د خلکو عدم اعتماد او نه باور دئ، چې دوی مدافع وکيلان هم د هغوی په رديف کې راولي. نو دلته د دې اړتيا شتون لري چې په کندهار کې بايد په دې هکله څېړنه تر سره سي، تر څو واقعاً هم په جنايي عدالت کې د مدافع وکيل رول واضح سي. دا چې د مدافع وکيل رول په جنايي ساحه کې دومره زيات ارزښت لرونکی دئ، نو دغه موضوع د دې ايجاب کوي چې بايد په دې برخه کې څېړنه ترسره سي.

د څېړنې موخې

۱. د وکالت، مدافع وکيل او حقوقي مساعد پېژندل.

۲. په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول روښانه کول.

د څېړنې فرضيه

داسې څرګندېږي چې په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمين کې مدافع وکيل د زيات رول لرونکی دئ.

د څېړنې پوښتنه

آيا په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمين کې مدافع وکيل رول لري؟

د څېړنې مېتودولوژي

دا څېړنه يوه ميداني څېړنه ده. چې د (۱۳۹۹ل.) کال د اسد د مياشتې څخه تر قوس مياشتې پورې د پنځو مياشتو په ترځ کې د کندهار په ښار کې د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل د رول په هکله تر سره سوې ده. په دې څېړنه کې عامو خلکو او د عدلي او قضايي ارګانونو کارکوونکو ته د څېړنې له تول ۸۰۰ کسانو نفوس څخه د تصادفي او خاص هدف نمونې ټاکنې مېتودونو د کارولو په نتيجه کې ۴۰۰ کسان د نمونې اندازه وټاکل سوه، پوښتنليکونه ور ته ووېشل سول. په ياد پوښتنليک کې ۱۲ پوښتنې ځای پر ځای سوې وې، چې تړلې او نيمه تړلې جوړښت ئې درلود. د پوښتنليکونو له لارې ترلاسه سوې ډاټا د (Ms Excel) پروګرام په مرسته تحليل سوې ده او د څېړنې د ترسره کېدو پر مهال د څېړنې حقوقي او اخلاقي اړخونه مراعت سوي دي.

د ډاټا تحليل (Analysis of Data)

د دې څېړنې پوښتنليک دولس تړلې او نيمه تړلې پوښتنې لرلې، چې د (Ms Excel) پروګرام په مرسته په لاندې ډول تحليل او په ګرافونو کې ترتيب او تنظيم سوي دي:

لومړۍ پوښتنه: ايا مدافع وکيل د جنايي عدالت په تأمين کې رول لري؟

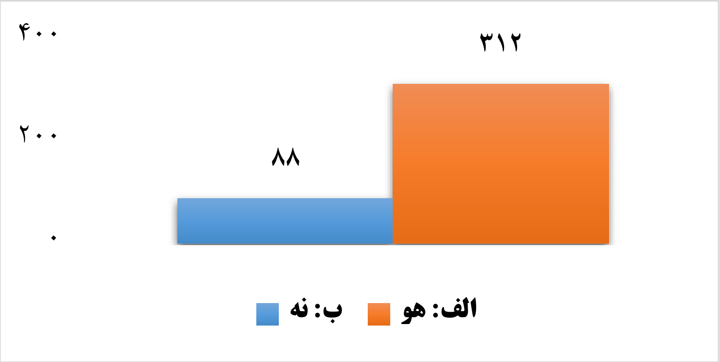

لومړی شکل

پورتنۍ پوښتنې ته ۴۰۰ کسانو جواب ويلی دئ، چې له جملې څخه ئې ۳۱۲ کسانو په (هو) او ۸۸کسانو په (نه) سره جواب ورکړی دئ. دا چې د (هو) او (نه) جوابونو په هکله د جواب ويونکو څخه دلايل هم غوښتل سوي دي، نو د هغو کسانو دلايل چې يادې پوښتنې ته ئې په (هو) جواب ور کړی دادي:

د مدافع وکيل شتون د عادلانه محاکمې شرط دئ، مدافع وکيلان د مظنون او متهم له قانوني حقوقو څخه دفاع کوي او حق حقدار ته سپاري. مدافع وکيل د ناحقه مجازاتو مخنيوی کوي، د شخص د بې ګناهۍ له پاره دلايل را ټولوي، د دعواوو په مخته وړلو سره خلکو ته سهولتونه ايجادوي او د عدلي او قضايي ارګانونو د خود سريو د مخنيوي سبب هم ګرځي.

هغو کسانو چې يادي پوښتنې ته ئې په (نه) سره جواب ورکړی دئ وايي چې مدافع وکيل د جنايي عدالت د تطبيق توان نه لري، بلکې په محکمې، څارنوالۍ او پوليسو پورې اړه لري او زياتره مدافع وکيلان د رشوت او واسطه بازۍ پر بنسټ دعواوي مخ ته وړي.

په هر صورت، په پورتني جواب کې د (الف) مورد د فيصدۍ زياتوالی د دې ښکارندوی دئ چې نن ورځ مدافع وکيلانو د جنايي عدالت په تأمين کې زيات رول لوبولی دئ او په کندهار کې خلک د دفاع وکالت په ارزښت او د جنايي عدالت په تأمين کې د مدافع وکيل په رول پوهېدلي دي.

دوهمه پوښتنه: په عمومي توګه په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمين کې مدافع وکيل څومره رول لوبولی دئ؟

دوهم شکل

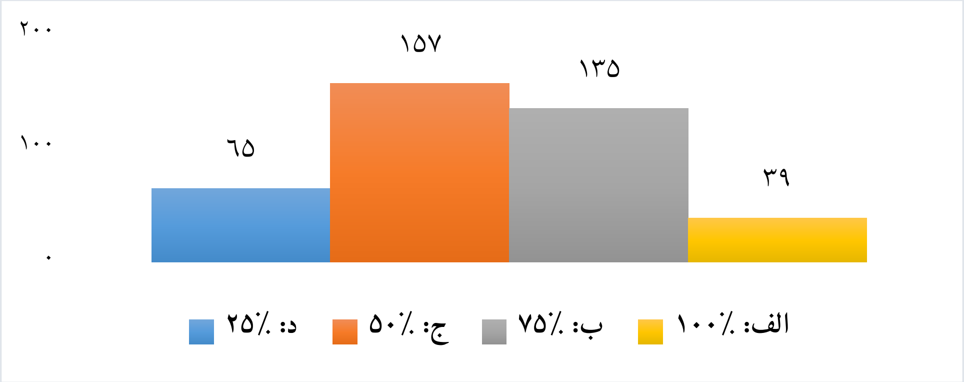

پورتنۍ پوښتنې ته له ۴۰۰ کسانو څخه ۳۹۶ کسانو جواب ويلی دئ او پاته ۴ کسانو جواب نه دئ ويلی. په شکل کې معلومېږي چې د (ج) مورد ۵۰ سلنه ښيي چې ۱۵۷ کسانو ټاکلی دئ، دا ددې ښکارندوی کوي چې اوس نسبت پخوا ته مدافع وکيلانو د جنايي عدالت په تأمين کې زيات رول لوبولی دئ.

درېيمه پوښتنه: ايا د مدافع وکيلانو د هڅو پر بنسټ به په ټولنه کې امنيت او نظم تأمين سي او که نه؟

درېيم شکل

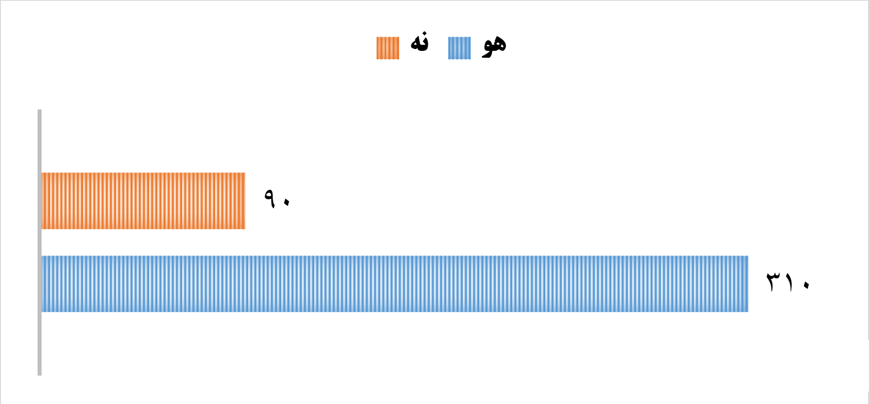

پورتنۍ پوښتنې ته ۴۰۰ کسانو جواب ویلی دئ چي له جملې څخه ئې ۳۱۰ کسانو په (هو) او ۹۰ کسانو په (نه) جواب ورکړی دئ. د هغو کسانو دلایل چي یادي پوښتني ته ئې په هو جواب ور کړئ دئ:که مدافع وکیل خپله دنده په سم ډول تر سره کړي نو د جرایمو مخنیوی به سوی وي او خلک به هڅه کوي د امنیت او نظم خلاف کړني تر سره نه کړي. ددې ترڅنګ، که په ټولنه کی حق حقدار ته و نه سپارل سي نو بې نظمي او ګډوډي را منځ ته کوي. دا چي مدافع وکیل هڅه کوي تر څو حق حقدار ته ورسېږي نو دا د امنیت او نظم په تأمین کي مرسته کوي او مدافع وکیل د امنیت او نظم په تأمین کي هغه وخت رول لرلای سي چي په غیر قانوني اعمالو لاس پوري نه کړي او د مجرم له جرم څخه نه بلکي د هغه له حقوقو څخه دفاع وکړي.

هغو کسانو یادي پوښتني ته ئې په (نه) جواب ورکړی لاندي دلایل درلودل: دفاع وکالت نظامي څواک نه دئ، نو نه سي کولای چي د امنیت او نظم په برخه کی مؤثره رول ولوبوي او هم مدافع وکیلان نه غواړي چي جرایم کم سي، ځکه د دوی له پاره کاري او عایداتي سرچینه ده.

په دریم شکل کي لیدل کیږي چي د (هو) جواب کچه تر (نه) لوړه ده او دا د دې ښکارندوی کوي چي د مدافع وکیلانو هڅې د عدلي او قضایي سیستم د یو عنصر په توګه په ټولنیز نظم کي رول لري.

څلورمه پوښتنه: ستاسي په نظر دولت د بې وسو او غریبو خلکو له پاره په څومره اندازه حقوقي او جنایي خدمات وړاندي کړي دي؟

څلورم شکل

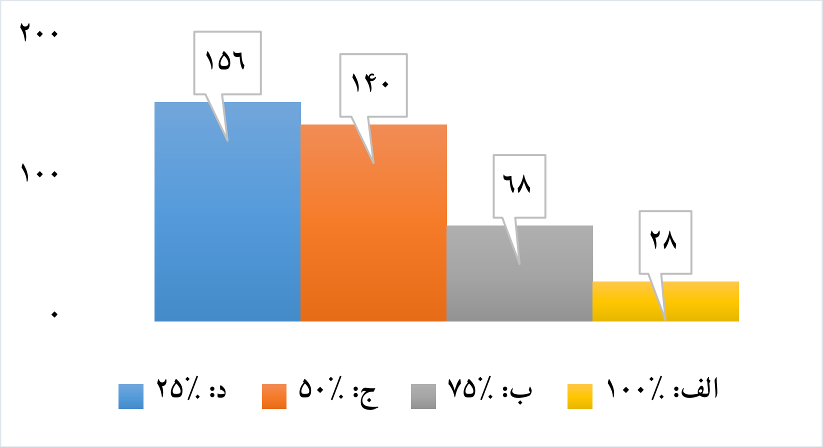

پورتنۍ پوښتني ته له ۴۰۰کسانو څخه ۳۹۲ کسانو جواب ویلی دئ او پاته ۸کسانو جواب نه دئ ویلی. په یاده پوښتنه کي د ۲۵سلنه کټګورۍ د انتخاب د اندازې زیاتوالی ښیي، چي د حقوقي مساعدینو تشکیلات او په ټوله کي د دولت امکانات کم دي او نه سي کولای چي په کافي اندازه د ټولني خلکو ته حقوقي خدمتونه وړاندي کړي.

پنځمه پوښتنه: په کندهار کې د جنايي عدالت د تأمين په برخه کې شخصي مدافع وکيلانو او که حقوقي مساعدينو زيات رول لوبولی دئ؟

پنځم شکل

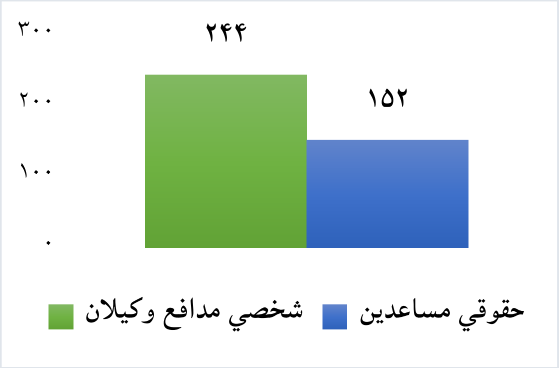

پورتنۍ پوښتنې ته له ۴۰۰ کسانو څخه ۳۹٦ کسانو جواب ويلی دئ او پاته ۴ کسانو جواب نه دئ ويلی. د يادي پوښتني په جواب کي ۲۴۴ کسانو ويلي چي د جنايي عدالت په تامين کي شخصي مدافع وکيلان زيات رول لوبولی دئ او ۱۵۲ کسانو ويلي چي حقوقي مساعدينو د جنايي عدالت په تامين کي رول لوبولی دئ. هغو کسانو چي شخصي مدافع وکيلان کټګوري ټاکلي ده وايي، دا چي شخصي مدافع وکيلان د حق الزحمي په بدل کي کار کوي نو هڅه کوي تر څو جرم په دقيق او هر اړخيز ډول وپلټي او قضيه په خپله ګټه پای ته ورسوي. د کندهار د خلکو اقتصادي وضعيت نسبت ګاونډيو ولايتونو ته ښه دئ، نو کولای سي چي شخصي مدافع وکيل وټاکي او مدافع وکيل د ځان د شهرت او محبوبيت له پاره هڅه کوي تر څو قضيه په سم او دقيق ډول مخ ته يوسي.

هغه کسان چي حقوقي مساعدين کټګوري ئي ټاکلي په دې اند دي چي، حقوقي مساعدين پرته له کومي حق الزحمي څخه حقوقي خدمات وړاندي کوي. ټولنه غريبه ده او افراد د شخصي مدافع وکيل د ټاکلو توان نه لري، په داسي حال کي چي شخصي مدافع وکيلان تر هر څه پيسو ته زيات ارزښت ورکوي. حقوقي مساعدين د ټولني او فرد دواړو ګټي په نظر کي نيسي، په داسي حال کي چي شخصي مدافع وکيلان يوازی او يوازي د فرد (مؤکل) ګټو ته ترجيح ورکوي .

په هر صورت، په پورتني جواب کي شخصي مدافع وکيلانو د فيصدۍ د زياتوالي عوامل د شخصي مدافع وکيلانو دقت، مسلکي والی او په صحيح ډول د مؤکل له حقوقو څخه د عدلي او قضايي ارګانونو په وړاندي دفاع کول ښيي.

شپږمه پوښتنه: ايا تاسي د مدافع وکيلانو له کړنو، فعاليتونو او هڅو څخه راضي ياست؟

شپږم شکل

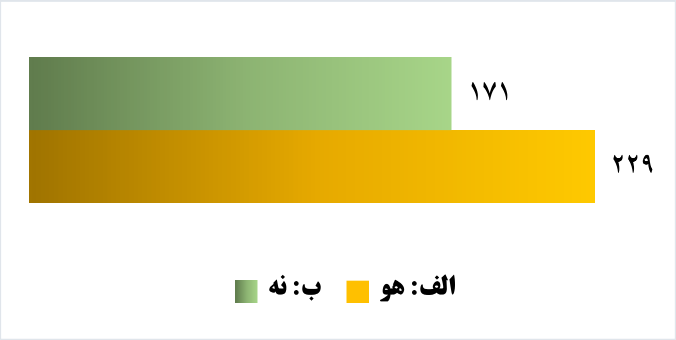

شپږمي پوښتني ته پوره ۴۰۰ کسانو جواب ويلی دئ، چي له جملې څخه ئې ۲۲۹ کسانو)هو (او ۱۷۱ کسانو)نه(کټګورۍ په نښه کړي دي. دا چي د (هو) او (نه) جوابونو په هکله د جواب ويونکو څخه دلايل هم غوښتل سوي دي، نو دلايل ئې په لاندي ډول دي:

لومړی، د هغو کسانو دلايل چي يادي پوښتني ته ئې په (هو) جواب ورکړی دئ: په هغه صورت کي راضي يو چي په رښتينولۍ او ايماندارۍ خپله دنده ترسره کوي. دا چي مدافع وکيل هڅه کوي چي د مؤکل له حقوقو څخه په ښه توګه دفاع وکړي او نه پرېږدي چي په شکل د اشکالو ئې د مؤکل پر حقوقو تېری وسي. مدافع وکيلان هڅه کوي چي حقايق او شواهد محکمې ته وړاندي کړي، ترڅو بې ګناه کسان له مجازاتو څخه خلاص سي.

دوهم، د هغو کسانو دلايل چي يادي پوښتني ته ئې په (نه) جواب ور کړئ دئ: د صلاحيت او مسؤليت تر منځ تناسب نه پيژني او اخلاقي نزاکتونه نه مراعتوي. ټول يوازي او يوازي د شخصي منافعو او ګټو له پاره کار کوي. د هغو کسانو څخه ښه او مؤثره دفاع کوي چي قوت او پيسي لري.

په هر صورت، د (الف) مورد د فيصدۍ زياتوالی لامل دا دئ چي شخصي مدافع وکيلانو خپله دنده په سم شکل تر سره کړې ده، نو همدا علت دئ چي خلک ځني راضي دي.

اوومه پوښتنه: د دې له پاره چي مدافع وکيل د جنايي عدالت په تأمين کي مؤثره رول ولوبوي بايد کومي ځانګړني ولري؟

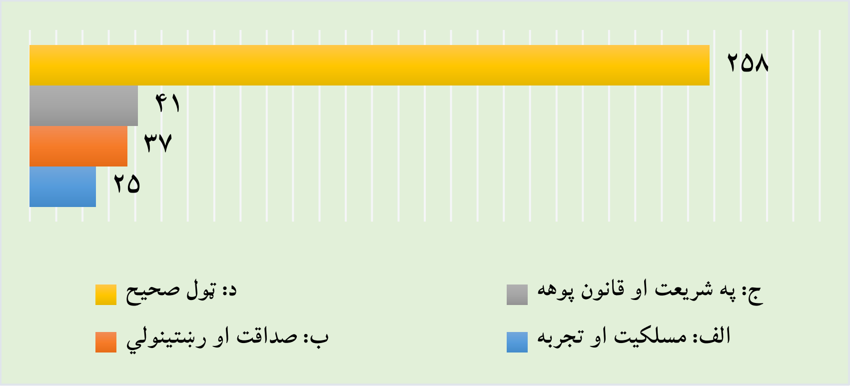

اووم شکل

پورتنۍ پوښتني ته له (۴۰۰) کسانو څخه (۳۹۰) کسانو جواب ويلی دئ او (۱۰) کسانو جواب نه دئ ويلی. په ياده پوښتنه کي د (د) مورد تر ټولو زيات انتخاب سوی دئ. په دوهم قدم کي د (ج) د انتخاب د فيصدۍ زياتوالی د دې ښکارندوی کوي چي ټولنه اسلامي ده او خلک په اسلامي شريعت او قانون پوهه او عملي کول ئې د مدافع وکيلانو له پاره زيات اړين بولي .

اتمه پوښتنه: د قانون او ټولنې له عرف څخه خبرتيا او د دفاعي مهارتونو لرل د مدافع وکيل سره د جنايي عدالت په تأمين کې څومره مرسته کولای سي؟

اتم شکل

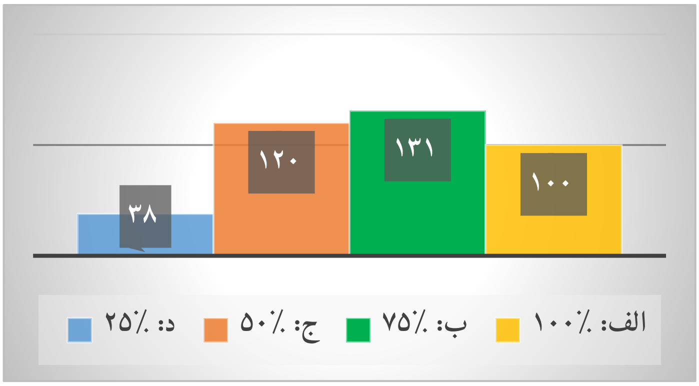

پورتنۍ اتمې پوښتنې ته د (۴۰۰) کسانو له جملې څخه (۳۸۹) کسانو جواب ويلی دئ او (۱۱) کسانو جواب نه دئ ويلی. د يادې پوښتنې په جوابونو کې د (ب) مورد د انتخاب فيصدۍ زياتوالی د دې ښکارندوی دئ چې زموږ ټولنه له يوه لوري اسلامي او له بله لوري عرفي ټولنه ده يعني د اسلامي شريعت تر څنګ عرف او عاداتو ته هم زيات ارزښت ورکوي.

نهمه پوښتنه: ايا د مدافع وکيلانو له لوري د قانون او عرف خلاف فعاليتونه تر سره کول د ناوړه تاثيراتو لرونکي دي؟

نهم شکل

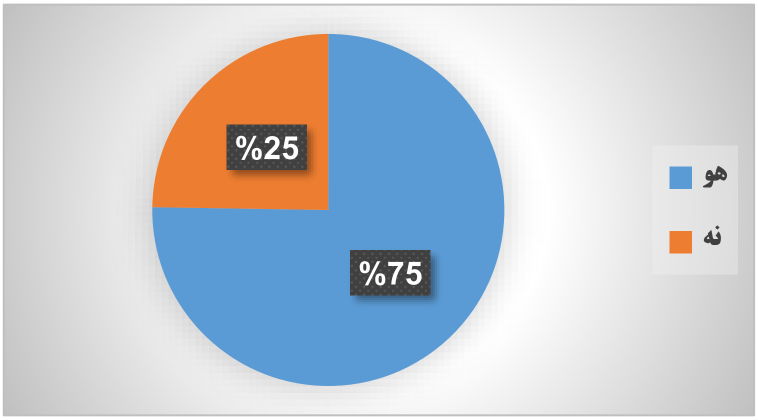

پورتنۍ پوښتنې ته پوره (۴۰۰) کسانو جواب ويلی دئ. يادې پوښتنې ته (۳۰۱) کسانو په (هو) او (۹۹) کسانو په (نه) جواب ورکړی دئ. د هغو کسانو دلايل چې په هو سره ئې جواب ويلي دئ، دا چې کندهار يوه عرفي او عنعنوي ټولنه ده، نو که مدافع وکيل د عرف او عاداتو خلاف کړني ترسره کړي نو د خلکو جدي غبرګونونه به را وپاريږي او د خپل حيثيت او موقف له زيان سره به مخ سي. د مدافع وکيلانو له لوري د قانون او عرف خلاف کړني د قانون حاکميت او ټولنيز نظم له ګواښ سره مخ کوي. هغو کسانو چې په نه سره جواب ويلی دئ په دې اړه هيڅ يوه هم د خپلې خبرې د ثبوت له پاره کوم منطقي دليل نه دئ وړاندي کړی.

په هر صورت، په پورتنۍ پوښتنه کې د (هو) مورد د فيصدۍ زياتوالی د دې ښکارندوی دئ چې د مدافع وکيلانو له لوري د قانون او عرف خلاف کړني تر سره کول، د بېلا بېلو ناوړه اغېزو لرونکي دي، څکه چې د قانون حاکميت له منځه وړي او د مدافع وکيلانو په وړاندي د ټولني عکس العملونه را پاروي.

لسمه پوښتنه: ايا په کندهار ولايت کښې خلک پر مدافع وکيلانو باور او اعتماد کوي؟

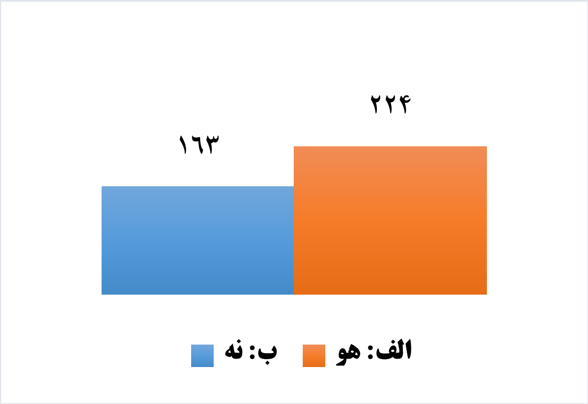

لسم شکل

پورتنۍ لسمي پوښتني ته د (۴۰۰) کسانو له جملې څخه (۲۲۴) کسانو په (هو) سره جواب ويلی دئ او (١٦٣) کسانو په (نه) سره جواب ويلی دئ. دا چې د (هو) او (نه) جوابونو په هکله د جواب ويونکو څخه دلايل هم غوښتل سوي دي نو لومړی د هغو کسانو دلايل چي يادي پوښتني ته ئې په (هو) جواب ورکړئ په دې ډول دي، اوس د کندهار د خلکو د حقوقي پوهي په کچه کي زياتوالی راغلی او د مدافع وکيلانو په ارزښت پوهيږي. مدافع وکيلان خلکو ته حقوقي مشورې ورکوي او ذيصلاح مراجعو کي د دوی له قانوني حقوقو څخه دفاع کوي. دوهم د هغو کسانو دلايل چي يادي پوښتني ته ئې په (نه) جواب ورکړئ دئ په دې ډول دي،کندهار عرفي ټولنه ده، نو قضاياوو ته ئې تر رسمي عدالت غير رسمي عدالت زياته رسيدګي کوي. د ټولني زياتره خلک مدافع وکيلان په رشوت او فساد ککړ بولي نو باور نه پر کوي. زياتره مدافع وکيلان د مجرمينو او مفسدينو لاس نيوی کوي، چي د خلکو د اعتماد د کموالي لامل سوی دئ.

په هر صورت، په پورتنۍ جواب کي د (الف) مورد د فيصدۍ زياتوالی د دې ښکارندوی دئ چي اوس د ټولني د خلکو په حقوقي پوهه کي زياتوالی راغلی او پر مدافع وکيلانو اعتماد کوي، ځکه چي د دوی له قانوني حقوقو څخه دفاع کوي .

يوولسمه پوښتنه: ايا د مدافع وکيلانو غير قانوني کړني د جنايي عدالت په مخ کي خنډ را منځ ته کولای سي؟

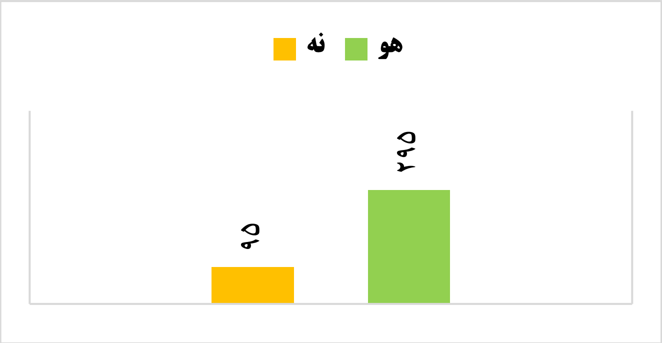

يوولسم شکل

يوولسمي پوښتني ته له (۴۰۰) کسانو څخه (۳۹۰) کسانو جواب ويلی او (۱۰) کسانو هيڅ جواب نه دئ ويلی. هغه کسانو چي جواب ويلی دئ له جملې څخه ئې (۲۹۵) کسانو په (هو) سره جواب ويلی دئ او (۹۵) کسانو په (نه) سره جواب ويلی دئ .

د پورتنیو جوابو په اړه له جواب ویونکو څخه دلایل غوښتل سوي چي لمړی د هغو کسانو دلایل ذکر کیږي چي په هو سره ئې جواب ویلي دئ : د غیر قانوني کړنو تر سره کول خپله جرم او د عدالت خلاف عمل دئ. د مدافع وکیلانو له لوري د غیر قانوني کړنو په پایله کي حق و حق دار ته نه رسیږي. د مدافع وکیل د غیر قانوني کړنو په پایله کي سره د دې چي جنایي عدالت نه تامنیږي، د ټولني اعتماد او باور هم له منځه وړي. هغو کسانو چي هیڅ په نه سره جواب ویلی هغوی یوه هم د خپلي خبري د ثبوت له پاره کوم منطقي دلیل نه دئ وړاندي کړی. په هر صورت، په پورتنۍ جواب کي د (الف) مورد د فیصدۍ زیاتوالی د دې خرګندونه کوي چي د مدافع وکیلانو غیر قانوني کړني د جنایي عدالت د تأمین په برخه کي خنډونه را منځ ته کولای سي .

دولسمه پوښتنه: ستاسي په نظر په کندهار کي د مدافع وکیلانو د فعالیتونو په وړاندي کوم خنډونه وجود لري؟

دولسم شکل

دوولسمي پوښتني ته پوره (۴۰۰) کسانو جواب ویلی دئ. دولسم شکل په کندهار ولایت کښي د مدافع وکیلانو د فعالیتونو په وړاندي د خنډونو موجودیت ښيي. په یاده پوښتنه کي د (د) مورد د انتخاب فیصدۍ د زیاتوالی تر څنګ د (ب) مورد هم هغه دئ چي لا تر اوسه زموږ د ټولني خلک ځني کړیږي.

مباحثه

هغه پوښتني چي د وکالت او مدافع وکیل د پیژندني او په جنایي عدالت کي د هغه د رول اړوند د کندهارۍ ټولني له خلکو سره موجودي وې، د دې څېړني په مرسته واضح سوي دي، چي په کندهار کي مدافع وکیل د جنایي عدالت په تأمین کي رول لري. همدارنګه پر مدافع وکیلانو د خلکو د اعتماد موضوع هم څېړل سوي او د څېړني پایلو ښودلې چي په حقیقت کي د ټولني زیاتره خلک په کندهار کي پر مدافع وکیلانو اعتماد لري او دلایل ئې هم د خلکو په حقوقي پوهه کي د زیاتوالي را تلل او د مدافع وکیلانو له لوري په سم او مسلکي ډول د دندو تر سره کول، ښودل سوي دي. همدا راز دا هم معلومه سوه چي مدافع وکیل باید د ځینو ځانګړو دفاعي مهارتونو لرونکی وي، لکه مسلکیت، رښتینولي، ژمنتیا او په شریعت او قوانینو پوهه. د دې ترڅنګ هغه موارد چي په کندهار کي د مدافع وکیلانو د فعالیتونو په وړاندي خنډ ګرځي هم روښانه سول، چي بنسټیز مورد ئې په عدلي او قضایي ارګانونو کي د اداري فساد شتون بلل سوی دئ. دغه څېړنه د نورو څېړنو په پرتله نوي معلومات وړاندي کوي او تر ډېره هڅه سوي چي له لمړنۍ (Primary) ډاټا څخه یکښي استفاده وسي. د نموني لږ اندازه او یوازي د پوښتنلیک په واسطه د ډاټا راټولول د څېړني نیمګړي ټکي دي او د څېړني پر مهال د جواب ویونکو لخوا د پوښتنلیکونو نه جوابول او د کرونا ویروس ګواښونه د څېړني لوی محدودیتونه او خنډونه ول.

په آخیر کې د څېړنې د پایلو پرنسپ لاندي وړاندیزونه وړاندي کېږي:

١ .مدافع وکیلان باید خپله دنده د قانون، شریعت، عرف او دفاعي مهارتونو په چوکاټ کې تر سره کړي.

٢ .دا چي د مدافع وکیل لرل د افرادو اساسي حق دئ، نو محاکم، څارنوالي او پولیس باید افراد له دې حق څخه خبر کړي.

٣ .مدافع وکیل باید د خپلو مؤکلینو له حقوقو څخه په واقعي ډول دفاع وکړي او هڅه وکړي چي د جنايي عدالت په تأمین کې مؤثره رول ولوبوي .

۴ .د مدافع وکیلانو خپلواکه ټولنه باید د بېلا بېلو تګلارو په واسطه د ټولني افرادو ته د دفاع وکالت د ارزښت په هکله عامه پوهاوی ورکړي.

۵ .مدافع وکیلانو خپلواکه ټولنه، عدلي وزارت او نړیوال مؤسسات باید د مدافع وکیلانو او حقوقي مساعدینو د حقوقي فهم او مسلکي مهارتونو د زیاتوالي له پاره روزنیز پروګرامونه دایر کړي.

پـــایـــله

د پورتنۍ څېړني په پای کې دې پایلي ته رسیږو دفاع د بشر طبعي حق دئ، نو مظنون او متهم کولای سي چي د جزايي دعوې په ټولو پړاوونو کې د خپلو قانوني حقوقو څخه دفاع وکړي، خو په افغانستان او خاصتاً په کندهار ولایت کې د علم او پوهې کچه ټیټه ده، چي له امله ئې د ټولني افراد د خپلو هغو حقوقو څخه چي د یوې جنايي پروسې پر مهال ئې لري، بې خبره دي نو په دې صورت کې مدافع وکیل ته چي قانون د افرادو بنسټیز حق ګڼي اړتیا پیدا کیږي تر څو د خپل مؤکل له حقوقو څخه د عدلي تعقیب په ټولو پړاوونو (کشف، تحقیق، قضایي تعقیب، محاکمه او د حکم تنفیذ) کې دفاع وکړي. په جنايي دعواوو کې مدافع وکیل ډېر مهم رول لوبوي او د جنايي عدالت د تأمین له اساسي ارکانو څخه ګڼل کیږي، ځکه مدافع وکیل د خپل مؤکل د رازونو او د قانون د حاکمیت ساتونکی دئ؛ یعني قاضي متوجه کوي تر څو د خپل مؤکل د ځان، مال، ناموس او ازادۍ ساتني ته ئې متوجه کړي، ځکه نو اسلامي شریعت، د افغانستان ملي قوانینو او هم نړیوالو اسنادو مدافع وکیل ته لاسرسی د عادلانه محاکمې رکن بللی دئ. په هر صورت د دې څېړني پایلو وښوول چي نن ورځ په کندهار کې د جنايي عدالت په تأمین کې مدافع وکیل رول لوبولی او دلیل ئې هم د یوه لوري د خلکو د حقوقي پوهي زیاتېدل او د مدافع وکیلانو له لوري د خپلو دندو په سم او مسلکي ډول مخ ته وړل دي.

ماخذونه

اساسي قانون(١٣٨٢ل.). ٨١٨ رسمي جریده، ٣١ ماده.

تدبیر، محمد ولي، (١٣٩٦ل.). وکالت او دفاع: مستقبل خپرندویه ټولنه.

جزايي اجرا آتو قانون (١٣٩٣ل.). ٩ ماده.

حقوقي مرستو مقرره (١٣٩٨ل.). ١٣٥٥ رسمي جریده. ٣ ماده.

دانش، حفیظ الله (١٣٩٨ل.). جزا نړیوال حقوق: مستقل خپرندویه ټولنه،۴ م.

عارفي، محفوظ الله (١٣٩٦ل.). د مدني محاکماتو اصول.

مدافع وکیلانو قانون (١٣٨٦ل.). ۵ ماده.

مدني قانون (١٣۵۵ل.). ٣۵٣رسمي جریده، ١۵۵۴ماده.

وکالت او دفاع فن مهارتونه، کابل پوهنتون د حقوقي زده کړو ملي مرکز.

The Role of Defense Lawyer in Ensuring Criminal Justice in Kandahar

Abdulrahman Achekzai and Samiullah Ezam

Abstract

In all cases, especially in criminal cases, the role of a defense lawyer is considered important and one of the main pillars in ensuring criminal justice. Therefore, Afghanistan's national laws, Islamic Sharia and international documents have called access to the right of defense counsel a pillar of fair trial. Unfortunately, the level of knowledge is low in Afghanistan and especially in Kandahar province, which is why community individuals remain unaware of their rights during the criminal process. A defense lawyer who considers the law to be the fundamental right of individuals is required to defend the rights of his client at all stages of prosecution. The fact that defense lawyers are so important in all social life and especially criminal matters is therefore conducted in Kandahar province regarding the role of defense attorney in ensuring criminal justice and has gathered the necessary information to answer a large number of questions. This research is both library and field. The first data has been used a lot. 400 questionnaires have been distributed to the public and judicial organs staff to determine the role of defense counsel in ensuring criminal justice. The aim of this study is to clarify the importance and quality of advocacy, clarify the rights and duties of defense lawyers and clarify the role of defense attorney in ensuring criminal justice in Kandahar. We have achieved more than 100 goals and many people consider the role of defense lawyer important in this regard.

Keywords: Justice Provision, Supply, Criminal Justice, Lawyer Defense, Judicial Organs

د کندهار په تعلیمي او تحصیلي خصوصي سکتور کي د کارمندانو د عدم رضایت عوامل

محمدانور انوري
0705290052
afghananwari52@gmail.com
عصمت الله سلیمي
0700325093
samat.salimi2004@gmail.com
شجاع آرین
0798527829
shujaaryen@gmail.com
د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي د سیاسي علومو او نړۍ والي اړیکي څانګي استادان

لنډیز

بشري منابع د سازمان تر ټولو حیاتي برخه ده، چي نن سبا سازمانونه دې ته متوجه سوي چي څه ډول د بشري منابع کاري مؤثریت زیات کړي او له دې قوي څخه حد اکثر ګټه واخیستل سي. د بشري قوې په کاري مؤثریت کي زیات والی د یادي قوې په رضایت او عدم رضایت پوري اړه لري، لکه څرنګه چي په دې څېړنه کي تر ډېره هغه عوامل چي د کندهار په تعلیمي او تحصیلي خصوصي سکتور کي د عدم رضایت سبب کېږي، څېړل سوي، چي تر ټولو عمده ئې (په سازمان کي کارمندانو ته د ورکړل سوي صلاحیت او مسؤولیت تر منځ عدم تناسب، د مستقیم آمر سخت چلند، د نورو له خوا په کارونو کي مداخله، سخت او خشن قوانین او د معاش کموالی) یاد سوي دي، چي زیاتو کسانو د دې پوښتني چي کوم عوامل مو په دنده کي ناراضه کوي؟ په جواب کي ویلي ول. په څېړنه کي له کتابتوني او میداني مېتود څخه کار اخیستل سوی، چي د کندهار ولایت د خصوصي سکتور له جملي څخه یوازي په تعلیمي او تحصیلي ادارو کي د کارمندانو د عدم رضایت عوامل د ۲۰۰ پوښتنلیکونو په جوابولو سره څېړل سوي. د دې څېړني موخي دا وې چي په خصوصي سکتور کي کارمندانو د عدم رضایت عوامل، پر سازمان باندي د کارمندانو د نارضایتي اغېزې، د کارمندانو پر کاري مؤثریت او مثمریت باندي اغېزې او پر سازماني تعهد باندي د نا رضایتي اغېزې وڅېړل سي، چي تر ډېره حده یادو موخو ته رسېدلي یو.

مهم لغاتونه: خصوصي سکتور، دنده، کارمند، له دندي څخه رضایت

پېژندنه

څرنګه چې ټول سازمانونه (انتفاعي یا غیر انتفاعي) د یو هدف د لاسته راوړلو په موخه رامنځته کیږي او هر سازمان اړ دئ چې د یادو اهدافو د تحقیق له پاره له مادي او بشري منابعو څخه کار واخلي. بشري منابع د سازمان له حیاتي او کلیدي منابعو څخه ګڼل کیږي. د انساني منابعو له ملتیا پرته د سازمان چاري له ځنډ او خنډ سره مخ کیږي. خو د نورو منابعو پر خلاف د بشري منابعو ساتل او پالل، تر څو د سازمان د اهدافو په لاسته راوړنو کې مؤثر او مثمر تمام سي، سخت کار دئ. ځکه بشري منابع احساسات او اړتیاوي لري. د دوی کاري مؤثریت او مثمریت د ښه او بد احساس له اغېز څخه خالي نه دئ. له سازمان څخه ښه احساس او له دندې څخه د کارمندانو رضایت خورا ډېر اهمیت لري. له سازمان او دندې څخه د کارمند د رضایت عوامل پر څلورو ډلو وېشل سوي؛ (فردي عوامل، سازماني عوامل، کاري چاپېریال او کاري ماهیت) چې هر یو ئې د کارمند کار او کاري روحیه اغېزمنوي. کله چې کارمند له دندې او سازمان څخه راضي وي، په کاري برخه کې له ځان څخه ورتیا او نوښت ښوولای سي او ډېر کم د سټرېا او پرېشانۍ احساس کوي. خو برعکس کله چې کارمند له سازمان او دندې څخه ناراضه وي، هم د سټرېا او پرېشانۍ احساس کوي او هم ئې کار بې نتیجې وي.

افراد تقریباً د ژوند نیمايي وینبه برخه په کار کې تېروي، ځکه څیړونکي دې برخې ته ډېر متوجه دي. له سازمان سره د کارمندانو تعهد او وفاداري له سازمان او دندې څخه د کارمندانو له رضایت سره مستقیمه اړیکه لري. پورته اهمیت ته په کتو سره اړتیا ده چې په سازمانو کې د کارمندانو د عدم رضایت عوامل وڅېړل سي. په دې اړه یوه څېړنه چې (عوامل موثر بر رضایت یا عدم رضایت شغلی کارکنان فاوای نزسا، سال ۱۳۹۰ل.) تر سرلیک لاندې په ایران کې څېړل سوې ده. دوی له دندې څخه د رضایت مؤثر عوامل پر څلورو ډلو (فردي عوامل، سازماني عوامل، د کار چاپېریال او د کار محیط) باندې وېشلي دي. یاده څېړنه په دوو پوښتنو (له دندې څخه رضایت او پر هغوی مؤثر عوامل) له (۱۵۱) کسانو څخه پوښتل سوې وه. څرنګه چې دوی د رضایت عوامل څېړلي چې تر ډېره حده زموږ سره نیږدې اړیکه لري، دا چې دا څېړنه په ایران کې تر سره سوې چې د ایراني سازمانو کاري محیط، د خلکو ټولنیز، رواني او اقتصادي حالت د افغانستان د سازمانو له کاري محیط سره کاملاً متفاوت دي. ځکه هڅه سوې چې په دې برخه کې د کندهار ولایت د خصوصي سکتور د کارمندانو د عدم رضایت عوامل وڅېړل سي.

د څېړني پوښتنه

په خصوصي سکتور کې له دندې څخه د کارمندانو د عدم رضایت عوامل څه دي؟

د څېړني موخې

- په تعلیمي او تحصیلي خصوصي سکتور کې د کارمندانو د عدم رضایت د عواملو معلومول.
- د کارمندانو پر کاري مؤثریت باندې د عدم رضایت تاثیرات روښانه کول.
- د کارمندانو د سازماني تعهد د له منځه تلو عوامل پېژندل.

د څېړني اهمیت

له دندې څخه د کارمندانو د رضایت څېړل، تحلیل او له سازمان څخه د کارمندانو د رضایت او عدم رضایت د عواملو څېړل له خورا لوی ارزښت څخه برخمن دي. د دې څېړني هدف په خصوصي سکتور کې له دندې څخه د کارمندانو د عدم رضایت د عواملو څېړل دي. په سازمان کې کاري مؤثریت او د کارمندانو د تعهد کچه د دندې په رضایت پوري تړلې دي. څومره چې یو کارمند له دندې څخه راضي وي، په هم هغه اندازه ئې د سازمان له پاره مؤثریت او مثمریت زیات وي. که چیري یو کارمند له دندې څخه راضي نه

وي، هم د سټرېا او نا ارامۍ احساس کوي او هم ئې کار بې نتيجې وي او يا کېدای سي د سازمان له پاره د ګټې پر ځای ضرر ورسوي. له دندي څخه د کارمندانو د رضايت او عدم رضايت څکه مهم دئ چي کارمندان د ژوند د وينبي برخي نيمه حصه په کاري چاپيريال کي تېروي، نو کله چي يو کارمند په سازمان کي له دندي څخه راضي وي، د خدمت پرېښوولو ته ئې ليوالتيا کمه وي. ددغه څېړني پايلي به د ټول خصوصي سکتور له پاره ډيري اړيني وي ترڅو دوی د خپلو کارمندانو له پاره سالم او د خوښۍ ډک چاپيريال رامنځته کړي ترڅو په کارونو کي ئې مؤثريت رامنځته سي.

د څېړني مېتودولوژي

دا يوه کمي او کيفي څېړنه ده؛ يعني د څېړني دواړه شکلونه په ځان کي رانغاړي چي په کندهار ولايت تقريباً په څلور مياشتو کي ترسره سوې ده. د څېړني نفوس د کندهار ولايت ټول خصوصي تعليمي او تحصيلي مرکزونه دي، چي په يادو مرکزونو کي اداري کارمندان لکه، مامور، مدير، آمر او رئيس زموږ د څېړني نفوس تشکيلوي، چي له دي جملې څخه ۱۸۴ کسان نارينه او ۱۶ تنه ښځينه کارمنداني وې، چي ۱۵ تنه مامورين، ۵۸ تنه مديران، ۲۵ تنه آمرين او ۱۲تنه رئيسان ول. په ياد نفوس کي ۲۰۰ کسانو ته پوښتنليکونه وېشل سوي دي . پوښتنليک له ۲۳ پوښتنو څخه جوړ وو، چي ۲۰ پوښتني ئې تړلي او ۳ پوښتني ئې خلاصي وې. دا څېړنه تر يو حده کتابتوني او نوره په ميداني شکل ترسره سوه، چي معلومات د پوښتپاڼو په مرسته را جمع سوي او بيا همدغه معلومات د (MS. Excel) په واسطه تحليل او تجزيه سول.

موږ خپلي موضوع ته په پوره صداقت، رينښتنولۍ، صبر، زغم، شوق، رغبت او امانتدارۍ سره ژمن او متعهد يو. همچنان د همکاري کوونکي هويت او معلومات کاملاً خوندي او محرم ساتل سوي دي.

خصوصي سکتور

خصوصي سکتور د دولتي سکتور په مقابل کي قرار لري، چي هغو سازمانونو ته ويل کيږي چي بودجه ئې د دولت له لوري نه تمويليږي، بلکي خپله عايداتي منابع لري.

د دندي علمي تعريف

د يو مشخص هدف له پاره د يو لړ ورته کارونو مجموعې ته دنده يا کار وايي، چي د تر سره کولو په صورت کي شخص ته پيسې ورکول کيږي. کار عبارت دئ؛ له وظايفو، مسؤوليتونو او د عملکرد له عناصرو څخه چي مشخص تعريف لري، د تر سره کېدلو، اندازه ګيرۍ او امتياز ورکړې قابليت ولري. له پراخ ليدلوري څخه د يو مترادف کار رول چي په کاري محيط کي جسمي او ټولنيز اړخ ولري، شغل بلل کيږي. ډېر کسان خپل ځان د خپلي دندي او يا نقش له مخي خپل ځان پيژني او د خپلي ګټي څخه انګيزه اخلي. (داکتر ناصرمير سپاسی، ۱۳۷۸ش)

له دندي څخه د رضايت معنی؟

له دندي څخه رضايت په دې مانا چي يو شخص پر داسي يو کار باندي وګمارل سي چي د يادي دندي له ډول، شرايطو، حقوقو او نورو ګټو څخه خوښي ولري او کار ته د ادامې له ورکولو څخه راضي سي. د شخصيت او دندي تر منځ تناسب په دنده کي له رضايت سره ژوره اړيکه لري، چي په راتلونکي کي به ورباندي مفصل بحث وسي.

له دندي څخه رضايت (Job satisfaction) نسبت دندي ته د افرادو پر معنوي، عاطفي او سنجشي غبرګونونو باندي اطلاق کيږي.

له دندي څخه د رضايت عوامل پر دوو ډلو وېشل سوي دي، يوه ډله ئې سازماني عوامل او بله ډله ئې شخصيتي عوامل بلل کيږي.

د سازماني عواملو له جملې څخه به د مکافاتو سيستم، حقوق او امتيازاتو ته اشاره وکړو او د شخصيتي عواملو له ډلي څخه به د

دندي شخصيتي ځانګړنو ته اشاره وکړو. کوم ډول اشخاص په شخصيتي لحاظ کوم کار ته جوړ دي، تر څو يو شخص د خپلو شخصيتي ځانګړنو مطابق پر يوه دنده باندي وګمارل سي. ځيني اشخاص په يوازي توګه کار کول خوښوي، هغوی په ګروپي کارونو کي ځان ښه نه سي ثابتولای. برعکس هغه اشخاص په ګروپي توګه کارکول خوښوي، لکه برونګرا اشخاص، هغوی چي کله يوازي کړې، په سمه توګه دنده نه سي اجراء کولای. همدارنګه (١٦) شخصيتي ټيپونه لکه څه رنګه چي موږ ولوستل، ټول يو له بل سره متضادي ځانګړني لري. د شخصيت پر هر ټيپ د شخصيت څلور بعدونه د سلني پر اساس را ټول سوي دي. د کوم شخصيتي بعد ونډه چي تر نورو زياته وه، شخصيت هم ډېر هم هغې خوا ته کشوي (زکی، محمدعلی، ١٣٨٧).

په دنده کي د رضايت مفهوم هم له هغو موضوعاتو څخه دئ چي د بشري سرچينو په مديريت کي ډېر مطرح دئ، د کارمندانو په دوامداره پرمختګ او د سازمان په ارتقا کي ډېر رول لري. په دنده کي د رضايت هدف په رواني لحاظ د کاري قوې تقويه کول دي، چي د هغوی پر فزيکي کار او فعاليت باندي مستقيم تاثير لري. له دندي څخه د رضايت مفهوم هغه وخت تحقق پيدا کوي چي نه يوازي کاري قوه بلکي سازمان هم نسبت کار قوي ته رضايت ولري.

د ډاټا تحليل او موندني

داچي د پوښتنليک دوهمه برخه د جواب ويونکو ځانګړتياو ته جلا سوې وه تر څو د هغو پوښتنو په مرسته socio-demographic معلومات راټول سي نو پر همدې اساس د لاندي يو شمېر پوښتنو په جواب کي د جواب ويونکو معلومات واضح سوي دي.

لومړی پوښتنه: دکاري تجربي اړوند ده، چي د څېړني د (200) کسيزي نموني څخه (95) کسانو د (5) څخه تر(10) کلونو پوري تجربه ښوولې؛(61) کسانو د (2) څخه تر (5) کلونو پوري تجربه ښوولې او په پاته کسانو کي (19) پوښتونکو له لس کاله څخه پورته تجربه او(25) کسانو تر(2) کلونو پوري تجربه ښوولې ده. د همدې پوښتني څخه معلوميږي چي په خصوصي سکتورونو کی تر ډېره حده پوري کافي تجربي لرونکي کسان دنده اجراء کوي. څرنګه چي په لومړي شکل کي تاسو وينئ چي د نموني زياته برخه تر لسو کلونو کمه کاري تجربه لري، دا ځکه چي په افغانستان بالخصوص په کندهار کي تعليمي او تحصيلي خصوصي سکتور نوی دئ او ډېره مخينه نه لري.

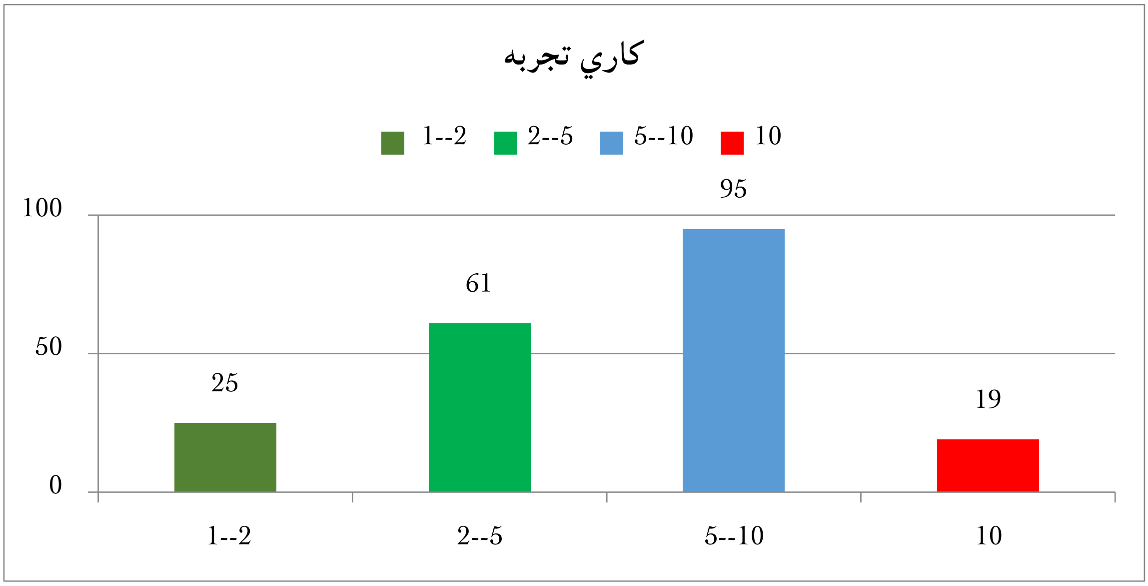

(١) شکل

دوهمه پوښتنه: چي د عمر په اړه سوې، داڅرګنده سوه چي په خصوصي سکتور کي تر ډېره ځوانه بشري قوه دنده اجراء کوي، چي د يادو(200) کسانو له ډلي څخه (83) کسان د (25-30) کاله عمر لري او (64) کسانو د (30-40) کاله عمر درلود او په پاته کسانو کي (16) کسان (40) کلن او (37) پوښتونکي د (18-20) ترمنځ عمر لرونکي ول. د بشري قوې د عمر له اړخه هم خصوصي سکتور ځوان دئ.

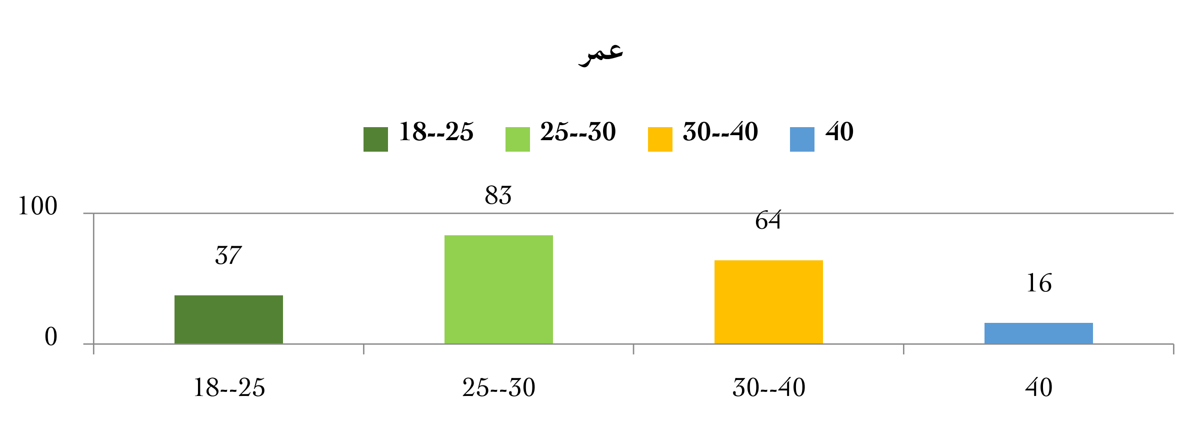

(۲) شکل

دريمه پوښتنه: د عوايدو په اړه سوې ده، چي زموږ د نموني (90) کسانو خپل مياشتنی عايد د لس څخه تر شل زره افغانيو پوري ښوولی دئ. (78) کسانو خپل عايد د (5) زرو څخه تر 10) زرو افغانيو پوري ياد کړی، (32) کسانو خپل مياشتني عايد تر (20) زره زيات ښوولی او پاته لسو کسانو بيا د خپل مياشتني عايد کچه (40) زره افغانۍ ښوولې ده. له پورته ارقامو څخه څرګنديږي چي په خصوصي سکتور کي د کارمندانو مياشتنی امتياز کم او د دوی د مصارفو سره تناسب نه جوړوي.

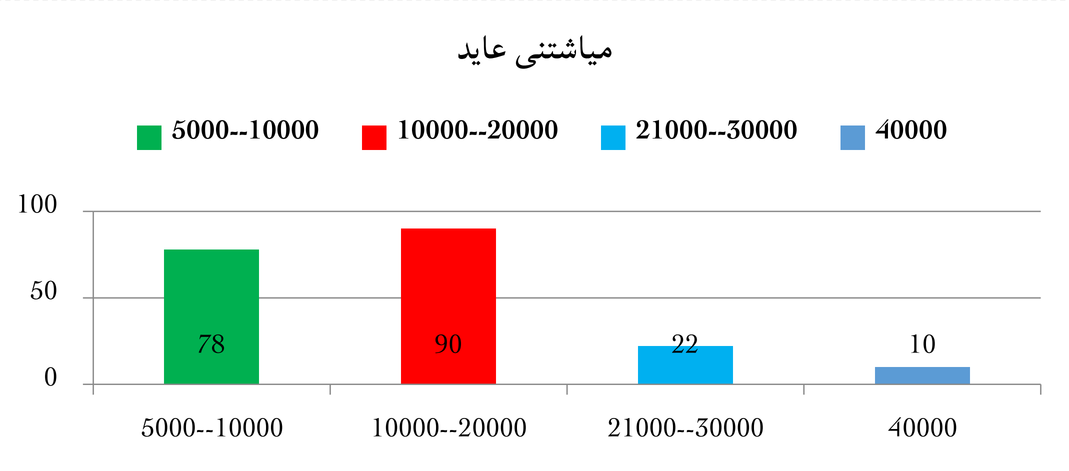

(۳) شکل

څلورمه پوښتنه: د جنسیت اړوند ده، چي زموږ د نموني لویه برخه نارینه جوړوي، چي د سلني پر اساس (90) سلنه وګړي ئې نارینه او پاته لس سلنه ئې ښځي وې، چي دې ارقامو ته په کتو سره ویلای سو چي په خصوصي سکتور کي د ښځینه کارمندانو شمېر ډېر کم دئ.

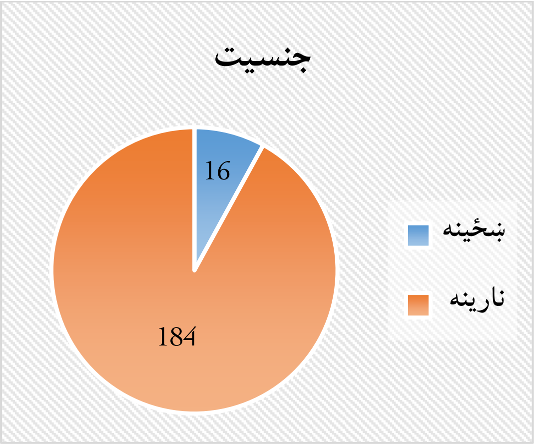

(۴) شکل

پنځمه پوښتنه: د مدني حالت اړوند ده، چي د نموني (108) کسان متاهل او باقي (92) کسان ئې مجرد دي. د دوهمي پوښتني د ارقامو له مخي چي زموږ د نموني ټول ګډونوال تر(25) کلونو او یا له (25) کلونو څخه ئې عمرونه لوړ دي، خو بیا هم زموږ اکثریت ځوانان مجرد دي، د دې دلیل د میاشتني عاید د کچي ټیټوالی دئ.

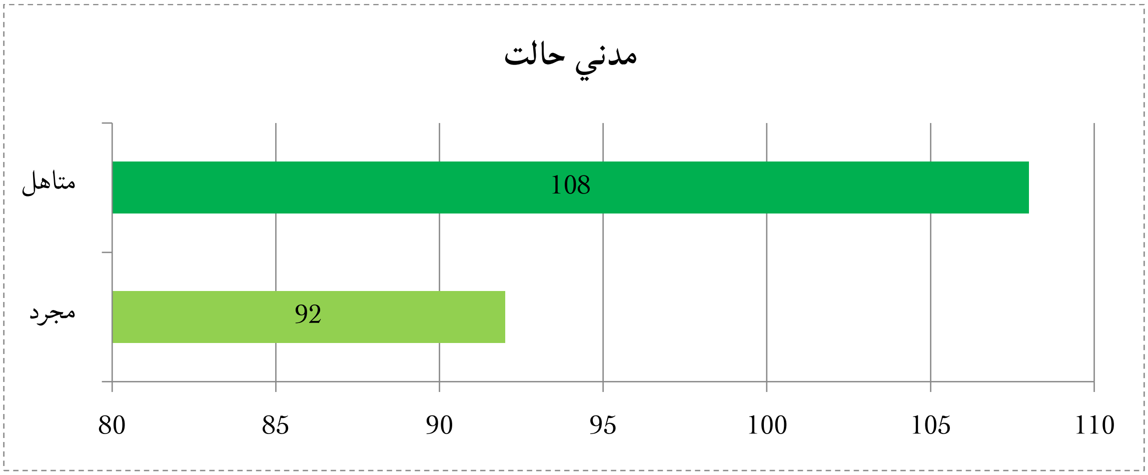

(۵) شکل

شپږمه پوښتنه: د زده‌کړو اړوند ده، چي د ټاکل سوي نموني څخه (111) کسان ئې لیسانس (19) کسان ئې ماستران او (70) کسان ئې بکلور او مافوق بکلور دي، چي د همدې ارقامو څخه مالومیږي چي د خصوصي سکتور بشري منابع د لوړو زده‌کړو لرونکي کسان دي.

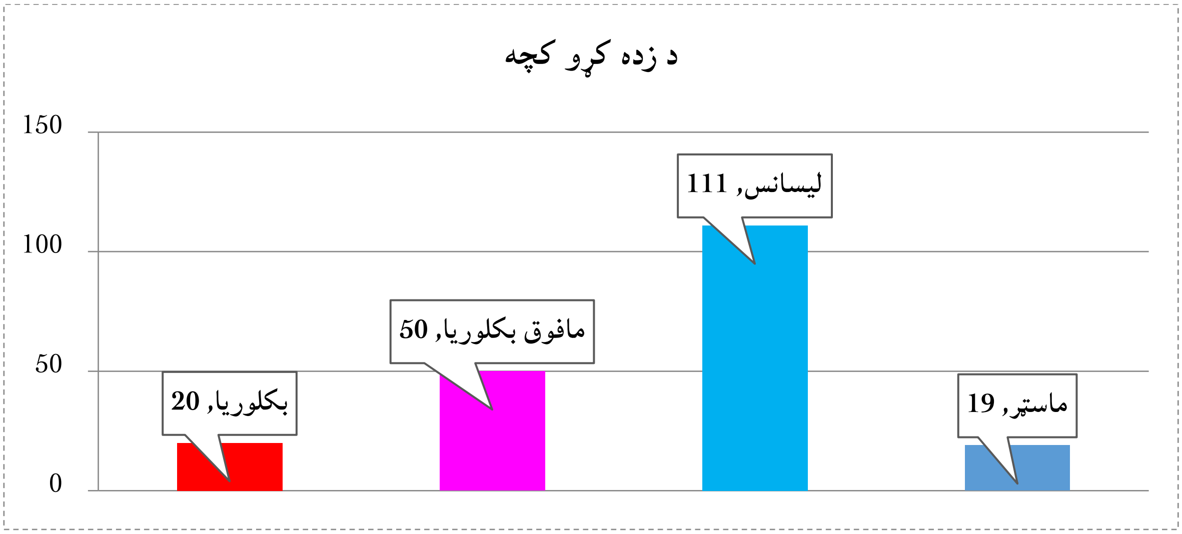

(٦) شکل

اوومه پوښتنه: په سازمان کي د موقف اړوند ده، چي د نمونې (105) کسان مامورین، (58) کسان مدیران (25) کسان آمرین او (12) ئي رئیسان دي.

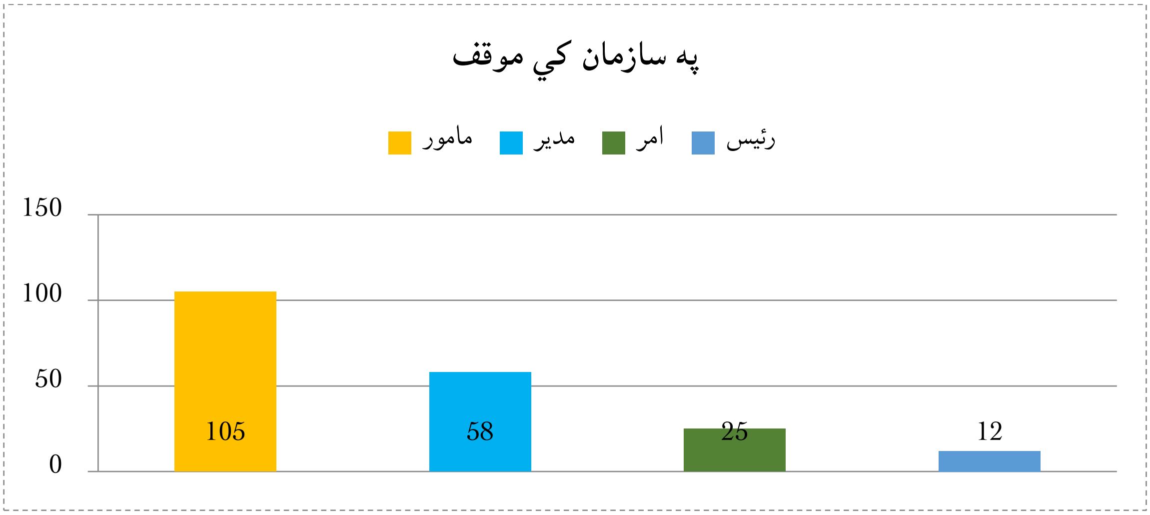

(٧) شکل

په پوښتنلیک کي دریېمه برخه هغو پوښتنو ته ځانګړې سوې وه چي د کارمندانو د رضایت یا نارضایتي په اړه جوابونه ترلاسه سي. په دغه برخه کي ۱۳ تړلي او ۳ خلاصي پوښتني شاملي وې چي د هغو پوښتنو د جوابونو تحلیلي بڼه په لاندې ډول ښودل سوې ده.

اتمه پوښتنه: په سازمان کي د کارمندانو له دندي څخه رضایت پوښتل سوی، د رضایت کچه ئي د سلني پر اساس ښوول سوی، چي زموږ د (200) کسیزي نمونې څخه (42) کسان تر ټولو لږ (25سلنه) له سازمان څخه راضي ول، (88) کسان (50) سلنه، (59) کسان (75) سلنه او یوازي (11) کسانو سل سلنه پوره له سازمان څخه رضایت ښوولی وو. نو د دې ارقامو پر اساس موږ ویلای سو چي د خصوصي سکتور لویه برخه له سازمان څخه ناراضه ده، چي د نه رضایت عوامل به په راتلونکو پوښتنو کي جواب سي.

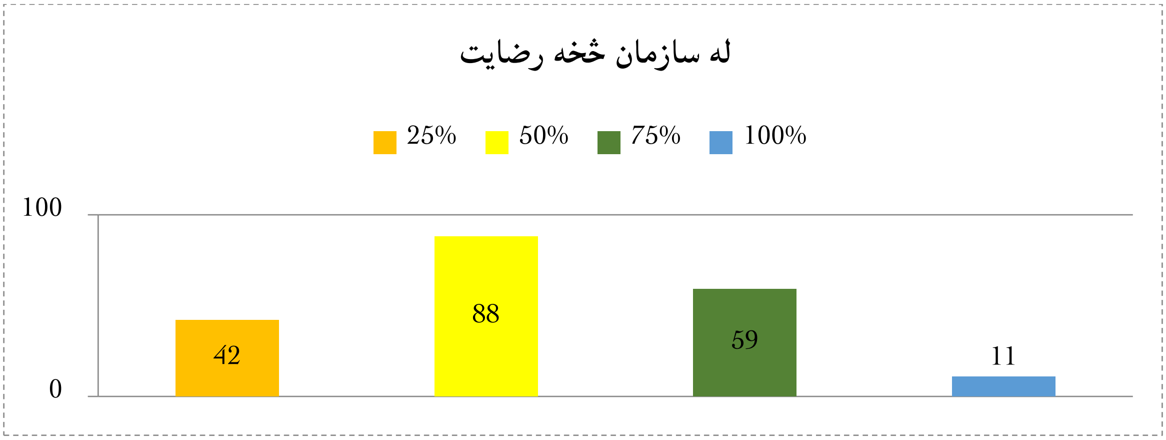

(۸) شکل

نهمه پوښتنه: د معاش څخه درضایت اړوند ده، چي د نموني تر ټولو زیاته اندازه (90 کسان) فقط (25) سلنه رضایت لري، (54) کسان 50 سلنه رضایت ښیي، 45 کسان ۷۵ سلنه او یوازي (11) کسانو (100) سلنه رضایت ښوولی دئ. پر دي اساس موږ ویلای سو چي د خصوصي سکتور کارمندان له خپل معاش څخه ناراضه او د دوی ضروریات نه سي پوره کولای.

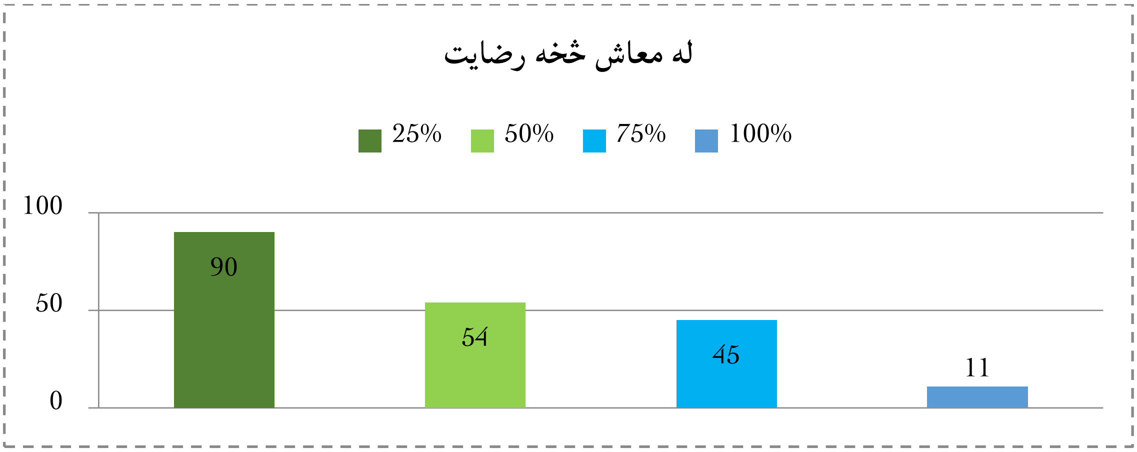

(۹) شکل

لسمه پوښتنه: د معاش د کم معاش د اغېز په اړه سوي، چي د همدي پوښتني په جواب کي د نموني (118) کسانو ویلي چي د معاش کموالی ئې (75) سلنه کار اغېزمنوي. د دي ارقامو څخه مالومېږي چي د معاش کموالی د کارمندانو د عدم رضایت له عمده عواملو څخه ګڼل کیږي.

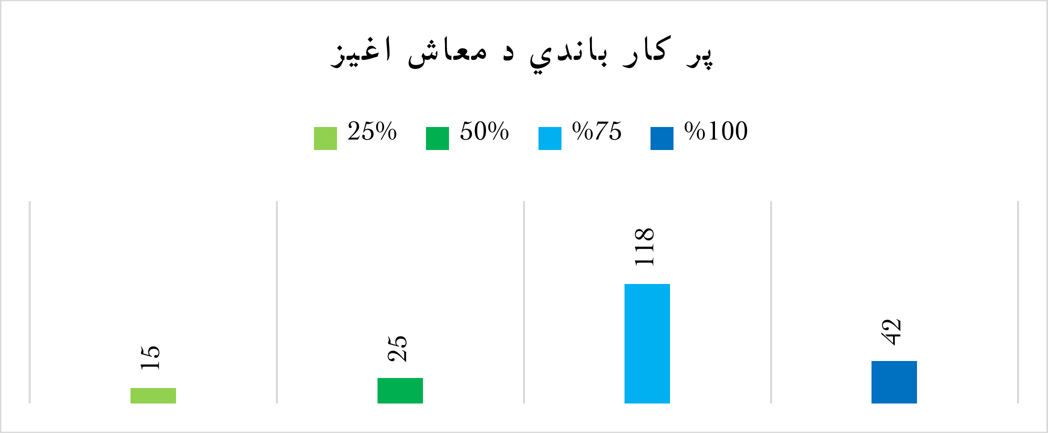

(۱۰) شکل

يولسمه پوښتنه: په دنده کي د ناراضه کوونکو عواملو اړوند ده، چي تر ټولو ډير (178) کسانو د معاش کموالی ښودلی دئ، ورپسې (161) کسانو سخت قوانين، (157) کسانو وظيفوي تداخل او (113) کسانو د مستقيم آمر چلند ناراضه کوونکي عوامل ګڼلي ول. د دي پوښتني له جوابونو داسي معلوميږي چي په خصوصي سکتور کي هم کارمندانو له خپل مياشتني امتياز څخه نه دي راضي او د دوی ضرورتونه نه سي رفع کولای.

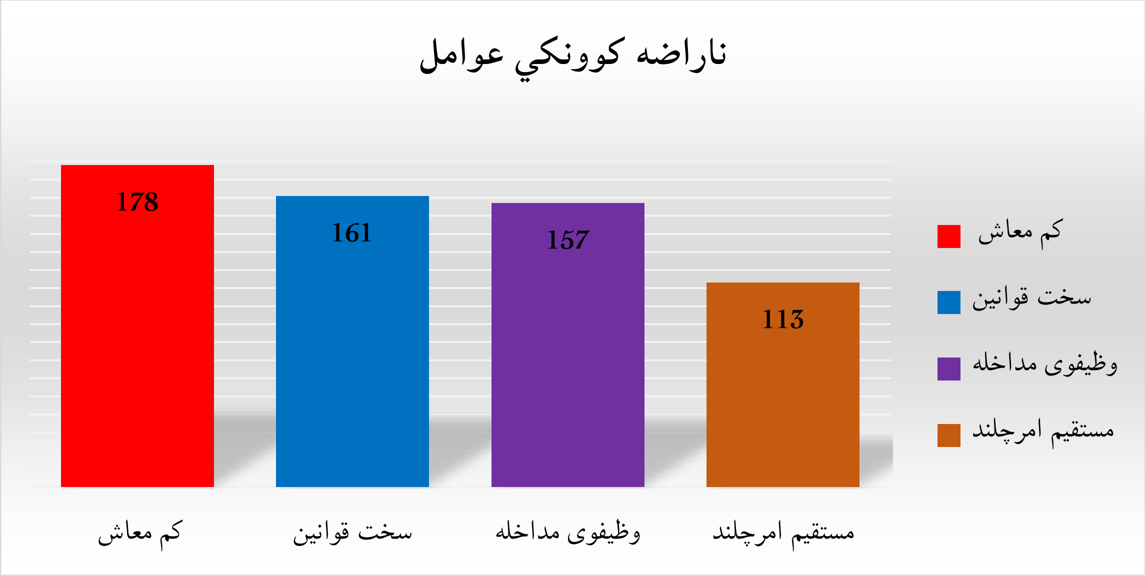

(۱۱) شکل

دولسمه پوښتنه: په سازمان کي د صلاحيت او مسؤوليت د تناسب په اړه سوې ده، چي له جواب ويونکو څخه (84) کسانو ويلي ول چي د دوی په دنده کي د صلاحيت او مسؤوليت مساواتو او تناسب ته لږ توجه کيږي. څرنګه چي د صلاحيت او مسؤوليت تر منځ تناسب په دنده کي د کارمند د رضايت سبب کيږي، نو په خصوصي سکتور کي د کارمندانو د صلاحيت او مسؤوليت تر منځ عدم تناسب د کارمندانو د نارضايتی سبب سوی دئ.

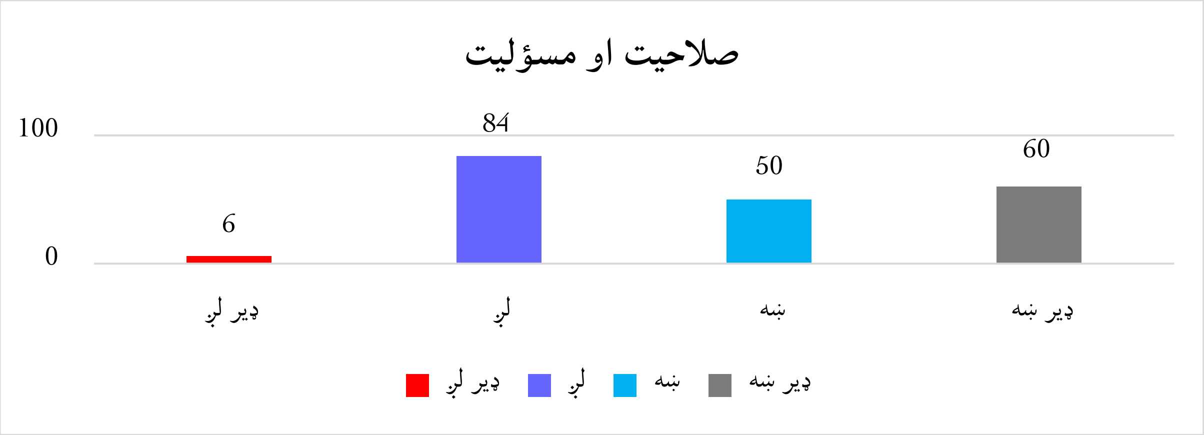

(۱۲) شکل

دیارلسمه پوښتنه: په تصمیم نیونه کې د ازادۍ په اړه سوي ده چې د جواب ویونکو څخه (105) کسانو ویلي چې فقط (50) فیصده ازادي لري، (48) کسان (25) فیصده او پاته کسان د (75) سلنې څخه تر سل سلنې پورې ازادي لري. څرنګه چې د دې پوښتنې ارقام دا روښانه کوي چې زیاتو کسانو ویلي چې په تصمیم نیونه کې کمه ازادي ورکول کیږي، نو ویلای سو چې د تصمیم نیونې په برخه کې د کارمندانو کمه ازادي د کارمندانو د عدم رضایت له عمده دلایلو څخه ده.

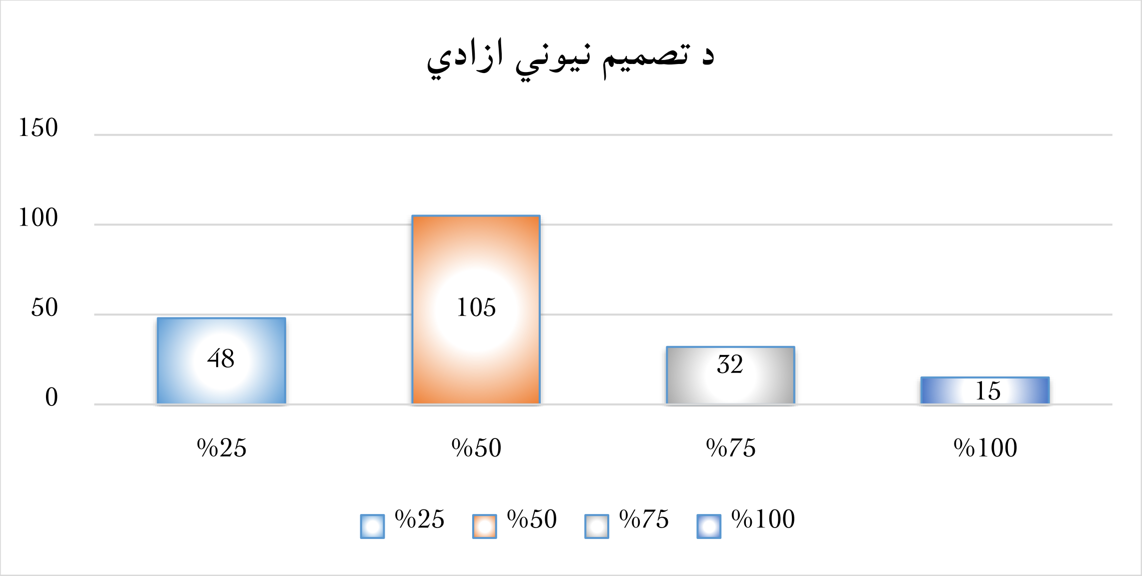

(۱۳) شکل

څوارلسمه پوښتنه: د سازمان د قوانینو څخه د رضایت په موخه سوي ده، چې په جواب کې ئې تر ټولو زیاتو (103) کسانو ویلي چې د سازمان له قوانینو څخه فقط (50) سلنه راضي دي، (40) کسانو ویلي چې (25) سلنه او د نمونې پاته کسانو له (75) څخه تر (100) سلنه پورې د سازمان له قوانینو څخه راضایت ښودلی دئ.

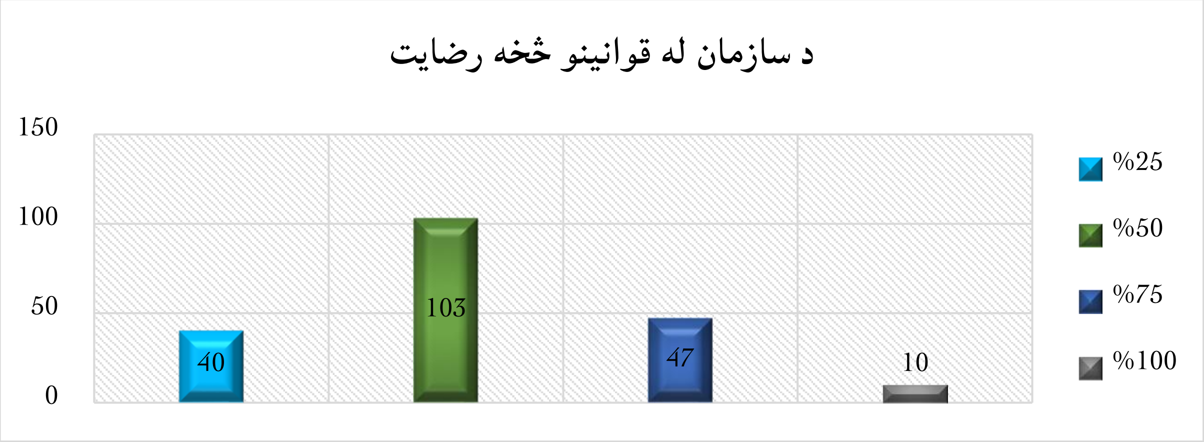

(۱۴) شکل

پنځلسمه پوښتنه: د نورو له خوا د کارمندانو په دنده کې د مداخلې په اړه سوې چې د همدې پوښتنې په جواب کې (135) کسانو چې د جواب ويونکو (67.5) سلنه ئې جوړوله په هو سره جواب کړې ده. د دې ارقامو څخه معلومېږي چې په خصوصي سکتور کې د وظيفوي تداخل کچه لوړه ده، چې دا هم د کارمندانو د عدم رضايت له عمده عواملو څخه ګڼل کيږي، ځکه چې د انسان فطرت له ازادۍ سره جوړ دئ.

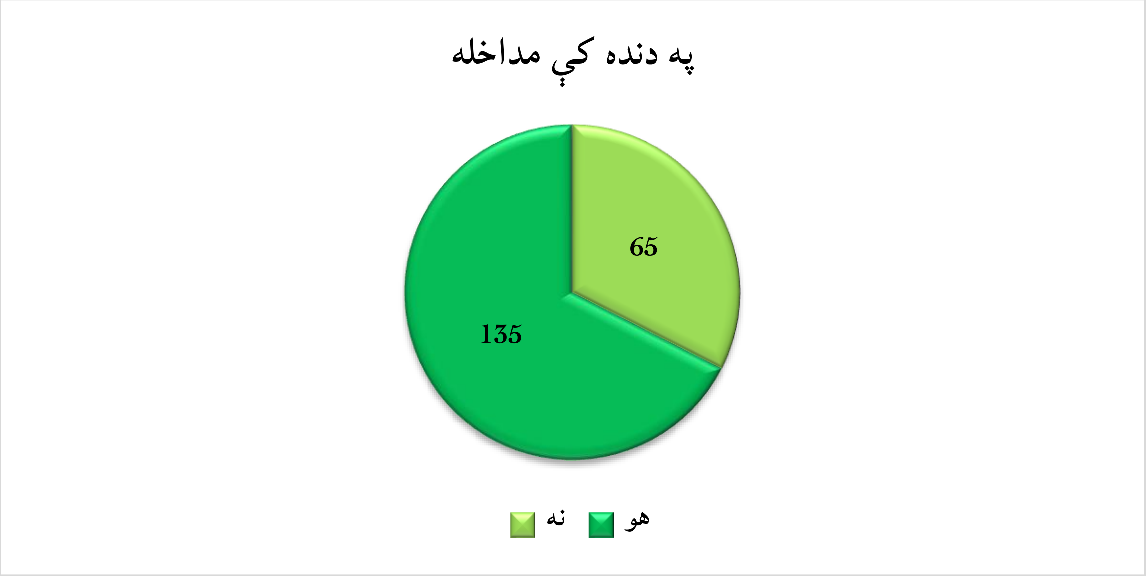

(۱۵) شکل

شپاړلسمه پوښتنه: د وظيفوي مداخلې څخه د کارمندانو د نه رضايت کچه مالومولو په اړه سوې ده، چې د همدې پوښتنې په جواب کې (90) کسانو سل سلنه نارضايت ښوولی، (65) کسانو (75) سلنه او پاته کسانو له (25) او (50) فيصده پورې نارضايت ښوولی دئ. د همدې جوابونو څخه څرګندېږي چې په سازمان کې بايد دندې په روښانه توګه ډيزاين سي، چې د وظيفوي تداخل مخه ونيسي.

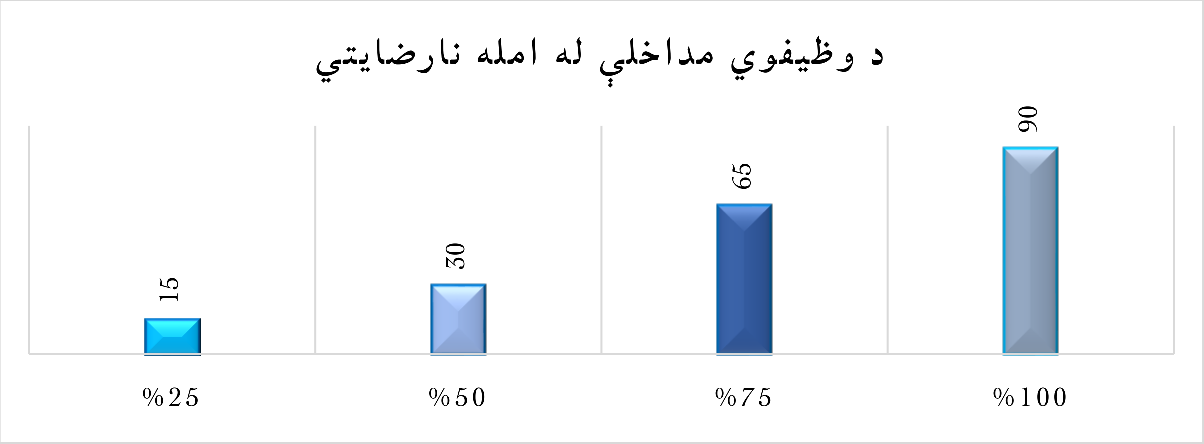

(۱٦) شکل

اوولسمه پوښتنه: د مستقیم آمر له چلند څخه د رضایت په پار سوې ده، چي (88) کسانو (50) سلنه، (25) کسانو (25) سلنه، (52) کسانو (75) سلنه او (35) کسانو (100) سلنه رضایت ښوولی دئ، چي د همدې پوښتنې له جوابونو څخه دا څرګندیږي چي په خصوصي سکتور کي د مسقیم آمرینو له چلند څخه کارمندان ناراضه دي.

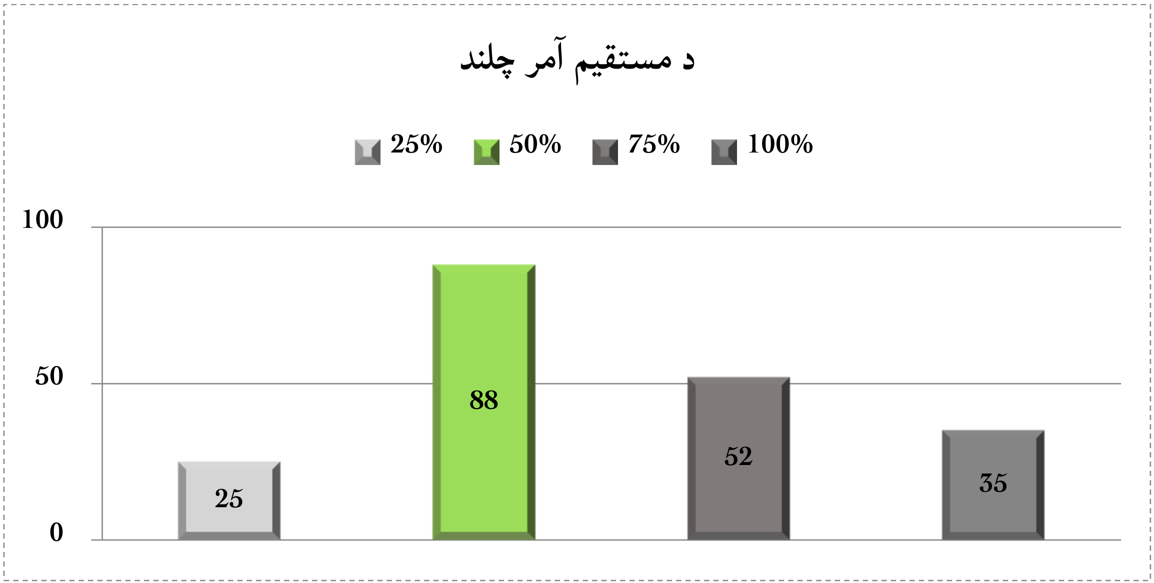

(۱۷) شکل

اتلسمه پوښتنه: د دندي د خوندیتوب په اړه ده، چي په جواب کي (106) کسانو د خپلي دندي خوندیتوب (50) سلنه، (44) کسانو (25) سلنه خوندیتوب (33)کسانو (75) سلنه او پاته (17) کسانو تر (100) سلني خوندیتوب پوري یاد کړی وو، چي د همدې پوښتني له جوابونو څخه څرګندیږي چي په خصوصي سکتور کي کارمندان د خپلي دندي د خوندیتوب په اړه کم باور لري.

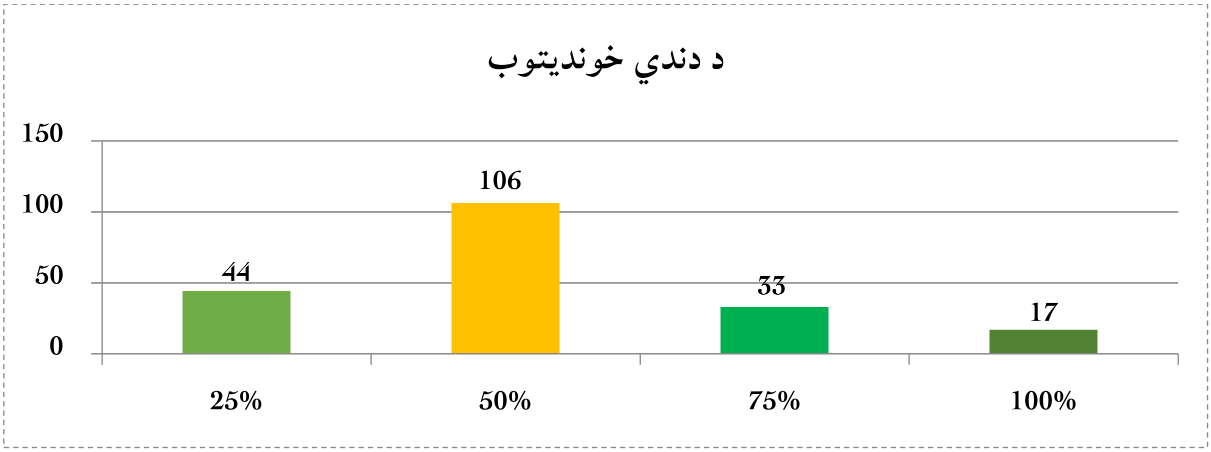

(۱۸) شکل

نولسمه پوښتنه: د مکافاتو اړوند ده، چې د خصوصي سکتور د کارمندانو له مشخصې نمونې څخه (123) کسانو ویلي چې د دوی په سازمان کې هیڅ مکافات شتون نه لري، فقط (77) کسانو ویلي چې په سازمان کې ئې مکافات سته، مګر عادلانه نه دي، چې له همدې څخه څرګندیږي چې خصوصي سکتور د کارمندانو د مکافاتو او ترفیعاتو له پاره مناسبه طرحه نه لري، ترڅو د کارمندانو د رضایت سبب وګرځي.

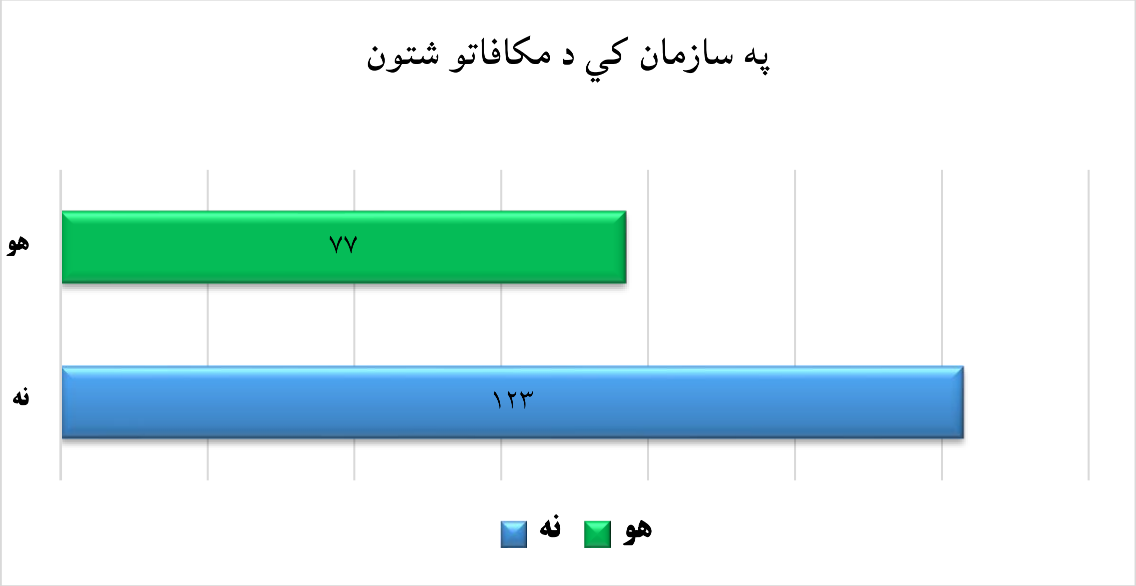

(۱۹) شکل

شلمه پوښتنه: د مکافاتو د اغېز په اړه سوې، چې (112) کسانو ویلي چې مکافات ئې پر کار(100) سلنه تاثير لري، (60) کسانو ویلي چې مکافات ئې پر کار (75) سلنه تاثير لري او پاته کسانو د (50) څخه تر (25) سلنې پورې تاثير نبوولی دئ، چې د همدې څخه دا څرګندیږي چې مکافات په سازمان کې د کاري مؤثريت تر ټولو ښه وسیله ده.

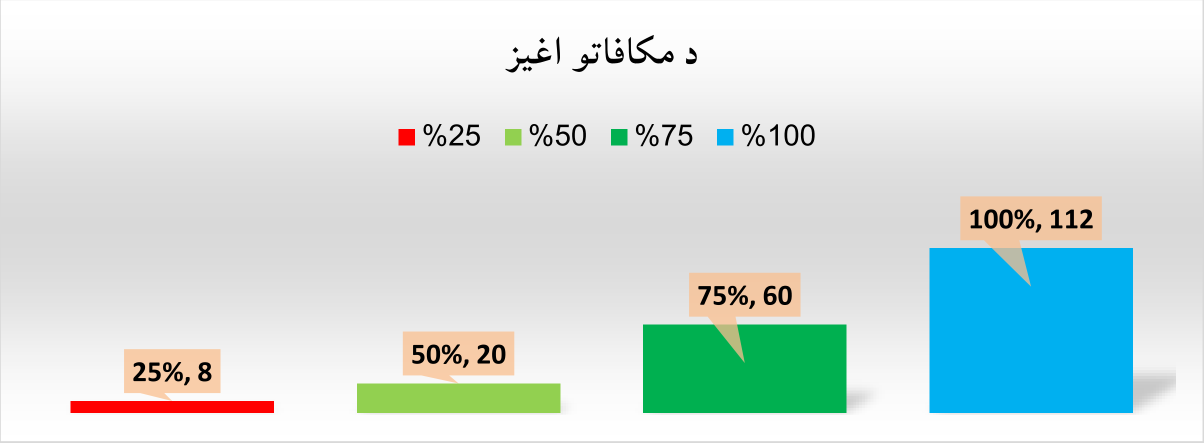

(۲۰) شکل

يووېشتمه پوښتنه: خلاصه پوښتنه ده چې په سازمان کې د هغه عواملو په اړه چې د کارمندانو د نارضايتۍ سبب کېږي، سوې ده. د دې پوښتنې په جواب کې تر ټولو زياتو (114) کسانو کم معاش په سازمان کې د کارمندانو د نارضايتۍ سبب ياد کړی وو. ورپسې په کارونو کې د نورو له خوا مداخله، دريم په دنده کې نه خونديتوب او اخيرې ئې د کاغذپراني زياتوالی په سازمان کې د کارمندانو د عدم رضايت له عواملو څخه ياد کړي ول.

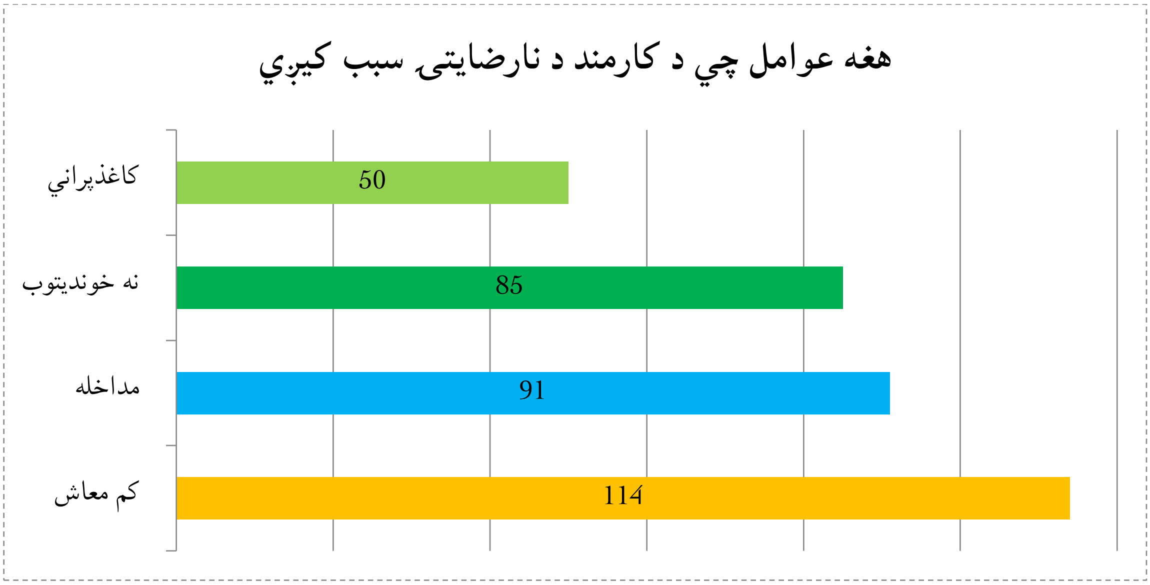

(۲۱) شکل

دوه وېشتمه خلاصه پوښتنه: په سازمان کې د عدم رضايت د اغېزو اړوند ده. د دې پوښتنې په جواب کې ټولې هغه اغېزې چې د کارمند د عدم رضايت پر سبب کېږي، رامنځته کيږي. ښوول سوې چې لاندې په ګراف کې مالومېږي.

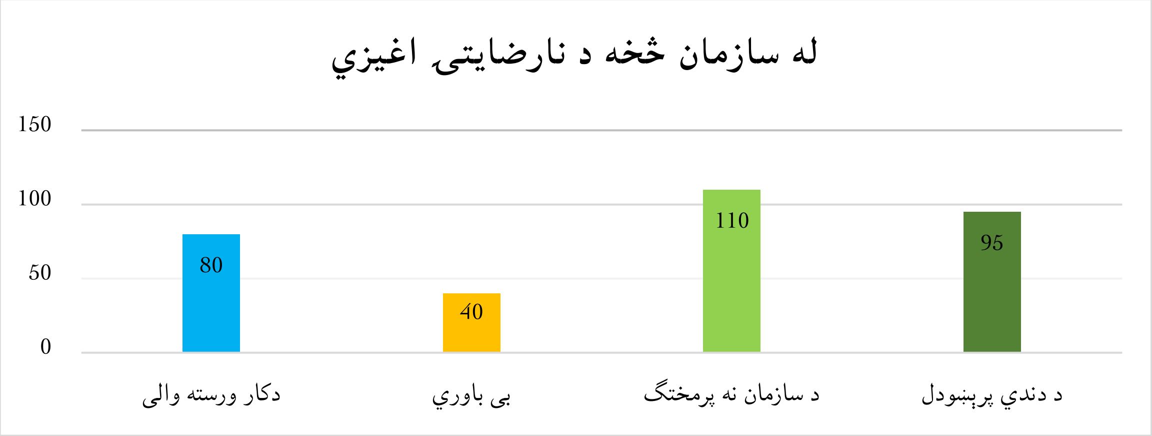

(۲۲) شکل

وروستی درویشتمه پوښتنه: د کارمندانو د رضایت د رامنځته کېدو په اړه سوې، چي د دوی په نظر په سازمان کي څه کول په کار دي، چي له سازمان څخه د کارمندانو رضایت رامنځته سي؟ چي په لاندي چارت کي ئې جوابونه لیدلای سئ. په هغو عواملو کي چي د کارمندانو د رضایت سبب کیږي، ډېرو (120) کسانو لوړ معاش (110) کسانو مکافات (90) کسانو صلاحیت او (80) کسانو په سازمان کي د عدل یادونه کړې وه.

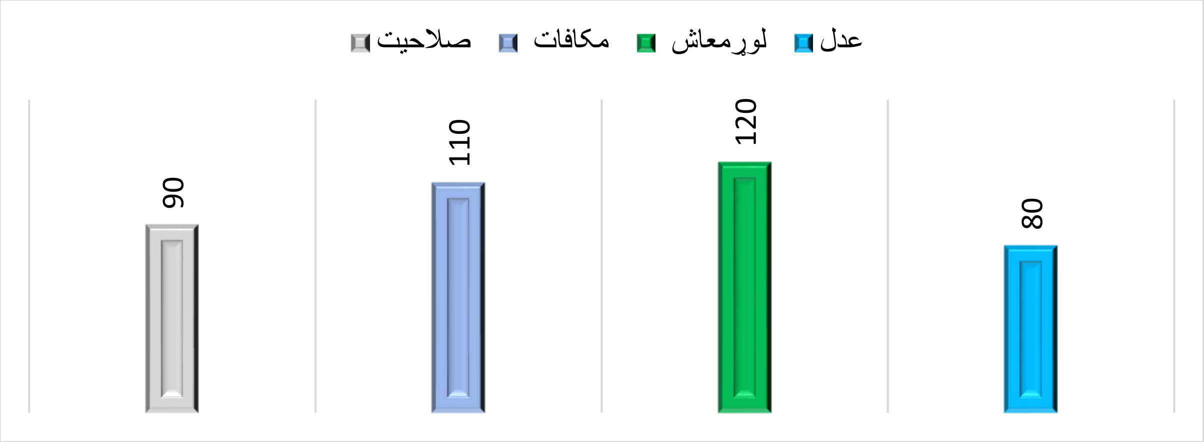

(۲۳) شکل

پایله

ټول سازمانونه (انتفاعي/غير انتفاعي) د خاصو اهدافو د تحقيق په منظور رامنځته کيږي. هڅه کيږي چې يادو اهدافو ته ځان ورسوي او د اهدافو په تحقيق کې د سازمانونو تر ټولو حياتي برخه، بشري منابع ده. ځکه د بشري منابعو د تحريک، هڅونې، مسلکيت او پوهې ته ځانګړې توجه کيږي. په سازمانونو کې د کارمندانو رضايت او عدم رضايت د کاري مؤثريت د ډېرېدو تر ټولو عمده اسباب دي. ځکه مو د کندهار د خصوصي سکتور دې ستونزې ته توجه واوښته، چې ولې اکثريت ځوانان د خصوصي سکتور په لمن کې دوامداره دنده نه تر سره کوي. د هر خصوصي سکتور له کارمند څخه چې د دندې د سابقې پوښتنه وکړې، په جواب کې به د يوه، دوو يا درو کلو يادونه وکړي. مخکې له دې څخه هم په لسګونو نور کارمندان د دې په موقف کې تېر سوي او له سازمان څخه پردي سوي، چې دا حالت په خصوصي سکتور کې د کارمندانو په نارضايتۍ دلالت کوي. ځکه مو وغوښتل چې دې (د کندهار په خصوصي سکتور کې د کارمندانو د عدم رضايت عوامل څه دي؟) پوښتنې ته جواب پيدا کړو. په همدې موخه مو د کندهار د خصوصي سکتور په تعليمي او تحصيلي ادارو کې له دوه سوه کسانو څخه سمپل وټاکل او پر دوی باندې مو څېړنه تر سره کړه، چې د څېړنې په پايله کې موږ وپلای سو چې د کندهار د خصوصي سکتور اکثريت کارمندان له خپلې دندې ناراضه دي. له يادې نمونې څخه د پوښتنپاڼې په مرسته چې (23) پوښتنې ئې لرلې، جوابونه مو تر لاسه کړي، اتمه پوښتنه چې له سازمان څخه د کارمندانو د رضايت په اړه سوې چې (130) کسانو له (25) څخه تر (50) سلنې پورې رضايت ښوولی وو. يوولسمه پوښتنه چې د ناراضه کوونکو عواملو په اړه سوې (178) کسانو ټيټ معاش، (161) کسانو سخت قوانين او (157) کسانو وظيفوي مداخله ياده کړې وه.(20, 21, 22) خلاصې پوښتنې وې، چې د کارمندانو څخه د دوی په نظر ناراضه کوونکي عوامل پوښتل سوي، چې ډېرو کسانو کم معاش، وظيفوي مداخله، د دندې نه خونديتوب او زياته کاغذ پراني ښوولې وه.

د دې څېړنې په پای کې موږ خپلې پوښتنې ته جواب تر لاسه کړ، چې په کندهار کې د خصوصي سکتور د کارمندانو د عدم رضايت د عواملو په اړه وه، چې تر ډېره حده مو هغه عوامل په ګوته او تحليل کړل چې تر ټولو ناراضه کوونکي عوامل چې دوی ئې يادونه کړې وه او يا د څېړنې د اهدافو د تحقيق په موخه ئې موږ بايد تر لاسه کړو، هغه (کم او نامناسب معاش، د دندې نه خونديتوب، زياته کاغذپراني، د صلاحيت او مسؤوليت نه مساوات، وظيفوي مداخلې، سخت قوانين، د مستقيم آمر نامناسب چلند او داسې نورو) څخه عبارت دي. هغه اهداف چې موږ ئې بايد له دې څېړنې څخه تر لاسه کړي وای په ښه توګه تر لاسه سوي دي. د هغوی له جملې څخه يو د کارمندانو پر کاري مؤثريت باندې د هغوی د عدم رضايت اغيزې مالومول و، چې د نمونې څخه پوښتل سوي و او هغوی د يادې پوښتنې په جواب کې ويلي چې د کارمندانو عدم رضايت د سازمان د پرمختګ خنډ ګرځي او په چارو کې وروسته والی راځي، همدارنګه په سازمان کې د بې باورۍ د رامنځته کېدو سبب کيږي؛ کله چې کارمندان پر سازمان باندې بې باوره سي، د کارمندانو د سازماني تعهد د لمنځه تلو سبب کيږي، چې که کارمندان له سازمان سره تعهد وه نه لري، سازمان نه سي کولای چې پرمختګ وکړي او داسې حالت رامنځته کيږي چې په هغه کې کارمندان يو په بل پسې دنده ترک کوي.

په افغانستان کې د څېړنو او څېړونکو پر وړاندې ډول ډول ستونزې سته، چې د معلوماتو راټولول سختوي، ځکه د څېړنو په اړه عامه پوهاوی نسته او خلک څېړنو ته په لوی ارزښت نه دي قايل. همدا وجه ده چې خلک له څېړونکو سره د معلوماتو په ورکولو کې مرسته نه کوي. ډېر وخت دقيق او کره معلومات هم پټوي، چې دا د څېړونکي له پاره يو بل چلينج دئ چې څه ډول له خلکو څخه دقيق او مؤثق معلومات تر لاسه کړي.

مأخذونه

رابنس، ستیفن،(1386). تیوری سازمان.ترجمه سید مهدی الوانی، حسن دانایی فرد، تهران: انتشارات صفار-اشراقی

توسلی، غلام عباس(1375). جامعه شناسی کاروشغل.تهران: سمت.

محمد زاده، عباس و مروژان، آرمن(1375). رفتار سازمانی نگرش اقتضایی.تهران: انشارت دانشگاه علامه ای تباه تباهی.

بزنجاني، ډاکټر برزو فرهید او ډاکټر موسی مهدوی او مصیب عباسی(1390) (عوامل مؤثر بر رضایت یا عدم رضایت شغلی کارکنان فاوای نزسا): انتشارات

زکی، محمدعلی، (1387) بررسی تحقیقات رضایت شغلی درایران، نشر در فصلنامه پژوهش مدیریت منابع انسانی جامع حسین، سال اول، شماره (1).

سپاسی، داکتر ناصر میر، (1378ش.)، تناسب نوع شخصیت و نوع شغل، چاپ اول، ایران، تهران.

http//:www.zoomit.ir

http://ravanshenasionline.persianblog.ir

Factors of Employee Dissatisfaction in Kandahar Private Education Sector

By Anwari, Salami and Aryan

Lecturers

Abstract

Human resources are the most vital part of the organization. Organizations are now trying to find out how to increase the effectiveness of human resources and make the most of it. The increase in the effectiveness of the human force depends on the satisfaction and dissatisfaction, as in this study, most of the factors are mentioned which causes dissatisfaction in the private education sector in Kandahar. It has been studied that the most important ones (the inequality between the authority and responsibility given to employees in the organization, the harsh behavior of the direct officer, interference in the work of others, strict and harsh laws and lack of salaries) have been mentioned. Many people are dissatisfied with the question of what factors make you fit in your job? This research is done based on library and field methods. Data is collected through 200 questionnaires which were distributed to private educational center. The purpose of this study was to investigate the factors of dissatisfaction among employees in the private sector, the impact of employee dissatisfaction on the organization, the impact on the effectiveness and effectiveness of employees' work, and the dissatisfaction with organizational commitment, which we have achieved to a large extent.

Keywords: Private sector, job, employee, Job satisfaction

په کنـدهار کې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه او څرنګوالی

نویدالرحمن سروري
nawidurrahmansarwary@gmail.com
0780606220
عابدالرحمن حبیبي
abidrahmanhabibi@gmail.com
0731007677
د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي، د حقوقو څانګې استادان

لنډيز
ښځې د ټولنې د نارینوو په څېر د اساسي حقوقو څخه برخمنې دي او د اسلامي شریعت، ملي قوانینو او نړۍوالو اعلامیو د ښځو اساسي حقوق په رسمیت پېژندلي دي. له بده مرغه په افغانستان کې مخصوصاً په کندهار ولایت کې د ټولنې د بېسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې لامل ګرځېدلي چې ښځې نه سي کولای د خپلو اساسي حقوقو نه ګټه پورته کړي او آن د صحي خدماتو څخه د ګټې پورته کولو په موخه له کوره وتل د ښځینوو له پاره لویه ننګونه ده. د دې له پاره چې د کندهار ولایت په کچه د ښځو د اساسي حقوقو په وړاندې موانع وپېژنو، دا چې د کومو لاملونو په پایله کې افغانان مخصوصاً عوام د ښځو د اساسي حقوقو څخه تر ډېره پوري بې خبره پاته دي او دا چې څرنګه کولای سو د ښځې د حقوقو په وړاندې موانع او خنډونه له منځه یوسو، د دې څېړنې په بهیر کې تر غور لاندې نیول سوي دي. د دې څېړنې د ترسره کولو موخې د ښځو د اساسي حقوقو پېژندل، په ټولنه کې د ښځو د رول اهمیت بیانول، د کندهار ولایت په کچه اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندې موجود خنډونه معلومول او په کندهار ولایت کې د ښځو د حقوقو په وړاندې د خنډونو د منځه وړلو لارې چارې موندل دي. دا څېړنه تر یوه حده کتابتوني او نوره په میداني شکل تر سره سوې ده، چې په کښې ۳۵۰ پوښتنلیکونه وېشل سوي دي او هم د اړوند ارګانونو (د ښځو چارو ریاست، محاکم، څارنوالي، محبس، عدلي ریاست، قومانداني، ملي امنیت، د امن خونه، میډیا(رادیو او تلویزون)، معارف ریاست او تجارت خونه) د چارو او کړنو څخه عملاً مشاهده سوې ده. په دې څېړنې سره دښځو اساسي حقوق او هغوی ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، او هم اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندې شته خنډونو په هکله معلومات ترلاسه سوي دي.

مهم نقاط: اساسي حقوق، ښځه، کندهار، حقوقو ته لاسرسی، پر حقوقو تېری

پېژندنه

انسان يو ټولنيز موجود دئ او بغير له ټولني ژوند نه سي کولای، ټولنه په خپل وار له ښځينه او نارينه څخه رامنځته سوې ده. کله چې انسان ټولنيز ژوند ته مخه کړه نو يو شمېر حقوق او امتيازات ئې لاسته را ووړل. د منظمو او متمدنو ټولنو په رامنځته کېدو سره انسانان په دې پوه سول چې يو شمېر حقوق د انسانانو د اساسي حقوقو په حيث بغير له دې چې کوم قانون يا قانونګذار ارګان ئې په رسميت وپېژني، انسانانو ته پيژندل سوي دي او ښځې هم د ټولنو د غړو په حيث د دې حقوقو څخه برخمني دي او بايد د دوی اساسي حقوقو ته درناوی وسي.

له بده مرغه په انساني ټولنه کي يو شمېر وګړي د ټولني د سرطاني غړو په حيث د نورو حقوقو او امتيازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي. ښځې د ټولني د يو زيان ليدونکي قشر په صفت تر ډېره پوري خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځينو حالاتو کي حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. زموږ د ګران هيواد افغانستان د ټولني د بيسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځيدلي تر څو ښځې په زياتره حالاتو کي د خپلو اساسي حقوقو لکه: د ژوند کولو حق، د تعليم حق، د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق، د بيان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکيت درلودلو د حقوقو څخه بې برخي او حتی بې خبره پاته دي.

په دې څېړنه کي موږ د کندهار ولايت په کچه پورته ذکر سويو حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په اړه پلټنه کړې، بل دا چې په کندهار ولايت کي هغه لاملونه چې د دې باعث ګرځيدلي دي چې ښځې د خپلو حقوقو څخه د ګټې پورته کولو څخه محرومي او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي. په دې څېړنه کي موږ په دې اړه چې په کندهارۍ ټولنه کي د ټولني وګړو د ښځو او نارينوو کوم ګامونه د ښځو د حقوقو د تامين له پاره پورته کړي دي، هم مفصل بحث او تحليل سوی دئ.

د څېړني اهميت او اړتيا دلايل

د دې څېړني اهميت په دې کي دئ چې د ښځو په هکله چې په ټولنه کي ځيني ستونزې موجودې دي کله، اساسي حقوقو ته د ښځو نه لاسرسی، د ټولني په پرمختګ کي د ښځو رول او ونډه په نظر کي نه نيول، د ښځينه قشر د اساسي حقوقو څخه د ښځو او نارينوو بې خبري، د ټولني ناوړه دودونه او د بې سوادۍ لوړه کچه چې د ښځې د حقوقو د نقض سبب ګرځي، ددې ټولو عوامل او د هغوی حللاري ومونډل سي.

په دغه څېړني سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پيدا سوې ده چې د ښځو اساسي حقوقو ته په لاسرسي کي ئې رول درلودئ او د دې ترڅنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده چې په کندهارۍ ټولنه کي تقريباً ۴۷ سلنه ښځې اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځې خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري.

ښځې د ټولني پوره کوونکي دي او يوه ټولنه بغير د ښځې او يا هم يوازې د نارينوو په واسطه نه سي رامنځته کېدای، البته هر انسان بغير له دې چې جنسيت ئې په نظر کي ونيسو د تعليم حق، د ژوند کولو حق، عدلي او قضايي ارګانونو ته د لاسرسي حق، د ملکيت درلودلو حق، د بيان د ازادۍ حق او د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق لري.

د اسلام مقدس دين، ملي قوانينو او نړۍوالو اعلاميو د نارينوو په څېر ښځو ته هم حقوق او امتيازات ورکړي دي او ښځو ته ئې د ټولني د نيمايي وجود په صفت اشاره کړې ده، خو له بده مرغه دا چې په افغانستان کي د بيسوادۍ کچه لوړه ده او ځيني ناوړه دودونه پر حاکم دي نو دغه حقوق اکثره د ټولني د سرطاني غړو او مجرمينو له خوا نقض او تر پښو لاندې کيږي.

د کندهار په لرغوني ولايت کي ښځي تر ډېره پوري د خپلو حقوقو څخه بې خبره پاته دي او آن نارينه دا ننګ بولي چي ښځي دي د کور څخه بهر تعليم وکړي او يا هم د صحي خدماتو څخه د ګټي اخيستلو په منظور له کوره ووځي. د ښځو اساسي حقوق په نظر کي نه نيول کيږي او په ځينو مواردو کي د ښځو بې خبري خپلو اساسي حقوقو څخه د دې لامل ګرځي ترڅو ښځي د خپلو حقوقو نقض او د مقابل لوري ظلم او تېری د عمر تر پايه ومني او بالاخره د ټولني له پاره دا بې خبري او د تيري منل د يو ناوړه دود په حيث وپيژندل سي او د اوږد مهال له پاره د ټولني زيان منونکی قشر يعني ښځي د دې بې خبرۍ او تيري ښکار وګرځي .

د پورته ذکر سوو ستونزو په نظر کي نيولو سره دا يو ضروري امر ګڼل کيږي چي اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په اړه هر اړخيزه څېړنه چي د ټولني د واقعيتونو پر بنسټ وي، تر سره سوې ده. د پورته ذکر سوو لاملونو د ښځو د اساسي حقوقو د نقض نور هغه لاملونه چي د ښځو حقوقو ته د لاسرسي په اړه ئې ستونزي جوړ ولې، په ښه توګه پېژندل سوي دي او بل دا چي د يادو حقوقو په اړه د ښځو او نارينوو د ناخبرۍ لاملونه معلوم سوي دي او د دې څېړني په واسطه د کندهار ولايت په کچه د ښځو د اساسي حقوقو په وړاندې خنډونه او موانع پيژندل سوي دي.

د څېړني موخي

- د ښځو د اساسي حقوقو پېژندل.
- په ټولنه کي د ښځو د رول اهميت بيانول.
- د کندهار ولايت په کچه اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندې موجود خنډونه معلومول.
- په کندهار ولايت کي د ښځو د حقوقو په وړاندې د خنډونو د له منځه وړلو لاري چاري موندل.

د څېړني پوښتني

- ايا ښځي د خپلو حقوقو په اړه معلومات لري؟
- ايا په کندهار ولايت کي ښځي خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی لري؟
- ايا په کندهار ولايت کي د ښځو د حقوقو د تامين له پاره کار ترسره سوی دئ؟
- په کندهار ولايت کي ښځي خپلو اساسي حقوقو ته په کومه اندازه لاسرسی لري؟

د څېړني فرضيه

داسي څرګنديږي چي په کندهار ولايت کي ښځي تر ډېره پوري له خپلو اساسي حقوقو څخه بې برخي دي.

پخوانيو اثارو ته کتنه

د دې څېړني څخه مخکي په همدې نامه په کندهار ولايت کي کومه څېړنه نه وه ترسره سوې، بيا هم په دې اړه ځيني ليکني سوي دي چي دلته ئې يادونه کوو. په اسلام کي د ښځي حقوق کتاب چي په ۱۸ ټوکونو کي چاپ سوی دي، يوازې هغه د ښځو حقوق معرفي کړي دي اما حقوقو ته د ښځو لاسرسي کچه په هغه کي نه ده معلومه سوې.

ښځه او اسلام، قاضي محمد حسن حقيار، نوموړی کتاب چي په هغه کي اسلام ښځي ته څومره لوړ او عالي حقوق ورکړي، ښځه ئې د ټولني نيمايي قشر بللي ده.

آيت الله مطهري، نظام حقوق زنان در اسلام، (۱۳۸۷ل.) چاپ سوی دئ. دا کتاب د ښځو حقوق ئې په اسلامي نظام کي واضح کړي دي، هغه ئې ستايلې ده، د دې ترڅنګ ئې ښځه د ټولني د ملا تير حساب کړې ده، ولي هغه خپل حقوقو ته لاسرسی چي ورته لري هغه په کښې نه دي معلوم سوې.

د ښځي حقوق په اسلام کي، احمد شاه «پوپلزی»، (۱۳۸۰ل.) کال کي چاپ سوی دئ، نوموړی کتاب چي لیکل سوی یوازي ئې د ښځو اسلامي حقوق معرفي کړي دي.

د ښځو مالي حقوق، حافظ نوراحمد الدین سالارزی، المکتب تعاون لدعوه و الارشاد، سعودي عربستان- ریاض. نوموړي څېړني چي لیکل سوي یوازي د ښځو پر مالي حقوقو او ازادۍ باندي لیکل سوي چي ټول اسلامي جنبه لري، هغه حقوق چي ښځه ئې په مالي برخه کي لري راپېژندلي دي.

البته په یادو اثارو کي د ښځو د حقوقو د پېژندلو په اړه د یادو حقوقو په وړاندي د نارینوو وجایب او د ښځو د وجایبو په اړه بحث سوی دئ. په پورتنیو اثارو کي د کندهار ولایت په کچه د ښځي حقوق او د دې حقوقو په وړاندي د شته موانعو په اړه په کښي بحث نه دئ سوی او نه هم په پورته ذکر سوو اثارو کي اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه نه ده په کښي معلومه سوې.

زموږ څېړنه په کندهارۍ ټولنه کي د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي په اړه سوې ده، چي په هغه کي اساسي حقوق پېژندل سوي دي، د دې ترڅنګ هغه لاملونه په ګوته سوي چي اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي مخنیوی کوي. د هغوی حل لاري پیشنهاد سوي دي، د دې ترڅنګ هغه کچه معلومه سوې چي د کندهار په ټولنه کي ټول ټال څومره ښځي خپلو حقوقو ته لاسرسی لري.

د څېړني تګلاره

دغه څېړنه د کیفي او کمي څېړنو ګډه (مختلطه) ډول ده چي د څلورو میاشتو په موده کي په کندهار ښار کي ترسره سوې ده. دغه څېړنه تر یو حده کتابتوني او نوره په میداني شکل ترسره سوې ده. په یاده څېړنه کي د لاندي ارګانونو له چارواکو او کارمندان او مراجعینو څخه د پوښتنپاڼو په واسطه معلومات راټول سوي دي، چي عبارت دي له: محاکم، محبس، عدلي ریاست، د ښځو چارو ریاست، د امن کور، د بشري حقوقو مستقل کمیسیون، میډیا، مکتبونه مدرسې او نور. د کرونا د موجودیت او قرنطین محدودیتونو له کبله یوازي د پوښتنپاڼو څخه استفاده سوې ده او مرکو ته ځای نه دی ورکول سوی. په دې څېړنه کي د ۶۰۰ کسیز نفوس څخه ۴۰۰ تنه د تصادفي او د خاص هدف میتودونه په کارولو سره ټاکل سوي دي. د نوموړي څېړني اکثریت (۸۰ سلنه) برخه په ښځینه قشر کي ترسره سوې ده، چي په هغو کي ډېر یو له ۲۰ څخه تر ۳۰ کلونو پوري عمرونه درلودل او پاته (۲۰سلنه) برخه ئې نارینه ول، چي مختلف عمرونه ئې درلودل. په نوموړې څېړنه کي راټول سوي معلومات مو د (MS. Excel) سره تحلیل او تجزیه کړي دي. په دغه څېړنه کي حقوقي او اخلاقي اړخونه رعایت سوي دي چي څېړنه په پوره صداقت، رښتنولۍ، صبر، زغم، شوق، رغبت او امانتدارۍ سره ترسره سوې ده. د څېړني ټول اصول په کښي مراعات سوي دي او د پوښتنلیکو د وېش پر مهال د ښځینو او نارینوو د شخصي حریم په نظر کي نیولو سره د څېړني اړوند ټولي چاري په مؤدبانه شکل سره تر سره سوي دي.

د ښځو اساسي حقوق او هغو ته د ښځو لاسرسی

ښځه هم د نارینه په څېر انسان دئ او د انسان په څېر د ژوند تېرولو حق لري، چي ښځه هم د نارینه په څېر د حقوقو درلودونکې ده، دلته په درو برخو کي د ښځو حقوق بیانیږي.

الف: د پلار په کور کي د ښځي حقوق:

په افغانۍ ټولنه کي ښځه د داسي انسان نوم دئ چي کله دنیا ته راځي نوکورنۍ ئې په پیدایښت باندي ژور خپګان ښکاره کوي. په داسي حال کي چي که ښځه نه پیدا کېدای نو نارینه به هم نه وای. همدا ښځي دي چي کورنۍ ته خوښي او خوشحالي وربخښي، نارینه زېږوي او همدا نارینه دي چي ولسمشر، وزیر، والي، ولسوال، عالم او رهبر جوړیږي خو ښځي بیا هم د محرومیتونو ښکار وي. د پلار په کور کي ښځه ډېر حقوق لري، چي په لاندي ډول ئې د ځینو یادونه کیږي:

۱. د پلار په کور کې د ښځې اولنی حق دا دئ چې څرنګه کورنۍ د خپل نارينه ماشوم په زيږېدو خوشحالي کوي، همداسي بايد د ښځينه ماشوم په پيدايښت هم خوشحالي ښکاره کړي.
۲. څرنګه چې کورنۍ په نارينه ماشوم باندي د ابتدايه زده کړو څخه تر لوړو زده کړو پوري کوي، همداسي په لور او خور باندي هم بايد زده کړې وکړي. دا د کورنۍ له پاره کوم عيب نه دئ، ځکه چې دا حق ښځې ته د اسلام مبارک دين او اساسي قانون ورکړی دئ. د يو مبارک حديث شريف مفهوم دئ، چې د علم او پوهې لاس ته راوړل په نارينه او ښځينه دواړو باندي فرض دي نو چې ښځو ته د زده کړې حق د اسلام مبارک دين ورکړی دئ، پلار، ورور يا خاوند دا حق نه لري چې له دوی څخه ئې واخلي.
۳. لکه څنګه چې کورنۍ کوښښ کوي د زوی له پاره په ښه کورنۍ کې د هغه په رضايت او خوښه واده وکړي، همدغسي خور يا لور هم د پلار په کور کې دا حق لري چې په ښه کورنۍ کې د هغې په خوښه ورته خاوند وکړي، نه د زور او جبر له لارې چې يو چا ته ئې په بدې کې، د ډېرو پيسو په بدل کې يا د تېر عمر سپين ږيري ته پرته د هغې له خوښې ور کړل سي، چې دا کار ډېر وختونه د ښځې د ځان وژنې او نورو بدو پيښو لامل سوي دي (سعيد، ۲۰۱۸).
۴. د پلار په کور کې د ښځې بل حق ميراث دئ. د اسلام مبارک دين ښځې ته د ميراث حق ورکړی دئ. ښځه د پلار له کور څخه هم ميراث اخلي او د خاوند له کور څخه هم خو په افغاني ټولنه کې ډېر کم خلک داسي دي چې د اسلام د مبارک دين دغه امر پر ځان عملي کوي. زياتره ئې ښځو ته د ميراث حق نه ورکوي او د ځان له پاره د ښځې دا حق داسي حلال ګڼي لکه اسلام چې ئې په اړه هيڅ امر نه وي کړی (سعيد، ۲۰۱۸).

ب: د خاوند په کور کې د ښځې حقوق

۱- مهر:

مهر هغه مال يا پيسې دي چې د نکاح تړلو وروسته د خاوند له خوا ښځې ته ورکول کيږي. الله تعالی فرمايي: « وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً» (سورت النساء: ۴) ژباړه: د ښځو مهر په داسي حال کې چې عطيه او بخشش دئ په رضا او رغبت سره ئې ورکړئ. مهر د نکاح اهميت او د ښځې د عزت ساتلو په خاطر په نارينه وو باندي فرض دئ. ښځې ته مهر ورکول دا مانا لري چې خاوند د ښځې سره ځانګړې مينه لري، د ژوند ستونزې ئې ليري کوي او قدرداني ئې کوي. هر هغه شی چې قيمت ولري مهر کېدای سي، منقول وي او که غير منقول. (عدالتخواه،۱۳۹۵ ، ۱۹۲) د افغانستان د مدني قانون په (۱۰۰) ماده کې د مهر په اړه راغلي: «هر هغه مال چې د تملک قابليت ولري، مهر ټاکل کېدای سي.) (د افغانستان مدني قانون، ۱۳۵۵، ۱۰۰ماده) د مهر د زياتوالي اندازه نسته خو کم ئې غوره دئ، ځکه پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايي: (آن اعظم النکاح برکة أيسرهن مؤنه) ژباړه: غوره او برکت ناکه نکاح هغه ده چې لګښت ئې کم وي (تهانوي،۱۳۸۱ل.، ۱۵۴۰). ډېر مهر د ښځې په ګټه نه دئ، ځکه چې په ډېر مهر سره ئې خاوند ته تکليف رسيږي، هغه پوروړی کيږي. د مهر لږه اندازه د امام ابوحنيفه په اند د سپينو زرو لس درهمه دي (عدالتخواه، مخکنی، ۱۹۴).

۲- د نفقې حق (خوراک او څښاک)

ښځه پر خاوند باندي د نفقې حق لري. په نفقه کې خوراک او څښاک ټول شامل دي (عدالتخواه، مخکنی، ۲۰۴). اسلام د هغه دين نوم دئ چې د انساني ژوند ټولو اړخونو ته ئې اصولي او منطقي چوکاټ ټاکلی دئ. الله تعالی فرمايي: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ» (سورت الطلاق، ٦). ژباړه: د استوګنځي سره سم هغوی ته تيارکړئ په هغه ځای کې چې تاسو اوسېږئ، له خپل مالي توان سره سم هغوی ته زيان مه رسوئ، خو ستونزي او تنګي پر راسي او که اميندواره وي، نفقه ورکړئ هغوی ته، خو چې ئې حمل ليري سي.

له حضرت عایشې څخه روایت دئ چې د ابي سفیان مېرمن «هند» رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغله او وې ویل: ای د خدای تعالی رسوله؛ ابوسفیان بخیل سړی دئ، ما او زوی ته مې ډوډۍ نه راکوي، مګر د هغه له اجازې او خبرتیا پرته د هغه له مال څخه ئې لاسته راوړم، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هغومره چې ستا او ستا د زوی ګذاره په وسي، په ښه توګه ئې ورڅخه واخله. (البخاري،٧٥)

همدارنګه اسلام له ښځې څخه د نفقې د ګټلو جبر پورته کړی او د دې نفقه او د اوسېدلو ځای ئې پر خاوند فرض ګرځولی دئ. د مسلمانې ښځې له پاره دا ضروري نه ده چې خپل ځان ته به پخپله نفقه ولټوي، بلکې دا مسؤلیت تر نکاح مخکې د دې د پلار، ورور او نژدې قریب او تر نکاح وروسته د دې د خاوند پر غاړه دئ (شیخ احمدي،١٣٩٢ل.، ٣٠).

٣- د مسکن حق (د اوسېدو ځای)

ښځه پر مېړه حق لري چې د اوسېدو له پاره ورته یو لازم او مناسب ځای برابر کړي. اول باید د ښځې له پاره ځانګړی کور وي، که ځانګړی کور نه وي، نو په کور کې باید ځانګړې خونه ولري، تر څو هغه په کښې د خپل ژوند د لومړنیو ضرورتونو له پاره استفاده وکړي. خاوند دا حق نه لري چې ښځه د نورو خپلوانو سره په یوه کوټه کې اوسېدلو ته مجبوره کړي (شیخ احمدي، ، ٣٧). همدارنګه د مدني قانون ١١٥ او١١٦ مادې هم د اوسېدو د ځای په اړه داسې صراحت لري: «زوج له خپل مالي توان سره سم به زوجې ته مناسب استوګنځي برابروي.»، «که چیرې شخص له یوې زوجې زیاتې ولري، د هغو له رضایت پرته نسي کولای هغوی په یوه واحد استوګنځي کې په ژوند کولو مجبوره کړي.» (افغانستان مدني قانون ١١٥ او١١٦ مادې).

۴- د لباس حق (کالي او جامې)

خاوند مکلف دئ چې د خپلې ښځې له پاره د خپل اقتصادي حالت په نظر کې نیولو سره د هغې له پاره د خوښې مطابق لباس او جامې واخلي. الله تعالی فرمایي: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ» (سورت الطلاق،٦). ژباړه: د استوګنځي سره سم هغوی ته تیار کړئ، په هغه ځای کې چې تاسو اوسېږئ، له خپل مالي توان سره سم هغوی ته زیان مه رسوئ، څو ستونزې او تنګې پر راسې او که امیندواره وي نفقه ورکړئ هغوی ته، څو چې ئې حمل لیرې سي.» د افغانستان مدني قانون ١١٨ماده داسې صراحت لري: «د زوجې نفقه شامله ده؛ له خوړو، جامو، استوګنځي، متناسبه درملنه، د زوج له مالي توان سره سم برابر سي.» (مدني قانون، ١١٨ ماده).

۵- د مکلیت حق

همدارنګه اسلام ښځې ته د خپل مال د ملکیت حق ورکړی دئ. په اسلام کې د نارینه او ښځې اړیکې د مینې، صمیمیت او محبت اړیکې دي. الله تعالی ښځې ته تر دې اندازې عزت ورکړی چې حتی د هغې خلق له خپلو نښو څخه یوه نښه ګڼې او فرمایي: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (سورة الروم، ٢١) ژباړه: او ځینې له نښو د قدرت د دغه الله تعالی دا دئ چې پیدا کړې ئې دي تاسې ته له نفسونو ستاسو ښځې له پاره د دې چې مائل سئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او ګرځولې ئې ده په مینځ ستاسې او د ښځو کښې دوستي او مهرباني بیشکه په دې کښې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي له پاره د (هغه) قوم چې فکر کوي، د الله تعالی په صنع کې.

٦- خاوند له ښځې سره په ښه رویه کولو امر کول

دا د ښځې حق دئ او پر خاوند لازم دي چې نېکه او حسینه رویه ورسره وکړي او شریفانه ژوند ورسره تېرکړي، دواړه یو بل ته احترام ولري. لکه مخکې چې یادونه وسوه تر اسلام مخکې سړیو پر ښځو مالکانه تسلط درلود، چې د نیولو سربېره به ئې ځینې وخت

د خپلې ښځې د وژلو حق هم درلود خو اسلام د ښځې او خاوند تر مینځ دا ډول واکمني له مینځه یووړه، دا ئې د خاوند او خاوند ئې د دې لباس وګاڼه (عدالتخوا، ۱۳۹۵، ۲۰٦).

۷- د میراث حق

تر اسلام مخکې د جاهلیت په دوره کې ښځې له میراث څخه محرومه وې، خو کله چې اسلام راغلی، دا بد رواج ته ئې هم خاتمه ورکړه او هغې ته ئې د میراث وړلو حق ورکړ، الله تعالی فرمايي: «لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا» (سورة النساء، ۷)

ژباړه: (د نارینه ؤ لپاره په هغه متروکه (میراث) کې برخه ده چې مور، پلار او خپلوان پرېښې وي او د ښځو له پاره هم په هغه میراث کې برخه ده چې مور، پلار او خپلوانو پرېښې وي، که لږ وي او که ډېره او دا برخه (د الله له لوري) ټاکل سوې ده).

ج: د ټولني په وړاندي د ښځې حقوق

۱) ښځې ته د تعذیب نه رسولو حق:

ښځه د ټولني نیمه برخه بشپړوي او په دې هم پوهېږو چې د ښځې پرته ژوند ګران او ناممکن دئ. د نارینه په څېر ښځه هم د ژوند بې شمېره ضرورتونه لري. هره ښځه په یوې کورنۍ پوري اړه لري، د یو چا لور وي، د یو چا خور وي او د یو چا مېرمن وي. هیڅ ځوان، مشر او کشر ته نه ښايي چې د یو انسان په څېر، د یو مسلمان په څېر او د یوه افغان په څېر کومې ښځې ته په بازار، لار، دفتر او کارځایونو کې تکلیف ورسوي (عدالتخوا، مخکنی، ۲۰۹).

۲) د ظلم او تجاوز څخه د مخینوي حق:

که څه هم د ظلم او تجاوز څخه د ښځو ساتل د دولت حق دئ خو تر څنګ ئې پر ټولنه هم دا حق سته چې د ښځې حق د کورنۍ یا دولت له خوا تلف نه سي او ټولنه ئې په وړاندي مبارزه وکړي؛ مثلاً د ښځې صحرايي محاکمه او په خپل سر د یو چا له خوا د ښځې محاکمه کېدل، د داسې ظلمونو او وحشتونو په وړاندي باید ټولنه ودرېږي او د دغسې ظلمو او وحشتو څخه د ښځو د خلاصون او ژغورني له پاره په ګډه مبارزه وکړي (شیخ احمدي، مخکنی، ۱۴).

۳) د زده کړو د زمینې برابرولو حق:

همدارنګه اسلام ښځې ته د دیني تعلیم اجازه ورکړې ده، نه یوازې اجازه بلکې پر هغې باندې ئې دیني تعلیم فرض کړی دئ. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: (کسب العلم فریضة علی کل مسلم) (رواه الألباني) ژباړه: (د دیني علم حاصلول پر هر مسلمان (نارینه او ښځینه) فرض دئ.)(طبراني المعجم الکبیر، ۱۰۴۳۹ شمېره حدیث)

لکه څنګه چې نارینوو ته د دولت له خوا د زده کړې زمینه او امکانات برابرېږي، په همدې ډول ښځې هم پر دولت حق لري چې ورته د زده کړو زمینې برابري کړي. دولت باید د عامه پوهاوي له لارې د ښځو د زده کړو په اړه ټولني او کورنۍ وهخوي. دولت مکلف دئ چې د رسنیو او عامه پوهاوي له لارې په ښار او لیرو پرتو سیمو کې د زده کړې پر اهمیت، ارزښت او ضرورت باندې خلک وپوهوي او د ښځو له پاره د زده کړې تر لاسه کولو زمینه برابره کړي (سعید، ۲۰۱۸).

۴) د کاري زمينې برابرولو حق:

ښځې ته د اسلام مبارک دين، د افغانستان مدني قانون او اساسي قانون د کار او تجارت کولو حق ورکړی دئ. د اسلام په تاريخ کې ښځو د تجارت او کار کولو له لارې ډېرې شتمنۍ ګټلې دي. د افغانستان اسلامي دولت مکلف دئ چې ښځو ته کاري زمينې برابرې کړي او د هغوی له شتمنيو او تجارتي مالونو څخه ساتنه وکړي (سعيد،۲۰۱۸).

۵) د ظلم او تجاوز څخه د ساتنې حق:

په افغاني ټولنه کې د ښځو په وړاندې ظلم، تجاوز، تېری او بې عدالتي هيڅ ساری نه لري؛ پر مخونو ئې تېزاب شيندل کيږي، پزې، شونډې او غوږونه ئې پرې کيږي او د بدن غوښې ئې په اوسپنيزو ابزارو باندې پرې کيږي. د همدې ظلمونو او وحشتونو څخه د خلاصون له پاره ښځې خپلو ځانو ته اور اچوي، ځان زيندۍ کوي او ځان وژنې کوي. پر دولت باندې د ښځو دا حق دئ چې د هر ډول ظلم او وحشت څخه د هغوی ساتنه او حفاظت وکړي (سعيد، ۲۰۱۸).

په کندهار ولايت کې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه او څرنګوالی د څېړنې له لارې د ترلاسه سوي ډاټا تحليلي بنه (Data Analysis)

د کندهار په لرغوني ولايت کې ښځې تر ډېره پورې د خپلو حقوقو څخه بې خبره پاتې دي او ان نارينه دا ننګ بولي چې ښځې دې د کور څخه بهر تعليم وکړي او يا هم له صحي خدماتو څخه د ګټې اخيستلو په منظور له کوره ووځي، د ښځو اساسي حقوق په نظر کې نه نيول کيږي او په ځينو مواردو کې د ښځو بې خبرې خپلو اساسي حقوقو څخه د دې لامل ګرځي تر څو ښځې د خپلو حقوقو نقض او د مقابل لوري ظلم او تېرى د عمر تر پايه ومني او بالاخره د ټولنې له پاره دا بې خبري او د تيري منل د يو ناوړه دود په حيث وپيژندل سي او د اوږد مهال له پاره د ټولنې زيان منونکی قشر يعني ښځې د دې بې خبرۍ او تيري ښکار وګرځي.

په دغه څېړنه کې د لاندې ذکر سوو ارګانونو له چارواکو،کارمندانو او مراجعينو څخه د پوښتنپاڼو په واسطه معلومات راټول سوي دي، چې عبارت دي له: محاکم، محبس، عدلي رياست، د ښځو چارو رياست، د امن کور، د بشر حقوقو مستقل کميسيون، ميډيا، مکتبونه او مدرسې. په دغه څېړنه کې ۴۰۰ تنه پوښتل سوي دي چې ۸۰ سلنه ئې ښځينه وې. په پوښتنپاڼه کې ۱۰ بېلابېلې پوښتنې ځای پر ځای سوي وې چې تحليلي بڼه ئې په لاندې ډول ده.

اوله پوښتنه: د کندهار ولایت په کچه ښځي د کومو حقوقو څخه برخمني دي؟

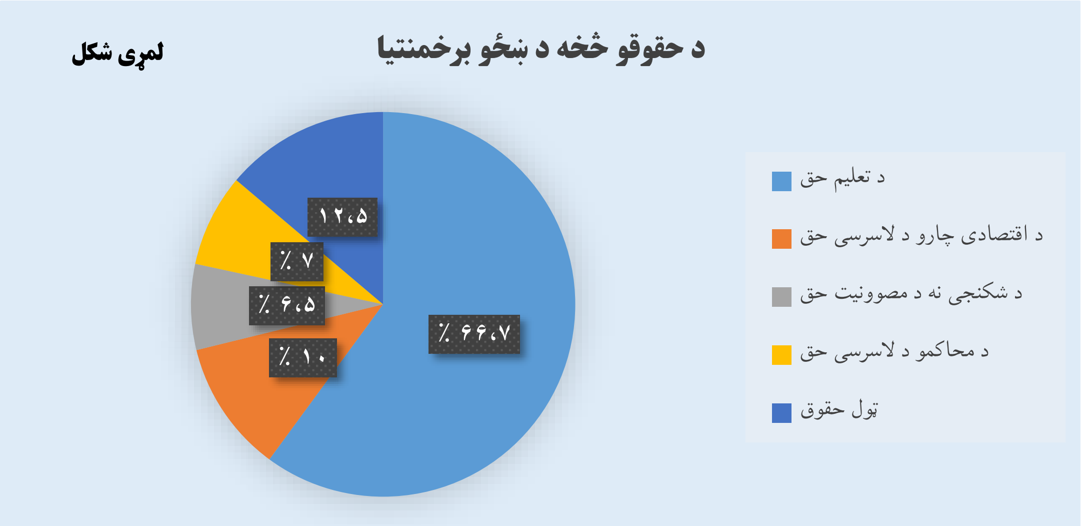

لمړی شکل

لومړي شکل ته په کتو سره تقرباً ۲۱٦ کسانو چي ٦٦,٧ سلنه کيږي په جواب کي ويلي چي زموږ ښځي د تعليم څخه برخمني دي، وجه ئي داده چي په ښاري سيمو کي ښوونځي موجود دي او همدارنګه په کلتوري لحاظ زمينه ورته مساعده ده، ۴۰کسانو چي۱۰سلنه کيږي ويلي، چي د نارينوو په څېر ښځي په اقتصادي چارو کي هم ونډه اخيستلای سي ځکه چي هغوی لاسي کارونه کوي. ٢٦ کسانو چي ٦,٥ سلنه کيږي، ويلي چي ښځي د شکنجي او ځوروني څخه د مصؤنيت حق لري، وجه ئي دا ده چي زموږ په ټولنه کي کلتوري قيودات موجود دي. د ښځو د حقوقو په اړه مشخص عامه پوهاوی نه دئ ترسره سوی، خلک نه دي ورڅخه خبر. د جواب ويونکو څخه ۲۸ تنو ښځي چي۷ سلنه کيږي، ويلي چي موږ کولای سو په ازاد ډول محاکمو ته لاسرسی ولرو، لامل ئي دادی هغه ښځي چي په ښار کي اوسيږي، محاکمو ته ئي لاسرسی ډېر اسانه دئ او امنيتي مشکلات نسته، ۵۰ تني ښځي چي ۱۲,۵ سلنه کيږي، په دي آند دي چي موږ ټول هغه حقوقو ته لاسرسی لرو چي زموږ حق دی. داځکه چي ټولنه اسلامي ده، په ټولنه کي ښځه دا حقوق لري.

دوهمه پوښتنه: په کندهار ولايت کې ښځې کومو حقوقو ته لاسرسی نه لري؟

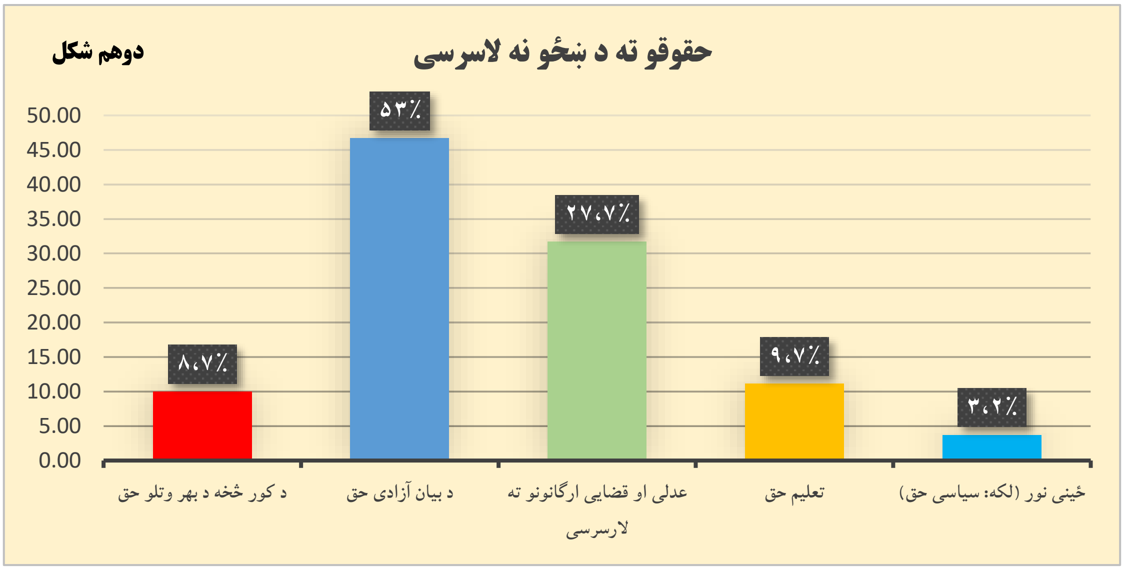

د نومړي سوال په جواب کې لکه څرنګه چې په(دوهم شکل) کې معلوميږي؛ ۳۵ کسانو چې ۸،۷ سلنه کيږي، ويلي دي چې ښځې د کور څخه د بهر وتلو حق نه لري، وجه ئې دا ده چې زموږ ټولنه اسلامي ده، زموږ خلک خپلو ښځو ته بدون د محرم څخه د وتلو حق نه ورکوي،۲۱۲ کسانو چې ۵۳ سلنه کيږي، ويلي دي چې د بيان ازادۍ ته لاسرسی نه لري، علت ئې کلتوري قيودات او همدارنګه زموږ ټولنه اسلامي ټولنه ده چې په هغه کې ښځې نه سې کولای چې خپل ږغ پورته کړي، ۱۱۱ کسانو چې۲۷،۷ سلنه کيږي، ويلي دي چې عدلي او قضايي ارګانونو ته لاسرسی نه لري، وجه ئې دا ده چې زموږ ټولنې اکثره کلتوري دي، په کلتوري برخو کې اکثره شخړې د ولسي جرګو او خپلو مشرانو په واسطه حل کيږي. د جواب ويونکو څخه ۳۹ کسانو چې۹،۷ سلنه کيږي، ويلي چې تعليمي حق ته لاسرسی نه لرو، وجه ئې دا ده چې ځيني کورنۍ اوس هم سته چې خپلې لوڼي يا خويندي تعليم ته نه پريږدي. ۱۳ کسانو چې ۳،۲ سلنه کيږي، ويلي دي چې ځيني نورو حقوقو ته لکه سياسي حق لاسرسی نه لري.

درېيمه پوښتنه: په کندهار ولايت کې څو فيصده ښځې د خپلو حقوقو څخه بې برخې دي؟

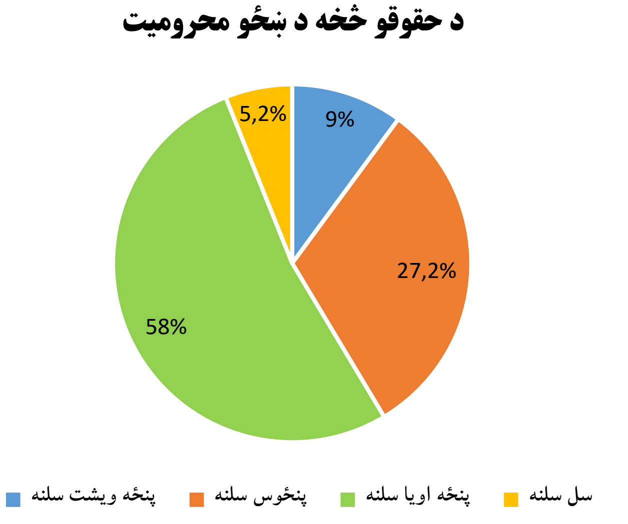

درېيم شکل

په پورته شکل کې معلومېږي چې جواب ويونکو په لاندې سلنې سره درېيمې پوښتنې ته جواب ويلی دئ. ۳۶ کسانو چې ۹ سلنه کېږي، ويلې دي ۲۵ فيصده ښځې د خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۱۰۹کسانو چې ۲۷,۲سلنه کېږي چې ۵۰ فيصده خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۲۳۲ کسانو چې ۵۸ سلنه کېږي، ويلې دي چې ۷۵ فيصده ښځې خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري او ۲۱کسانو چې ۵,۲ سلنه کېږي، ويلې دي چې ښځې ۱۰۰ فيصده د خپلو حقوقو څخه محرومې دي. په ټوله کې ۵۳ سلنه ډېره لوړه فيصدي ده او علت يې بې سوادي، ناوړه دودونه او د ښځو له خپلو حقوقو څخه ناخبري ده.

څلورمه پوښتنه: په کندهار ولايت کې د ښځو د حقوقو په وړاندې ستې خنډونه کوم دي؟

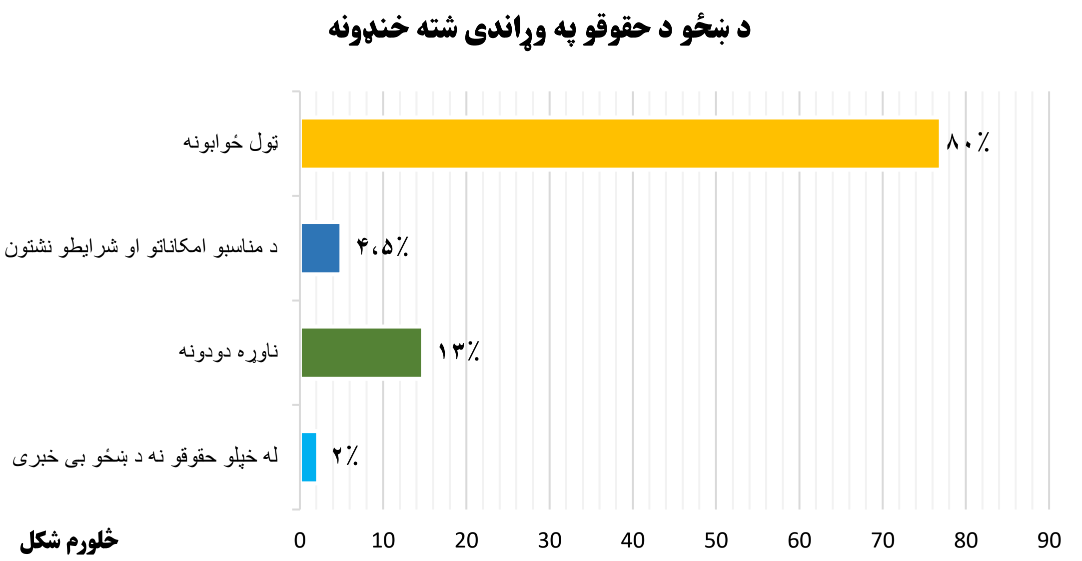

څلورم شکل

ځلورم شکل ته په کتو سره جواب ویونکو ځلورمي پوښتني ته بېلا بېل جوابونه ورکړي دي، ۸ تنو ښځو چې ۲ سلنه کيږي، ویلي دي چې د خپلو حقوقو څخه ناخبره دي نو ځکه لاسرسی نه ورته لري، ۵۲ ښځو چې ۱۳ سلنه کيږي، ویلي دي چې ناوړه دودونه او کلتوري مسایلو دوی دي ته مجبوره کړي چې د خپلو حقوقو څخه تيري سي، ۱۸ تنو ښځو چې ۴,۵ سلنه کيږي، ویلي دي چې د مناسبو امکاناتو او شرایطو نه شتون ددې لامل سوی چې خپل حقوق را څخه پاته دي او په ۳۲۰ تنو ښځو کې چې ۸۰ سلنه کيږي ویلي دي چې د عامه پوهاوي نه موجود یت، ناوړه دودونه، د مناسبو امکاناتو او شرایطو نشتون پر اساس خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري.

پنځمه پوښتنه: د کندهار ولایت په کچه د ښځو د حقوقو د تامین له پاره څه باید تر سره سي؟

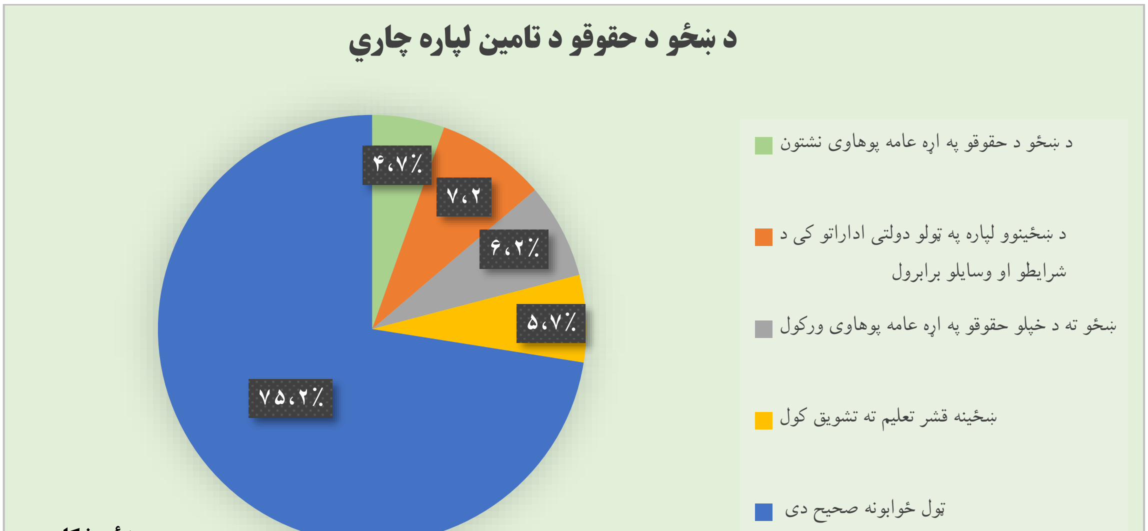

پنځم شکل

پنځم شکل څرګندوي چې د نوموړي پوښتني په جواب کې خلکو بېلابېل جوابونه انتخاب کړي دي، چې په هغوی کې ۱۹ کسانو چې ۴,۷ سلنه کيږي، ویلي دي چې اساسي مشکل د ښځو په حقوقو کې د عامه پوهاوي نه موجودیت دئ، ځکه اکثره ښځې د خپلو حقوقو په اړه ناخبره دي، ۲۹ کسانو چې ۷,۲ سلنه کيږي، ویلي دي چې د ښځو د حقوقو له پاره اساسي خنډ دا دئ چې په دولتي اداراتو کې ورته د کار کولو شرایط او امکانات نه دي برابر، ځکه په اکثره اداراتو کې نارینه او ښځینه په یوه شعبه کې کار کوي، ۲۵ کسانو چې ٦,۲ سلنه کيږي، ویلي دي چې په ټولنه کې ښځې باید د خپلو حقوقو څخه خبري سي (خپل حقوق ور وپيژندل سي) او لامل ئې دا دئ چې دا کلتوري ټولنه ده، چې ښځې د خپلو حقوقو څخه ناخبره دي،۲۳ کسانو چې۵,۷ سلنه کيږي، ویلي دي چې د ښځو د حقوقو خنډ دا دئ چې ښځینه قشر تعلیم ته نه تشویقيږي او وجه ئې دا ده چې ښځې د خپلو کور په کارونو بوخت دي نو تعلیم ته وخت نه لري، ۳۰۱ تنو ښځو چې ۷۵,۲ سلنه کيږي، ویلي دي چې زموږ و حقوقو ته د لاسرسی له پاره خنډونه ډېر زيات دي، لکه د عامه پوهاوي نه شتون، په اداراتو کې د شرایطو او وسایلو نه موجودیت، د ښځو د خپلو حقوقو څخه ناخبري او ښځینه قشر تعلیم ته نه تشویقول چې دا ټولو لاملونو هغوی و خپلو حقوقو ته د لاسرسی څخه ئې محرومي کړي دي.

شپږمه پوښتنه: ايا تاسو له دې جملې سره موافق ياست؟

ښځې د ټولنې نيمايي وجود ګڼل کيږي او د ښځې نقش په ټولنه کې د نارينوو له اهميت څخه کم نه دئ.

د دې پوښتنې په جواب کې ۱۰۰٪ جواب ويونکو ويلي دي چې ښځې د ټولنې نيمايي برخه ګڼل کيږي او د ښځې نقش په ټولنه کې د نارينوو له اهميت څخه کم نه دئ. ښځه په ټولنه کې زيات ارزښت لري، کوښښ دې وسي چې د ښځو د حقوقو په برخه کې د پام وړ اقدامات تر سره سي.

اوومه پوښتنه: دولتي او غير دولتي موسسات بايد د ښځو د حقوقو د تامين په برخه کې کوم اقدامات تر سره کړي؟

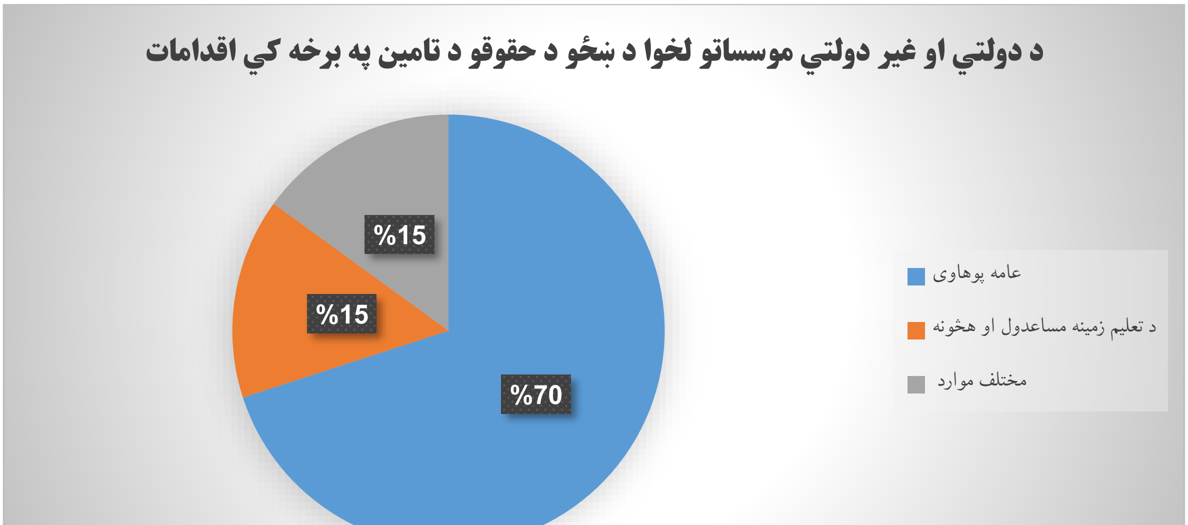

شپږم شکل

په شپږم شکل کې معلوميږي چې په جوابونو کې ۷۰ سلنه کسانو عامه پوهاوی، ۱۵ سلنه تعليم ته د ښځو هڅونه او زمينه مساعدول، ۱۵ سلنه نورو کسانو مختلف موارد لکه د ښځو د حقوقو څخه دفاع، د ناوړه دودونو په وړاندې مبارزه او داسې نور ټاکلي دي.

اتمه پوښتنه: ښځې په ټولنه کې څومره خپلو حقوقو ته لاسرسی لري؟

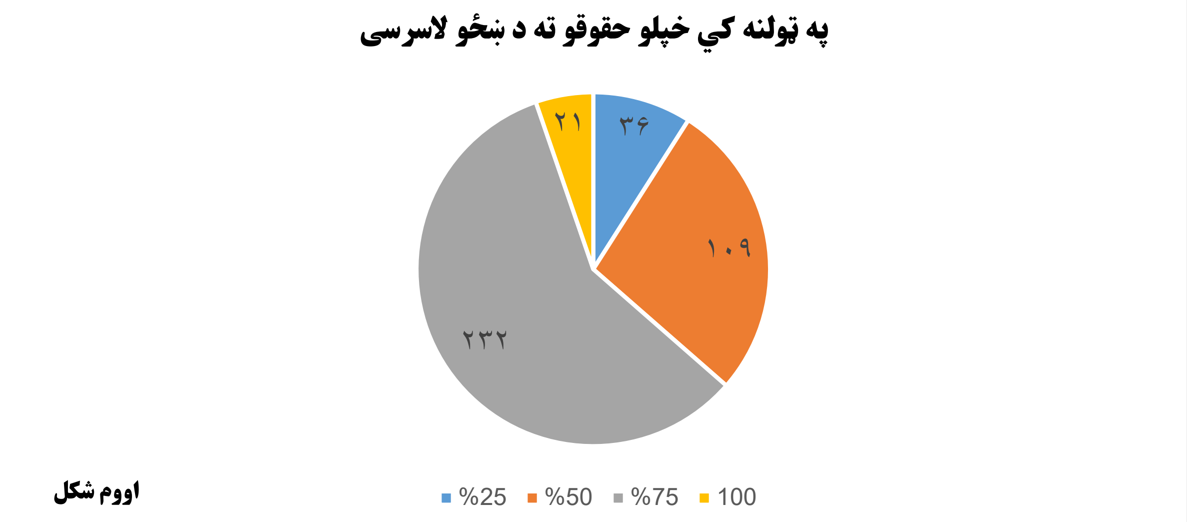

اووم شکل

د پورته سوال په جواب کې چې په شکل کې معلومېږي ۳۶ کسانو چې ۹ سلنه کيږي، ويلي دي ۲۵ سلنه ښځې و خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۱۰۹ کسانو چې ۲۷،۲ سلنه کيږي، ويلي چې ۵۰ سلنه خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۲۳۲کسانو چې ۵۸ سلنه کيږي، ويلي چې ۷۵ سلنه ښځې و خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري او ۲۱ کسانو چې ۵،۲ سلنه کيږي ويلي چې ۱۰۰ سلنه ښځې د خپلو حقوقو څخه محرومي دي. په ټوله کې ۵۳ سلنه ډېره لوړه فيصدي ده او علت ئې بې سوادي، ناوړه دودونه او د ښځو له خپلو حقوقو څخه ناخبري ده.

مباحثه

انسان يو ټولنيز موجود دئ او بغير له ټولني ژوند نه سي کولای، ټولنه په خپل وار له ښځينه او نارينه څخه رامنځ ته سوې ده. کله چې انسان و ټولنيز ژوند ته مخه کړه نو يو شمېر حقوق او امتيازات ئې لاسته را ورل. د منظمو او متمدنو ټولنو په رامنځته کېدو سره انسانان په دې پوه سول چې يو شمېر حقوق د انسانانو د اساسي حقوقو په حيث بغير له دې چې کوم قانون يا قانونګذار ارګان ئې په رسميت وپيژني، انسانانو ته پېژندل سوي دي او ښځې هم د ټولنو د غړو په حيث د دې حقوقو څخه برخمني دي او بايد د دوی اساسي حقوقو ته درناوی وسي.

په دې باندي ټول پوهيږو چې ښځه د ټولني د ملا تير حسابيږي، او دا هم منلې خبره ده چې ښځه د انساني ټولني بنسټ بلل کېدای سي، دا په دې چې ښځه هم مور ده، هم مېرمن ده، هم خور ده، هم لور ده او په ټوله کې د توکمونو (نسلونو) روزونکې او پالونکې ده.

له بده مرغه په انساني ټولنه کې يو شمېر وګړي د ټولني د سرطاني غړو په حيث د نورو حقوقو او امتيازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي.

د دې څېړني په تر سره کولو سره ومونډل سوه چې په افغاني ټولنه په خاص توګه په کندهار کې ښځې د ټولني د يو زيان ليدونکي قشر په صفت تر ډېره پوري خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځينو حالاتو کې حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. د ټولني د بيسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځيدلي تر څو ښځې په زياتره حالاتو کې د خپلو اساسي حقوقو لکه (د ژوند کولو حق، د تعليم حق، د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق، د بيان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکيت درلودلو حق) څخه بې برخې او حتی بې خبره پاته دي.

په دغه څېړني سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پيدا سوې ده چې د ښځو حقوقو و اساسي حقوقو ته په لاسرسي کې رول درلودی او د دې ترڅنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، چې په کندهارۍ ټولنه کې تقريباً ۴۷ سلنه ښځې اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځې خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري. په دې څېړنه کې هغه لاملونه چې د دې باعث ګرځيدلي دي چې ښځې د خپلو حقوقو څخه د ګټې پورته کولو څخه محرومي او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي.

دلته د ښځو له حقوقو څخه د محروميت د عواملو په له منځه وړلو کې د ځينو بنسټونو رول چې ډېر ارين دئ هم بحث کيږي:

الف: د ښځو د اساسي حقوقو څخه د محروميت د عواملو په له منځه وړلو کې د مدني ټولنو رول:

په څو وروستيو کلونو کې په افغانستان کې مدني بنسټونه توانيدلي دي چې په ځانګړو برخو کې ډېر ښه رول ولوبوي. د بېلګې په ډول توانيدلي دي چې د دولت او دولتي بنسټونو په ځينو پريکړو اغېز واچوي او ځيني تازه مسائل د خلکو په ګټه مطرح کړي او حتی ځيني هغه پريکړې چې د خلکو په زيان وې، د مدني بنسټونو د فعاليتونو تر اغېز لاندي لغوه سوي دي. همدا راز مدني بنسټونه د خلکو له لومړنيو حقوقو څخه د عامه پوهاوي په برخه کې هم غوره رول لوبولی دئ.

همدارازپه مشوره ورکولو او د بشر له حقوقو څخه د څارنې په برخه کې د ښځو په سياسي ګډون او د جنسيتي تبعيض په کمولو، د کورني ژوند په جوړولو او د هغه ناخوالو د حل کولو په برخه کې چې د طلاق، تفريق او نورو مسائلو سبب ګرځي، ستري لاسته راوړني لري. د افغانستان د مدني ټولنو عمده برخه د ښځو د حقوقو بنسټونه تشکيلوي، دا بنسټونه بايد له ښځو څخه د ملاتړ په برخه کې ډيري هڅې وکړي.

مدني ټولنې د ښځو د حقوقو د تامين او د هغو څخه د محروميت د عواملو د کمولو او له منځه وړلو په موخه کولای سي خپلې هڅې او فعاليتونه په لاندې برخو کې تر سره کړي.

لومړی: د بېلابېلو پروژو د پلي کولو له لارې په ټولنه کې د حضور له پاره ښځې وهڅوئ؛ د بېلګې په ډول: يوازې د ښځو له پاره د سمينارونو جوړول، د ښځو د انجمن او اتحاديو له تشکيل څخه ملاتړ، په ټاکنو کې د برخې اخيستلو له پاره د ښځو هڅول، د ښځو د اقتصادي او سياسي فعاليتونو څخه ملاتړ، د ښځو له لومړنيو حقوقو څخه عمومي خبرتيا، جنسيتي تبعيض او د ښځې او خاوند د حقوقو خبرتيا، د ښځو د اساسي حقوقو څخه د محروميت د عواملو په له منځه وړلو لپاره مشوره ورکول او د حل لارو لټون.

دوهم: هغه هڅې چې د ښځو د وضعيت د ښه والي په موخه سوي دي، و ارزوي، چې ايا د ښځو په وړاندې په کورنيو کې د شخړو او تاوتريخوالي چې د طلاق لامل ګرځي، په کمولو کې ئې اغېز شندلی او کنه؟ د جواب د تر لاسه کولو له پاره بايد د ناوړه پيښو د واقع کېدو؛ لکه د ډلهيز يا فردي جنسي تيري، صحرايي محاکمې او د ښځو او انجونو د حقوقو څخه د محروميت په کمولو کې اغېزه کړې وي، دا هڅې دي پياوړي کړي او که يادو هڅو په دې برخو کې اغېز نه وي کړی، د اغېزې نه کولو عوامل دي ولټوي او د ليري کولو له پاره دې ئې له هري شونې لارې کوښښ وکړي.

دريم: له حکومت، نړۍوالې ټولنې او د بشر د حقوقو له خپلواک کميسيون څخه دي وغواړي څو د عدالت د پلي کولو له پاره پر ښځو د تاوتريخوالي او هغه کسان چې د ښځو له حقوقو څخه ناوړه استفاده کوي، عاملين دې مجازات کړي.

څلورم: که چيري د ولاياتو يا ولسواليو په کچه حکومتي مسؤلين نه سي کولای چې د ښځو په وړاندې د غير اخلاقي کارونو مخه ونيسي او هغه ننګوني نه سي ليري کولای چې د ښځو په وړاندې موجودي دي نو مدني ټولنه بايد د دې وضعيت په اړه خپله اندېښنه څرګنده کړي او د حکومت، پارلمان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون او نړۍوالې ټولنې د جدي پاملرنې غوښتونکي سي او له پورته مرجعو څخه دي وغواړي څو دې وضعيت ته د رسېدنې په موخه په جدي توګه لاس په کار سي (عدالت چکې،١٣٩٨ ، ١٠٥).

پنځم: په مرکز کې دي د ښځو چارو له وزارت او په ولاياتو کې دي د ښځو چارو له رياست څخه په پرلپسې توګه وغواړي څو د ښځو د اساسي حقوقو د محروميت د عواملو په کمولو او څارلو کې خپل فعال رول ولوبوي او ټينګار وکړي چې ايا د ولاياتو د ښځو چارو رياستونو په دې اړه کوم اقدام کړی دئ.

شپږم: هغه طلاقونه چې په پټ ډول په کورونو کې تر سره کيږي او څوک نه په خبريږي، څېړنه وکړي، حکومتي ادارو او اړوندو بنسټونو ته بايد وړاندېزونه وسپي، چې څه بايد وسي؟

اووم: د عدلي او قضايي اورګانو کړني و څاري او ټينګار وکړي چې د ښځو د طلاق قضيو ته سمه رسيدګي کيږي که نه؟ د سمې رسيدګۍ د نه شتون په صورت کې بايد پر هغوی نيوکه وکړي او موضوع رسنيزه کړي.

اتم: د موانعو او محدودیتونو په له منځه وړلو کي په ځانګړي ډول د ښځو د تحصيل د حق په برخه کي د افغانستان د دولت او نړیوالي ټولني د لا ډيري پاملرني غوښتونکي سي (عدالت چکي،١٣٩٨ ، ١٠٥).

نهم: له دولت او نړیوالي ټولني وغواړي څو د هغو محدوديتونو په له منځه وړلو کي په اړينو اقداماتو لاس پوري کړي چي د ښځو ازادي او حقوق ننګوي او طلاق ته لاره برابروي (عدالت چکي،١٣٩٨ ، ١٠٥).

ب: د ښځو د طلاق د عواملو په له منځه وړلو او کمولو کي د رسنيو رول:

د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کي رسنۍ کولای سي له سم مدیریت سره دغه عوامل را کم یا بلکل ختم کړي. کولای سي چي د رسنيو د لاري د ژوند په ښېګنو باندي خبري وکړي، د ښه ژوند مثبت او منفي نقاط بيان کړي، چي خلک په پوه سي چي په دې اړه به د ښځو حقوق تأمين سوي وي او د نه لاسرسي مخه به شوي وي. چي دغه برخه په څو برخو کي تر بحث لاندي نيول کيږي (عدالت چکي، ١٣٩٨، ١٠٨).

١- د رسنيو له لاري د ښځو د حقوقو او په هغو باندي د خلکو د پوهي او خبرتيا پیاوړي کول: معلومات رسول د رسنيو تر ټولو اړين کار دئ. دا رسنۍ دي چي معلومات او خبرونو ته ئي د لاسرسي زمينه برابره کړې ده، د ټولني غړي اړين معلومات د رسنيو له لاري لاسته را وړي، په هغه ټولنو کي چي د خلکو د پوهي کچه له لومړنيو او اساسي حقوقو څخه ټيټه وي؛ د ښځو د حقوقو په اړه ئي رسنۍ د پوهي او خبرتيا په پیاوړي کولو، د معلوماتو د رسولو له لاري کولای سي اړين او اغېزمن کار وکړي او خلک د خبرتيا د کچي په لوړولو او د ښځو د اساسي حقوقو او د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کي اړين رول ترسره کړي (عدالت چکي، ١٣٩٨، ١٠٨).

٢- د کورنيو اړيکو پیاوړي کول او په کورنۍ کي د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عوامل محوه کول: رسنۍ کولای سي چي د يو اغېزمن ځواک په څېر کورنۍ اړيکي، يووالي او يو بل زغمل د کورنۍ د غړو ترمنځ د تسامع ،مرستي او همکارۍ په برخه کي بې بديله رول ولوبوي. د کورنۍ د غړو ترمنځ کشمکشونه او جنګونه د رسنيو له لاري حل کېداي سي نو ويلای سو چي رسنۍ د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عواملو په کمولو کي ډېر رول لري (عدالت چکي، ١٣٩٨، ١٠٩).

٣- د ښځو او سړيو د حقوقو د برابرۍ او د جنسيتي تبعيض له محوي څخه ملاتړ: رسنۍ پر عمومي افکارو د اغېز غورځولو يوه اړينه وسيله ګڼل کيږي او موخي ته د رسېدو او په ټوپيري او جنسيتي تبعضي فکر کي د غلبې له پاره رسنۍ تر ټولو اړينه وسيله شمېرل کيږي، ځکه رسنۍ هر کور او هر دفتر ته د دروازې د ټکولو پرته دننه سوي دي او په هر دوکان، رستورانټ او نقليه وسيله او هر ځای کي شتون لري، کولای سي چي د ګټورو برنامو په خبرولو سره په عمومي افکارو اغېزه وکړي، د ښځو او خاوندانو په حقوقو باندي خلک خبر کړي، د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي مخنيوی وکړي يا ئې د عواملو په کمولو کي کوښښ وکړي (عدالت چکي، ١٣٩٨، ١٠٨).

ج: د ښځو د حقوقو په تأمين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي د عواملو په کمولو یا له منځه وړلو کي د حقوقي کلينکونو، د پوهنتون د استادانو او زده‌کړیالانو رول:

حقوقي کلينک (Legal clinic) د حقوقو او شرعياتو په پوهنځيو پوري اړوند يو پوهنتوني مرکز دئ، چي په هغو کي د حقوقو او شرعياتو استادانو او زده کړيالانو په عملي ډول مختلفو مراجعه کوونکو ته د حقوقي چوپړتياوو په وړاندي کولو کي اقدام کوي. په حقوقي کلينيکونو کي حقوقي خدمتونه په يو ډول د حقوقو او شرعياتو د استادانو له لوري د لوړي علمي او عملي تجربې سره وړاندي

کيږي او د کار د مجوز لرونکو د حقوقو له محصلينو څخه د اجرايي چارو او څارني له پاره ګټه اخيستل کيږي (د حقوقي مساعدتونو مقرره، ١٣٩٨، ٢ ماده، ٩ فقره).

په افغانستان کې د ښځو او کورنيو له پاره د حقوقي چوپړتياوو د وړاندي کولو په موخه د حقوقي کلينک تاسيس په ځانګړي ډول هغه قشرو ته چې زيانمن سوي او اړ دي، يوه مبرمه اړتيا ده. دا کلينکونه کولای سي چې زيانمنو سوو ښځو ته په حضوري او تليفوني توګه حقوقي مشوري وړاندې کړي او د خپلې موضوع محوريت پر کورنۍ او اړوندو مسائلو باندي را وڅرخوي. د دې کلينکونو لومړنۍ او اصلي موخه په وړيا توګه د ژمنو او زړه سوانده حقوقي چوپړتياوو وړاندي کول دي، په ځانګړي ډول هغو ښځو ته چې وړيا حقوقي خدمتونو ته اړتيا لري.

د: د ښځو د حقوقو په تامين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي د عواملو په له منځه وړلو کې د عامه خلکو رول:

د مدني ټولنو، رسنۍ او حقوقي کلينکونو سربېره عام خلک هم کولای سي چې د ښځو د حقوقو د تامين او د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په لمنځه وړلو يا کمولو او معضلو په حل کې رول ولري. لاندي له هغو کسانو يادونه کوو چې کولای سي په دې برخه کې ډېر اغيزمن رول ولري (عدالت چکې، ١٣٩٨، ١١١).

١. د ښځو د حقوقو په تامين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي عواملو په لمنځه وړلو کې د ديني علماؤ رول؛

ديني علماء د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کې مهم رول لري؛ هغوی کولای سي چې د مسجدونو او تکيه خانو له منبرونو څخه خلک پوه کړي او هغوی د ښځو د حقوقو په برخه کې احترام ته وهخوي او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي پر عواملو باندي خبري وکړي. هغه عوامل چې په ټولنه کې موجود وي، پر هغو باندي بحث وکړي او د هغو د کمولو کوښښ وکړي. همدارنګه ديني علماء او فضلا کولای سي چې ناوړه رسمونه او د خلکو له ځانه جوړ سوي خرافات چې نن ئې ځيني خلک اسلامي ارزښتونه ګڼي، د شريعت له عامو افکارو څخه دې ئې جلا کړي. د عامو خلکو د اذهانو د تنوير په برخه کي او د عطوفت او نرمۍ د فرهنګ په دودولو کې له کورنيو سره مرسته وکړي او د انجونو اولياء دي له اجباري، کم عمره، بدلو ودونو او د جنس په بدل کي د ښځو له ورکولو څخه له ګواښونکو او ناوړ پايلو څخه چې د ښځو د حقوقو په اړه موجودي وي، له هغو څخه خبر کړي (عدالت چکې، ١٣٩٨، ١١٣).

٢. د ښځو د حقوقو په تامين کې د نه لاسرسي د عواملو په لمنځه وړلو کې د سيمي د مشرانو او سپين ږيرو رول؛

د سيمي مشران او سپين ږيري د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي په له منځه وړلو يا کمولو کې ډېر رول لري. هغوی لوړو ظرفيتو او شته تجربو ته په کتو کولای سي چې په دې برخه کې برنامه جوړه کړي او د کورنيو په استحکام او د هغوی د اختلافاتو په حل کې اغيزمن رول ولوبوي، ځکه خلک مشرانو او سپين ږيرو ته په درناوي قائل دي، او د هغوي خبره په سر او سترګو اوري. تجربې ښيي چې هر کله يو خوک و غواړي خپله لور کوژدنه کړي يا ئې واده کړي، يو سپين ږيري ته ورځي او مشوره ور څخه اخلي. له همدې امله سپين ږيري له خپل مقام څخه په ګټه اخيستنه کولای سي چې د اجباري وادونو، د کم عمري انجونو وادونه، بدل د جنس په بدل کې له واده او نورو ناوړه د شرعي او عقل خلاف دودونه چې د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عامل کيږي، مخنيوي وکړي. د داسي دودونو په اجراء کې خلکو ته د هغه ناوړه پيښې بيان کړي (عدالت چکې، ١٣٩٨، ١١٢).

۳. د ښځو د حقوقو په تامين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي عواملو په لمنځه وړلو کي د ټولو خلکو رول؛

د ټولني هر فرد نالوستي، کم لوستي، لوستي، تعليم کړي، تحصيل کړي، متخصص،کارپوه،کارګر، کارمند، آمر، د ټولنيزو مقام لرونکي، متنفذ، رهبر او ټول د ښځو د حقوقو په وړاندي ايماني، انساني او اخلاقي مکلفيت لري. ښځي ته په ټولو چارو او انساني ارزښتونو کي له سړيو سره د برابر انسان په توګه درناوی وکړي، حقوق ئي رعايت کړي او هغوی ته له ازار او ضرر رسولو څخه په جدي توګه ډډه وکړي، څکه د ښځي په نه شتون سره د زړه تسکين له منځه ځي او د کورنۍ د لمنځه تللو باعث ګرځي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۱۳).

پايله

په دې باندي ټول پوهيږو چي ښځه د ټولني د ملا تير حسابيږي، او دا هم منلي خبره ده چي ښځه د انساني ټولني بنسټ بلل کېدای سي، دا په دې چي ښځه هم مور ده، هم مېرمن ده، هم خور ده، هم لور ده او په ټوله کي د توکمونو (نسلونو) روزونکي او پالونکي ده. له بده مرغه په انساني ټولنه کي يو شمېر وګړي د ټولني د سرطاني غړو په حيث د نورو حقوقو او امتيازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي. د دې څېړني په تر سره کولو سره دا ومونډل سوه چي ښځي د ټولني د يو زيان ليدونکي قشر په صفت تر ډېره پوري خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځينو حالاتو کي حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. زموږ د ګران هيواد افغانستان د ټولني د بيسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځيدلي تر څو ښځي په زياتره حالاتو کي د خپلو اساسي حقوقو لکه (د ژوند کولو حق، د تعليم حق، د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق، د بيان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکيت درلودلو حق) څخه بې برخي او حتی بې خبره پاته دي.

په دغه څېړني سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پيدا سوې ده چي د ښځو حقوقو و اساسي حقوقو ته په لاسرسي کي رول درلودی او د دې ترڅنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، چي په کندهارۍ ټولنه کي تقريباً ۴۷ سلنه ښځي اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځي خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري. په دې څېړنه کي هغه لاملونه چي د دې باعث ګرځيدلي دي چي ښځي د خپلو حقوقو څخه د ګټي پورته کولو څخه محرومي او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي.

ماخذونه

قران کريم

البخاري، ابی عبدالله محمد بن اسماعيل، پېښاور پاکستان پخوانۍ کتاب خانه.

عدالتخوا، عبدالقادر، (۱۳۹۵ل).کورني حقوق، انتشارت مستقبل کابل.

عدالتخوا، عبدالقادر، (۱۳۷۴ل). حقوق زوجه در برابر شوهر، اثر ترفيع علمي، پوهندوی کابل: پوهنځي حقوق او سياسي علوم

تهانوي، اشرف علي، (۱۳۸۱ل). ازدواج اسلامي، ژباړه محمد ابراهيم دامني، دوهم چاپ، پشاور، انتشارات د کتاب.

شيخ احمدي، عبدالبصير، (۱۳۹۲ل). مهر او نفقه، دريم چاپ، انتشارات نعماني.

سعيد، احمد رشاد، (ډسمبر 29 ,2018). په اسلام کي د ښځو حقوق، نن ټکی اسيا.

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت اساسي قانون (۱۳۹۲). ۸۱۸ رسمي جريده.

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت مدني قانون (۱۳۵۵). ۳۵۳ رسمي جريده.

د حقوقي مساعدت د تنظيم مقرره، (۱۳۹۸ل)، (۱۳۵۵ل.) رسمي جريده، ۳ ماده، ۹ فقره.

د ښځو په وړاندي د تاوتريخوالي قانون شرحه (۱۳۹۸). کابل چکي د عدالت دفتر.

Level and Quality of Women's Access to Basic Rights in Kandahar

Naweedu-ur-Rahman Sarwari and Aabid-ur-Rahman Habibi

Abstract

Women, like men, have basic rights. Islamic Sharia, national laws and international declarations recognize the fundamental rights of women. Unfortunately, the level of knowledge in Afghanistan, especially in Kandahar, is low and that is why most women are deprived of their basic rights. They cannot exercise their rights easily. The aim of this study is to understand why women are deprived of their rights, what are the obstacles to these rights and how women can exercise their rights. That is to say, the aim of this study is to recognize the fundamental rights of women, clarify the role of women in society, identify obstacles that women do not have access to their rights in Kandahar province and how to remove these obstacles. This research is both library and field. 350 questionnaires have been distributed and the affairs of relevant organs such as the Women's Affairs Department, courts, Attorney's Office, prison, Justice Department, National Security Department, Security Room, media, Education Department and Chamber of commerce have been observed. In this study, the basic rights of women and their access to them have been found, as well as information about the obstacles to women's access to fundamental rights.

Keywords: Basic Rights, Women, Kandahar, Rights Access, Rights Abuse

په کندهار ولایت کې د USAID د مرستو اغېز

صبغت الله مسرور
د ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسې د کیفیت تضمین او لوړاوي آمر
samasroor73@gmail.com
۰۷۴۸۷۹۰۰۳۲/ ۰۷۰۷۸۸۵٦۵۳

لنډیز

بهرنۍ مرستې په کلي ډول د واقعي او یا مطالباتي منابعو له انتقال څخه چې د هېواد، نړۍ وال سازمان او یاهم د هېواد اړوند نړۍ وال سازمان څخه بل هېواد ته ولېږدول شي بهرنۍ مرستې بلل کېږي. د مرستندویه ادارو له جملې څخه USAID په ټول هېواد کې په کرنه، ظرفیت لوړونه، اقتصاد، ډیموکراسۍ، جنډر، زده کړه، روغتیا، ثبات او نورو بیلابیلو برخو کې په بېلابېلو ډولونو مرستې کوي؛ په پورته ذکر شوو برخو کې USAID په کندهار ولایت کې هم مرستې کوي او یادې مرستې په کندهار ولایت کې په ځینو برخو کې مثبتې خو په زیاته کچه منفي پایلي هم له ځان سره لري. محمد بشیر دودیال د افغانستان سره د مرستو ۱۳ کلنه تجربه، د افغانستان د څېړنې او ارزونې اداري د الف څخه تر یا د افغانستان سره د مرستو لاربنود او د افغانستان سره د بهرنیو مرستو د اغېز پلټونکي (سیګار) او د دې ترڅنګ ځینې نور مستند راپورونه پر دې معترف دي، چې په افغانستان کې د USAID د امریکا متحده ایالاتو نړۍ واله پرمختیایي اداري ترسره شوې/کیدونکي مرستې تر ډېره ضایع دي. په کندهار ولایت کې د امریکا متحده ایالاتو نړۍ والې پراختیایي اداري USAID د مرستو اغېز تر عنوان لاندې دغه څېړنیزه مقاله، چې د کتابتوني، ساحوي او مصاحبه وي میتودونو څخه په کې استفاده شوې؛ په دې موخه چې په کندهار ولایت کې د USAID د مرستو د اغېز په اړه څېړنه وشي ترتیب شوې. مخکې داسې انګیرل کېده چې په کندهار ولایت کې د USAID له خوا کېدونکي مرستې تر ډېره اغېزمنې او ګټورې دي مګر د څېړنې په نتیجه کې جوته سوه چې یادې مرستې د ګټو ترڅنګ خورا زیاتې منفي اغیزې هم لرلې دي.

کلیدي لغتونه: کندهار ولایت، USAID، مرستې، اغېز

پېژندنه (Inrtoduction)

د مسألې بيان

دافغانستان د لنډمهالي اداري بهير چې په 2001 کال کې د بن د پرېکړو په بنسټ تعيين شوي وو، د يوې اوږدې مودې پراختيايي چوکاټ په لور چې د افغانستان په ټرونليك او د افغانستان د ملي پراختيا د ستراتيژۍ په پراختيايي بهير کې په ډاګه شوی و، ګام ږدي، په دغه وخت کې افغانستان د ناکراريو له سختو ګواښونو، ترياك او په ملي کچه له ناخوښيو سره مخ دی. د دغو ګواښونو د مقابلې لپاره لنډمهالو ګامونو ته اړتيا ده. پداسې حال کې چې، دا حل د اوږدمهالې لارې د پراخو اصلاحاتو او د يوه ځواکمن دولت د جوړولو لپاره دي. په هر حال، د نړيوالو مرستو او دولت جوړونې تر منځ اړيکې پېچلې دي ځکه چې لنډمهاله ګامونه او همداشان ډېرو بهرنيو مرستو باندې اکتفاء کول د دولت جوړونې د اوږدمهالو بهيرونو پرمختګونو د خنډ لامل کېدای شي. د مرستو دا لنډمهاله بهير د پرمختيا له اوږدمهالو ګامونو سره له يوې خوالنډمهاله پرمختګ او له بلې خواپه مرستو اکتفاء کول د "دولت په جوړونه کې د تناقض لامل کېږي (AREU، ۱۳۹۴).

د امريکا متحده ايالاتو افغانستان ته له راتګ وروسته له افغانستان سره د د دوامداره امنيت، دموکراسۍ او پرله پسې ارامي او سياسي ثبات راوستلو په موخه د افغانستان سره د ستراتېژيکي همکارۍ هوکړه ليک وکړ تر څو له يوې خوا افغانستان د خپلو سياسي ګټو د يو مطلوب ځای په حيث وکاروي او له بلې خوا د امريکا ملي او دايمي ګټې وساتلی شي، نو امريکا هم د دغه موخو د غوره او ښه تحقق لپاره افغان ولس ته د بېلابېلو پراختيايي او پرمختيايي پروژو په تدوين او تطبيق سره غوښتل تر څو خپل ځان سوله سات او د ملي ګټو ساتونکې وښيي نو په دې اساس يې د خپلو مرستو لپاره بيلا بېلې اداري او ارګانونه رامنځ ته کړل (ارزو، ۱۳۸۹).

(USAID) په هيواد کې د ايجاد سره سم په فعاليت پيل وکړ او په بيلابيلو برخو کې يې پروژې او مرستې ترسره کړې، دا چې هيواد د څو لسيزو جګړو په درشل کې و، نو طبعاً د هيواد تعليمي کچه په ټيټه سطحه کې وه، د هيواد په سطحه د ټيټ علمي ثقافت شته والی د دې باعث شو، چې د (USAID) د مرستو تر شاه له پټو اسرارو عامه ذهنيت ناخبره پاتې شي، د خلکو او ټولنې له همدې نابينا ذهنيت څخه په استفادې (USAID) خپلې مرستې په پراخه کچه ترسره کړې، په داسې حال کې چې د (USAID) د مرستو ترشا له پټو اسرارو خلک او عامه فکري جوړښت نا خبره و، دا او دې ته ورته ستونزو د پوهاوي په موخه دا څېړنيزه مقاله ليکل شوې.

د څېړنې اهميت

اوسمهال په کندهار ولايت کې په زيات تعداد مرستندوي ارګانونه په مستقيم او غير مستقيم ډول د مرستو په تر سره کولو کې ونډه اخلې، نو دا چې په دې مرستو کې (USAID) خومره ونډه لري، او دا ارګان يا اداره په دغه مرستو کې څومره مهمه او څه اغېز لري تر لنډ بحث لاندې ونيسو، له بلې خوا دا اداره په زياتو برخو کې لکه صحت، لوړې زده کړې، بريښنا، جنډر، ډيموکراسي، کرهڼه، اقتصاد، امنيت، ښارجوړونه، ظرفيت لوړونه، زده کړه کې تر سره کوونکې پروژې تمويلوي او يايې خپله اجراء کوي، نو په دې اساس د دې ارګان مطالعه او څېړنه د زيات اهميت څخه برخوداره ده، چې پورته اړخونه د موضوع اهميت رانغاړي.

د څېړنې موخې

- په کندهار ولايت کې د (USAID) د مرستو د اغيز معلومول.
- په کندهار ولايت کې د (USAID) د مرستو څخه د خلکو د رضايت معلومول.
- هغه برخې معلومول چې (USAID) په مرستو کې اولويت ورکوي.

د څېړني اصلي فرضيه

داسي ګمان کېږي چې په کندهار ولايت کې په تر سره کېدونکو مرستو او د مرستو په ساحو باندې د (USAID)مرستې اغېزه لري.

پوښتنه

- آيا، په کندهار ولايت کې په ترسره کېدونکو مرستو کې د USAID مرستندويه اداره اغېزه لري؟
- آيا، په کندهار ولايت کې د USAID له مرستو څخه خلک راضي دي؟
- USAID په کندهار ولايت کې په کومو برخو کې مرسته کوي؟

تيرو اثارو ته لنډه کتنه (Literature Review)

په ۱۳۹۱هـ کال کې محمد بشير دوديال د افغانستان يوه لنډه ديارلس کلنه تجربه تر عنوان لاندې يوه څېړنه ترسره کړې، چې په دې څېړنه کې د بهرنيو مرستو پېژندنه او تګلاره واضح شوې. په تيرو ۱۳ کالو کې د امريکا د متحده ايالاتو د مرستو يوه لنډه څېړنه او ارزونه واضح سوې.

د افغانستان د څېړني او ارزوني اداري په (۱۳۹۴)هـ کال (د الف څخه تر يا د افغانستان لپاره مرستندوی لاربنود) تر عنوان لاندی، همدارنګه په (۱۳۸٦) هـ کال د (دولت ته مرسته؟) په افغانستان کې نړيوالی مرستې او د دولت جوړوني توپيرونه تر عنوانو لاندي دوې څېړنې تر سره کړې، چې په دې څېړنو کې مرستندويه ارګانونه پيژندل سوي، په افغانستان کې د USAID د مرستو تاريخي سير او نور بيان سوي دي.

د افغانستان د بيا رغونی لپاره ځانګړي عمومي پلټونکي په (۲۰۱۵)ز کال کې د متحده ايالاتو ګانګرس ته درې مياشتنی ريوټ وړاندې کړ. دا څېړنيز راپور خپله د امريکا د متحده ايالاتو په تر سره کيدونکو مرستو او د دې مرستو د اغيزمنتيا په اړه جوړ شوی دی. په دې څېړنه کې سيګار خپله د USAID مرستې او کومکونه تر ډېر ضايع بولي، او وايي چې يادې مرستې په دوبی او نورو ځايونو کې خوندې شوې، او له ۱۷ ميلیارده ډالره مرستو څخه يې يوازې ۲۳ فيصده د دولت د مالي پاليسی مطابق عملي شوي دي.

د څېړنېزې مقالې مېتودولوژی Research Methodology

په کندهار ولايت کی د (USAID) د مرستو اغيز تر عنوان لاندې دا څېړنه په کندهار ولايت کې تر سره سوېده. نوموړې څېړنه کمي خو اساسي برخه يې کيفي څېړنه تشکيلوي، چې د سرته رسولو لپاره يې له کتابخانه اي روش، ساحوي روش او ترڅنګ يې له مصاحبوي تحليلي روش څخه په کې استفاده شوې ده.

د څېړني نفوس د (USAID) له مرستو مستفد کيدونکی ۵۰۰ داسي وګړي ټاکل شوي و، چې د يادې نړيوالې مؤسسې د مرسته ورکونکو ۸ رياستونو سره يې اړيکې درلودې، ياد ټاکل شوي نفوس څخه ۱۰۰ تنه د سهمي نمونه اخيستني ميتود له مخې ټاکلي شوي دي، ځکه په کندهار ولايت کې د يادې نړيوالې مؤسسې مرستې پراخه ساحه په برکې نيسي، په نفوس کې د شريک خاصيت له وجهي او د څېړني د نفوس د ډېر پراخوالي له وجهي د نمونې ټولوني له ياد ميتود څخه استفاده کيږي، تر څو د نفوس لپاره مستنده پايله ورکړي. هغه مهمې برخې او ارګانونه چې ياده مؤسسه ورسره په بيلابيلو بڼو مرستې کوي، د ټول نفوس په استازيتوب ټاکل شوي، چې له دوی څخه، معارف، مهاجرينو رياست، برېښنا رياست، ښځو چارو رياست، روغتيا رياست، شهيدانو او معلولينو چارو رياستونه او د دوی مراجعين د نمونې لپاره ټاکل شوي دي. د دې ترڅنګ په پورته رياستونو کې د هر رياست له رئيس يا اړوند مسؤل سره هم مرکه شوې.

په څېړنه کې د پوښتنلیک، مصاحبو او مخامخ بحثونو او تبصرو له لاری معلومات راټول شوي او تحلیل شوي دي. د دغه څېړنې د سرته رسولو لپاره اعداد، ارقام او معلومات له معتبرو کتابونو، معتبرو ویب سایټونو، معتبرو ژورنالونو، مجلو او مقالو څخه راټول، او همدارنګه د (USAID) د في الحال کارمندانو سره له مرکو، لیدنو او کتنو او عامه خلکو څخه د پوښتنلیک په مټ تر لاسه شوي دي. راټول شوي اعداد او ارقام ، د مایکروسافټ ایکسل پروګرام په واسطه تحلیل شوي دي، اعداد او ارقام په ګرافونو او جدولونو کې په منظم ډول سره ښودل شوي دي.

د څېړنیزې مقالې له سرته رسیدلو وروسته به هغه معلومات چې د معلوماتو شریکوونکو یا د څېړنې هدف شوو کسانو په دې موخه شریک کړي وي، تر څو د دوی شخصي ژوند، شخصیت او کورنۍ ژوند ته کومه ستونزه ایجاد نه کړي محرم ساتل کیږي. په پوښتنلیک کې د ځوابونکو هویت خوندي او د هیڅ ستونزې د ایجاد باعث نه کیږي، د څېړنې موضوع انساني، اخلاقي او دیني ارزښتونو ته په درناوي سره څېړل سوې ده چې د ټولو دخیلو اړخونو ټول حقوق خوندي دي.

نتایج او مباحثه (Results & Discussion)

په کندهار ولایت کې د امریکا متحده ایالاتو د نړیوالي پراختیایي اداري (USAID) د مرستو د اغیز تر عنوان لاندې دا څېړنه چې یوه برخه ډېټا یې د پوښتنلیک له لارې راټوله شوه او بله برخه یې د مرکو له لارې راټوله شوې، د معلوماتو تحلیل د ټولنې او خلکو د معلوماتو، شته حقایقو او واقیعتونو په استناد تر سره سوې، ذکر شوې نتایج د معتبرو او ارزښتمنو منابعو په استناد او د پوښتنلیک په مرسته د څېړونکې په واسطه د راټولې شوې لومړنۍ ډېټا مطابق لاس ته راغلې، یاده ډېټا په لاندې شکل په چارټونو او ګرافونو کې په تحلیلي شکل سره لیکل شوې او ځای په ځای شوې.

اوله برخه: د هو او نه پوښتنو تحلیل

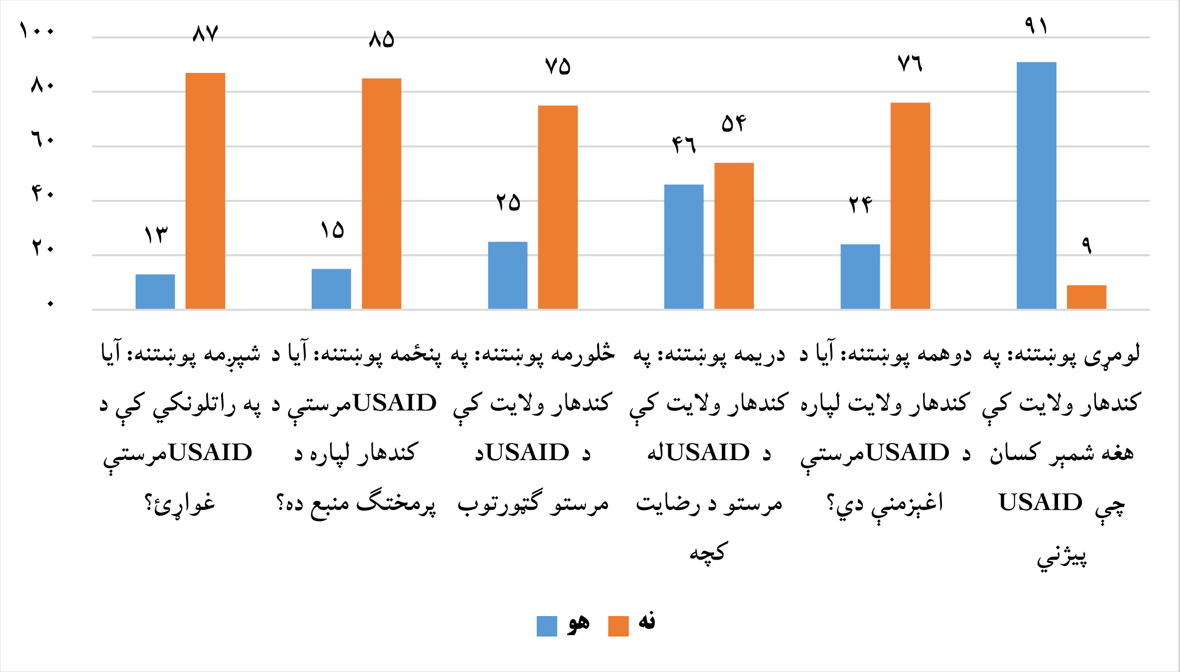

لومړی چارټ(د هو او نه پوښتنو تحلیلي بڼه)

اول چارټ لومړي پوښتنه

دا چې پوښتنلیک په ریاستونو او نورو اکاډمیکو ځایونو کې ویشل سوی، او تر ډیره داکسان داسی کسان وو، چې (USAID) سره مخکې له مخکې بلد او د دوي مرستې او کومکونه یې په پراخه توګه لیدلی و، نو په دې اساس په دې برخه کې لومړی پوښتنه په هدف شویو اشخاصو کې اکثریت په هو سره ځواب کړې ده.

په دې پوښتنه کې دوي برخی شتون لری، اوله برخه یې چې په شین رنګ معلومېږی، ۹۱ کسه تشکیلوي چې د (USAID) اداره پېژني. دوي هغه کسان وو، چې تر ډیره د (USAID) د مرستو څخه په مستقیم او یا هم غیر مستقیم ډول اغېزمن ول، او په یوه نه یوه طریقه دوي ته د (USAID) مرستې یا یې د مرستو تاثیر رسیدلی وو. له بلی خوا دې کسانو کې اکثریت لوستی و، نو په دې اساس یې د هو ځواب انتخاب کړی دی.

د چارټ په دوهمه برخه کې چې په نارنجي رنګ سره معلومېږی ۹ کسه تشکیلوي د هغو افرادو شمېر ښیې، چې (USAID) نه پېژني او نه دې کسانو تر اوسه د (USAID) د کومې پروژې او یا هم د کومې مرستې نوم اوریدلی وو، پاتې دې نه وي چې یاد کسان نه یوازی غیر اکاډمیک بلکې اکاډمیک خلک هم په کې شامل و، خو دوی بیا هم تر دې دمه (USAID) او یا هم د دې اداری په اړوند څه نه وو اوریدلی.

لومړی چارټ دوهمه پوښتنه

د چارټ د دوهمې پوښتنې اړوند ځواب کې بیاهم دوه ځوابه(هو، نه) دي د دې سوال په ځواب کې لومړی ډول خلک په شنه رنګ ښودل شوي۲۴ کسه، دا خلک د هغه کسانو شمیره ده، چې په کندهار ولایت کې د (USAID) مرستې اغېزمنی بولی، له پراخ تحلیل وروسته موندل کېږی، چې دا ډله خلک معمولا داسې کسان دي چې دوي د همدې مؤسسې مرستې تر لاسه کړې او یا هم د خپلو معلوماتو پر بنسټ دا مرستې د هیواد د پرمختیا لپاره ګټوری بولی، او ښیې چې مرسته په حقیقت کې د عامه اولس لپاره مفت شی ده، که چېرې دا مرسته په پراخنیا یې برخو کې ولګول سي نو خامخا به مثبت اغېز ولري، په تیره بیا د یو داسې هیواد لپاره چې له مالي اړخه تر ډېره په بهرنیو مرستو ولاړ وي.

د چارټ دوهمې پوښتنې دوهمه برخه اشخاص ۷۶ کسه د هغو اشخاصو څخه دي چې د (USAID) مرستې او پروژې د کندهار ولایت لپاره ګټوری نه بولي، دوي دغه مرستو ته د شک په نظر ګوری او د دوي په آند چې دا مرستې په هیواد کې د پلان شوو اهدافو لپاره تر سره کېږي، او د هیواد اوسیمې لپاره اوږد مهاله ګټه نه لري یا هم شخصي جیبونو ته ځي.

لومړی چارټ درېیمه پوښتنه

په چارټ کې د دریمې پوښتنې په ځواب کې لیدل کېږی، چې په کندهار ولایت کې د (USAID) له مرستو څخه د کندهار ولایت اکثریت خلک نه دي راضي، معلومېږي چې ۵۴ کسه د (USAID) له مرستو څخه ناخوښ دي، ځکه یادې مرستې د هیواد په سیاسی موقف کې د ورسته پاتې والي، شخصي جیبو ته تلل، یوازې په تشریفاتي کارونو کې لګول، بنستیزو کارونو او پروژو ته پکې تر ډېره توجه نه کیدل، په پراخه اندازه د اداري فساد د رامنځ ته کېدلو لامل، له خپلې تګلارې څخه په استفادې سره د هیواد او سیمې اولیت ته نه کتل، بلکې د یادې اداري د خوښې مطابق ساحه او برخه کې عملي او تطبیق کیږي .

په چارټ کې شین رنګ ۴۶ کسه د (USAID) له مرستو څخه راضی دي، د دوی په آند د کندهار ولایت اوسنې حالت ته په کتو سره بهرنی مرستې د کندهار ولایت لپاره ګټوري بولي، باالخصوص هغه وخت چې بلاعوضه شکل ولري، نو دوي حق لري چې د خپلو طرحو مطابق یې تر سره کړي او هغه ساحې او سیمې چې دوي ته مهمې ښکاري خپلې مرستې دي په کې ترسره کړي، بیا

خاصتاً په يو داسي جنګ ځپلي هيواد کې چې له مالي لحاظه تر ډيره په بهرنيو مرستو متکې وي، نو په يادو دلايلو دوی د يادې مؤسسې له مرستو څخه خپل رضايت ښيي.

لومړی چارټ څلورمه پوښتنه

د چارټ څلورمه ګټګوري د (USAID) د مرستو ګټور توب او نه ګټور توب ښيي، دا چې همدغه يوه تشريحي او تحليلي پوښتنه وه نو ځواب يې د اکثريت په آند د (USAID) د مرستو او پروژو ګټور توب وو.

پورته کټګوري پوښتنه کې ۲۵ کسه په کندهار ولايت کې دهغه کسانو شمېر ښيي، چې د (USAID) مرستې او پروژې د کندهار ولايت لپاره موثري او ګټور بولي، دوی په دې دليل چې (USAID) له پخوا د هيواد او سيمې په سطحه مرستې او پرمختيايي پروژې عملي کوي او دا پروژې تر ډيره د عمومي ګټې او ارزښتونو لپاره په کار اچول شوي دي او منفعت يې عامه دي، همداراز د دې مرستو په وسيله ځواني طبقې ته د کار زمينه مساعده کيږي.

نارنجي رنګ ۷۵ کسه په کندهار ولايت کې دهغه کسانو شمېر ښيي، چې د (USAID) مرستې او پروژې د کندهار ولايت لپاره موثري او ګټوري نه بولي، دوی په دې دليل، چې يادي مرستې لکه څرنګه چې له ابتداء څخه په کوم فنډ او سرمايه ګذاري سره ورکول کېږي، چې تر ډيره په غير عادلانه ډول تطبيقيږي.

لومړی چارټ پنځمه پوښتنه

ګراف ښيي چې په کندهار ولايت کې څومره کسان د (USAID) مرستې او پروژې د پرمختګ منبع بولي؟

د چارټ شين رنګ چې ۱۵ کسه ښيي، د هغه کسانو شمېر دی، چې د کندهار ولايت لپاره د (USAID) مرستې مثبتې او اغېزمنې او د پرمختګ د يوې مهمې سرچينې په ډول ارزوي، ځکه يادې مرستې که په هر ډګر کې چې وي د کندهارولايت په څېر يو وروسته پاتې ولايت لپاره په هغه صورت کې ډيرې اغيزمنې دي، چې د همدې وروسته پاتې ولايت اولويت ته په کتو سره اړمنو ساحو کې تطبيق شي .

په ګراف کې ۸۵ کسه په کندهار ولايت کې د هغو کسانو شمېر ښيي، چې د (USAID) مرستې او پروژې د کندهار ولايت لپاره موثري اغېزمني او د پرمختګ د منبع په حيث نه ارزوي، ځکه يادې مؤسسې د خپلو مرستو په تطبيق کې ټولنيز اولويت په نظر کې نه دی نيولی، مرستې د خپلې پاليسي مطابق تطبيقوي، د ولس ستونزې يې نه دي درک کړې، که چېرې دوی له ټولنې درک او پوهه ونه لري، د خپلې خوښې مرستې او پروژې يې ممکن له تطبيق وروسته منفي پايلې ولري.

لومړی چارټ شپږمه پوښتنه

د چارټ شپږمه کټګوري پوښتنه واضح کوي، چې اوسمهال په کندهار ولايت کې څومره کسان غواړي تر څو (USAID) په راتلونکې کې هم له افغانستان سره خپلو مرستو او پرمختيايي پروژو ته دوام ورکړي؟

د ګراف د ښپږمې پوښتنې د ځواب ۱۳ کسه د هغو کسانو شمېر ښيي، چې غواړي (USAID) هم د راتلونکې لپاره له کندهار ولايت سره مرستو ته ادامه ورکړي، د دوی په وينا چې ياده مؤسسه بايد د راتلونکې لپاره خپلې مرستې د افغانستان د مالي پاليسۍ مطابق تطبيق کړي او د کندهار ولايت سره په هغو برخو کې، چې اړتيا يې جدي وي مرستې وکړي او د سيمې په ملي ارزښتونو کې دې له هر ډول مداخلې لاس واخلي، داسې مرستې دې وکړي چې د هيواد او عامه ولس په ګټه وي، ځکه اوسمهال د هيواد اقتصاد په بحراني حالت کې دي او بهرنيو مرستو ته جدي اړتيا ده، تر څنګ يې هغه د پرمختګونو پروسې چې د دوی په مالي مرستو ولاړې

دي، په نه شتون سره به له سقوط سره مخ شي، همداراز دا مرستې باید د یوي سالمې طرحې، پلان او پالیسي مطابق د هیواد اړتیاوو او اولیتونو ته په کتو تر سره تطبیق شی.

د چارټ نارنجي رنګ چې ۸۷ کسه ښيي، د هغه کسانو شمېر دی، چې نه غواړي (USAID) په راتلونکي کې له کندهار ولایت سره مرستې وکړي، ځکه (USAID) د هغه مرستو، چې په هیواد کې يې سرته رسوي، دوه برابره او یا هم درې برابره د پردې تر شاه ګټه وړي. په دري ژبه کې یو متل دي وایي: ((کسی که علف مېته، هدف مېته)) نو د دي مؤسسې هم له خپلو اهدافو خالي نه دي او نه دومره خیرخواه دي، چې وغواړي له یو اسلامي هیواد سره دي د بشریت او انساني همکاری په موخه مرستې تر سره کړي، همداراز د دوی اکثریت پروژې زیربنایي خاصیت هم نه لري.

دوهمه برخه: د څلور ځوابه پوښتنو تحلیلي چارټ

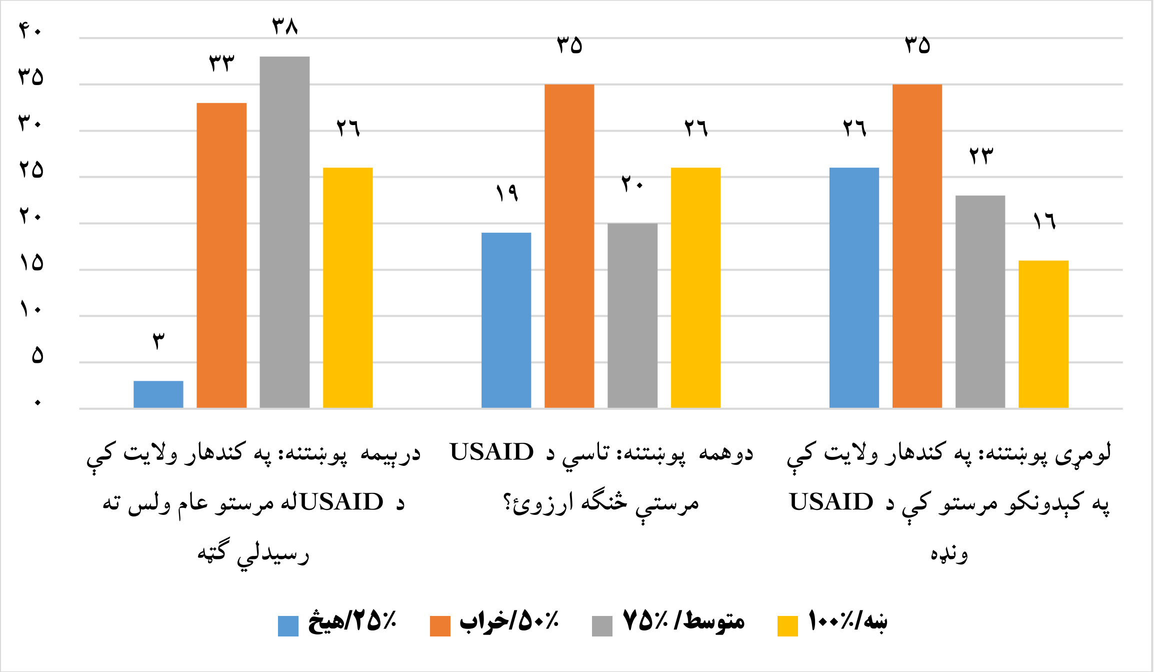

دوهم چارټ: د څلور ځوابه پوښتنو تحلیلي بڼه

دوهم چارټ لومړی پوښتنه

په دوهم چارټ کې د لومړی پوښتنې په ځواب کې لیدل کېږي، چې په کندهار ولایت کې د پراختیا او مرستو په برخه کې د (USAID)د رول اړوند تر ټولو ډیره انتخاب شوي فیصدي (۵۰٪) ده، چې ۳۵ کسانو ټاکلې ده او ۲۰ کسه په دې نظر دي چې د (USAID) مرستې په کندهار ولایت کې په کېدونکو مرستو کې(۷۵٪) رول لري.

په ګراف کې تر ټولو کمه انتخاب شوي د فیصدۍ برخه (۱۰۰٪) دي چې تر ټولو کمو کسانو ټاکلې ده، ځکه د دوی په آند د یادي مؤسسي مرستې په سیمه ایزه سطحه په پراختیا او توسعه کې ډیر رول نه لري او نه د دوی مرستې له پوره اغېز څخه برخمنې دي.

دوهم چارټ دوهمه پوښتنه

په دوهم چارټ د دوهمې پوښتنې په ځواب کې لیدل کېږي، چې عامه خلګ د (USAID) مرستې څه ډول ارزوي؟ له دي مرستو څخه د ټولنې د عامه طبقې رضایت څومره دي؟ د چارټ د دوهمې کټګوري ژیړ رنګ چې ۲٦ کسانو ځواب کړی، د (USAID)

مرستې په ټولېز ډول ښې ارزولې دي، ځکه یاده مؤسسه له افغانستان سره له ۲۰۰۱ م کال را وروسته د خپلو مرستو او پرمختیایي پروژو د تطبیق لپاره هلې ځلې کوي.
دوهمه کټګوري خړ رنګ۲۰ کسانو ټاکلی، چې یادې مرستې په متوسط ډول ارزوي. د کندهار ولایت په څېر د یو وروسته پاتې ولایت په حیث چې مالي امکانات په لاس کې ونه لري، دا مرستې بلاعوضه شکل لري، نو تر یو بریده د سیمې او ولایت په ګټه دي.
دوهمه کټګوري نارنجي رنګ چې ۳۵ کسه ځوابونکي لري؛ د دې پوښتنې ځوابونکې تر ټولو لوړه شمېره خلک دي، دوی په دې آند دي چې د (USAID) مرستې د کندهار ولایت او سیمې په ګټه نه بلکې په زیان دي، ځکه چې دا مرستې چې تمویلي اداره یې (USAID)ده، په نړیواله کچه د خاصو خصوصي او د پردې تر شا د پټو اهدافو درلودونکې ده، چې له بشریت سره د مرستې هنګامه او په نړیواله کچه د فقر او غربت ختمول هسې یو لباسي لیرلید دی، چې دوی د ځان لپاره ټاکلی، ځکه د معاصر غربې استعمار تر ټولو مهم نړیوال مرستندوی مؤسسات دي، چې هیوادونه اړ کوي تر خوله مالي لحاظه په ځان بسیاینه ونه لري، او له یو اړخه د دوی تر اغېز لاندې راشي، دوی خپل دا قوت یعني پیسې او مرستې د نورو هیوادونو د مستعمره کولو او تر کنټرول لاندې راوستلو لپاره کوي، همدارز دوی داهم زیاتول، چې امریکا د(USAID) اداری له خوا په افغانستان کې مرستې د خپلو باثباته ګټو لپاره کوي، ځکه دوی نه غواړي چې په اسیا کې د یو معیاری ستراتیژیک موقیعت لرونکې سیمه له لاسه ورکړي.

دوهم چارټ دریمه پوښتنه

دوهم چارټ دریمه کټګوري پوښتنه په کندهار ولایت کې د (USAID) له مرستو څخه عام ولس ته رسیدلې ګټې ارقام ښیي.
دریمه کټګوري ژیړ رنګ ۲۶ کسان په دې باور دي، چې د (USAID) له مرستو څخه ولس ته ډیره ګټه رسیدلې ده؛ دوی په دې دلیل چې د مرستو او پروژو اکثریت ګټه اخیستونکې د ټولنې عادي طبقه وي، ځکه د ټولنې شتمنه طبقه هسې هم تر یو حده د ژوند ممکنه سهولتونه لري، خو د ټولنې غریبه طبقه دې ډول مرستو ته ډیر اړ لیدل کېږي.
دریمه کټګوري خړ رنګ ۳۸ کسانو ځواب کړې، د دوی په آند د (USAID) مرستې د ټولنې د عامې او غریبې طبقې لپاره متوسطې یا یوڅه ګټورې بولي، ځکه د (USAID) او نورو بهرنیو اداراتو او موسساتو اکثریت مرستې او پروژې په ټولنه کې د خاصو افرادو جیبو ته ځي، ځکه یادې مرستې او پروژې تر اړمنو پورې تر رسیدلو مخکې لاس په لاس کیږي او یو کمه اندازه مفاد مطلوبو کسانو ته رسیږي.
دریمه کټګوري نارنجي او شین رنګ د (USAID) مرستې د عامې طبقې لپاره په ترتیب سره لږ او هیڅ بولي، تر مطالعې لاندې نفوس څخه یوازې ۳ فیصده یې دا مرستې د ټولنې د بیوزلې طبقې لپاره اغېزمنې نه ارزوي.

دریمه برخه: د USAID د مرستو ساحې

الف: هغه ساحې چې اوسمهال USAID پکښې مرستې کوي

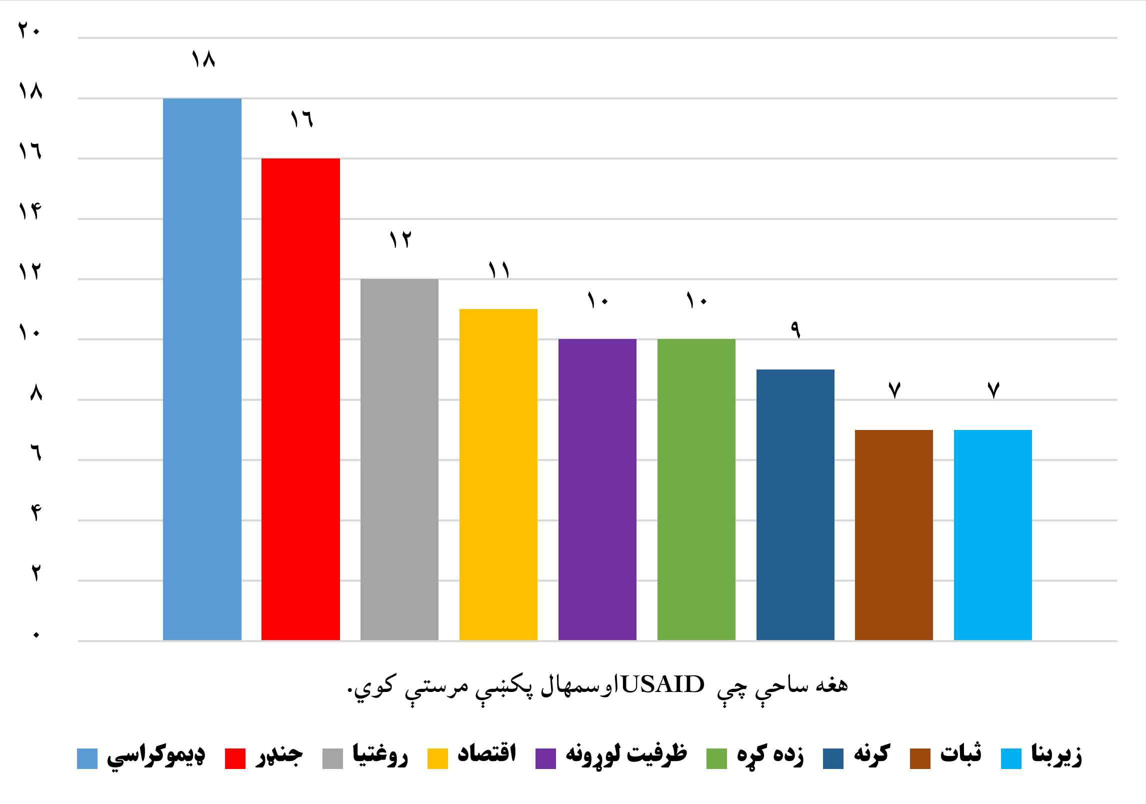

دریم چارټ: د USAID د مرستو ساحې تحلیلي بڼه

دریمه برخه چارټ الف پوښتنه

په دریم چارټ کې له چپې خوا اوله کټګوري آسماني رنګ د (USAID)د مرستو د هغه ساحو ښکارندویي کوي، چې ټاکل شوو اشخاصو له اوسني حالت څخه استنباط کړی دی. په چارټ کې لیدل کېږی چې په دې پوښتنه کې تر ټولو ډیرو(۱۸) کسانو د ډیموکراسۍ ساحه انتخاب کړې ده، له چپې خوا دوهمه کټګوري سور رنګ چې ۱٦ کسانو ټاکلی د جنډر ساحه وه، دا چې دا ساحه د (USAID) د فعالیتونو په نړیواله کچه ساحو کې شامله ده او دې برخې ته خاصه توجه کوي، تر څو له یوې خوا ښځې له نارینه وو سره څنګ پر څنګ کار وکړي او له بل لوري ښځې تشویقوي ترڅو له خپلو انسان جوړ شویو حقوقو څخه دفاع وکړي.

په دې تر تیب له چپې خوا دریمه کټګوري خړ رنګ ۱۲ کسانو ټاکلې د روغتیا ساحه ده، څلورمه کټګوري نارنجي رنګ ۱۱ کسانو ټاکلې د اقتصاد برخه ده، پنځمه کټګوري بنفش رنګ ۱۰ کسانو ټاکلې د ظرفیت لوړونې برخه ده، شپږمه کټګوري زرغون رنګ ۱۰ کسانو ټاکلې زده کړه ده، اوومه کټګوري او داسې نور... چې هره برخه یې مستنده ده.

باء: هغه ساحې چې USAID باید مرستې پکښې وکړي

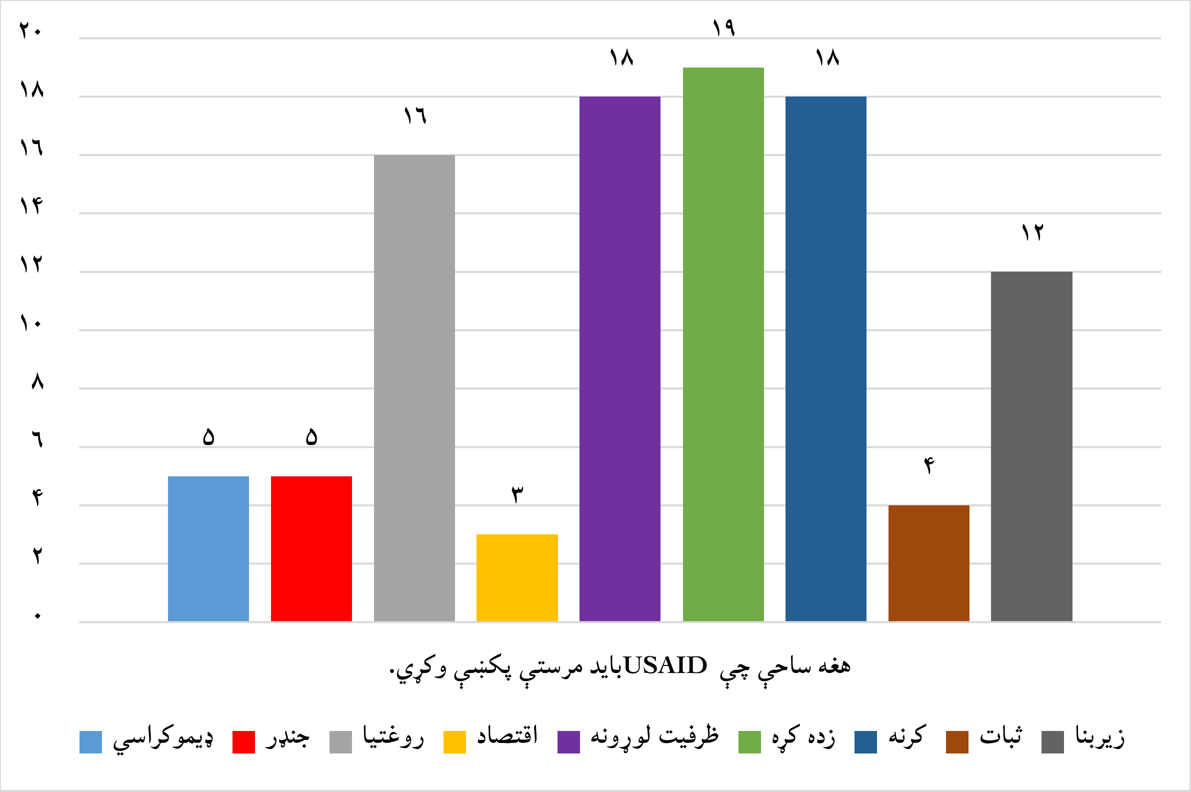

دریمه برخه چارټ باء پوښتنه

په دریم چارټ باء برخې کټګورۍ کې په کندهار ولایت کې د هغو کسانو شمېر څرګندوي، چې له (USAID) څخه غواړي تر څو د کندهار ولایت سره په پورته نښانه شویو برخو او ساحو کې مرستې وکړي.

په چارټ کې زرغون رنګ زده کړه ښیي، چې تر نورو ډیرو ۱۹ کسانو ټاکلې، ځکه زموږ د هیواد اصلي ستونزه د تعلیم او پوهې څخه وروسته پاتې والی دي، چې اوسمهال یې اشباع د ټولنې ډیری ستونزو ته ممکنه حل دی. د چارټ دوهمې او دریمې کټګورۍ چې دواړه برخې ۱۸ کسانو ټاکلې په ترتیب سره تیز شین او بنفش رنګونه لري، کرنه او ظرفیت لوړونه ښیي، دا ځکه چې افغانستان یو کرنیز هیواد دي او تر ډیره د اوبو له فزیکي ستونزو سره مخ دي، نو اوبو ته د کامل لاسرسی وروسته کولای شو، چې د هیواد اکثریت برخې، چې تر دې دمه شاړې دي زرغونې کړو او له دې لارې د هیواد پایښت باثباته کړي.

په همدې ترتیب په را وروسته کټګورۍ چې ۱۶ او ۱۲ کسانو ټاکلي د خام خړ او تیز خړ رنګونو درلودونکي دي، چې د روغتیا او زیر بنا برخې په برکې نیسي، ځکه افغانستان یوې اوږدمهالی بدمرغي جګړې ځپلی دی او د دې جګړو قربانیان له معیوبیت او نورو ډول ډول ستونزو سره لاس او ګریوان دي. همداراز په هیواد کې زیر بنایې کارونو او پروژو په سرته رسولو کې باید ډېره پانګونه وشي، ځکه زیربنا که له یو اړخه باثباته مرسته ده، خو له بل اړخه دا مرستې د کاري فرصتونو د دوامداره پرمختګ او اقتصادي پایښت ضامن دي.

په چارټ کې آسماني او سور رنګ د ډیموکراسۍ او جنډر برخه ۵ کسانو انتخاب کړې، تر څو (USAID) دې په کې مرسته وکړي، ځکه د یو داسې هیواد لپاره چې د نفوس اکثریت یې لومړنیو اړتیاوو ته لاسرسی نه لري، نو په داسې هیواد کې باید د ډیموکراسۍ

او جنډر تر برخي چې (USAID) دي په کې مرستې تر سره کړي مهمه دا ده، چې د سيمې او ټولنې اوليتونو ته په کتو په ضروري برخو کې مرستې وکړي.

پایله

افغانستان چې په وچه کې چاپېره او غرنی هيواد دی، د نړۍ د ډېرو لړو پرمختللو هيوادونو څخه شمېرل کېږي. دا چې هيوادونه په يوازې او جلا شکل سره نه شي کولای، خپلې ټولې دندې او فعاليتونه پرمخ يوسي، او خپلې دوامداره پراختيا او پرمختيا ته ادامه ورکړي، نو اړ کېږي، چې نورو هيوادونو، ادارو او سازمانونو ته د همکارۍ په موخه لاس اوږد کړي او مرسته تر لاسه کړي.

دا يوازې نه چې د افغانستان سره وروسته تر ۲۰۰۱م کال بهرنۍ مرستې پيل شوي، بلکې افغانستان مخکې تر کورنيو جګړو هم له يو شمېر هيوادونو څخه مرستې تر لاسه کړې وې، اما له ۲۰۰۱م کال څخه راپدېخوا د دغه هيواد سره د بهرنيو مرستو په حجم کې پوره زياتوالی راغلی، خو دا زياتوالی تر ډېره تر ۲۰۱۴م کال پورې و.

له ۲۰۰۲ کال را په دې خوا د امريکا متحده ايالتونو پرمختيايي اداري په افغانستان کې د پرمختيايي پروګرامونو په برخه کې ۳۱ ميلیارده ډالر لګولي دي، د دې پيسو زياته برخه په دُبۍ کې بانکي حسابونو ته لويدلی او له افغانستانه بهر کې پرې کورونه اخيستل شوي دي .

په ۱۳۸۸ل کال چې د ۲۰۰۹م کال سره سمون لري د افغانستان د ماليې وزارت له خوا د مرسته کوونکو د مالي بيا کتنې رپوټ کې راغلي چې له ۲۰۰۲م کال راهيسې له افغانستان سره ۳،٦ميلیارده ډالره مرسته شويده، چې يوازې ۲۳په سلو کې(يعنی ۸۲٦مېليونه ډالره) د افغانستان د حکومت له لارې لګول شوي چې د دې پيسو ډېره برخه يې پور وو. پاتې نورې ټول پيسې د بهرنيو هيوادونو له خوا په خپله لګول سوي يعني د افغانستان د کلنی بودجې برخه نه وه. له بده مرغه بهرنۍ ټولې مرستې تر اوسه پورې په همدي ډول لګول کېږي(www.pashtovoa.com, 24/9/1398) .

د افغانستان د بيارغونی د څار ځانګړی امريکايي اداره "سيګار" وايي، امريکا د تيرو ۱۷ کلنو په اوږدو کې د افغانستان ځينو سيمو ته د ثبات راوستو لپاره مېليارډونه ډالره ضايع کړي. د سيګار په وينا افغانستان کې ناسمي تګلاري د دغو مېلیاردونو ډالرو د بې ځايه لګيدنی لامل شوي .

رپوټ وايي له طالبانو د پاکو شويو سيمو د بيا رغوني لپاره او جنګ ځپلو لپاره امريکايي چاروکو په تيرو ۱۷ کلونو کې ۷,۴ مېلیارده ډالره لګولي چې په وينا يې هيڅ اغېزه ئې نه ده لرلې. رپوټ زياتوي د دغوپيسو يوه برخه د فاسدو چارواکو جيبونو ته تللې او يوه برخه يې په داسې پروژو لګيدلی چې له ګټې اخيستنې يې زيانونه ډېر دي(www.nunn.asia, 11/8/2014) .

ډېر خلک په تېره بيا بهرنيان په دې باور دي چې د افغانستان په حکومت کې د مرستو د سمون او انسجام او په سمه توګه د مرستو د لګولو لپاره اړين ظرفيت نشته او د ورتيا دغه تشه به د اداري فساد لامل شي. په دې کې شک نشته چې د افغانستان په حکومت کې ادري فساد په پراخه کچه ليدل کېږي، خو که چېرې د نړيوالو ادارو او بيا په ځانګړې توګه د امريکايي قراردادیانو او نورو غير دولتي مؤسسو کارونو ته ځير شو، نو د افغاانستان د حکومت په پرتله دوی ډېر ملامت دي(www.pashtovoa.com, 24/9/1398) .

په پای کې د خپلې فرضيې د ثبوت لپاره د مصاحبو او پوښتنليک له بشپړ تحليل وروسته دې پايلي ته رسيږو، چې په کندهار ولايت کې د (USAID) مرستې او پروژې د مثبت اغېز ترڅنګ له ټولنيز منفي تاثير څخه هم برخورداره دي، او (USAID) په کندها ولايت کې په کرنه، ظرفيت لوړونه، اقتصاد، ډيموکراسي، جنډر، زده کړه، روغتيا او ثبات په برخو کې بيلابيلې پروژې عملي کړي او تراوسه هم په کندهار ولايت کې د (USAID) ډېرۍ پروژۍ فعالې دي، چې د دوی دا مرستې هره يوه په خپله ساحه او محدوده کې د اغېز درلودونکې دي. په پوښتنليک کې راوړل شوې ټولې پوښتنې د چارټونو او ارقامو په اساس تحليل شوې او کټل شوې،

چې مخکې د هرې يوې يادونه مکمله شوې ده، نو په دې اساس د هدف نفوس او مرکه شويو افرادو څخه ټول افراد، دولتي مامورين، محصلين او د رسمي مراجعو کارمندان څخه د ځواب شوي پوښتنليک استناد د (USAID) مرستې او پروژې د کندهار ولايت سره په ترسره کېدونکو مرستو او پروژو کې کمه اغېزه لرې، خو د (USAID) د مرستو ډېره برخه ضايع شوې او د شخصي منافعو لپاره کارول شوې.

اخځليکونه

الف: پښتو اخځليکونه

ارزو، دوکتور عبدالغفور، (۱۳۸۹ل)، افغانستان و جامعه ی جهانی، مطبعه بشير، (مخونه ۲۵۶-۲۵۴) وزار ت امور خارجه ی ج-ا-افغانستان.

دوديال، محمد بشير، (۱۳۹۲ل). د افغانستان يوه لنډه ديارلس کلنه تجربه، (مخونه۲۲-۱۱)مومند خپرونديه ټولنه، ننګرهار.

د افغانستان د څېړنی او ارزونی اداره، (۱۳۹۴ل)، د الف څخه تر يا د افغانستان لپاره مرستندوی لاربنود، ديارلسمه ګڼه، (مخونه ۴ـ۶۱)د لاسرسی وړ لينک، http://areu.org.af/archives/#publication/703?lang=ps

د افغانستان د څېړنې او ارزونې اداره، (۱۳۸٦ل)، دولت ته مرسته؟ په افغانستان کې نړيوالې مرستې او د دولت جوړوني توپيرونه، (مخ ۱)د لاسرسی وړ لينکhttp://areu.org.af/archives/#publication/1506?lang=ps

سوبمن منګل، نصرالله. ژباړه: محمد امين، واکمن، (۱۳۸۲ل)، افغانستان، ناپيلتوب او ستر ځواکونه، (مخونه ۲۲۳ـ۲۲۵)دانش خپرونديه ټولنه، پيښور.

باء: انګليسي اخځليکونه

Singh, Vikram. (2012), Public Administration Dictionary, (40) New Delhi: Avon Printers.

USAID, (2018), Risk Appetite Statment, (4) Published in USAID Official website.

USAID, (2018), (USAID) and Afghanistan, (1-6) Published in USAID Official website.

USAID, (2015-2018), Afghanistan Plan for Transition, (1-30) Published in USAID Official website.

USAID, (2017), Agency Financial Report, (2-6) Published in USAID Official website.

USAID, (2013_2016). Kandahar Helmand Power Project, Published in USAID Official website. Available link https://www.usaid.gov/news-information/fact-sheets/Kandahar-helmand-power-project-khpp

USAID, (2013-2015). 10_MW_Kandahar_Solar_Power_Plant, Published in USAID Official website. Available link https://www.usaid.gov/documents/1871/10-mw-Kandahar-solar-power-plant

USAID, (2018), Kandahar Food Zone Program (KFZ), Published in USAID Official website. Available link https://www.(USAID).gov/sites/default/files/documents/1871/Kandahar%20Food%20Zone%20Program%20%28KFZ%29.pdf

Nunn.asia, (2014). Lastest report of SIGAR about Amirican aids in Afghanistan, published in Nunn.asia Official website Availabale link: https://www.nunn.asia/25537/%d8%af-%d8%b3%db%8c%da%ab%d8%a7%d8%b1-%d9%88%d8%b1%d9%88%d8%b3%d8%aa%d9%8a-%d8%b1%d9%be%d9%88%d9%bc-%d9%be%d9%87-%d8%a7%d9%81%d8%ba%d8%a7%d9%86%d8%b3%d8%aa%d8%a7%d9%86-%da%a9%db%90-%d8%af-%d8%a7%d9%85/

Pashtovoa, (1398). How Forgen Aids Emplementing Effictivly, published in Pashtovoa, Official website Availabale link: https: //www.pashtovoa.com/amp/conference-about-uni-corruption-in-afghanistan-/5206466.html#aoh=16145790261672&amp_ct=1614579322319&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&amp_tf=From%20%251%24s

Impact of USAID aids in Kandahar

Sibghatullah Masroor

Quality ensurance department officer

Abstract

Foreign aid is considered to be transferred from a country, international organization or the relevant international organization of the country to another country. From the group of aid agencies, (USAID) contribute to agriculture, capacity building, economy, democracy, gender, education, health and stability and other fields throughout the country. USAID helps in the mentioned areas in Kandahar province and the aid has positive but very negative consequences in some areas of this province. Mohammad Bashir Dudial who has 13 years of experience in aid to Afghanistan, the Afghanistan Research and Evaluation Agency, Assistance Guide to Afghanistan, and the SIGAR, has proven that most of the USAID aids are wasted in Afghanistan.This research paper, titled (The Impact of USAID Assistance in Kandahar Province), is based on field research in which interview method is used. Besides, questionnairs are also distributed to informants to investigate the impact of USAID aid in Kandahar province. Furthermore, interviews are also conducted to collect qualitative data. Previously, it was thought that USAID assistance in Kandahar province was more effective, but the results of the study found that the mentioned aids have more negative effect besides the benefits.

Keywords: Kandahar Province, USAID, Aid, Impacts

سټرس مديريت د روغتيايي کارکوونکو تر منځ: د کرونا په جريان کې د ځان او نورو ساتنه

ډاکټر خليل احمد کاکړ
د ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسي طب پوهنځي استاد
۰۷۰۳۱۴۰۰۹۴
Khalilahmad01.ka@gmail.com

لنډيز

نړۍ وال روغتيايي سازمان، سټرس نړۍ واله ناروغي ياده کړې ده. کاري سټرس پر نړۍ والو لګښتونو اثر اچوي او د روغتيا په وړاندي د لوی ګواښ په توګه پېژندل کېږي. ارقام ښيي چې په متحده ايالاتو کې د ۵۴ سلنه ناروغيو لامل سټرس دئ. په ورته ډول، راپورونه ښيي چې زياتره رواني ناروغۍ، ځان وژنه او خيالات يې له سټرس څخه راټوکېږي. همدا راز، سټرس په نړۍ واله کچه پر روغتيا زيات منفي اثر کوي. ددغه څېړني هدف د روغتيايي کارکوونکو تر منځ پر سټرس مديريت (هغه زيات شمېر تخنيکونه چې په مرسته يې څوک روغتيايي خدمات په ښه ډول عرضه کولای سي؛ همدا راز هغه تداوي چې څوک يې کوي او هغه بدلونونه چې منځ ته راځي.) واضح کول، په داسي حال کې چې دوی هم د ځان او هم د نورو خيال ساتي. په دغه څېړنيزه مقاله کې له (PRISMA-Preferred Reporting Item for Systematic Reviews)څخه استفاده سوې ده. د PUMED CENTRAL, GOOGLE SCOLAR, MEDICINE او يو شمېر نورو ژورنالونو څخه استفاده سوې ده-له ۲۰۱۶ څخه د ۲۰۲۰ کال تر اګست مياشتي پوري. د منلو او ردولو پروسې پکښې طی سوي دي. د لومړنيو پايلو شمېر ۴۵۱۵ وو. ۲۵۰۰ مشابه مقالې لېرې کړل سوې، ۱۵۷۰ يې وکتل سوې او ۹۳۰ يې پر شرايطو برابري وختلې. د دوی له منځ څخه ۱۲ مقالې انتخاب سوې. دغو ۱۲ مقالو ټولو له سټرس سره تړاو درلود. درې په انګلستان، درې په امريکا، دوې په چين، دوې په ايټاليااو يوه يوه په کاناډا او هند کې ليکل سوي دي. د کوويډ ۱۹ د اوسنۍ سناريو مطابق، د څېړني په ډيزاين کې مختلف ګروپونه شامل سوي دي، د نمونې اخيستنې زياتره تخنيکونه انلاين ول، مګر د نمونې اندازه د شپږو مقالو تر منځ انتخاب سوې ده. په اخځليکونو کې ډېرې، انديښنې او سټرس ته اشاره سوې ده؛ همدا راز د سټرس اعراضو لوړ شمېر او د دولت نه همکاري ياده سوې وه. د سټرس مديريت نهه څېړنې په ښښه سوي دي او ډېرو لړو يې مکملې موضوع ته انعکاس ورکړی دئ. مګر د څېړنيزو او ميتودلوژيکي محدوديتونو له کبله نه سو کولای واحدي پايلې ته ورسېږو. د کوويډ ۱۹ بې مثاله حالت پر يو شمېر روغتيايي کارکوونکو او د دوی پر شاوخوا نورو کسانو اثر کړی دئ. له دوی سره بايد په رواني او تعليمي برخو کې کار وسي، د دولت له خوا يې څارنه او نظارت وسي، ملاتړ يې وسي تر څو د خپلو ځانونو او او نورو خيال وساتي.

کليدي کلمات: روغتيايي کارکوونکي، سټرس مديريت، کاري سټرس، کوويډ ۱۹، د سټرس خپروالی

پېژندنه

د سټرس تاریخچه پېژندنه په ۱۹۳٦ کال د نامتو ساینس پوه هنز سېلي (Hans Selye)له خوا پیل سوه. ده سټرس هغه غیر صحیح غبرګون یاد کړ چي وجود يې د هر تغیر په وړاندي ښیي. له هماغه وخت راهیسي مختلفو عالمانو سټرس ته مختلف تعریفونه وړاندي کړي دي. د بېلګي په توګه، د انګلیسي ژبې (American Heritage Dictionary)سټرس داسي تعریفوي: هغه ذهني مخرب حالت ته ویل کېږي چي د بهرنیو مختلفو اغېزو په نتیجه کي منځ ته راځي او تر څنګ يې فزیکي روغتیا اغېزمنوي، د ویني سټرس لوړوي، د عضلو شخوالی رامنځ ته کوي، د تخریش او د خپګان سبب ګرځي. په ورته ډول، امریکایي رواني ټولني د سټرس درې ډولونه بیان کړي دي: لږ سټرس، منځنی سټرس، زیات سټرس. د دې هر ډول علایم، ځانګړني، جریان، اغېزې او د علاج کړنچاري يې په ګوته کړي دي [۱-۴].

د سټرس مفهوم په څو عبارتونو سره واضح سوی دئ. په انګلیسي کي ورته (stress)ویل کېږي د لاتیني ژبې له (stringere)کلمې څخه مشتق سوی دئ او مانا يې سخت سرې او سختي ده. په اصطلاح کي هغه حالت ته ویل کېږي چي کله څوک نه سي کولای د پخوا په څېر په کار او نورو ځایونو کي په رواني یا فزیکي ډول ښه فعالیت وکړي. سټرس پر مثبت سټرس او منفي سټرس وېشل سوی. مثبت سټرس ګټور وي ځکه هیجان په وجود راوړي، پرمختګ ته زمینه برابروي، ذهني وړتیاوو ته رشد ورکوي، قوت وربخښي او په مرسته يې اهداف لاسته راځي. په داسي حال کي چي منفي سټرس د چا پر روغتیا منفي اثر درلودای سي. څېړني ښیي هغه څوک چي منفي سټرس ولري کمزوری وي او اهداف لاسته راوړلای نه سي.

یو شمېر پوهان وايي چي سټرس له کار سره تړاو لري. هغه ډول سټرس چي په کار ځای کي تجربه کېږي کاري سټرس یادېږي. دا سټرس هغه وخت منځ ته راځي چي کله څوک په کار کي له غوښتنو سره مخ کېږي. په دې توګه کاري حجم زیاتېږي، د کاري چاپېریال انډول له منځه ځي او د ټولي پروسې مدیریت ډېر یو ستونزمن کار ګرځي. په زیاترو کارځایونو کي سټرس په مختلفو ډولونو شتون لري. دا سټرس د کارکوونکي پر روغتیا منفي اثر کوي. مګر که داسي مختصص پیدا کړل سي چي سټرس کنټرول کړلای سي نو ښایي کارکوونکی روغ پاته سي. د کاریګرو نړۍ وال سازمان د راپور له مخي د کارکوونکو لس سلنه ټکرونه او مخالفتونه له سټرس سره تړاو لري. د سټرس سره د مبارزې اغېزناکه لاره که عملي سي نو په کارځایونو کي همږغي او سمون راتلای سي. کاري حجم، موقعیت، چاپېریال، د مسؤلیتونو ټکر، زیات کاري وخت، د کار نامناسب وېش، د عوایدو نامتوازن وېش، اداري موضوعات، نوي تخنیکونه... په زیاترو سازمانونو کي د سټرس د لاملونو په توګه پېژندل سوي دي [۵، ٦، ۱۳].

نړۍ وال روغتیایي سازمان سټرس نړۍ واله ناروغي ګڼي. ۹۰ سلنه هغه مراجعین چي روغتونونو ته يې مراجعه کړې وه له سټرس څخه کړېدل[۱۴]. هغه پروژې چي د کاري سټرس کمولو په موخه په لاره اچول کېږي هر کال ۵،۴ بیلیونه ډالر لګښت کوي. روغتیایي ټولني د کارکوونکو له پاره خطرناکي ساحې دي چي سټرس پکښې موجود وي. په نړۍ واله کچه، سټرس په هرو دریو کسانو کي یو کس اغېزمنوي. ښودل کېږي چي په امریکا کي ۵۴ سلنه ناروغۍ له سټرس سره تړاو لري. په اروپا کي هم همداسي ده. لګښتونه يې ډېر زیات دي. د اروپا پرمختیایي بنسټ تازه څېړنه ښیي چي د ۱۵۰۰۰ اروپایي کارکوونکو ۲۸ سلنه وګړو ښودلې چي سټرس له دندې سره تړاو لري. په یو شمېر پرمختللو هیوادونو کي د کار ځای سټرس د ملي تولیداتو لس سلنه لګښت لري. کارکوونکي غیر حاضري کوي، کار پرېږدي، د ناوړه روغتیا له کبله تر تقاعد مخکي دنده پرېږدي، له سټرس سره مبارزې پروژې په لاره اچول کېږي. د ځان وژني تر ټولو لوی لامل رواني ناروغۍ دي [۱۰].

د سټرس شاخصونه ښايي اغېز ولري او په ساحه کې د کاري تباهۍ لامل وګرځي. په ورته ډول، څېړني ښيي چې په هرو دريو کسانو کې يو له کاري سټرس څخه کړېږي. کاري سټرس کار ډېر سخت ګرځولی دئ. په امريکا کې تر نيمايي زياتو خلکو خراب حالت له سټرس سره تړاو درلود. په هرو دريو اروپايي کارکوونکو کې يو په دې باور دئ چې کمزوره حالت يې له کاري سټرس سره تړاو لري.

په امريکا کې هر دريم ناروغ څکه روغتون ته ځي چې له سټرس څخه کړېږي. په هند کې هم حالت همداسې دئ. څېړني ښيي چې په هند کې ۸۹ سلنه هغه کسان چې ډاکټرانو ته يې مراجعه کړې له سټرس څخه کړېدل. د زيات شمېر ژورنالونو، کتابونو او سازمانونو راپورونه ښيي چې د سټرس شيوع به د ۲۰۲۰ کال تر ختمېدو پورې د ناروغيو له لويو عواملو څخه وشمېرل سي. په سعودي عربستان کې ٦٦،۲ سلنه، په هند کې ۷۳،۵ سلنه [۱۱،۱۲]، په عراق کې ۳۴،۹ سلنه، په ډچ کې ۵۵ سلنه، په کنبته ايتوپيا کې ۳۷،۸ سلنه، په بلجيم کې ۴۰،۴ سلنه هغه کسان چې روغتون ته مراجعه کوي له سټرس څخه کړېږي. هغې څېړني چې د هند د پوهنتونونو په کچه سوې وه وښوده چې ۳۳ سلنه خلک له سټرس څخه کړېږي. يو شمېر سيمه ايزو ډاکټرانو ۹۳۰ مراجعين تر څېړني لاندې ونيول. د څېړني پايلې وښوده چې ياد کسان له درې ډوله سټرس سره مخ ول: ۱۷،۷ سلنه کسان له ټيټه کچه سټرس، ۱۲،۲ سلنه کسان له منځنۍ کچه سټرس او ۲،۹ سلنه کسان له لوړه کچه سټرس څخه کړېدل [۸].

د روغتيايي کارکوونکو سټرس له داخلي او بهرنيو سرچينو څخه راټوکېږي. سټرس له کار سره د کارکوونکو علاقه کموي او له يو شمېر نورو منفي پايلو سره يې مخ کوي [۹، ۱٦]. په هند او نړۍ کې په دې هکله محدود شمېر څېړني سوي دي چې سټرس د روغتيايي کارکوونکو پر ګټورتوب څومره تاثر کوي. د روغتيا نړۍ وال سازمان د اټکل له مخې به رواني ناروغۍ، د سټرس په شمول، د ۲۰۲۰ کال له لويو ګواښونو څخه وي. کاري سټرس نړۍ واله ناروغي ده. د کاري سټرس لګښت هر کال ۵،۴ بيليونه ډالرو ته رسېږي. روغتيايي بنستونه دې ته د لوی خطر په سترګه ګوري [۷]. اټکل کېږي چې د نړۍ په هرو دريو کارکوونکو کې يو تن له سټرس څخه کړېږي. کاري سټرس په هر ډول کارځای کې په وجود راتلای سي، په ځانګړې ډول روغتيايي کار ځايونه د خپل چاپېرل له کبله له دې څخه زيات متضرر دي. په روغتيايي کار ځای کې سټرس د دې لامل ګرځي چې د ناروغ تداوي په سمه توګه و نه سي. همدا راز نوري منفي اغېزې هم لري لکه په دنده او کار ځای کې تغير راتلل، دنده پرېښودل، په اړيکو کې بې نظمي راتلل، خپلې روغتيا ته صدمه رسول. مختلفې څېړني ښيي چې کاري سټرس د مالي زيانونو سبب ګرځي [۱۳،۵]. د دې مقالې هدف دا دئ چې د روغتيايي کارکوونکو تر منځ سټرس مديريت (تخنيکونه او تداوي) روښانه کړې تر څو د کوويډ ۱۹ په جريان کې د ځان او نورو تداوي په ښه ډول څنګه وکړای سو.

مېتودولوژي

د شموليت معيار

په دې مقاله کې له هغو مقالو څخه استفاده سوې ده چې په کليدي کلماتو کې يې د سټرس مديريت، روغتيايي کارکوونکو او هغو کسانو چې تداوي ته ضرورت لري او همدا راز کوويډ ۱۹ يادونه سوې ده. په سکرينينګ کې هغه مقالې په نښه سوې دي چې له دغو څلورو کلماتو څخه يې لږ تر لږه درې کلمات په کليدي کلماتو کې شامل ول. د خپرو سوو او ناخپرو سوو مقالو او څېړنو له سرليکونو او لنډيزونو څخه يادونه سوې ده. سربېره پر دې له مېتودولوژيکي پروسې، د څېړونکي نوم، کال، هيواد، ګډون والو او پايلې څخه يادونه سوې ده. هغه مقالې صرف نظر ګرځول سوې دي چې پر دغو معيارونو برابرې نه وې. له ټولو هغو مقالو څخه يادونه

سوې ده چې د روغتيايي کارکوونکو تر منځ سټرس مديريت پکښې شامل وو. همدا راز هغه مقالې هم مد نظر ګرځول سوي دي چې د کوويډ ۱۹ په جريان کې د ځان او نورو د ساتنې په موخه ليکل سوي دي. له هغو مقالو څخه استفاده سوې ده چې په انګليسي ژبه خپرې سوي دي. د کيفيت ارزونې په موخه بيانيې، لنډو څېړنيزو مقالو، سرمقالو، متونو، سيستماتيکي کتنې او ځانګړو څېړنيزو مقالو ته نظر سوی دئ.

د لټون ستراتېژي

له (PRISMA-Preferred Reporting Item for Systematic Reviews) څخه استفاده سوې ده. دا د نړۍ په کچه له علمي منل سوو مېتودونو څخه دئ. اخلاقي اصول پکښې مراعت سوي دي. له PUMED CENTRAL, GOOGLE SCOLAR, MEDICINE لټون ماشينونو او يو شمېر نورو ژورنالونو څخه استفاده سوې ده.

مالومات راغونډونه

په معلوماتو راغونډولو کې ۴۵۱۵ څېړنيزې مقالې وپېژندل سوې. له ګوګل سکالر (GOOGLE SCHOLAR) څخه ۴۴۲۰ څېړنيزې مقالې، له پوميد سرنټرل (PUBMED CENTRAL) څخه ۳۰ څېړنيزې مقالې او له ميډيسن (MEDICINE) څخه ٦۵ څېړنيزې مقالې په نښه سوې چې ټول د ۲۰۱٦ او ۲۰۲۰ کلنو تر منځ خپرې سوي دي. د پريسم (PRISM) له طريقې سره سم يې ځينې څېړنيزې مقالې انتخاب سوې او ځينې و ايستل سوې. تر ملاحظې وروسته شاوخوا ۲۵۰۰ څېړنيزې مقالې پاته سوې. ۱۵۷۰ څېړنيزې مقالې له دې کبله لېرې سوې چې پر معيار برابرې نه وې، لنډيزونه يې نه درلودل او پورتنې ذکر سوي مطلوب کليدي کلمات يې نه درلودل. په ځينو کې يې داسې مالومات ځای پر ځای سوي ول چې د دې مقالې له ډيزاين سره يې سر نه خوړی. سربېره پر دې، په مالوماتو راغونډولو کې د مېتود، ګډون والو او جغرافيې له مخې له حدود وضع کولو څخه ډډه سوې ده تر څو د امکان تر حده زيات شمېر څېړنيزې مقالې په لاس کې ولرو. شاوخوا ۹۱۸ څېړنيزې مقالې د دغو دلايلو له مخې شاملې نه سوې: ۲۳۱څېړنيزو مقالو له دې مقالې سره سر نه خوړی، ۳۲ څېړنيزو مقالو لنډيزونه نه درلودل، ۲۵۱ څېړنيزو مقالو له دې مقالې سره تړاو نه درلود، د ۱۱ څېړنيزو مقالو متون له څېړنيزو مقالو سره سر نه خوړی، په ۱۲۰ څېړنيزو مقالو کې مناسب او ګټور مالومات ځای پر ځای سوي نه ول، د ۱۴۸ څېړنيزو مقالو متون يو شان ول، په داسې حال کې چې سرليکونه يې بدل سوي ول او د ۱۲۰ څېړنيزو مقالو متون يو شان ول او ليکنې يې پر معيار برابرې نه وې. د ۹۳۰ څېړنيزو مقالو متون وکتل سول چې ۹۱۸ څېړنيزې مقالې يې لېرې کړل سوې او ۱۲ يې پاته سوې. پاته ۱۲ څېړنيزې مقالې د دې مقالې له سرليک او موضوع سره سر خوري. په دغو څېړنيزو مقالو کې د روغتيايي کارکوونکو تر منځ د سټرس مديريت يادونه سوې ده. همدا راز دې ته اشاره سوې ده چې د کوويډ ۱۹ په جريان کې د ځان او نورو ساتنه څنګه وکړو.

سټرس مديريت

په نهو مقالو [۱۸،۱۹،۲۱،۲۳،۲۴،۲۵،۲٦،۲۷،۲۸] کې د سټرس مديريت په هکله بحث سوی وو، په داسې حال کې چې په پاته درې نورو کې بحث پر سوی نه وو. د انګلستان په يوه مقاله [۱۸] کې يادونه سوې ده چې لومړنۍ رواني مرستې او د ګروپونو ملاتړ د روغتيايي کارکوونکو د حالت په مديريتولو کې مرسته کوي. د چين په يوه مقاله کې ډېره ساده لاره روښانه سوې ده چې په مرسته يې هغه کسان په نښه کولای سو چې په خطرناک حالت کې قرار لري [۱۹]. د ايتاليا په يوه مقاله کې ټينګار پر دې سوی دئ چې د کرنټين حالت بايد د کورنۍ، ټولنيزو همکاريو، همکارانو، مشرانو، مبارزوي تمريناتو او ستراتېژيو په مرسته مديريت سي [۲۱]. د

انګلستان په يوه بله مقاله کې يادونه سوې ده چې رواني ملاتړ د کرنتين په حالت کې خورا زيات اغېز درلوداى سي [۲۳]. څېړونکو د مخکينۍ مرستي او وروستۍ تداوي [۲۴]، لومړنيو رواني مرستو تطبيق [۲۵]، دې ته ورته مخکينيو حالاتو څخه تجربې او پوهي استفاده کولو يادونه کړې ده. سازمانونه او افراد ټول د کرونا حالت په دوامداره مديريتولو کې رول لوبولاى سي.

رواني ملاتړ

په مقالو کې يادونه سوې ده چې رواني مرستي او ملاتړ په حالت مديريتولو کې د اغېزناکي ستراتېژۍ په حيث رول لوبولاى سي [۱۷،۱۹]. همدا راز مبارزوي ستراتېژۍ او مناسبي پاليسۍ هم په حالت مديريتولو کې زيات اغېز درلوداى سي [۱۸،۲۰،۲۱]. په يوه انګلستانۍ مقاله کې يادونه سوې ده چې له حالاتو سره د ځان سازولو موډلونه به تر کرونا وروسته وخت کې ډېره مرسته وکړاى سي. دا موډلونه د روغتيايي کارکوونکو له پاره ډېر ګټور ثابت سوي دي، په ځانګړې ډول د هغو خلکو له پاره چې د کرنتين پر مهال يوازي اوسېدلي دي. رواني مرستي او لاربنووني ګټوري ثابتي سوي دي. هغه کسان چې يوازي اوسېدلي دي او بېرېږي چې د کورنيو غړو ته يې کرونا سرايت و نه کړي د رواني مېتودونو او تخنيکونو په مرسته عادي حالت ته په اسانۍ راتلاى سي. په دې وخت کې بايد ټول کسان لکه لوړ پوړي مديران، همکاران، ملګري او دوستان په حالت مديريتولو کې خپله برخه رول ولوبوي. د دې تر څنګ بايد د لومړنيو رواني مرستو پلان تطبيق سي. بيرته دندې ته راګرځېدل ډېره حساسه موضوع ګرځېدلې ده او بايد ډېر احتياط پکښې وسي.

د معايناتو زياتوالى

د اړتيا په صورت کې بايد ډلييز فعاليتونه، مجلسونه او نور اړين فعاليتونه پلان او تر سره سي تر څو د چاپېريال د خونديتوب کچه نوره هم لوړه سي. د ساده او لومړنيو روغتيايي وسايلو استفاده بايد ټولو ته ور زده کړه سي تر څو دوى يې استفاده کړې او د خطراتو کچه راټيټه سي [۱۹]. څېړونکي ښيي چې روغتيايي کارکوونکو د ناروغانو په هکله فکر کوي، بېرېږي چې هسې نه دوى خپله او کورنۍ يې په کرونا اخته سي، له همدې کبله به يې په حالت او فعاليت کې څه ناڅه کمزوري را ښکاره کېږي. په کاري چاپېريال کې په دوامداره توګه تغير راځي او د شخصي خونديتوب وسايل د نوي حالت تقاضاوو ته ځواب نه سي ويلاى، ځکه خو د روغتيايي کارکوونکو په حالت کې تغير راځي چې څېړونکي يې د مورال ضعف ګڼي [۲۳]. نورو څېړونکو ليکلي دي چې بايد دوى ته له مخکي توجه وسي تر څو تداوي يې وسي، تقويه سي او ارزيابي کړل سي.

دولت

له پخوانيو دې ته ورته وبايي حالاتو څخه تر لاسه سوې تجربه او پوهه ښايي مرسته وکولاى سي تر څو کرونا حالت په ښه ډول مديريت کړاى سو. روغتيايي کارکوونکو ته بايد اړين تمرينات ورکول سي. دوى بايد وپوهول سي چې د کرونا حالت تر ځارني لاندې څنګه ونيسي. د دوى تر منځ فاصله بايد مشخصه سي. دوى بايد داسي وروزل سي چې د ناروغانو خدمت خپل اخلاقي مسؤليت وګڼي. دوى بايد د ناروغانو تر څنګ د ځان خيال هم وساتي. په مقالو کې يادونه سوې ده چې روغتيايي کارکوونکي او د دوى کورنۍ هم مرستي ته اړتيا لري او بايد په داسي وسايلو مجهز کړل سي چې نه هم دوى ته او نه يې هم کورنيو ته ناروغي سرايت وکړي. دولت بايد نوي پاليسۍ جوړې کړي تر څو د دغو خلکو مرسته وسي. همدا راز له دوى سره بايد زياتي مرستي وسي تر څو پر سيستم يې باور زيات سي او د دغو سختو حالاتو په جريان کې خپلي ستونزي شريکي کړاى سي.

رواني زدکړې

يوازې فلمونه او ويډيوي کفايت نه کوي، بايد سمينارونه، کنفرانسونه او ورکشاپونه داير سي تر څو د خلکو طبي پوهه زياته سي. ټولې اداري او بنسټونه بايد د عامه پوهاوي کچې په لوړولو کې همکاري وکړي. ټول اړين اشخاص بايد د لومړيتوب پر اساس ليست کړل سي او تداوي يې وسي. هره اداره او ډله له پخوانيو تجربو څخه په استفاده کولای سي خپل خلک په اسانۍ مديريت او د سټرس کچه راټيټه کړي [۲۸]. څکه خو سايکو کوويډ (Psychocovidموډل رامنځ ته سوی دئ. د دې موډل له مخې يو ټيم د ارواه پوهني او عقلي ناروغيو متخصصين خپلو کارکوونکو ته لارښووني کوي او مالومات ورسره شريکوي تر څو سټرس مديريت کړي. دوی دا کار پر ځانګړو حالاتو سربېره عادي حالاتو کې هم کوي او ټولې کاري ساحې پکښې رانغاړي.

فردي ملاتړ

د نورو په خدمت کې جدي اوسئ. له موجوده مبارزوي طريقو او ستراتېژيو څخه استفاده وکړئ. استراحت کوئ، مناسب خوراک کوئ، تمرين ته مخه کړئ او د ژوندانه غير صحي طريقه مه خپلوئ. مقالو ښودونه چې مثبت وضعيت خپلول په سټرس مديريت کې له قوي تجويزونو څخه دئ. مبارزوي ستراتېژۍ بايد محدودي و نه اوسي. همدا راز د موضوع په حل و فصل کې له نورو اخلاقي طريقو څخه هم ګټه وسي. پخوانيو ورته حالاتو ته انعکاس ورکول سوی دئ تر څو په راتلونکي کې د روغتيايي کارکوونکو په روغتيا کې استفاده سي. هره ستونزه حل لري. د تخنيکي وسايلو په مرسته په اړيکه کې پاته سئ، د اړتيا پر وخت له همکارانو او خپل مشر سره اړيکي نيولو کې زړه نازړه مه کېږئ. ستاسو يو شمېر همکاران ښايي خاص ستاسو په څېر حالت کې اوسي. د اړيکي نيولو او خبرو آترو مختلفي لارې چارې سته [۳۲،۳۳].

رواني مرستي بايد يوازې تر هغو کسانو پورې محدودي و نه اوسي چې په خطرناک حالت کې ژوند کوي. روغتيايي مقامات بايد پوه او مجهز اوسي تر څو په اضطراري حالاتو کې تر ټولو حساس ناروغ خپل هدف وګرځوي. روغتيايي کارکوونکي بايد ډېر ژر هدف وګرځول سي او اړوند پلان په چټکۍ تطبيق سي. په څو مقالو کې يادونه سوې ده چې د روغتيايي کارکوونکو او ډاکټرانو ذهني روغتيا ته بايد توجه وسي. روغتيايي کارکوونکي پر روغتيايي مديريت جوت اغېز درلودای سي. کاري وخت بدلولو او کاري ساعتونو کمولو ته فکر وکړئ؛ په ځانګړې ډول په هغو ځايونو کې چې حالت حساس وي. ځان ساتنه، کنټرول او تداوي زيات ارزښت درلودای سي. په دې توګه د سټرس کچه ټيټېدای سي. د دې تر څنګ کارکوونکي بايد وروزل سي او د پوهاوي کچه يې لوړه سي تر څو ځان او نور له ناروغۍ څخه وساتلای سي. له روغتيايي کارکوونکو څخه بايد په منظمه توګه څارنه وسي او ارزونه يې وسي. د روغتيايي کارکوونکو ناروغي بايد ډېر ژر وڅېړل سي او لامل يې مالوم سي.

دولتي ملاتړ هم له مهمو ستراتېژيو څخه شمېرل کېږي. د ستراتېژيو په مرسته له سټرس سره مبارزه کولای سو. څېړونکو ښودلې ده چې د ټولنې مشران او دولت عامه خلکو ته په زمينه برابرولو او پوهولو کې زيات مهم رول لوبولای سي تر څو د تبعيض او توپيري چلن په وړاندې وينښ پاته سي، دا چې دا وبا په اسيا کې راټوکېدلې ده نو نور خلک به د دې سيمو له خلکو سره په بس کې يو ځای نه کښېنستل، دوی به يې هتيو ته نه پرې ښودل، له دوی څخه يې کرکه کېده او ناوړه ناسم الفاظ به يې ورته کارول. له بده مرغه، نړۍ وال روغتيايي سازمان دا ټوله کړنې نامناسبي وبللې. د دې تر څنګ څېړونکو ځينو نکاتو ته اشاره کړې ده چې په مرسته يې په

روغتیایي کارکوونکو کي سټرس مالوملای او مبارزه ورسره کولای سو: د کرونا پر مهال د ځان او نورو خیال ساتل [۳۵]. سربېره پردې، دولت باید داسي پالیسی وضع کړي چي په مرسته یي د روغتیایي کارکوونکو په روغتیا کي ښه والی راتلای سي.

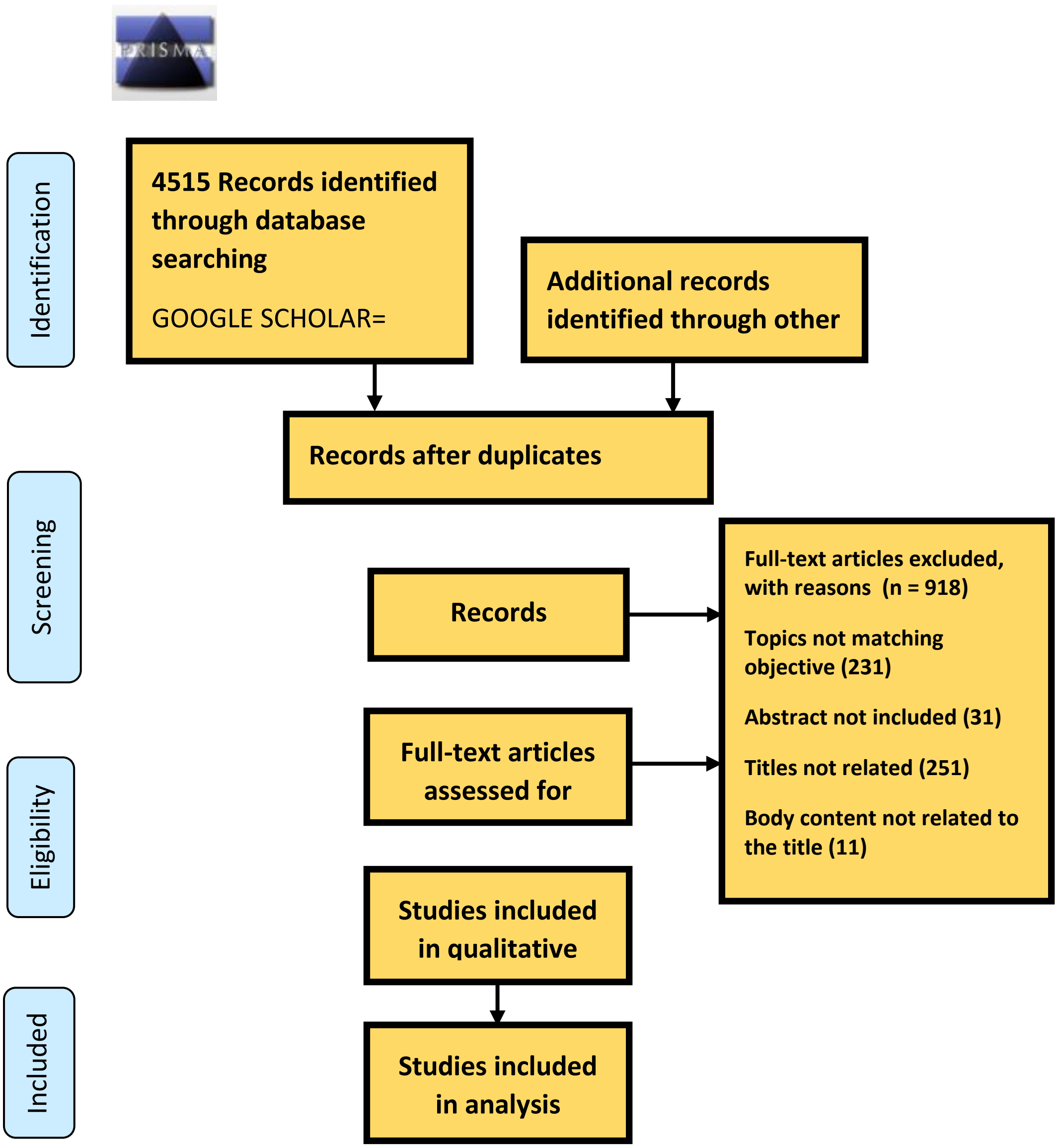

Figure 1: PRISMA 2009 Flow Diagram

Table 1: Descriptive analysis of stress management among health care workers						
Ref/Author/ Country	**Population**	**Topic**	**Design/ sampling/SS**	**Result on Stress Prevalence**	**Management**	**Concusion**
17. Wen Lu et. al. China	Fujian Provincial Hospital(Medical work force)	Psychological status of medical workforce during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study	CS- MHWs Non-probability online SS= 2299	fear, anxiety and depression/ 1.4 times to feel fear, twice more likely to suffer anxiety and depression.	Not reported	Working condition. Effective strategies for psychological intervention to be provided.
18. B. Gavin et.al. UK	HCW	Caring for the Psychological Well-Being of Healthcare Professionals in the Covid-19 Pandemic Crisis	Short Review	High rates of depression, distress, anxiety insomnia & lack of govt. support.	RAPID-PFA, support groups & helplines.	Adaptive coping strategies were restricted. Ethical duty post COVID19. Reflect on past event to prepare.
19. Zhou Zhu et.al., Wuhan, China	Tongji Hospital	COVID-19 in Wuhan: Immediate Psychological Impact on 5062 Health Workers	CS- HWs Non-probability Online SS= 6568	HWs reported stress, depression and anxiety symptoms.	Developed three effective, easy-to-use clinical screening tools to identify high-risk individuals of acute stress, depression, and anxiety among HWs.	psychological impact on HWs can be alleviated by timely implementation of psychological protective measures.
20. Indrashis Podder India	Dermatologist	Comparative analysis of perceived stress in dermatologists and other physicians during national lock-down and COVID-19	CS- HWs Non-probability online (snow ball) SS= 384	Perceived stress non-dermatologists (63%) compared to dermatologists (38%) & Unmarried females higher.	Not reported	Proper policies on mental health care especially in the current COVID19 era.

		pandemic with exploration of possible risk factors				
21. Claudia Carmassi et.al. Italy	HCW	PTSD symptoms in healthcare workers facing the three coronavirus outbreaks: What can we expect after the COVID-19 pandemic	Systematic reviewed studies/ PPRISMA flow chart/ SS= 24	Level of exposure Occupational role Age and gender Marital status Quarantine, isolation and stigma Previous psychiatric disorders	Family and social support Supervisors and colleagues support Training Work organization Coping strategies HCWs survivors to coronavirus outbreaks Coping strategies	Include these when planning for intervention to enhance resilience among HCW.
22. Aman Prasad et.al., USA	Non physician HCW	Snapshot Impact of COVID-19 on Mental Wellness in Non-Physician Otolaryngology Health Care Workers: A National Study	CS/ Non-probability Online SS= 347	High rate of psychological symptoms, particularly anxiety, distress, burn out	Not reported	Increased screening and support for those on the frontlines. Psychological assistance hotlines, group activities or meetings. Increased workplace accommodations for rest. Increase work-related benefits, and safer work environments.

23. Matthew Walton UK	Medical staff & HCW	Mental health care for medical staff and affiliated healthcare workers during the COVID-19 pandemic	Short Review	Acute stress reactions Moral injury PTSD	Psychological support provision Support for HCW in quarantine Team leader support Colleagues support Individual support	Has impacted many HCW psychologically but encourage opportunities to assist them.
24. Neil Greenberg et.al. UK	HCW	Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic	Short Review	Moral injury	Early support After care	HCW should be supported, monitored & provided EBT
25. Jessica A. Gold USA	HCW	Covid-19: adverse mental health outcomes for healthcare workers	Short Review	mental health, substance use, stigma, lack of time, hazard pay, inadequate & lack of PPE	psychological first aid (PFA) implementation	Screening, triage and reference HCW
26. Ambrose H. Wong et.al. USA	HCW	Healing the Healer: Protecting Emergency Health Care Workers' Mental Health During COVID-19	Literature review	Re-use of face masks, PPEs beyond specialty Physical & psychological hardship. Altruistic care for the in need was aim.	Learnt lessons from previous disaster on mental health. Improve wellbeing Ensure unmet needs	Ensure unmet needs in order of priority by govt. Serving patients regardless. Healing the healer to protect their lives & patients
27. Niall Galbraith et.al. Canada	Doctors	The mental health of doctors during the COVID-19 pandemic	Literature review	Reluctant to disclose mental health problems	At organizational level At the individual level	Argued HCWS & their families are to be supported. Authorities to show sound leadership

28. Rodolfo Buselli et.al. Italy	Hospital staff	Psychological Care of Health Workers during the COVID-19 Outbreak in Italy: Preliminary Report of an Occupational Health Department (AOUP) Responsible for Monitoring Hospital Staff Condition	Intervention study SS= 106	Psychosocial problems	Psico-Covid19 Aim is to prevent , support and treatment	Urgent need for psyco-educational improvement like videos, seminars and so on to empower the HCWs. Collaborative strategies from other departments. Gener specific since seems women are more vulnerable. Improve on the intervention for long term.

پایله

په پورته جدول کې هغه ټولې ځانګړنې لیکل سوي دي چې له مخې یې څېړنیزې مقالې انتخاب سوي او په دې مقاله کې استفاده سوي دي. استفاده سوي څېړنیزې مقالې د ۲۰۱٦ او ۲۰۲۰ کلونو تر منځ خپرې سوي دي. د هیوادونو له مخې یې شمېر په دې ډول دئ: انګلستان درې مقالې [۱۸،۲۳،۲۴]، امریکا درې مقالې [۲۲،۲۵،۲٦]، چین دوې مقالې [۱۷،۱۹]، ایټالیا دوې مقالې [۲۱،۲۸]، کاناډا یوه مقاله [۲۷]، هند یوه مقاله [۲۰]. لیکوالانو هغه خلک مطالعه کړي دي چې په روغتونونو کې کار کوي او تمرکز یې پر روغتیایي کارکوونکو دئ، مګر په یوه مقاله کې د غیر صحي کارکوونکو یادونه هم سوې ده. په څلورو مقالو کې د مختلفو ګروپونو خلک مطالعه سوي دي [۱۷،۱۹،۲۰،۲۲]، په څلورو مقالو کې لنډې کتنې سوي دي [۱۸،۲۳،۲۴،۲۵]، په یوه مقاله کې تېرو اثارو ته سیستماتیکه کتنه سوې ده [۲۱]، په دوو مقالو کې تېرو اثارو ته په مخکیني طریقه کتنه سوې ده [۲٦،۲۷]. د کرونا له وجهي د نمونې اخیستنه انلاین وه، مګر د نمونې اندازه د شپږو مقالو له منځ څخه انتخاب سوې ده [۱۷،۱۹،۲۰،۲۲،۲۴،۲۸]. د مقالو پایلې ښیي چې ټولې مقالې د موجوده سټرس په هکله دي. موږ پرېکړه وکړه چې موجوده سټرس وازمویو، ځکه له موجوده سټرس پرته مدیریت شتون نه سي درلودای. اخځلیکونه د وهم، اندېښنې او خپګان [۱۷]، د خپګان لوړې کچې او دولت کم رنګه مرستې [۱۸]، د خپګان نښو سټرس [۲۰]، له دندې، کرنتین، یوازیوالي او رواني بې نظمیو څخه راپورته سوي سټرس [۲۱] یادونه کوي. رواني سټرس په روغتیايي کارکوونکو کې زیات وو [۲۲]. په طبي کارکوونکو کې PTSD, post-traumatic stress disorders, moral injury and acute stress لیدل کېږي [۲۳]. په انګلستان کې هم دمورال ضعف لیدل سوی دئ [۲۴]. په امریکا کې لیدل سوي چې سټرس د نشه توکو استفاده کولو، تور، خطر، لږ وخت، د ځان ساتنې وسایلو د ناسم استعمال یا دوهم ځل استعمال څخه رامنځ ته سوی دئ [۲۵]. په یوه مقاله کې لیکل سوي ول چې د ځان ساتنې وسایلو دوهم ځل استعمال کارکوونکي له رواني ستونزو سره

مخ کړي دي [۲٦]. په کاناډا کې لیکل سوي مقالې ښودلې چې ډاکټران د خپل ذهني روغتیايي حالت او ستونزو څرګندولو سره علاقه نه ښيي [۲۷]. د ایتالیا په روغتیايي کارکوونکو کې هم رواني ستونزي لیدل سوي دي. یوازي په دوو مقالو کې ښودل سوي چې روغتیايي کارکوونکو د ځان خیال ساته [۲۳،۲۷].

مباحثه

د دي څېړنیزي مقالې په ترڅ کې وښودل سوه چې د روغتیايي کارکوونکو تر منځ سټرس مدیریت له ډېرو مهمو موضوعاتو څخه شمېرل کېږي؛ همدا راز وښودل سوه چې دوی څنګه کولای سي په دې وخت کې د خپلو ځانونو او ناروغان خیال وساتي. تحلیل او د مالوماتو خلاصې وښوده چې روغتیايي کارکوونکي په خومره زیاته کچه سټرس تجربه کوي. مقالو وښوده چې دولتونو په مختلفو کچو کې مختلف مېکانیزمونه په لاره اچولي دي. په روغتیايي خدماتو کې رواني تخنیکونو استفاده کولو ته هم اشاره سوې ده تر څو د کرنټین په حالت کې د افرادو مورال له زخمي کېدو څخه ژغورل سوی وي. د نړۍ وال روغتیايي سازمان راپور ښيي چې د اوسنیو جریاناتو له کبله روغتیايي کارکوونکو تر سټرس لاندي حالت او ملګري یې په عادي حالت قرار لري. څکه خو نه سو ویلای چې دوی خپلي دندي په ښه ډول مخته وړلای نه سي. ځکه خو د خپلي ذهني روغتیا او شاوخوا خلکو ساتلو کې مدیریت ډېر زیات اغېزناک ثابت سوی دئ.

اخځلیکونه

1. Vuppalapati C, Raghu N, Veluru P, Khursheed S. A system to detect mental stress using machine learning and mobile development. In2018 International Conference on Machine Learning and Cybernetics (ICMLC) 2018 Jul 15 (Vol. 1, pp. 161-166). IEEE.
2. Bernstein A. The Myth of Stress: Where Stress Really Comes From and How to Live a H. Simon and Schuster; 2010 May 4.
3. Tomaszewski J. The Effects of Stress on College Students.
4. Freshwater S. Types of stress and health hazards. Spacious Therapy. 3 Jan;17.
5. Birhanu M, Gebrekidan B, Tesefa G, Tareke M. Workload Determines Workplace Stress among Health Professionals Working in Felege-Hiwot Referral Hospital, Bahir Dar, Northwest Ethiopia. Journal of environmental and public health. 2018;2018.
6. Kramer RA. Identifying and reducing organizational stress: recommendations for law enforcement leaders.
7. Godifay G, Worku W, Kebede G, Tafese A, Gondar E. Work related stress among health care workers in Mekelle City Administration Public Hospitals, North Ethiopia. Work. 2018;46.
8. Saini NK, Agrawal S, Bhasin SK, Bhatia MS, Sharma AK. Prevalence of stress among resident doctors working in Medical Colleges of Delhi. Indian journal of public health. 2010 Oct 1;54(4):219.
9. KOMPIER M, Cooper C. Introduction: Improving work, health and productivity through stress prevention. InPreventing stress, improving productivity 2012 Nov 12 (pp. 19-26). Routledge.

10. Bachmann S. Epidemiology of suicide and the psychiatric perspective. International journal of environmental research and public health. 2018 Jul;15(7):1425.
11. Kalia M. Assessing the economic impact of stress [mdash] The modern day hidden epidemic. Metabolism-Clinical and Experimental. 2002 Jun 1;51(6):49-53.
12. Nilachal N, Trivedi P. A case study of the effect of Yagya on the level of stress and anxiety. Interdisciplinary Journal of Yagya Research. 2019 Dec 31;2(2):07-10.
13. Parashar M, Singh M, Kishore J, Pathak R, Panda M. Prevalence and correlates of stress among working women of a tertiary health centre in Delhi, India. Indian Journal of Medical Specialities. 2017 Apr 1;8(2):77-81.
14. Schonfeld IS, Mazzola JJ. A qualitative study of stress in individuals self-employed in solo businesses. Journal of occupational health psychology. 2015 Oct;20(4):501.
15. Petreanu V, Iordache R, Seracin M. Assessment of work stress influence on work productivity in Romanian companies. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 2013 Oct 10; 92:420-5.
16. AbuRuz ME. A comparative study about the impact of stress on job satisfaction between Jordanian and Saudi nurses. European scientific journal. 2014 Jun 1;10(17).
17. Lu W, Wang H, Lin Y, Li L. Psychological status of medical workforce during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. Psychiatry research. 2020 Apr 4:112936.
18. Gavin B, Hayden J, Adamis D, McNicholas F. Caring for the psychological well-being of healthcare professionals in the Covid-19 pandemic crisis. Irish Medical Journal. 2020 Apr 3;113(4):51-.
19. Zhu Z, Xu S, Wang H, Liu Z, Wu J, Li G, Miao J, Zhang C, Yang Y, Sun W, Zhu S. COVID-19 in Wuhan: Immediate Psychological Impact on 5062 Health Workers. MedRxiv. 2020 Jan 1.
20. Podder I, Agarwal K, Datta S. Comparative analysis of perceived stress in dermatologists and other physicians during home-quarantine and COVID-19 pandemic with exploration of possible risk factors-A web-based cross-sectional study from Eastern India. Dermatologic Therapy. 2020 Jun 7.
21. Carmassi C, Foghi C, Dell'Oste V, Cordone A, Bertelloni CA, Bui E, Dell'Osso L. PTSD symptoms in Healthcare Workers facing the three Coronavirus outbreaks: what can we expect after the COVID-19 pandemic. Psychiatry Research. 2020 Jul 20:113312.
22. Prasad, Aman et al. "Snapshot Impact of COVID-19 on Mental Wellness in Nonphysician Otolaryngology Health Care Workers: A National Study." *OTO Open* vol. 4,3 2473974X20948835. 7 Aug. 2020, doi:10.1177/2473974X20948835
23. Walton M, Murray E, Christian MD. Mental health care for medical staff and affiliated healthcare workers during the COVID-19 pandemic. European Heart Journal: Acute Cardiovascular Care. 2020 Apr 28:2048872620922795.

24. Greenberg N, Docherty M, Gnanapragasam S, Wessely S. Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic. bmj. 2020 Mar 26;368.
25. Gold JA. Covid-19: adverse mental health outcomes for healthcare workers.
26. Wong AH, Pacella-LaBarbara ML, Ray JM, Ranney ML, Chang BP. Healing the Healer: Protecting Emergency Health Care Workers' Mental Health During COVID-19. Annals of Emergency Medicine. 2020 May 3.
27. Galbraith N, Boyda D, McFeeters D, Hassan T. The mental health of doctors during the Covid-19 pandemic. BJPsych bulletin. 2020 Apr 28:1-4.
28. Buselli R, Baldanzi S, Corsi M, Chiumiento M, Del Lupo E, Carmassi C, Dell'Osso L, Cristaudo A. Psychological Care of Health Workers during the COVID-19 Outbreak in Italy: Preliminary Report of an Occupational Health Department (AOUP) Responsible for Monitoring Hospital Staff Condition. Sustainability. 2020 Jan;12(12):5039.
29. AdamsJG, WallsRM. Supporting the Health Care Workforce During the COVID-19 Global Epidemic. JAMA 2020, published online 12 March. 10.1001/jama.2020.3972 32163102
30. BrooksSK, WebsterRK, SmithLE, etal . The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. Lancet 2020;395:912-20. 10.1016/S0140-6736(20)30460-8 32112714
31. LaiJ, MaS, WangY, etal . Factors Associated With Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. JAMA Netw Open 2020;3:e203976.32202646.
32. Shechter A, Diaz F, Moise N, Anstey DE, Ye S, Agarwal S, Birk JL, Brodie D, Cannone DE, Chang B, Claassen J. Psychological distress, coping behaviors, and preferences for support among New York healthcare workers during the COVID-19 pandemic. General hospital psychiatry. 2020 Jun 16.
33. Ho CS, Chee CY, Ho RC. Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. Ann Acad Med Singapore. 2020 Jan 1;49(1):1-3.
34. Low JGH, Wilder-Smith A. Infectious respiratory illnesses and their impact on healthcare workers: a review. Ann Acad Med Singapore 2005; 34:105–10.
35. O'Shea BA, Watson DG, Brown GDA, Fincher CL. Infectious disease prevalence, not race exposure, predicts both implicit and explicit racial prejudice across the United States.

STRESS MANAGEMENT AMONG HEALTH CARE WORKERS: CARING FOR YOUR SELF & OTHERS DURING COVID-19 PANDEMIC: SYSTEMATIC REVIEW

Dr. Khalil Ahmad Kakar MD, MPH,

Lecturer

Abstract:

Introduction: Worldwide the United Nations for example the world health organization (WHO) has classified stress as a universal epidemic. Work related stress affects global expenditure yearly and has been considered to be of high health threat. In the Unites States, the projection revealed that a little above average (54%) illness was due to stress. Similarly reports have it that most of the psychological problems for example suicides and the thoughts of it was associated with stress and has led to diverse ill health around the world. Aim: Highlighted stress management (the wide range of techniques, therapies and changes an individual makes or needed to make to alleviate a better health and wellbeing) among health care workers, while caring for themselves and others "healing the healer" as some would say.

Method: Involved the use of PRISMA strategy "the preferred reporting item for systematic reviews". Search engines like PUMED CENTRAL, GOOGLE SCHOLAR, MEDLINE and open access journals retrieved between 2016 and August 2020. Inclusion criteria and exclusion criteria was applied. Data extraction and synthesis followed in a qualitative descriptive format by the consultants.

Result: Initial result yielded 4515 identified through data base after duplicates removed (2500), screening (1570) and eligible articles (930) remained 12 articles included for this review finally. Of this 12, showed all the studies was identified with prevalence of stress. Three studies in the UK, three studies in USA, two in China, two studies in Italy, one study each was identified with Canada and India. Due to the current scenario of COVID19, study design was majorly cross-sectional non probability online, sampling technique was majorly online but the sampling size was identified among 6 articles. References reported fear, anxiety and depression, high rates of depressive symptoms and lack of governmental support. Stress management highlighted 9 studies and very few studies reflected the entire topic. However, due to lack of research and methodological draw backs we are unable to draw concrete conclusion.

Conclusion: This COVID19 unprecedented situation has impacted several HCWs, and those around them. Regardless several interventions would be needed not limited to psychological support, increased screening, psycho-social education and government support to monitor, support and care for HCWs when caring for themselves and others during COVID-19.

Keywords: HCWs, Stress management, Work stress, COVID19, prevalence of stress.

په کاربو هایدریتونو کي د مونو سکرایډونو ساختماني جوړښتونه

نوماند پوهنیار محمد هاشمي
د طب پوهنځي استاد
0707210465
Mg.hashami2010@gmail.com

لنډیز

کاربوهایدریتونه تقریباً د اتلسمي پېړۍ له پیل څخه تر مطالعې لاندي نیول سوي دي. چي د اتلسمي پېړۍ تر آخري لسیزي پوري ئې مختلف ساختمانونه پېژندل سوي دي. هر ساختمان ئې د مرکب خاص کیمیاوي خواص څرګندوي. د کاربوهایدریتونو ساختمانونه د دې مرکبونو د ښه پېژندني له پاره لومړني مهم پړاو دئ. د ساختمانو په پېژندلو سره د کاربوهایدریتونو مختلف ډولونه یو له بل سره توپیرولای سو، همدارنګه د کاربوهایدریتونو ساختمانونه او مهم مصنوعي مرکبونه چي په صنعت او طبابت کي زیات ارزښت لري، په کاربوهایدریتونو کي د مونو سکرایدونو ساختمانونه په مختلفو وختو کي د مختلفو اشخاصو له خوا پېژندل سوي دي. چي بد بختانه په پښتو ژبه په دې اړه کره او فهمېدونکي معلومات شتون نه لري. په همدې منظور مي و غوښتل یوه کتابتوني څېړنه وکړم، تر څو پښتو ژبه د دې معلوماتو په خپرولو سره لا غني کړم. د کاربوهایدریتونه ساده مرکبونه یعني مونو سکرایدونه ځنځیري او کړېز جوړښتونه لري، ځنځیري جوړښتونه ئې د ایمل فیشر له خوا او کړئیز جوړښتونه ئې د هاورټ له خوا پېژندل سوي دي. د کاربوهایدریتونو کړئیز او ځنځیري جوړښتونه همېشه تعادل رامنځ ته کوي، په دې معنا چي د کاربوهایدریتونو د ډېر او لږ مقدار تر منځ د دوی د جوړښتونو په نسبت کي کوم تغیر نه لیدل کېږي او که د ډېر لږ وخت له پاره هم توپیر ولیدل سي، همزمانه ئې نسبت برابرېږي. کاربوهایدریتونه په طبیعت کي شتون لري، د طبعي سرچینو څخه په اسانۍ سره لاسته راوړل کیږي. خو یو شمېر کاربوهایدریتونه په لابراتوار کي په مصنوعي ډول هم لاسته راځي؛ د بیلګي په توګه ویلای سو لکه اسپارتم، سکارلوز، اسوسلفیم، پوتاشیم او داسي نور چي د نړۍ د صنعت او اقتصاد د پرمختګ سبب ګرځیدلي دي.

کلیدي کلمې: کاربوهایدریتونه، فورانوزونه، پیرانوزونه، مصنوعي قندونه

پېژندنه

د کائيناتو ستر لايزال خالق تعالی بشريت ته د ژوند کولو د بشري ضرورتونو د پوره کولو او مختلفو سهولتونو د برابرولو له پاره ټول طبيعت را منځ ته کړی دئ. انسانانو ته ئې د فکر کولو او څېړني قوت او طاقت ورکړی دئ. د بشريت د پيل څخه انسانانو د خپل ژوندانه د پېشرفت او پرمختګ په موخه د طبيعت مختلف رازونه څېړلي دي. دا چي د کاربوهايدريټونو ساختمانونه کوم ډولونه لري؟، په صنعت کې ئې مشهور مصنوعي مرکبونه کوم دي؟ او څه ارزښت لري؟ د دې موضوع اړوند ضروري ده چي په پښتو ژبه کره معلومات راټول سي، د کاربوهايدريټونو د ساختمانونو ډولونه وپېژندل سي او مهم مصنوعي کاربوهايدريټونه وپېژندل سي. کاربوهايدريټونه چي د قندونو او سکرايډونو په نومونو هم مشهور دي د ډېري موديې څخه انسانان ورسره اشنا دي. په مختلفو غذايي موادو کي استفاده کيږي. قندونه يا کاربوهايدريټونه خوږ خوند لري، همدارنګه ويلای سو؛ هغه عضوي مرکبونه چي په خپل ترکيب کې د کاربن (C)، هايدروجن (H) او اکسيجن (O) عناصر ولري او د $(Cn(H_2O)m)$ فورمول پر اساس جوړ وي، د قندونو يا کاربوهايدريټونو په نوم يادېږي.که څه هم ډېری قندونه د پورته عمومي فورمول په شان په خپل ترکيب کې د هايدروجن او اکسيجن اتومونو تر منځ (۱:۲) نسبت لري؛ لکه د سکروز ماليکولي فورمول $(C_{12}H_{22}O_{11})$ دئ، چي $(C_{12}(H_2O)_{11})$ ئې هم ليکلای سو. همدارنګه د ګلکتوز ماليکولي فورمول $(C_6H_{12}O_6)$ دئ، چي $(C_6(H_2O)_6)$ ئې هم ليکلای سو، مګر داسي ډېر قندونه سته چي د هايدروجن او اکسيجن د اتومونو ترمنځ ئې (۱:۲) نسبت نه وي؛ لکه ډي اوکسي رايبوز(DNA) قند چي ماليکولي فورمول ئې $(C_5H_{10}O_4)$ دئ. دا ډول ساختمانونه د قندونو له عمومي فورمول څخه توپير لري. هغه اشخاص چي د شکري (Diabetes) ناروغي لري، نو د مصنوعي قندونو څخه استفاده کوي. مصنوعي قندونه چي خوږ خوند لري مګر د کاربوهايدريټونو په شان لوی ماليکولونه نه جوړوي. تر اوسه په زياته کچه مصنوعي قندونه پېژندل سوي دي، چي په صنعت کې ئې توليدي فابريکي وجود لري او روزمره په زياته پيمانه توليديږي.

کړنلاره

زما څېړنه کتابتوني ده، چي د کاربوهايدريټونو د ساختماني جوړښتونو او مصنوعي قندونو په هکله تر سره سوې ده. په دې څېړنه کې له معتبرو کتابونو او مقالو څخه ګټه اخيستل سوې ده، تر څو د موضوع په هکله خصوصاً په پښتو ژبه کې موجوده خلا ډکه سي. په دې مقاله کې له کتابو، مجلو، انټرنيټي سايټو او نورو څخه ګټه اخيستل سوې ده.

کاربوهايدريټونه

قندونو ته کاربوهايدريټونه ويل کيږي. د کاربو کلمه د کاربن او هايدريټونه د اوبو نمايندګي کوي. په دې خاطر که قندونو ته تودوخه ورکول سي، اوبه او کاربن لاسته راځي. همدارنګه ويلای سو کاربوهايدريټونه د پولي هايدروکسي الديهايدونو، پولي هايدروکسي کيټونونو او د دوی د هايدروليز سوو مرکبونو څخه عبارت دي.

روزمره نباتات کاربن ډای اکسايد او اوبو ته د لمر د وړانګو په شتون کې تعامل ورکوي او په يو قيمته قندونو ئې تبديلوي، چي دې عمليې ته فوتو سينتيز (ضيايي ترکيب) ويل کيږي.

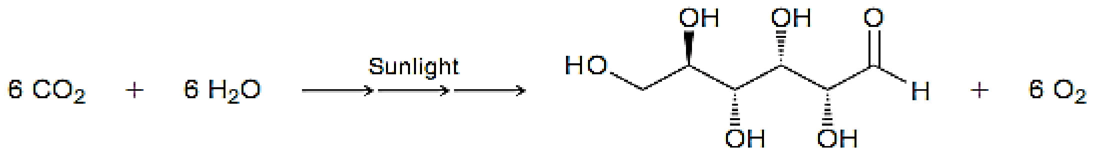

په دې عملیه کې د نبات د پاڼو په واسطه د لمر انرژي جذبیږي، نبات دغه جذب سوې انرژي د کاربن ډای اکساید څخه د لوی عضوي مرکبونو لکه ګلوکوز په جوړولو مصرفوي. د کاربن ډای اکساید د (C = O) کاربن او اکسېجن دوه ګوني اړیکه د عضوي لوی مرکب په(C – H) او (C – O) اړیکو باندې بدلوي.

د کاربوهایدیتو ساختمانونه (Structures of Carbohydrates):کاربوهایدریتونه درې مشهور جوړښتونه لري، کوم چې تر اوسه پېژندل سوي او کارول کیږي.

۱- ځنځیري ساختمانونه (Line Structures):

په(۱۸۹۱م.) کال کې د کاربوهایدریتو له پاره ځنځیري ساختمانونه د جرمن کیمیا پوه ایمل فیشر (Emil Fischer) له خوا طرحه سوي دي.

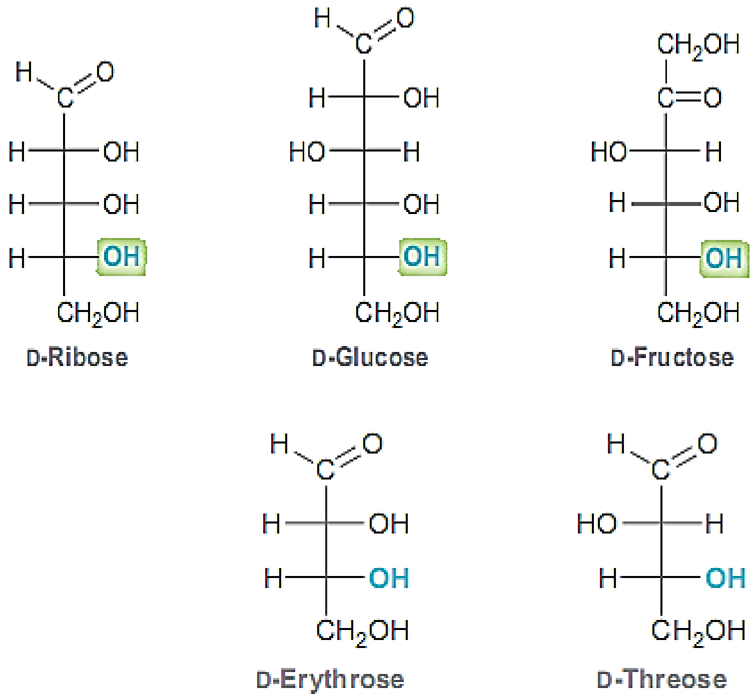

کاربوهایدریتونه په ځنځیري ساختمانو کې خلاص جوړښتونه لري، په دې جوړښتو کې به د الدیهاید ګروپ او یا د کیتون ګروپ وجود لري. پاتي دي نه وي! هغه کاربوهایدریتونه چې په خپل ترکیب کې د الدیهاید ګروپ لري، د الدوزونو په نوم سره یادیږي. همدارنګه هغه کاربوهایدریتونه چې په خپل ترکیب کې د کیتون ګروپ لري، د کیتوزونو په نوم سره یادیږي.

۲- کړييز ساختمانونه (Ring Structures): کاربوهايدريتونه په اوبلن محيط کې له ځان څخه داسي خاصيتونه ښيي، چي يوازي ځنځيري ساختمانونه ئي جواب نه سي ويلای. د نولسمي پېړۍ په شروع کي هاورډ کيميا پوه د کاربوهايدريتونو له پاره کړييز ساختمانونه طرحه کړه. په اوبلن محيط کي کاربو هايدريتونه د فوران او يا پيران کړييز ساختمانونه جوړوي، چي دې عمليې ته (Cyclization) ويل کيږي، لکه:

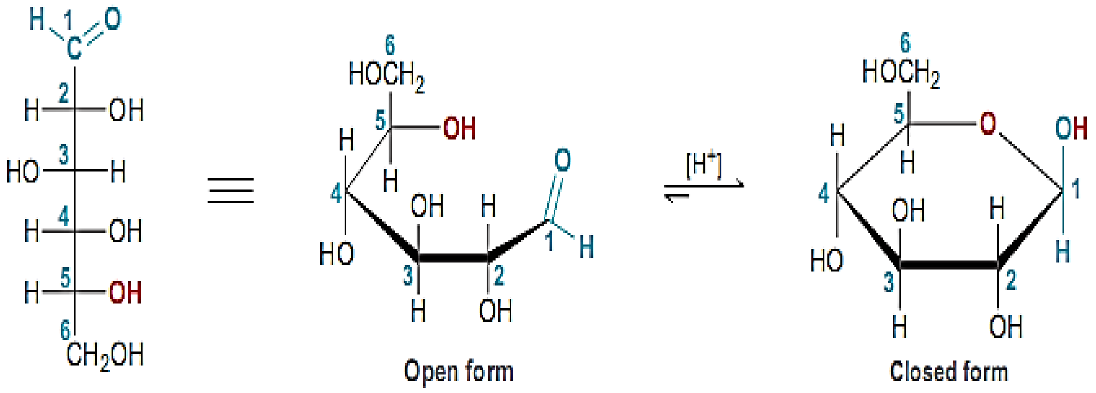

کړييز جوړښتونه په خپل ترکيب کي د هيمي اسيتال ګروپ لري. هاورډ هم کله چي د خپلو تجربيو په جريان کي د هايدروکاربونو هغه تعاملونه وپېژندل، کوم چي پرته د هيمي اسيتال ګروپ څخه ممکن نه دي نو د کاربوهايدريتو له پاره ئي کړييز ساختمانونه پيشنهاد کړل. د سايکلايزيشن په عمليه کي ځنځيري جوړښت په کړييز او کړييز جوړښتونه په ځنځيري جوړښتونو د کيمياوي تعاملونو په جريان کي تبديليږي.

۳- چوکۍ ډوله ساختمانونه (Chair Structures): د کاربوهايدريتونو په ډايميرونو او پوليميرونو کي د اړيکو جوړښت د هاورډ د ساختهان په پرتله په (Chair structures) چوکۍ ته ورته ساختهانونو کي ښه صدق کوي، نو ځکه د کاربو هايدريتونو له پاره چوکۍ ته ورته ساختهانونه ډېر استعهاليږي، لکه:

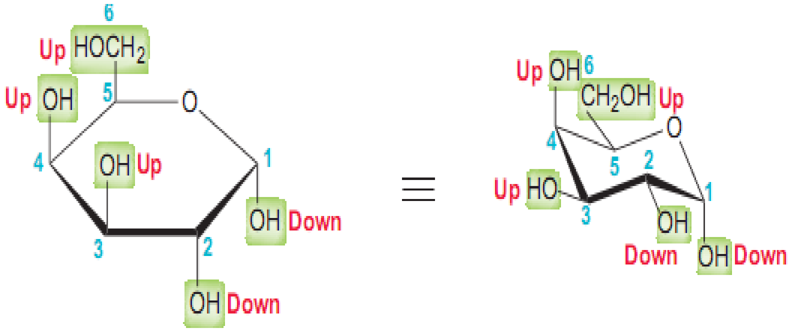

چوکۍ ته ورته ساختهانونه لاندي ډولونه لري، چي يوله بل سره ئي ثبات (Stability) توپير لري.

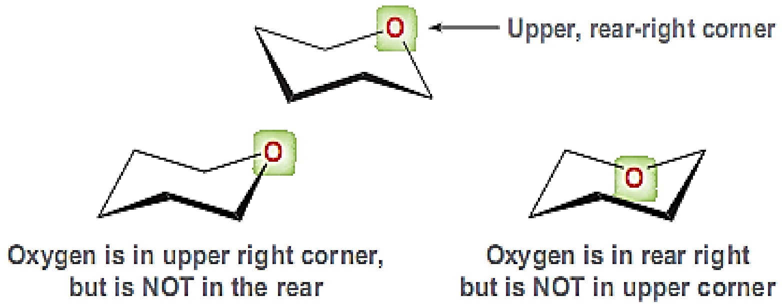

په پورته ساختمانو کې (upper, rear, right corner) ساختمان تر نورو ساختمانو ډېر ثبات لري.

د کاربو هايدريتونو د پيرانوز او پورانوز جوړښتونه (Furanose & Fyranose Structures):

هغه کاربوهايدريتونه چې کړيز ساختمانونه ئې د پيران ساختمان ته ورته وي؛ يعني شپږ ضلعي وي، د پيرانوز په نوم سره ياديږي، لکه: ګلوکوز، ګلکتوز اونور...

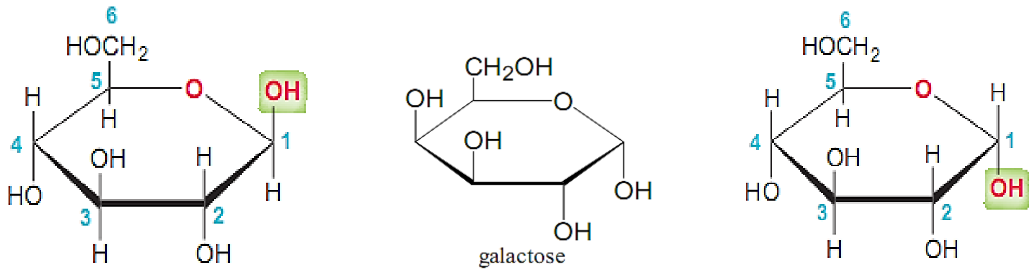

پيران هتروسايکليک عضوي مرکب دئ کوم چي شپږضلعي جوړښت لري. نو هغه هايدروکاربونونه کوم چي شپږ ضلعي جوړښتونه جوړوي، د پيرانوز په نوم سره ياديږي. همدارنګه هغه کاربوهايدريتونه چي کړيز ساختمان ئې د فوران ساختمان ته ورته وي؛ يعني پنځه ضلعي وي، د فورانوز په نوم سره ياديږي، لکه: فرکتوز او نور...

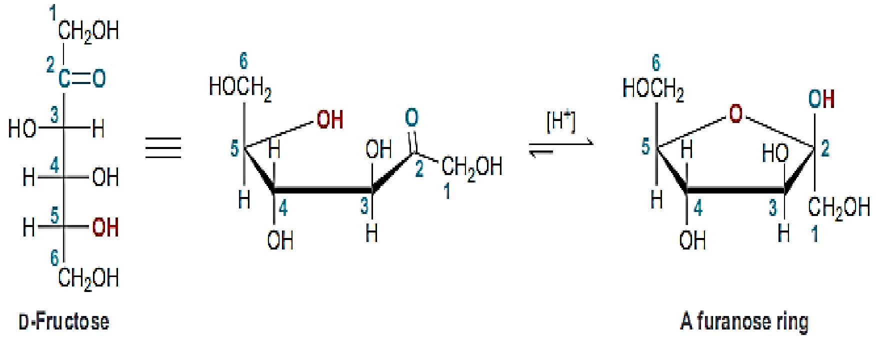

په کاربو هايدريتونو کي فضايي جوړښتونه(The Stereochemistry of Hydrocarbons)

۱. اينانتميرونه (Enantiomers):

هغه کاربوهايدريتو ته ويل کيږي چي ساختمانونه ئې يو د بل تصوير وي. دا څرګندوني د لومړي ځل له پاره په(۱۸۹۱م.) کال د جرمني کيميا پوه ايمل فيشر (Emil Fischer) له خوا سوي او همدارنګه د مونو سکرايدونو له پاره څنځيري ساختمانونه د فيشر طرحي (Fischer projections) په نوم سره ياديږي. لکه په ګلايسر الديهايد کي.

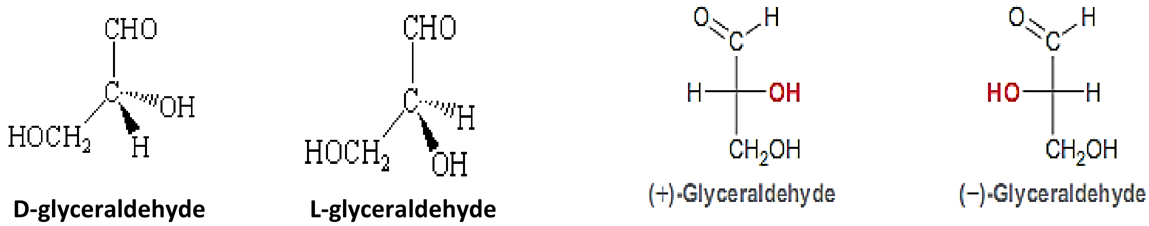

د (D) توری د Dextrorotatory) راسته طرف ته خرخېدل) او د (L) توری د Levorotatory) چپه طرف ته خرخېدل) د کلمو څخه اخيستل سوي دي.

((-)-glyceraldehyde) ته (L-glyceraldehyde) او ((+)-glyceraldehyde) ته (D-glyceraldehyde) هم ويل کيږي. همدارنګه ويلای سو هغه ساختمانونه چي د کاربونيل ګروپ څخه ئې د تر ټولو ليري (Chiral) کاربن د هايدروکسيل د ګروپ فاصله د کاربونيل د اکسيجن څخه زياته وي (D) او که کمه وي د (L) جوړښت درلودونکي بلل کيږي.

د ګلوکوز په ماليکول کي د کاربن د اتومو ډولونه په لاندي ډول دي:

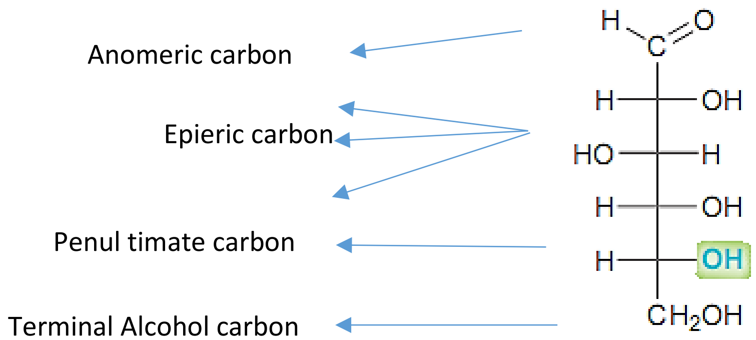

د (D) او (L) ساختمانونه د فينل تاميت (د کاربونيل ګروپ څخه تر ټولو ليري Chiral کاربن) د کاربن په هايدروکسيل ګروپ پوري تړاو لري. که د (OH) ګروپ راسته طرف ته وي د (D) او که چپه طرف ته وي د (L) ساختمان بلل کيږي.

۲. α او β ساختمانونه (Enanomeres):

په کرييزو ساختمانو کي د ايناميريک کاربن د هايدروکسيل ګروپ لوړ او کښته ساختمانونه جوړوي، چي لوړ ئې د(β) او کښته ئې د (α) جوړښت بلل کيږي، لکه:

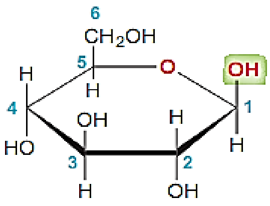

β-D-Glucopyranose

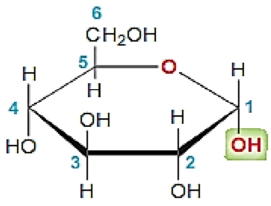

α-D-Glucopyranose

۳- ايفيميرونه(Epimeres):

هغه کاربو هايدريتونه چي د (Epimeric carbon) اتومو ساختمان ئې توپير ولري د ايفيميرونو په نوم سره ياديږي، لکه:

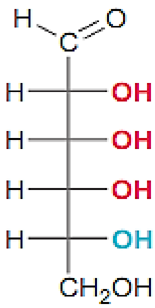

D-Allose

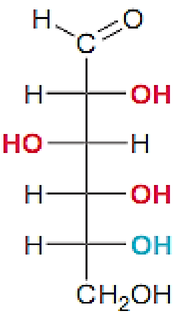

D-Glucose

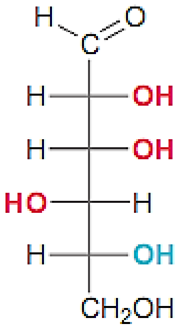

D-Gulose

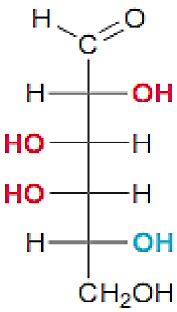

D-Galactose

په کاربوهايدريتونو کي (Chiral) کاربونونه:

په کاربوهايدريتو کي هغه دريمي او څلورمي کاربونونه چي دريې بعدي (فضائي) جوړښتونه ولري د (Chiral) کاربونو په نامه سره ياديږي.

د کاربوهايدريتو د ايزوميرو شمېر هم د (Chiral) کاربونو سره مستقيم تړاو لري او د(2^n) د فورمول پر اساس ئې ايزوميرونه محاسبه کيږي. په دې فورمول کي(n) د (Chiral) کاربونو د شمېر سمبول دئ، لکه په لاندي مرکبونو کي:

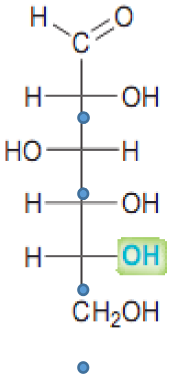

کليسترول نه (Chiral) کاربونونه لري نو په کليسترول کي (2^9 =512) فضايي ايزوميرونه احتمال لري.

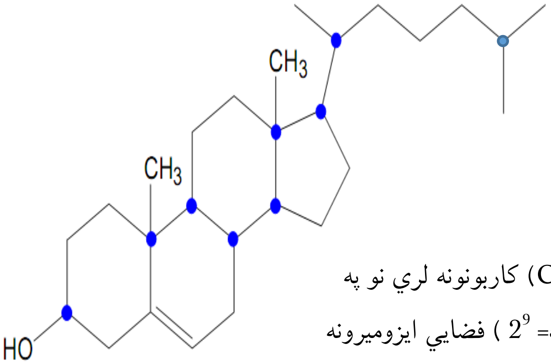

ګلوکوز څلور (Chiral) کاربونونه لري نو په ګلوکوز کي

(2^{4} =16) فضايي ايزوميرونه احتمال لري. a

مصنوعي قندونه (Artificial sweeteners):

سکروز په زيات استعمالولو د انسان په وجود کي مختلف صحي مشکلات رامنځته کوي، لکه شکره (Diabetes) او د غاښو ورستيدني ناروغي (Tooth Decay) او داسي نور...

پورته ياد صحي مشکلات او د خلکو ډېره غوښتنه وه چي د مصنوعي قندونو د انکشاف سبب سول او د مصنوعي قندونو ډېر ډولونه وپېژندل سول، دلته ئې له څو مشهورو مرکبونو څخه يادونه کوو.

سکارين(Saccharin):

سکارين په (۱۸۷۹م.) کال کي په تصادفي ډول کشف سوی. سکارين د لومړيو پېژندل سوو مصنوعي قندونو څخه شمېرل کېږي او لومړنی مصنوعي قند دئ چي د شکري د ناروغانو د سکروز د بديل په توګه ئې استفاده کړې دئ.

تر(۱۹۷۰م.) کال پوري ځينو څېړنو سکارين سرطاني باله خو د پوره او پراخه څېړنو څخه معلومه سوه چي سکارين د استعمال له پاره مناسب دئ او هيڅ سرطاني نه دئ. دا چي د سکارين په استعمالولو سره د انسان د خولې خوند بدېدی نو ځکه ډېر نور مصنوعي قندونه بازار ته عرضه سوه.

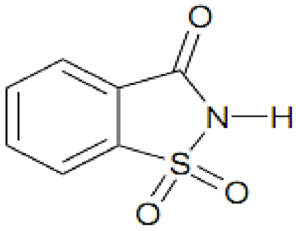

Saccharin

اسپارټم (Aspartame):

د مصنوعي قندونو له جملې څخه يو هم اسپارټم دئ. د اسپارټم تجارتي نوم نيوټراسويټ (NutraSweet) دئ. د لومړي ځل له پاره په (۱۹۸۱م.) کال کي د (FDA) له خوا بازار ته عرضه سو. د اسپارټم خوږوالی تقريباً (۲۰۰) ځلي د سکروز په پرتله زيات دئ. د اسپارټم په استعمالولو ډېرو خلکو د پينايل کيتونوريا (Phenylketonuria) په نامه ناروغۍ څخه شکايت کاوه. همدارنګه د اسپارټم په استعمال سره د انسان په وجود کي د ميټابوليزم پروسه په مکمل ډول سرته نه رسېدله نو همداوجه وه چي د اسپارټم د ډېر استعمال مخه ئې ونيول.

د يادوني وړ ده چي د پينايل کيتونوريا (Phenylketonuria) په (PKU) سره مشهوره نارغي ده. د (PKU) ناروغانو په وجود کي د هغه خاصو انزايمونو ترشحات ډېرېږي چي د پينايل الانين (Phenylalanine) د تجزيې له پاره د نارمل انسان په وجود کي توليدېږي او په پايله کي د پينايل الانين چي يو امينو اسيد دئ، اندازه ئې د مريض په وجود کي ډېرېږي. د پينايل الانين ډېرېدل

مختلفي صحي ستونزي را منځ ته کوي؛ لکه په ميندو کي د ماشوم بې وخته زېږېدنه (Pregnancy loss)، په وجود کي د حياتي فعاليتونو ورو والی (Delayed Development) او د عضلاتو شخ والی (Seizures).

په (۲۰۰۱م.) کال کي د (FDA) له خوا د اسپارتيم بل مرکب د نيوتيم (Neotame) په نوم بازار ته عرضه سو، چي تقريباً له سکروز څخه (۱۰۰۰۰) ځلي زيات خوږوالی ئي درلود، مګر ياد مرکب هم د ورته صحي مشکل يعني پيناېل کيتونوريا (Phenylketonuria) ناروغی منځ ته راوړنکی وو.

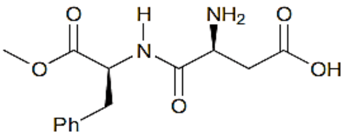

Aspartame

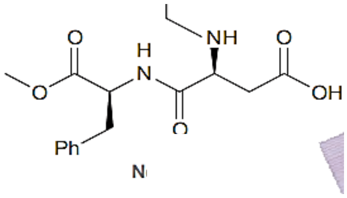

N

اسوسلفيم پوتاشيم (Acesulfame potassium):

اسوسلفيم پوتاشيم ته (Acesulfame K) هم ورته ويل کيږي. نوموړی مرکب د (FDA) (Food development Association) له خوا په (۱۹۹۸م.) کال بازار ته عرضه سو. په اولو وختو کي د مشروباتو په جوړولو کي ورڅخه زيات کار اخيستل کېدی مګر اوس د اسوسلفيم پوتاشيم او اسفارتيم له مخلوطونو څخه په مشروباتو کي استفاده کيږي.

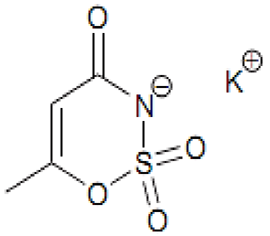

Acesulfame K

سکارلوز (Saccharlose):

سکارلوز تقريباً يوازنی مصنوعي خوږه ده چي ساختمان ئي کاربوهايدريتونو ته ورته دئ. د سکروز په پرتله (٦٠٠) ځله زيات خوږوالی لري. د ځينوکيمياوي تعاملونو په مرسته له سکروز څخه لاسته راځي. د سکروز سره ئي توپير دا دئ چي د سکروز ځيني د هايدروکسيل ګروپونه په کلورين تعويض سوي دي. د نورو مصنوعي قندونو پر خلاف د تودوخي په واسطه نه تجزيه کيږي، نو ځکه په پخو غذاوو کي زيات استعماليږي.

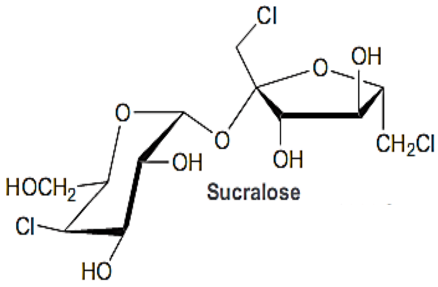

پایله

کاربوهایدریتونه د کاربن، هایدروجن او اکسیجن څخه تشکیل سوي مرکبونه دي. تر ټولو ساده کاربوهایدریتونه د مونو سکرایدونو په نوم سره یادیږي. مونو سکرایدونه د ژوندیو موجوداتو د وجود له پاره د انرژۍ د ښه منبع په توګه پېژندل کیږی. د فوتو سنتیز د عملیې پر اساس په نباتاتو کي په طبعي ډول تولیدیږي. په کاربوهایدریتونو کي مونو سکرایدونه ځنځیري او کړییز جوړښتونه لري. ځنځیري جوړښتونه ئې د الدیهایدي ګروپ په درلودلو سره الدوزونه او د کیتوني ګروپ په درلودلو سره کیتوزونه تشکیلوي، چي هر یو ئې بېل بېل خواص لري. کیتوزونه د ټاتو میرایزیشن د عملیې په واسطه چي یوه خود سرانه عملیه ده، په الدوزونو بدلیږي. د مونو سکرایدونو ځنځیري جوړښتونه مختلف ایزومیرونه تشکیلوي، چي مشهور ئې د انانتیمیرونو (L-D جوړښتونو) او ایفیمیرونو څخه عبارت دي.

همدارنګه د مونو سکرایدونو کړییز جوړښتونه په خپل ترکیب کي د هیمي اسیتل ګروپ په درلودلو سره بېل کیمیاوي خواص خپلوي. د مونو سکرایدونو سایکلیک جوړښتونه د سایکلایزیشن د عملیې په ترڅ کي په ځنځیري جوړښتونو بدلیږي. د مونو سکرایدونو سایکلیک او ځنځیري جوړښتونه رجعي دي او یو خاص تعادل قایموي. هر کله چي په یوه لوښي کي د مونو سکرایدونو ځنځیري ساختمانونه د یوې کیمیاوي عملیې په جریان کي کمیږي، نو فوراً سایکلیک جوړښتونه خپلې کړی خلاصوي او په ځنځیري ساختمان باندي بدلیږي. د دې له پاره چي سایکلیک جوړښتونه په اسانۍ سره ولیکل سي، نو د چوکۍ په شکل ساختمانونه ئې کارول کیږي. چوکۍ ته ورته ساختمانونه درې ډوله رامنځ ته کیږي چي په درو سرو کي ئې (upper, rear. right corner) ساختمان ډېر باثباته جوړښت بلل کیږي. د مونو سکرایدونو ایزومیرونه په ساختمان کي د کارل (Chiral) د کاربن په اتومو پوري اړه لري. کیمیا پوهانو په لابراتوارو کي مختلف مصنوعي قندونه جوړ کړي، لکه: اسفارتم، پوتاشیم اسوسلفیم او داسي نور چي په صنعت کي زیات ارزښت لري.

اخذ لیکونه

پوهاند دوکتور احمدزی، خان محمد (۱۳۹۰ل.). طبي بیوشیمي، چاپ: کابل طبي پوهنتون.

ویب پاڼه: www.Kmu.edu.af

پوهندوی، دیپلوم انجینرمشکانی، رکن الدین (۱۳۹۰ل.). عضوي کیمیا، چاپ وزارت تحصیلات عالي.

Swanson, K. S., Grieshop, C. M., Flickinger, E. A., Merchen, N. R., & Fahey, G. C. (2002). Effects of Supplemental Fructooligosaccharides and Mannanoligosaccharides on Colonic Microbial Populations, Immune Function and Fecal Odor Components in the Canine. The Journal of Nutrition,

Klein, D. (2013). Organic chemistry. 2nd ed. Wiley.

Goldenberg JZ, Day A, Brinkworth GD, Sato J, Yamada S, Jönsson T, Beardsley J, Johnson JA, Thabane L, Johnston BC. (2021). Efficacy and safety of low and very low carbohydrate diets for type 2 diabetes remission: systematic review and meta-analysis of published and unpublished randomized trial data. BMJ. 2021 Jan.

Jeff S. Volek, Maria Luz Fernandez, Richard D. Feinman, Stephen D. Phinney, Dietary carbohydrate restriction induces a unique metabolic state positively affecting atherogenic dyslipidemia, fatty acid partitioning, and metabolic syndrome, Progress in Lipid Research, Volume 47, Issue 5, Pages 307-318, ISSN 0163-7827, https://doi.org/10.1016/j.plipres.2008.02.003.

Navarro, D.M.D.L., Abelilla, J.J. & Stein, H.H. (2019). Structures and characteristics of carbohydrates in diets fed to pigs: a review. J Animal Sci Biotechnol 10, 39 (2019). https://doi.org/10.1186/s40104-019-0345-6

Aimutis WR, Polzin K. (2011). The gastrointestinal tract and its microflora. In: Paeschke TM, Aimutis WR, editors. Nondigestible carbohydrates and digestive health. Ames: Blackwell Publishing Ltd.; 2011. https://doi.org/10.1002/9780470958186.ch2.

Sinnott M. (2013). Carbohydrate chemistry and biochemistry: structure and mechanism. 2nd ed. Cambridge: The Royal Society of Chemistry; 2013.

Bruice, Paula Yurkanis. (2015). Organic chemistry / Paula Yurkanis Bruice, University of California, Santa Barbara.Eighth edition. | Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.

Jonathan Clayden, Nick Greeves, and Stuart Warren. (2012). Oxford University press.

John McMurry. (2015). Organic chemistry. Ninth edition. Cornel University.

Francis A. Carey, and Robert M. (2017). Organic chemistry, Giuliano, (10th ed.)-Villanova University.

Construction Structures of Monosaccharides in Carbohydrates

Mohammad Hashmi

Lecturer

Abstract

Carbohydrates have been studied since the beginning of the eighteenth century and its different structures have been known until the end of eighteenth century. Each structure of carbohydrate shows the specific chemical properties of the compound. Carbohydrate structures are the first stage for better identification of these compounds. By recognizing these structure, different types of carbohydrates can be differentiated from each other. The structures of carbohydrate and important artificial compounds are also of great importance in medicine and medicine. Monosaccharides structures in carbohydrates have been recognized by different people at different times. But, unfortunately, there is no accurate and accurate information about this in Pashto. For this reason, I wanted to investigate and add this information in Pashto. Simple compounds of carbohydrates, i.e. monosaccharides, have chains and scarlet structures. Chain structures are recognized by Emil Fisher and the structure of the chains by Harvard. Carbohydrate and chain structures always create balance, meaning that there is no change between the high and small amount of carbohydrates compared to their structures, and even if there is a difference for a long time, the ratio is equal. Carbohydrates are present in nature and can be easily obtained from natural sources. But a number of carbohydrates are obtained in the laboratory in a regular way. Such as Spartans, Scarlose, Ossalafim, Potassium and others that have led to the development of the world 's economy and industry.

Keywords: Carbohydrate, Foranozoone, Piranuzone, Synthetic Sugar

کندهار ولایت کې د میکروب ضد درملو د استعمال سروې راپور

Magnitude of antibiotic use in Kandahar Health Facility

ډاکټر احمد شاه عمر (MD,MPH)
د ملالۍ لوړو زده کړو مؤسسې طب پوهنځي رئيس
dr.ahmadshah31@gmail.com
0700302681

لنډيز (Abstract)

له هغه وخته راهيسې چې د نړۍ په سطحه د عامې روغتيا په برخه کې د انتي بيوتيک درملو د غيري صحيح استعمال او په وړاندې يې د مقاومت اندېښنه پيدا سوې ده، مهمه وبلل سوه چې په ټولنه کې په خاص ډول د روغتيا پالانو د پوهې او روش په باب چې د ميکروب ضـــد درملو په اړه يې لرې علمي او تحقيقي توجه وسي، دغه څېړنيزه ليکنه د روغتيا پالنې د برخې دمختلفو علمي درجه لرونکو ډاکټرانو د تجويز کېدونکو انتي بيوتيک اندازه او پر ځای د استعمال کچه ښـيي. ددې څيړنې څخه هدف دادئ، ترڅو د ډاکټرانو د تشـخيص مطابق د اسـتعمال کونکو انتي بيوتيک درملو ډول او شمېر يا اندازه معلومه سي او ترڅنګ يې د ډاکټرانو د علمي رتبې ډول،د نارينه او ښځينه مريضانو نسبت او د مريضـانو اجتماعي او ډيموګرافيک معلومات تحليل سي. دا سروې د کندهار ښـــار په يو خصـــوصي روغتون کې د ځانګړې پوښتنپاڼې د لارې د مريضانو د نسخو څخه چې درملتون ته يې مراجعه کول په cross sectional ډول ترسره سـويده. ددې سروې د لارې دا معلومه سـول چې د ډاکټرانو له لوري زيات شـمېر انتي بيوتيک درمل بغير ددې چې واضـح تشـخيص يې کړی وي مريضـانو ته تجويز کوي چې د دغه سـتونزې د حل لپاره اړوند حکومتي، تحصـيلي او روغتيايي اداري بايد د ځانګړو پاليسيو له مخې لازم اجرآت وکړي.

مهم کلمات: انتي بيوتيک، مقاومت(مکروب ضد درملو په وړاندې)، تجويز،روغتياپالان، تشخيص

پیژندنه (Introduction)

د انتي بیوتیک په وړاندي مقاومت د ټولي نړۍ په سطحه د عامي روغتیا یوه لویه او مضره ستونزه ده،چي په کلینیکي او اقتصادي لحاظ یې ټولنه ننګولې ده، د روغتیا نړیوال سازمان اټکل کړی چي دغه مشکل د مړیني کچه زیاته کړې او زیاتوي ، چي په اروپایي روغتونونو کي هر کال د ددغه مشـکل له کبله ۲۵۰۰۰ کسـان مري او یو اعشـاریه پنځه بلیونه یورو اضـافه مصرفـېږي(۱). انتي بیوتیک ډیر زیات استعمالیدونکي درمل دی لیکن دا درمل ځیني وخت په غیري مناسب ډول استعمالیږي(۲). دغه غیري صحیح اســتعمال د انتي بیوتیک په وړاندي مقاومت منځته راوړي (۳) . یو له هغو علتونو څخه چي انتي بیوتیک و مریضـانو ته بې ځایه توصـیه کیږي د ډاکټرانو غلط روش دی (۴) . ډیر فکتورونه ســته چي د ډاکټرانو پر هغو پریکړو چي د انتي بیوتیک د تجویز اړوند یې کوي تاثیر لري، او دوی د مریض اړوند کلینیکي برخه کي یو ښــه لوري ته رهنمایي کوي.د مثال په ډول :په خپلو مریضـانو کي د راتلونکو خرابو اختلاطاتو ویره او د مریضانو توقعات په مثبت ډول پوره کول (۵) . د مریضانو غیري صحیح عادتونه او کمه اندازه پوهه ددې باعث کیږي چي انتي بیوتیک بې ځایه اســتعمال سي او په وړاندي یې مقاومت منځته راسي (٦) . تعلیمي اداري د انتي بیوتیک د صـحیح اسـتعمال او تجویز اړوند دواړو برخو عامه ټولني او روغتیایي مسـلکي کارکوونکو ته وړ خدمتونه کوي، تر څو په دې برخه کي پرمختګ وسي (۷). په ځانګړې ډول دا مهمه ده چي د روغتیا په برخه کي نوی نســل وروزل سي او فارغه ســویو ډاکټرانو ته توجه وسي (۸) . په حقیقت کي دوی باید په دې پوه سي چي په راتلونکي کي د انتي بیوتیک د غلط اســتعمال له کبله نور هم مقاومت زیاتیږي (۹) .

په دې برخه کي مختلفي مطالعې او سروې ګاني سرته رسـیدلي دي تر څو د انتي بیوتیک په وړاندي د طبي ډاکټرانو پوهه او روش معلوم کړي. د دغو زیاتو مطالعاتو څخه معلومه سوې ده، چي لږو کسانو د دغو ډاکټرانو څخه په دې برخه کي جواب ویلی دی او ونډه یې اخیســتې ده. دغه ټوله مطالعات په یوه یوه هیواد کي لکه (چین، کانګو، فرانســه، هندوســتان، انګلســتان، امریکا متحده ایالات او اردن) ترسره ســوي دي (۱۰) . ددغو مطالعاتو په نتیجه کي دا معلومه ســوې ده، چي د انتي بیوتیک په وړاندي عامه پوهاوي کم دی او د انتي بیوتیک په صحیح استعمال، تجویز ، اهمیت او تشویق باندي تمرکز سوی دی (۱۱) . په افغانستان کي تر ټوله لویه فاجعه دا ده چي د انتي بیوتیک د ا ستعمال اړوند په ټولنه کي عامه پوهاوي تر ټولو په ټیټه کچه دی، په داسي حال کي چي د روغتیایي سکتور اړوند کارکوونکي حتی ډاکټران د انتي بیوتیک په تجویز کي په صحیح ډول پریکړه نه کوي.ددې سروې د لاسته راغلو پایلو شریک کول د اړوندو ادارو، روغتیاپالانو او ټولني سره به ډیر اهمیت په دې کي ولري چي ټوله اړخونه د انتي بیوتیک درملو د بې ځایه ا ستعمال په وجه د مقاومت د منځته راتګ د ننګونو، د غیر صحیح تشخیص د مخنیوي او وړ سپارښتنو سره ا شنا کړي.

د سروې اهداف (Goals)

۱- د انتي بیوتیک د استعمال اړوند د معلوماتو را ټولول:

- د انتي بیوتیک درملو د نوم ډول
- د انتي بویتیک استطباب نظر و تشخیص ته
- د روغتیا پال د تحصیل کچه

۲- د پاليسي جوړونکو او طبي کارکوونکو سره د انټي بيوټيک د استعمال اړوند مرسته کول:

- په روغتون کي د انټي بيوټيک د استعمال اړوند عامه پوهاوي زياتول.
- د انټي بيوټيک د تجويز اړوند د ستونزو مشخصول.

ميتودولوژي (Methodology)

دا يوهcross-sectional څېړنه ده چي د کندهار ولايت په يوه خصوصي روغتون کي د نارينه، ښځينه او اطفالو مريضانو د ۲۲۹ نسخو د مشاهدې پر اساس ترسره سوې ده، دمريضانو هغه نسخي چي درملتون ته يي راوړي وې د مشاهدي له مخي يي پوښتنپاڼي د دوو مياشتو په جريان کي (۱۴۰۰ کال د ثور دمياشتي له لومړۍ نيټي څخه د همدغه کال د سرطان د مياشتي تر لومړۍ نيټي) پوري ډکي سوې. سمپل سايز د دغه فارمول ($n = Z^2pq/d^2$) په واسطه و ټاکل سو او ډاټا د SPSS سافټوير په واسطه تحليل سول ترڅو په دقيق او هر اړخيز شکل بغير د نيمګړتيا څخه تحليل سي. د ډاټا ټولو د پاره د شخصي- روغتون د اداري او د مريضانو رضايت اخيستل سوی دئ، د روغتون او مريضانو نومونه د سروې په تحليلي راپور کي د اخلاقي او حقوقي اړخه ندي ذکر سوي.

د سروې نتايج او ډاټا تحليل(Results and Data analysis)

نوموړي سروې چي د کندهار ولايت د ښار په مرکز څلورمه ناحيه کښي کي په يو نسبتا پرمختللي خصوصي روغتون کي ترسره سوې ده چي ټول ټال ۲۲۹ سمپلونه (نسخې)راټول سوي چي (۱۰۰ تنه) ئې د نارينه او (۱۲۸ تنه) ئې د ښځينه مريضانو څخه وه او ۹۹ فيصده مريضان د ښار اوسېدونکي ول. په اول او دوهم جدول کي د مريضانو ځانګړتياوې (Socio-demographic characteristics) ښودل کيږي او د هغه وروسته په نورو جدولونو کي د پوښتنليک د جوابونو تحليلي بڼه ښودل کيږي.

د ناروغ جنسيت:

Gender of patients		
	Frequency	Percent
Male	100	43.7
Female	128	55.9
Not specified	1	.4
Total	229	100.0

جدول ۱: د مريض جنسيت

د ناروغ عمر:

د مريضانو د ۲۲۹ نسخو د مشاهدې له مخې په ۱۹۳ نسخو کې د مريضانو عمرونه نه وه ليکل سوي فقط د ۳٦ مريضانو عمرونه ليکل سوي وه چې وضاحت يې په لاندې جدول کې ورکړل سوی دی.

Age category of patients			
		Frequency	Percent
Valid	1-18	13	5.7
	19-45	15	6.6
	46-70	8	3.5
	Total	36	15.7
Unspecified age		193	84.3
Total		229	100.0

جدول ۲: د مريض عمر (سن)

د انټي بيوټيک استعمال:

روغتون ته چې (۲۲۹) ناروغانو مراجعه کړې وه د هغو څخه يی ۹۵،٦٪ ناروغانو ته د ډاکټرانو له لوري انټي بايوټيک تجويز سوي وه.

Antibiotic Prescribed

		Frequency	Percent
Valid	Yes	219	95.6
	No	10	4.4
		229	100.0

جدول ۳: په نسخه کې د انټي بايوټيک ليکل

د استعمال سوو انټي بايوټيک درملو اندازه:

د ۲۲۹ مريضانو څخه ۱۴۰ تنو مريضانو ته فقط يو انټي بيوټيک، ۷۱ تنو ته دوه، ۸ تنو ته درې او ۱۰ تنو مريضانو ته هيڅ مکروب ضد درمل ندي تجويز سوي.

Number of Antibiotic Used

		Frequency	Percent
Valid	1	140	61.1
	2	71	31.0
	3	8	3.5
	Total	219	95.6
Not prescribed		10	4.4
Total		229	100.0

جدول ۴: په نسخه کي د انتي بايوټيک ليکل

د ناروغيو تشخيص:

ددغه سروې د ۲۲۹ مريضانو څخه فقط د (۱۰ تنو) مريضانو تشخيص په نسخه کي ليکل سوی وو او د ۹۵،۶٪ مريضانو ته بغير د دې چي تشخيص ئې يقيني سي انتي بايوټيک يا د مکروب ضد درمل ورته تجويز سوي دي.

Diagnosis

		Frequency	Percent
Valid	Un diagnosed	219	95.6
	fever	1	.4
	h-pylori	6	2.6
	tonsillitis	1	.4
	typhoid	2	.9
	Total	229	100.0

جدول ۵: د ناروغيو تشخيص

د ډاکتر د تحصيل درجه:

په سروې کي د ۲۲۹ مريضانو څخه يې تر ۵۰٪ زيات مريضان د متخصص ډاکټرانو په واسطه کتل سوي دي.

Education level of doctors			
		Frequency	Percent
Valid	MD	68	29.7
	Master Degree	46	20.1
	Specialty	115	50.2
	Total	229	100.0

جدول ٦: د ډاکټر د تحصیل درجه

د سروې قوي او ضعیف نقاط:

الف: د سروې قوي نقاط:

1. د سروې له پاره ډاټا په اسانۍ سره لاسته راغلل.
2. مریضانو په خپله خوښي او داوطلب شکل خپلې نسخې د ډاټا ټولونکو سره شریکولې.
3. د درملتون روغتیایي کارکوونکو د ډاټا ټولونکو سره پوره همکاري کړې ده.
4. ډاټا ټولونکي د ډاټا ټولولو دمیتود سره پوره اشنا او مسلکي ول.

باء: د ضعف نقاط:

1. د سروې له پاره ډاټا د ښار په یوه خصوصي روغتون کې را جمع سوې ده.

پایله (Conclusion)

د کندهار ښار په مرکز کې په یوه خصوصي روغتون کې په ۲۲۹ مریضانو کې د سروې په نتیجه کې دا واضح سول چې د ۹۵،٦ ٪ سلنه زیاتو مریضانو ته د مختلفو علمي درجو لرونکو ډاکټرانو له لوري یو یا د یوه څخه اضافه انتي بیوتیک تجویز سوي دي چې دا د انتي بیوتیک درملو د استعمال ډیره لوړه کچه ده او په راتلونکي کې د انتي بیوتیک په وړاندي د لوړ مقاومت د خطر احتمال شونی کوي او د مریضانو څخه تر ۵۰ فیصده زیاته برخه د متخصص ډاکټرانو په واسطه کتل سوي دي چې دا تر یو حده د ټولني د افرادو پر عامه پوهاوي دلالت کوي ولي بیا هم د ښار په مرکز کې په تقریبا یو مشهوره روغتون کې ۲۹،۷٪ مریضان د MD درجه لرونکو ډاکټرانو په وسیله کتل سوي. تر ۹۵،٦ ٪ فیصده زیاتو نسخو کې د ډاکټرانو له لوري تشخیص نه دی لیکل سوی چې دا د نقد او اندیښني وړ موضوع ده چې د نورو څېړنو او جدي قانوني اقداماتو ایجاب کوي. په ۱۹۳ نسخو کې د مریضانو عمرونه نه وه لیکل سوي فقط د ۳٦ مریضانو عمرونه لیکل سوي وه چې د انتي بیوتیک د مناسب ډوز اړوند نظر د مریض عمر ته په صحیح ډول نه معلومیږي. د نسخو ۹۹ فیصده برخه د ویلو وړ او واضح وه لیکن د نسخو ځیني برخي د ډاکټرانو له لوري تشي پاته سوي وې لکه د مریضانو عمرونه، د بدن د حرارت درجه، د وینې د فشار اندازه، د تنفس ریټ. د ټولو درملو نومونه په جنریک نامه لیکل سوی ول.
د ښځینه او نارینه مریضانو نسبت ۱۰۰ نارینه او ۱۲۸ ښځینه وه او تقریبا ۹۹ فیصده مریضان د ښار اوسېدونکی ول.

سپارښتني (Suggestions)

1. په ټولنه کې بغير د اړتيا څخه پر خپل سر د انټي بيوټيک د استعمال څخه جدي ډډه وسي.
2. د ټولني ټولو قشرونو ته داسې عامه پوهاوي ورکړل سي تر څو د ناروغۍ په وخت کې مربوط متخصص او پوه ډاکټر ته مراجعه وکړي.
3. ډاکټران بايد د دقيق تشخيص چې د مکملي تاريخچې ، فزيکي معايناتو او لابراتواري معايناتو په مرسته يې ټاکي وروسته مناسب انټي بيوټيک استعمال کړي.
4. روغتياپالانو ته بايد دا ونښودل سي چې بغير د سختې اړتيا څخه تر يو اضافه انټي بيوټيک تجويز نه کړي.
5. ډاکټرانو او مريضانو ته بايد دحاملګۍ په جريان کې هغه انټي بيوټيک چې مضاد استطباب دي په وړاندي عامه پوهاوي ورکړل سي.
6. په ماشومانو کې د انټي بيوټيک غيري مناسب تجويز څخه بايد پرهيز وسي تر څو د انټي بيوټيک په وړاندي ژر مقاومت تر لاسه نه کړي.
7. د ضرورت پر اساس د انټي بيوټيک د استعمال په وخت کې د انټي بيوټيک د کمپنۍ کيفيت د انټي بيوټيک ميعاد په نظر کې ونيول سي.
8. هغه مريضان چې په پرلپسې شکل انټي بيوټيک د زيات وخت له پاره اخلي ډاکټران بايد د کلچر وروسته انټي بيوټيک ورته تجويز کړي.
9. د انټي بيوټيک د استعمال او په وړاندي يې د مقاومت منځته راتګ باندې بايد پراخه کچه د دولتي او غير دولتي اړوند ادارو له لوري څېړني وسي .
10. د ډاکټر او يا همکار په واسطه يې بايد د نسخو او دوسيو ټولي برخې ډکې سي.

ماخذونه (References)

World Health Organization (WHO) (2012) The evolving threat of antimicrobial resistance.

Options for action. Geneva: World Health Organization ,2012. Available: http://whqlibdoc. who. int/publications/ 2012/9789241503181_eng. pdf. Accessed:10December2014.

Chambers HF.General principles of antimicrobial therapy. In Good man&Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics 11th edition. Editors: BruntonL,ParkerK,BlumenthalD,BuxtonI. New York, USA, McGrawHill.2006;pp.1095–110.

World Health Organization (WHO)(2014)Antimicrobial Resistance. Global Report on Surveillance. Geneva: World Health Organization,2014.Available:http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112642/ 1/9789241564748_eng.pdf.Accessed10December2014.

Centers for Disease Control and Prevention(CDC)(2013) Antibiotics Aren't Always the Answer. Available: http://www.cdc.gov/Features/GetSmart/. Accessed:10December2014.

Tonkin-CrineS,YardleyL,LittleP.Antibiotic prescribing for acute respiratory tract infection primary care: a systematic review and meta-ethnography.J Antimicrob Chemother.2011; 66(10):2215–2223. doi:10.1093/jac/dkr279PMID:21764827

Butler CC,RollnickS,PillR,Maggs-Rapport F,StottN.Understanding the culture of prescribing: qualitative study of general practitioners' and patients' perceptions of antibiotics for sore throats. BMJ.1998; 317(7159):637–642.PMID:9727992

KumarS, LittleP ,BrittenN.Why do general practitioners prescribe antibiotics for sore throat? Grounded theory interview study.BMJ.2003; 326(7381):138.PMID:12531847

Teixeira RodriguesA,RoqueF,FalcãoA,FigueirasA,HerdeiroMT.Understanding physician antibiotic prescribing behavior :a systematic review of qualitative studies.IntJAntimicrobAgents.2013; 41(3): 203–212.doi:10.1016/j.ijantimicag.2012.09.003PMID:23127482

CarsO,MölstadS,MelanderA.Variation in antibiotic use in the European Union.Lancet.2001; 357 (9271):1851–1853.PMID:11410197

CorbettKK,GonzalesR,Leeman-CastilloBA,FloresE,MaselliJ,KafadarK.Appropriate antibiotic use: variation in knowledge and awareness by His panic ethnicity and language.PrevMed.2005; 40 (2):162–169.PMID:15533525

McNultyCAM,BoyleP,Nichols,ClappisonP,DaveyP.Don'twearmeout—The public's knowledge of and attitudes to antibiotic use.JAntimicrobChemother.2007; 59(4):727–738.PMID:17307770

Magnitude of antibiotic use in Kandahar Health Facility

Dr. Ahmad Shah Omar (MD, MPH)

Dean of Medical Faculty

Abstract

When the public health activists detected the inappropriate usage of antibiotic medicine in international level. This situation caused to conduct several scientific research in the world about the usage of antibiotic and to rise the understanding of people and doctors about the negative effects of antibiotics. The objective of this survey is to collect the data to show that in which quantity the doctors prescribe antibiotics to patients in Kandahar. This research is conducted based on cross-sectional research method in which the data is collected through questionnaires from 229 prescription of patients from 21 April 2021 till 22 May 2021 in one of a private hospital in Kandahar province. The data is collected by assistants of the doctors. The results of this survey show that most of doctors from any level of education prescribed many antibiotics without well diagnosis. Governmental, educational and health departments should make the policies to prohibit the unnecessary prescription of antibiotics.

Keywords: antibiotic, resistance, prescription, doctors, diagnosis

ملالی د لوړو زده کړو مؤسسه
Malalay Institute of Higher Education

Malalay

Academic Research Journal

Vol. 1, Issue No. 1, 2022

Editorial Board Members:

- Associate Prof. Mohammad Muzamil Islami (Ph.D)
- Associate Prof. Misbahullah Abdul Baqi (Ph.D)
- Associate Prof. Bilal Ahmad Rahimi (Ph.D)
- Assistant Prof. Najibullah Salih (Ph.D)
- Teaching Assistant Abdul Malik Niazai
- Teaching Assistant Habiburahman Rahmani
- Teaching Assistant Hikmatullah Mulki
- Abdulrahman Saeed